

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI AXBOROT TEXNOLOGIYALARI VA
KOMMUNIKKATSIYALARINI RIVOJLANTIRISH VAZIRLIGI**

TOSHKENT AXBOROT TEXNOLOGIYALARI UNIVERSITETI

***“MILLIY G'OYA: O'ZBEKISTONNING IJTIMOIIY-IQTISODIY
RIVOJLANISH STRATEGIYASI“ KURSIDAN
MA'RUZALAR MATNI***

Toshkent-2016

KIRISH

Mamlakatimizda mustaqillik yillarida barcha sohalarida katta yutuqlarga erishdik. Jumladan, bu borada oliy ta'lim sohasida amalga oshirilgan islohotlarning ham o'ziga xos o'rni bor. Mustaqilligimizning dastlabki yillaridan boshlab na faqat oliy ta'lim tizimini shuning bilan birga uning mazmunini boyitishga qaratilgan islohotlarning xuquqiy bazasining ishlab chiqilganligi va uning real hayotga tadbiiq etilishi katta ahamiyatga ega bo'ldi. Ayniqsa, ijtimoiy-gumanitar fanlarning dasturlari qayta ishlandi, ularni o'qitishning zamonaviy texnologiyalari ishlab chiqilib o'quv jarayonlariga tadbiiq etildi va mamlakatimiz taraqqiyoti, jadal o'zgarayotgan zamon talablariga javob beradigan keng qamrovli, yuqori malakali kadrlarni tayyorlash vazifalaridan kelib chiqib, birinchi blokka bir qator yangi fanlar va kurslar joriy etildi. Xususan, "Milliy istiqlol g'oyasi: asosiy tushuncha va tamoyillar" fanining oliy ta'lim tizimiga kiritilganligi alohida ahamiyatga ega bo'ldi. Chunki, bu fanda talabalarimiz Vatanimiz mustaqilligini mustahkamlash, mamlakatimizda demokratik jamiyat qurishning nazariy asoslari, siyosiy, ijtimoiy, iqtisodiy sohalarida barqaror taraqqiyotga erishishda yoshlarimizda fidoiyluk, turli siyosiy kuchlar va g'oyalar mazmun, mohiyati hamda ulardan himoyalalanish bo'yicha tegishli bilimlarni olmoqdalar. Aytish mumkinki, talabalarning bu fanga qiziqishi yildan yilga oshib bormoqda.

Ammo, bu fanni o'qitishda bakalavr va magistratura bosqichlarida takrorlanishlar mavjud edi. SHuning bilan birga, ana shu ikki bosqichni birini ikkinchisi bilan uzviyligini ta'minlaydigan, mamlakatimiz taraqqiyotining yangi bosqichiga kirib borayotgani munosabati bilan ham "Milliy istiqlol g'oyasi: asosiy tushuncha va tamoyillar" kursini takomillashtirishga ham ehtiyoj yuzaga kelgan edi. Ana shularni hisobga olgan holda 2013-2014 o'quv yilidan boshlab oliy ta'limning magistratura bosqichiga "Milliy g'oya: O'zbekistonning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish strategiyasi" kursi o'qitish uchun kiritildi. Unda bakalavr bosqichida o'qitilayotgan "Milliy istiqlol g'oyasi: asosiy tushuncha va tamoyillari" kursida ko'tarilgan masalalarni takrorlamaslik, davlatimiz rahbarining asarlari asosida mamlakatimizda shakllanayotgan yangicha tafakkur va dunyoqarashning ma'no-mazmunini xalqimizning istiqlolga erishish jarayoni, O'zbekiston tanlab olgan milliy taraqqiyot modelining mohiyati, uni bosqichma-bosqich amalga oshirilish jarayoniga xos qonuniyatlar, uning xususiyatlari, bozor munosabatlariga, asoslangan demokratik jamiyatga o'tishning turli modellari va ularning namoyon bo'lish xususiyatlari, "O'zbek modeli" kontseptsiyasini ishlab chiqishda asosiy negiz bo'lgan masalalar, uning real amaliyotda namoyon bo'lish xususiyatlarini, global inqirozlar, bunday sharoitda O'zbekistonda amalga oshirilgan chora-tadbirlarning va "demokratiyani ko'chirish" g'oyasining va uni tanqidning ma'no-mazmunlarini chuqur siyosiy-falsafiy tahlil qilish, yosh avlodning qalbi va ongiga milliy istiqlol g'oyalarini, Vatanga muhabbat, sadoqat mustaqillik yillarida erishilgan yutuqlardan g'ururlanish va istiqloldagi vazifalarni amalga oshirishda fidoiyluk ko'rsatish kabi tuyg'ularini shakllantirishdan iboratdir.

Mazkur kursni o'qitishning vazifasi O'zbekiston birinchi Prezidenti I.A.Karimov asarlari asosida istiqloqlga erishishning dastlabki yillarida va mustaqillik yillarida amalga oshirilgan strategik vazifalarni milliy g'oya kontekstida siyosiy-falsafiy anglash, bu jarayonning tarkibiy qismi O'zbekistonning taraqqiyot yo'li va rivojlanish strategiyasini mazmun-mohiyatini chuqur o'rgatish va uning jamiyat hamda xalqimiz hayotidagi ahamiyatini asoslashdan iborat.

Mazkur kurs "Milliy istiqloq g'oya"sining tarkibiy qismlaridan birini tashkil etadi va ayni paytda undan quyidagi o'ziga xos jihatlari bilan farq qiladi:

Birinchidan, "milliy g'oya" mamlakatimizning o'z mustaqilligini qo'lga kiritish, uni mustahkamlashning nazariy asosi hisoblanadi. Bu kursda esa mamlakatimizda bozor munosabatlariga o'tishning modellari uning O'zbekistonga xos bo'lgan modelining ishlab chiqilishida asos bo'lgan omillar, ularning amaliyotda namoyon bo'lish xususiyatlarini o'ziga qamrab olgan;

Ikkinchidan – "Milliy g'oya" fanida talabalar o'rganishi nazarda tutilmagan "nazariya va amaliyot", "strategiya", "ijtimoiy-siyosiy sohaning g'oyaviy asoslari", "global ijtimoiy-iqtisodiy inqiroz" va boshqa bir qator tushunchalarning mazmun-mohiyati bu kursda o'rganilgan va siyosiy-falsafiy jihatdan tahlil etilgan.

Ayni paytda bu kursni yaxshi o'zlashtirish uchun bakalavriyat bosqichida o'qitilayotgan "Milliy istiqloq g'oyasi: asosiy tushuncha va tamoyillar" fanini chuqur o'zlashtirish zarur bo'ladi. CHunki, bu kurs aynan ana shu fanning mantiqiy davomi bo'lib hisoblanadi.

Kursni chuqur o'zlashtirish talabalarimizda mamlakatimiz taraqqiyotining bugungi bosqichida amalga oshirilayotgan hamda oshirilishi lozim bo'lgan masalalar haqida tegishli bilimlar va ko'nikmalarni shakllantirishga, shuning bilan birga, bugungi kunda insoniyatning istiqboliga xavf solayotgan global ijtimoiy-iqtisodiy inqirozlar haqida ham tegishli bilimlarni xizmat qiladi. Ayni paytda mazkur kursni o'rganish talabalarimizda vatanparvarlik, xalqparvarlik va insonparvarlik kabi qadriyatlarga nisbatan sadoqatini yanada mustahkamlaydi. YUqoridagilarni hisobga olgan holda, kursning talabalar tomonidan mukammal o'rganilishi nazariy va amaliy ahamiyatga ega.

Ushbu uslubiy qo'llanma f.f.d.,prof.S.Otamuratov, s.f.n.,dots. O.Sirojov, s.f.n.,dots.H.YOrqulov, f.f.n. D.Ismatullaeva tomonidan 2013 yilda "Milliy g'oya: O'zbekistonning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish strategiyasi" kursidan tayyorlangan tajribaviy ma'ruzalar asosida, ularni to'ldirgan va yangilagan holatda tuzilgan.

O'quv-uslubiy qo'llanma oliy o'quv yurtlari magistrleri uchun mo'ljallangan.

1-MAVZU: “MILLIY G’OYA: O‘ZBEKISTONNING IJTIMOYIY-IQTISODIY RIVOJLANISH STRATEGIYASI“ KURSINING PREDMETI, MAQSADI VA VAZIFALARI

Reja:

1. “Milliy g’oya: O‘zbekistonning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish strategiyasi“ kursining predmeti.
2. Kursning umumnazariy asoslari, boshqa fanlar bilan aloqadorligi.
3. Kursni o‘qitishning maqsadi va vazifalari.
4. O‘zbekistonda yuksak ma’naviyatli shaxslarni tarbiyalashda kursning ahamiyati.

1-masala. Xalqlar, millatlar va davlatlar taraqqiyotida g’oya va mafkuralar muhim o‘rin tutadi. Ayniqsa, rivojlanish maqsadlarini va taraqqiyot yo‘lini belgilab beruvchi strategik g’oyalarning qanday ekanligi xalqlar, millatlar, davlatlar taqdirini belgilab beradi. O‘z navbatida insoniyat va jamiyat ehtiyojlari uzluksiz o‘tib boradi. Bu jarayon o‘z navbatida ehtiyojlarni qondirish borasida yuzaga keladigan muammolar va vazifalarni hal qilishga qaratilgan g’oyalarning shakllanishiga olib keladi. SHu ma’nodan ham g’oya o‘tib kelayotgan ehtiyojlarning in’ikosi va uni qondirish borasidagi muammolar va vazifalar tizimini o‘zida ifoda ettiradi, deyish mumkin. Bu yo‘nalishda mazkur kurs istiqbolga xizmat qiluvchi qarashlar, xulosalar va maqsadlar tizimi sifatida namoyon bo‘ladi. Bu jarayonlar millatlar, xalqlarni taraqqiyotga olib chiquvchi ularning strategiyasi rivojlanish yo‘lini, maqsadlarini ifodalovchi milliy g’oyalarning shakllanishiga olib keladi.

Ammo, maqsadlar va manfaatlar turli tumanligi, ularning ayrimlari taraqqiyotga xizmat qilsa, ayrimlari tor doiradagi maqsadlar va manfaatlariga xizmat qilib taraqqiyotga zid harakterga ham ega bo‘lishi mumkin. Bunday g’oya millat, jamiyat va umuminsoniyat taraqqiyotiga salbiy ta’sir o‘tkazadi va rivojlanishga qarshi bo‘lgan qora kuchlar va to‘siqlar yuzaga kelishiga olib keladi. SHu ma’nodan ham g’oya haqida fikr yuritganda, uning yo‘nalishi, maqsadi nimaga va kimlarga qaratilganligini aniqlash, mohiyat-mazmunini bilishni, uni baholashning asosiy mezonini sifatida qarash mumkin.

G’oyalarning maqsad va manfaatlar yo‘nalishiga qarab turli shakllarda namoyon bo‘ladi. Jumladan, milliy g’oya, milliy istiqbol g’oyasi, ilmiy g’oya, diniy g’oya, milliy rivojlanish g’oyasi, umuminsoniy g’oya, bunyodkor g’oya, yovuzlik g’oyasi, siyosiy g’oya va boshqa bir qator shakllarda g’oyalarning namoyon bo‘ladi. Ular ma’lum ehtiyojlarning in’ikosi sifatida shakllanadilar va ularni qondirish maqsadlarini o‘zlarida ifoda ettiradilar.

Milliy g’oya tizimida milliy mustaqillik g’oyasi va milliy rivojlanish g’oyalari muhim o‘rinni egallaydi. Milliy g’oya, millat real sub’ekt sifatida mavjud bo‘lgan har bir davr uchun o‘z ahamiyatini saqlab qolaveradi. Milliy

taraqqiyotning ma'lum bosqichlaridagi vazifalari yo'nalishlariga mos ravishda yangi g'oyalar yuzaga kelishiga zamin bo'lib xizmat qiladi.

Milliy g'oya, deganda etnik birlikni o'zida namoyon etuvchi milliy ongni uyg'otuvchi, millatning o'zligini anglatuvchi, o'ziga xoslikka, mentalitetiga "qiyofa" baxsh etuvchi, milliy ruhiyat, g'urur-iftixor, e'tiqod va mas'ullik tuyg'ularini shakllantiruvchi tafakkur majmuasini tushunish mumkin.

Milliy g'oyaning ta'sir doirasi nihoyatda keng bo'lib, u millatning o'ziga xosligini saqlab turish, millat manfaatlari yo'lida millat vakillarini birlashtirish, uyushtirish va taraqqiyot yo'nalishlarini belgilash kabilarga o'zining ta'sirini o'tkazib turadi.

Milliy g'oya milliy rivojlanish g'oyasi bilan chambarchas bog'liqdir. "Milliy g'oya millatning "menligi"ni, uning ma'naviy-ruhiy va intellektual salohiyati darajasini ko'rsatuvchi omili bo'lsa, milliy rivojlanish g'oyasi millatni iqtisodiy, ijtimoiy-siyosiy va ma'naviy-ma'rifiy yuksaklikka yo'naltiruvchi ilmiy asoslangan konseptsiyalar va nazariy fikrlar tizimi hisoblanadi"¹.

Milliy rivojlanish g'oyasi ma'lum bir tarixiy taraqqiyot bosqichida millat oldida turgan vazifalarni hal qilishga yo'nalganligi bilan harakterlanadi. Ularni amalga oshirish millatni mavjud darajadan yuqori pog'onaga erishishini ta'minlaydi. SHu ma'noda ham milliy rivojlanish g'oyasi millat ehtiyojlarining in'ikosi sifatida taraqqiyot bosqichlarida yuzaga keladigan vazifalarning mazmuni va ko'lamiga qarab o'zgarib va takomillashib boradi.

Millat mavjudligi sharoitida milliy g'oyani realikka aylanishini, millatni taraqqiyot sari yo'naltirishni milliy rivojlanish g'oyasi amalga oshiradi. Milliy rivojlanish g'oyasi ma'no-mazmuni yo'nalishi millat taraqqiyotining barcha bosqichlarida unga yo'naltiruvchi manba bo'lib turadi va bu vazifa uning uchun o'zgarib bo'lib qolaveradi.

Millat o'z taraqqiyotida turli bosqichlarni bosib o'tishi mumkin. Jumladan, shakllanish, rivojlanish yoxud qaramlik, yuksalish va takomillashuv kabi jarayonlarni o'z boshidan kechirishi mumkin. Ana shu jarayonlarni yuzaga kelishiga qarab millat oldida echish zarur bo'lgan vazifalar ham yuzaga keladi.

Dunyodagi aksariyat mamlakatlar, xalqlar, ana shu bosqichlarni bosib o'tdilar, bugun bu jarayon davom etmoqda. Ayniqsa, xalqlarning boshqalarga qaram bo'lib qolishi va undan ozod bo'lishiga qaratilgan harakatlar hamda bu yo'lida ko'rilgan og'ir talofatlar milliy istiqlol g'oyasining o'sha sharoit uchun katta rol o'ynaganligini alohida ta'kidlash lozim bo'ladi. U millat vakillarini ozodlik yo'lida birlashtirish va umumiy dushmanga qarshi kurashning g'oyaviy asosi vazifasini bajargan. Aynan shunday sharoitda milliy istiqlol g'oyasi milliy g'oyaning ajralmas qismi sifatida ustuvorlik darajasiga ko'tarilgan.

Millatning qaramlik holatidagi asosiy maqsad va vazifasi milliy rivojlanish emas, balki, mustaqillikni qo'lga kiritish hisoblanadi. Bu maqsad va vazifani amalga oshuvigina milliy rivojlanishga imkon beradi. SHuning bilan bir qatorda

¹ Otarmuratov S. Milliy rivojlanish falsafasi. - T.: "Akademiya", 2005.-81- bet.

mustaqillikni qo'lga kiritishdan pirovard maqsad rivojlanish va barcha sohalarda yuksalishga erishish hisoblanadi.

Milliy g'oya millatning "qiyofasi", uning "maqomi" bo'lsa, milliy istiqloq g'oyasi uni qaramlikdan qutilish, mustaqillikka erishishi hamda rivojlanish uchun shart-sharoitlarni vujudga keltirish holatining g'oyasidir. Milliy rivojlanish g'oyasi esa millat rivojlanishi bilan bog'liq bo'lgan vazifalarni o'zida mujassamlashtirgan holda millatni ana shu maqsad va vazifalarni amalga oshirishga yo'naltirishga xizmat qiladi.

Ko'rinib turibdiki, milliy rivojlanish g'oyasi millat hayoti bilan bog'liq g'oyalar tizimida o'zining ustuvorligini namoyon etib turadi. SHuning bilan bir qatorda milliy rivojlanish g'oyasi ham millat taraqqiyoti jarayonida doimiy ravishda takomillashib boradi. U yuzaga keladigan muammolar, vazifalar va ularning echimlarini ishlab chiqish hamda amalga oshirish jarayoniga qarab rivojlanadi va takomillashib boradi. SHu ma'noda ham milliy g'oya, hamda milliy istiqloq g'oyasi milliy rivojlanish g'oyasining tarkibiy qismini tashkil qiladi.

Aslini olganda, millat taqdiri bilan bog'liq bo'lgan g'oyalarni birini ikkinchisidan ajratib qarash to'g'ri bo'lmaydi. CHunki, ularning hammasi ham millat maqsad va manfaatlariga xizmat qiladi. Ammo, ularning millat taraqqiyotining tarixiy bosqichlarida bajaradigan vazifalariga qarab o'rni va ahamiyatini farqlash lozim bo'ladi. Aks holda, ana shu bosqichlardagi vazifa va maqsadlarning xususiyatlariga qarab millatni yo'naltirib, unga kuch-qudrat va ilhom bag'ishlash zaruriyati o'z ahamiyatini yo'qotgan bo'lur edi.

SHu ma'noda ham bizning millatimiz uchun milliy g'oya uning "qiyofasi", "maqomi"ni bildiruvchi omil bo'lsa, milliy istiqloq g'oyasi uning o'z mustaqilligini qo'lga kiritish, uni mustahkamlash va taraqqiyot uchun shart-sharoitlarni vujudga keltirish bosqichining g'oyaviy asosi bo'ladi. Bugun ularni qo'lga kiritdik, mustaqilligimiz reallikka aylandi va moddiy kuch aholimizning dunyoqarashi va kundalik xatti-harakatlarining yo'nalishini tashkil qilmoqda. Endi millatimiz oldidagi asosiy vazifa dunyodagi rivojlangan xalqlar darajasiga ko'tarilishi va farovon turmush sharoitlarini yaratish hisoblanadi. Bu maqsadni "milliy rivojlanish g'oyasi" o'zida mujassamlantirib xalqimizni ana shu maqsad sari yo'naltirishga xizmat qilmoqda.

Milliy rivojlanish g'oyasi har bir millat rivojlanishi uchun xos bo'lgan omil hisoblanadi. Lekin, uni ko'p millatli mamlakat sharoitida millatlar manfaatlari va maqsadlarini uyg'unlashtiruvchi omil sifatida qarash to'g'ri bo'ladi. CHunki, milliy rivojlanish g'oyasini tor ma'noda qo'llash umumiy taraqqiyot manfaatlariga zid bo'lgan holat hisoblanadi. SHu ma'noda ham uni O'zbekistonda yashovchi barcha millat va elatlar manfaatlarini o'zida ifoda ettiruvchi O'zbekiston xalqining milliy rivojlanish g'oyasi sifatida tushunish to'g'ri bo'ladi.

"Milliy g'oya: O'zbekistonning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish strategiyasi" kursining ob'ekti O'zbekiston jamiyati hayoti sohalari hamda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning g'oyaviy mafkuraviy sohalari.

“Milliy g’oya: O‘zbekistonning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish strategiyasi” kursida O‘zbekistonning rivojlanish yo‘li, uning asosiy g‘oyalari, nazariyasi va konseptsiyalari o‘rganiladi. Ushbu kursning predmetini o‘zbek xalqining mustaqillik sharoitidagi taraqqiyoti va yuksalishi jarayoni, ya‘ni, mustaqillikka erishish va mustaqillikni mustahkamlash, rivojlanishning o‘zbek modeli, ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy rivojlanish strategiyalari tashkil etadi. Ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish mafkuraviy jihatdan asoslanib, tayyorlanayotgan kadrlar g‘oyaviy qurollantiriladi, mamlakat kelajak taraqqiyotiga ishonch e‘tiqodi tarbiyalanadi.

Kurs uslublari: tajriba, qiyosiy tahlil, empirik-sotsiologik va ilm-fanning boshqa zamonaviy uslublari.

SHu o‘rinda savol tug‘iladi: - strategiya nima? - ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish strategiyasi, deganda nimani tushunish kerak?

“Strategiya” so‘zi - yunon tilidan olingan bo‘lib qo‘mondonlik sa‘nati deb tarjima qilinadi. U dastlab harbiy tushuncha sifatida ishlatilgan, keyinchalik boshqa sohalarni ham boshqarishda uzoq muddatga mo‘ljallangan reja, asosiy maqsad va unga olib boradigan dastur ma‘nolarida ishlatilib kelingan. SHuning uchun uzoqni ko‘zlab rejalar tuzuvchi va uni mohirona amalga oshiruvchi siyosatchilar strateg, deb ataladi. Strategiyaning davlat strategiyasi, harbiy strategiya, iqtisodiy strategiya, ijtimoiy strategiya va boshqa ko‘rinishlari bor.

Aslida, davlat strategiyasi ma‘lum bir tarixiy rivojlanish bosqichida biror ijtimoiy qatlamning mamlakat rivojlanish yo‘lini belgilashidir.

Davlatning strategik vazifalariga jamoat tartibini saqlash, fuqarolar faoliyatini belgilash va shaxsiy tashabbus rivoji uchun sharoit yaratish, xavfsizlikni ta‘minlash, har kimga huquqiy erkinlik va mulkka egalik qilishni ta‘minlash, jamiyatda axloqiy qarashlarni rivojlantirish va boshqalar kiradi.

Agar davlat strategiyasi xalqlarni rivojlanishga, farovonlikka olib kelsa, u milliy strategiya deyiladi, aks holda, aksimilliy harakterga ega bo‘ladi.

Iqtisodiy strategiya - davlat tomonidan iqtisodiyotning ustuvor yo‘nalishlari va vositalarini aniqlanishi, hamda siyosiy strategiyani amalga oshirish maqsadida iqtisodiyotga aralashuvi hisoblanadi. U davlat faoliyati yo‘nalishining harakterini belgilaydi va uzoq muddatga mo‘ljallangan tamoyillarini umumiy ma‘noda amalga oshiradi. Davlatning ma‘lum bir muddatda amalga oshiradigan strategik vazifasi uchun iqtisodiyotga aralashish tamoyillari iqtisodiy siyosatda namoyon bo‘ladi.

Davlat strategiyasi iqtisodiy jihatdan quyidagicha tasniflanadi:

- Korporativ strategiya hukumron ijtimoiy qatlam (korporativ guruhlar) ning fuqarolar turmush farovonligining pasayishi hisobiga egoistik manfaatlarini amalga oshirishi.

- Ijtimoiy samarali strategiya – tayyor mahsulot barqaror o‘tib borishi optimal tizimi fuqarolar uchun xizmat qilishi, yalpi bandlikning ta‘minlanishi, inflyatsiyaning yo‘qligi va milliy daromadning adolatli taqsimoti.

- Liberal strategiya davlat iqtisodiyoti tovarlar va kapital mablag‘larning erkin harakati uchun ochiqligini bildiradi.

- *Boshqariluvchi strategiya* tovar va kapital mablag'lar harakatiga davlat nazorati o'atilganligini ifodalaydi.

- *Safarbar etuvchi strategiya* davlatning yashovchanligini oshirish uchun talab etiladi, u ishlab chiqarish va tashqi iqtisodiy aloqalarga to'g'ridan-to'g'ri aralashuvlar paytida kuchayadi.

SHu ma'noda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish strategiyasini quyidagicha tavsiflash mumkin: ijtimoiy va iqtisodiy resurslarni mamlakat taraqqiyotiga yo'naltirish nazariyasi va amaliyoti hisoblanib, u mamlakat taraqqiyotini rejalashtirish, uni siyosiy usul va vositalar bilan amalga oshirish masalalarini o'z ichiga oladi. Jamiyat rivojlanish qonuniyatlarini tadqiq qiladi, strategik maqsadlarni belgilab, unga erishish usullarini hamda yo'llarini ishlab chiqadi. Davlat organlari, tibbiyot, ta'lim, nodavlat tashkilotlar, siyosiy partiyalarning maqsad va vazifalarini belgilab beradi. Jamiyat taraqqiyotiga xizmat qiluvchi kuchlarni strategik yo'nalishlar bo'yicha uyushtiradi yoki taqsimlaydi.

Mamlakatlar rivoji va xalqlarning farovonlikka erishishida o'z vaqtida to'g'ri tanlangan strategiyalar muhim omil bo'lib xizmat qiladi. Albatta, tanlab olingan strategiyaning amalga oshishida taktika ham muhim rol o'ynaydi.

Taktika bu - belgilangan maqsadga erishish uchun ishlatiladigan vosita va usullar majmuasi hisoblanadi. Taktika strategiyani amalga oshirilishida bir oraliq vazifa bo'lib, strategiyadagi asosiy maqsadga bo'yindirilgan bo'ladi. YA'ni, strategiya asosiy maqsadga oraliq taktik vazifalarni bajarish orqali erishadi, bu vosita, maqsad ko'rinishida bo'ladi.

Masalan, O'zbek modelining "Bilimga tayangan innovatsion jamiyat" ga o'tish strategik maqsadini taktik jihatdan sohalar bo'yicha quyidagicha ifodalash mumkin:

- *O'zbek iqtisod modeli (kichik biznes va oilaviy tadbirkorlik).
- *O'zbek ilm-fan va ta'lim modeli. (Bilimga tayangan innovatsion jamiyat).
- *O'zbek sog'liqni saqlash modeli (ona va bola salomatligini muhofaza qilish, ovqatlanish masalalariga katta e'tibor qaratish).
- *O'zbek oila modeli (intelektual salohiyatli odamlarni yaratish)
- *O'zbek mahalla modeli (o'zini o'zi boshqarish jamiyatiga o'tish).

Bu kompleks modellar (ilm fan asosida) uzoq "industrial" va "postindustrial" davrlariz to'g'ridan to'g'ri "Bilimga tayangan innovatsion jamiyat" ga o'tishga katta imkoniyat yaratadi.

"Milliy g'oya: O'zbekistonning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish strategiyasi"
kursining asosiy qonuniyatlari mavjud bo'lib, ular O'zbekistonning strategik maqsad va manfaatlari, taraqqiy qilishi va rivojlangan mamlakatlar darajasiga erishish jarayonlari bilan bog'liq. Jumladan, ularda milliy manfaatlarning ustuvorligi, har bir mamlakatning milliy taraqqiyot g'oyasida umumxalq manfaatlari mujassam bo'lish zaruriyati, taraqqiyotning strategik yo'nalishi milliy zaminlarga asoslanishi, milliy taraqqiyotda jahon mamlakatlari va ularning xalqlari erishgan yutuqlar tajribalaridan foydalanish, taraqqiyotning strategik vazifalarini belgilash, amalga oshirishda milliy va umuminsoniy qadriyatlarga

amal qilish, millatlararo totuvlik, siyosiy barqarorlikka erishish, mamlakatda yashovchi barcha millatlar va elatlar taraqqiyoti uchun teng imkoniyatlarni yuzaga keltirish, tinchlik va demokratiya tamoyiliga amal qilish va boshqa bir qator qonuniyatlardir. Ular milliy rivojlanish g'oyasining amalga oshishi uchun zarur bo'lgan qonuniyatlardir. Ularga amal qilmaslik esa, mamlakat va uning xalqi belgilagan maqsad va manfaatlarining samarasiz yakunlanishiga olib keladi.

2-masala. “Milliy g'oya: O'zbekistonning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish strategiyasi“ kursining umumnazariy asoslarini O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi va qonunlari, O'zbekiston birinchi Prezidenti I.Karimovning asarlari va ma'ruzalari, mamlakatimizdagi etakchi ijtimoiy va iqtisodiy fan sohalari olimlarining O'zbekistonning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish strategiyasiga doir asarlari tashkil qiladi.

Ma'lumki, barcha ijtimoiy-gumanitar fanlar bir-birlari bilan o'zaro aloqada bo'ladilar. Xuddi shuningdek, “Milliy g'oya: O'zbekistonning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish strategiyasi“ kursi ham boshqa ijtimoiy-gumanitar fanlar bilan bog'liq. Fanlar biri chiqargan xulosadan boshqa fanlar foydalanadi va uni ijodiy rivojlanishiga hissa qo'shadi.

“Milliy g'oya: O'zbekistonning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish strategiyasi“ kursi falsafa, psixologiya, sotsiologiya, iqtisodiyot nazariyasi, politologiya, O'zbekistonda demokratik jamiyat qurish nazariyasi va amaliyoti kabi fanlar bilan bog'liq. Ularning dunyoqarash, inson, millat va xalq ruhiyati, ijtimoiy hayot, iqtisodiy taraqqiyot, siyosiy hokimiyat, O'zbekistonda demokratik jamiyat qurish borasida erishgan yutuqlari va galdagi vazifalari to'g'risidagi xulosalaridan foydalanib ularga tayanadi.

Ayniqsa, u bugun O'zbekiston ta'lim tizimida o'qitilayotgan “Milliy istiqlol g'oyasi: asosiy tushuncha va tamoyillar” fanining mamlakatimiz aholisi, ayniqsa, yoshlar ongiga mustaqillik g'oyalarini singdirish, sadoqatlik, vatanparvarlik, fidoyilik, ogohlik, hamjihatlik, millatparvarlik, xalqparvarlik, kabi ruhiyatlarini shakllantirish borasidagi tajribalariga tayanadi.

Mustaqillikni mustahkamlash yillarida amalga oshirgan vazifalarni davom ettiradi, uni mamlakatimiz va xalqimiz taraqqiyotining yangi bosqichida: **mamlakatimizda mustaqillikni ta'minlanganligi, uning suvereniteti jahon hamjamiyatining teng huquqli a'zosi sifatida o'zining tashqi va ichki siyosatini mustaqil olib boradi.** Mustaqillikka xavf solayotgan har qanday yovuz kuchlarga zarba bera oladigan qudratga erishgan, jahon demokratiya qadriyatlarini tizimiga kirib borayotgan, o'zining iqtisodiy, ijtimoiy-siyosiy va madaniy, ma'rifiy sohalardagi strategik vazifalarini ishlab chiqishi va uni amalga oshirishdagi tajribasi bilan mustaqil modeligi ega. Mamlakatimiz taraqqiyotini yangi bosqichga ko'tarish vazifalarini belgilash va uni amalga oshirish jarayonida amaliyotga keng tadbir qiladi.

“Milliy istiqlol g'oyasi: asosiy tushuncha va tamoyillar” fanining ta'lim tizimiga kiritilishi mamlakatimizning o'tish davrining boshlang'ich davri uchun muhimdir.

Birinchidan quyidagi vazifalarni amalga oshirishning muhim omiliga aylandi. Kommunistik g'oya va mafkuraning barbod bo'lishi, mustaqillik va taraqqiyot g'oyasining shakllanishi oralig'ida yuzaga kelgan bo'shliqning o'rni to'lg'azish g'oyasiga aylandi;

Ikkinchidan, mustaqillik yillarida « Milliy istiqlol g'oyasi: asosiy tushuncha va tamoyillar» fani mustaqillik, suverenitet, ozodlik, erkinlik, tenglik, barqarorlik va tinchlik kabi t uyg'ularning qadr-qimmatini yoshlarimiz dunyoqarashining ajralmas qismiga aylanishida nazariy va amaliy ahamiyatga ega bo'ldi;

Uchinchidan, xalqimizni mustaqillikni mustahkamlash jarayoniga keng safarbar etdi;

To'rtinchidan, milliy urf-odatlar, an'analar va qadriyatlarni tiklash va ularni xalqimiz ongiga singdirishda katta rol o'ynadi;

Beshinchidan, mamlakatimizda millatlararo hamjihatlik, dinlararo bag'rikenglik t uyg'ularining shakllanishiga va rivojlanishiga ijobiy ta'sir o'tkazdi;

Oltinchidan, mamlakatimizning jahondagi nufuzining oshib borishida mustaqil ilmiy nazariya sifatida muhim ahamiyatga ega bo'ldi.

Xulosa qilib aytganda, "Milliy istiqlol g'oyasi: asosiy tushuncha va tamoyillar" fani mamlakatimiz mustaqilligini mustahkamlashning ilmiy-nazariy omili vazifasini bajardi.

"Milliy g'oya: O'zbekistonning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish strategiyasi" kursi esa O'zbekiston ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish strategiyasining mazmun mohiyati nimadan iborat ekanligini tushuntirish, strategik maqsadlarga erishish yo'lida yoshlarni uyushtirish, safarbar qilish kabi maqsadlarga yo'naltirilgan. Uning o'qitilishi mamlakatimiz mustaqilligining real moddiy va ma'naviy kuchga aylangan sharoitida uni taraqqiy qildirish, yuksaltirish va jahonning rivojlangan davlatlari darajasiga ko'tarish vazifalari bilan bog'liqdir.

Milliy g'oyaning ta'lim tizimida o'qitilishida "Milliy g'oya: O'zbekistonning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish strategiyasi" va "Milliy istiqlol g'oyasi: asosiy tushuncha va tamoyillar" kurslarining uzviy davomidir. "Milliy istiqlol g'oyasi: asosiy tushuncha va tamoyillar" kursi ta'limning bakalavriat bosqichida o'qitilsa, "Milliy g'oya: O'zbekistonning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish strategiyasi" kursi esa magistratura bosqichida o'qitiladi.

O'zining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish strategiyasiga ega bo'lmagan, uni amalga oshirishga qodir bo'lmagan xalq mustaqilligini saqlab qololmaydi. Ana shu ma'noda ham milliy mustaqillikka erishilgandan keyin mustaqillikni mustahkamlashda har bir davlat o'z ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish strategiyasini ishlab chiqishi va ommani shu strategiyani amalga oshirishga safarbar etishi zarur bo'ladi. Bu milliy mustaqillik g'oyasining milliy rivojlanish g'oyasi bilan o'zaro bog'lanib ketishini bildiradi. SHu ma'noda ham tabiiy ravishda, "Milliy istiqlol g'oyasi: asosiy tushuncha va tamoyillar" kursida mavjud bo'lgan mavzular "Milliy g'oya: O'zbekistonning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish strate-giyasi" kursida takrorlanmaydi. Unga hamohang ravishda taraqqiyotning navbatda hal etilishi bilan bog'liq bo'lgan mavzular kiritiladi.

Xuddi ana shu yangi mavzular ikkala kursning bir tomondan farqlanishini bildirsa, ikkinchi tomondan, milliy rivojlanishning davomiyligi va uzluksizligini ham anglatadi. YA 'ni, qaramlikdan qutilish, mustaqillikni qo'lga kiritish, uni moddiy va ma'naviy kuchga aylantirish bir bosqich bo'lsa, uni davomi sifatida milliy rivojlanishni yangi imkoniyatlar yuzaga kelgan sharoitda yuksak darajada ko'tarishni amalga oshirish navbatdagi bosqichning vazifalariga aylanadi.

YUqorida keltirilganlardan ko'rinib turibdiki, "Milliy g'oya: O'zbekistonning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish strategiyasi" kursi, "Milliy istiqlol g'oyasi: asosiy tushuncha va tamoyillar" kursi bilan o'zaro uyg'undir. SHuning bilan birga u mustaqil hamdir. Uning uyg'unligi "Milliy istiqlol g'oyasi: asosiy tushuncha va tamoyillar" kursida ilgari surilgan g'oyalardan o'zida ijodiy foydalanadi, ularni mustahkamlashga ijobiy ta'sir o'tkazadi. SHuning bilan birga, mamlakat mustaqilligi sharoitida, uni rivojlantirishning navbatdagi vazifalaridan kelib chiqqan holda yangi mavzularni o'zida mujassamlashtiradi.

Milliy g'oyaning shakllanishi negizlari va rivojlanishini ifodalaydi, uning umumxalq характери, g'oyaviy va mafkuraviy kurashning kuchayishida milliy g'oya rolining ortib boradi. O'zbekiston mustaqilligining g'oyaviy negizlari, o'zbek modelining o'ziga xos xususiyatlari va uni amalga oshirish demokratik jamiyat qurish va iqtisodiy islohotlar bosqichlari hamda undan ko'zlangan maqsadlar. Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi – milliy rivojlanishning ustuvor yo'nalishi ekani, milliy xavfsizlikni ta'minlash yo'nalishlari, globalashuv jarayonida O'zbekistonning jahonga chiqishi va boshqalar "Milliy g'oya: O'zbekistonning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish strategiyasi" kursining mavzularini tashkil qiladi. SHuningdek o'z mohiyati, yo'nalishi va unda ilgari surilayotgan kontseptual g'oyalar mamlakatimiz taraqqiyotining bugungi va kelajakda amalga oshirilishi zarur bo'lgan vazifalarini o'zida mujassamlashtiradi.

Muhimi, o'rganilishi belgilangan mavzular aynan o'qitilayotgan boshqa fanlarda takrorlanmaydi. Bundan tashqari, mavzularning nomlanishi va ularda qo'yilgan har bir masalada nazariya va amaliyot uyg'unligi bor.

3-masala. Har bir kishi o'zi yashayotgan jamiyat, mamlakat yoki davlatning maqsadini, uni ifoda etadigan g'oyalarini bilishi, o'ziga aniq tasavvur etishi kerak. SHundagina bu maqsadlar uning ong va tafakkuridan joy oladi. Unga nisbatan ishonch, e'tiqod paydo bo'ladi. Ishonch, e'tiqod shundayki, usiz inson o'z yo'lini, maqsad va manfaatlarini ko'ra olmaydi. U qancha mustahkam bo'lsa, bu g'oya yoki maqsad yo'lida o'zini bag'ishlaydi, faoliyatini unga mos tarzda quradi, undan chekinish hollarini esa, qabul qila olmaydi. G'oya, maqsadlar har bir inson hattiharakati, faoliyati bilan mushtarak tarzda uyg'unlashib boradi. Jamiyatning o'z-o'zini tashkil etishga, insonlarni, jamiyat a'zolarini, millatni, xalqni birlashtirishga, uyushtirishga xizmat qiladi. Aniq maqsadlar sari yo'naltiradi. Milliy g'oya odamlarning o'zaro hamkor va hamjihatligini ta'minlaydi. Kuchli ma'naviy ruhiy omilga aylanib taraqqiyotga xizmat qiladi.

Buyuk mutafakkir Abu Nasr Forobiy ma'naviy ozodlik, inson takomili, adolatli jamiyat qurishning birdan-bir sharti odamlarni ezgu-g'oyaviy jihatdan

voyaga etkazish deb bilgan va bu haqda shunday deb yozgan: “Inson baxt-saodat nimaligini tushungan bo’lsa, yu, unga erishishni maqsad qilib olmasa, g’oya va xohishiga aylantirmagan bo’lsa, unga nisbatan ozgina bo’lsa-da, shavq va zavq sezmasa, istak va mulohazasini, kuch va quvvatini boshqa narsalarga sarflasa bu qilmishlari yomon va noo’rinlidir”¹.

Milliy g’oya O’zbekistonda ana shunday ezgu maqsad yo’lida xizmat qiladigan yoki shunga undaydigan, safarbar etuvchi kuchga ega bo’lgan g’oyalari, maqsadlarni o’zida mujassam etgan ruhiy, ma’naviy kuch-quvvat manbaidir. Milliy g’oya milliy-ma’naviy va umumbashariy negizga ega bo’lib, undan oziqlanadi. U avvalo, milliy-ma’naviy hodisa sifatida har bir xalq, millatning ma’naviy-ruhiy, tarixiy, madaniy, ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy hayotidagi xususiyatlari bilan bog’liq bo’lgan ma’naviy voqelikdir. O’zbekistonning milliy g’oyaci, o’zbek xalqining o’ziga xos xususiyatlari, maqsad va manfaatlarini o’zida ifoda etadi. Uning milliy-madaniy merosi asosiy tayanch negizidir. Milliy g’oya ana shu negizga tayangan holda mamlakatda yashaydigan turli xalqlar va millatlarning ham xususiyatlarini, maqsad va manfaatlarini bilan o’zaro mushtarakligini ta’minlaydi, o’z oldiga maqsad qilib qo’yadi. O’zbekiston xalqini mamlakat oldida turgan maqsadlar yo’lida jipslashtiradi, shunga undaydi.

Milliy g’oya dunyo xalqlari tajribasi va yutuqlarini hisobga olgan holda O’zbekistonning milliy rivojlanish yangi yo’nalishi modelining milliy-nazariy asoslaridir. Negaki, O’zbekiston xalqining o’ziga xos shunday milliy-madaniy merosi va qadriyatlari mavjudki, ular mamlakatda yashayotgan har bir inson, oila hayotining barcha jabhalarida chuqur o’rin olishi muhim. Ular orqali shu xalq, millatning “o’zligini”, “borlig’ini” boshqa xalqlar yoki millatlardan farqini anglab olish mumkin. SHu xususiyatlarni saqlab qolgan holda “O’zbekiston o’ziga xos va mos taraqqiyot yo’lidan rivojlanishi mumkin”. Buning uchun uning o’z milliy g’oyasi jamiyat hayoti sohalari bilan o’zaro uyg’unlashmog’i muhim ahamiyatga ega. Ana shunday ishonch, e’tiqod, milliy g’ururlanish, o’zligini namoyon etish va qadrlash tuyg’ulari milliy g’oyani xalqning ishonch va e’tiqodiga aylanganligini ko’rsatuvchi muhim mezondir. “Milliy g’oya: O’zbekistonning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish strategiyasi” kursining maqsadi O’zbekistonning o’ziga xos va mos taraqqiyot yo’lini yoritish va yoshlarda ana shu taraqqiyotning kafolati bo’lgan ishonch va e’tiqodni shakllantirishdir.

YUqorida keltirilgan maqsadlardan kelib chiqib “Milliy g’oya: O’zbekistonning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish strategiyasi” kursining vazifalari quyidagilardan iborat:

1. O’zbekistonning mustaqillikka erishishi arafasidagi ijtimoiy- iqtisodiy inqiroz holati, bu inqiroz holatidan chiqishda qo’llanilgan usul va vositalarni tahlil qilish.

2. Mustaqillikka erishishning mashaqqatli yo’lini va mustaqillik o’zbek xalqiga qanday huquq va imkoniyatlar berganligini yoritib berish. Mustaqillik o’zbek

¹ Abu Nasr Forobiy. Fozil odamlar shahri. –T.: “Xalq merosi”, 1993. - 188 -bet.

xalqi uchun buyuk qadriyat ekanligini yoshlar ongiga singdirish va shu orqali mustaqillikni mustahkamlashga yoshlarni safarbar etish.

3. Bugun jahon hamjamiyati tomonidan e'tirof etilgan rivojlanishning o'zbek modelini o'ziga xos xususiyatlarini yoritish va shu orqali O'zbekistonda olib borilayotgan davlat siyosatining mazmun mohiyatini yoshlar ongiga singdirish. Ularda mamlakatimiz rivojlanish yo'li va oldimizga qo'yilgan maqsadlarga ishonch e'tiqodni tarbiyalash.

4. O'zbekistonning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishida ustuvor yo'nalishlar nimalardan iborat ekanligini tushuntirish orqali kelajakda buyuk davlatni barpo etishga yoshlarni safarbar qilish, strategik maqsadlarni amalga oshirishda ularni uyushtirish, ma'naviy ruhiy jihatdan rag'batlantirish.

5. Yoshlar qalbida mustaqillik yillarida mamlakatimizda erishilgan yutuqlardan faxrlanish, g'ururlanishni shakllantirish. O'zbekiston qanday rivojlanish imkoniyatlariga ega ekanligini tushuntirish.

6. Mamlakatimiz taraqqiyotida tinchlik, xavfsizlik, ijtimoiy-siyosiy barqarorlikni ta'minlashning shartlari nimalardan iborat ekanligini tushuntirish, yurt tinchligiga har bir fuqaroning mas'ullik tuyg'usini shakllantirish.

7. O'zbekiston taraqqiyotida inson omili asosiy omil ekanligini, inson omili mamlakatning haqiqiy lakomativiga aylanishida kadrlar tayyorlash milliy dasturining ahamiyati faqatgina zamonaviy bilimlarga ega bo'lgan mutaxassis kadrlar tayyorlashga xizmat qilibgina qolmasdan, yoshlarni ma'naviy etuk shaxslar qilib, vatanparvarlik, tinchlikparvarlik, ijtimoiy hamjihatlik g'oyalari ruhida tarbiyalashga xizmat qilishini targ'ib qilish.

8. Demokratik tuzum, erkin fuqarolik jamiyatini barpo etishning haqiqiy harakatlantiruvchi kuchi bo'lgan erkin fuqaroni tarbiyalashga xizmat qilish. Bu borada yoshlarda demokratik qadriyatlarni, fuqaro erkinligi va jamiyat, davlat, kelgusi avlod oldidagi mas'ulligi tuyg'ularini shakllantirish.

9. Jahon hamjamiyati bilan hamkorlik aloqalari qanday yo'nalishlarga ega ekanligi, bunda O'zbekiston manfaatlari nimalardan iborat ekanligini yoshlar ongiga singdirish va shu orqali milliy manfaatlar ustuvorligini ijtimoiy qo'llab quvvatlanishiga erishish.

4-masala. Mamlakatimizning mustaqilligi realikka aylangan bugungi kunda milliy rivojlanish g'oyasini yoshlarimiz ongiga singdirish orqali ularni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishning strategik maqsadlari sari safarbar etish dolzarb vazifa hisoblanadi. Chunki, unda xalqimizning moddiy, ijtimoiy-siyosiy va ma'naviy-ma'rifiy taraqqiyotga yo'naltirish maqsadlari mujassamlashgan.

O'zbekistonning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish strategiyasini yoshlarimiz ongiga singdirish, ular tomonidan taktik vazifalarni to'g'ri bajarilishiga ko'mak beradi. Albatta, bunda tayyorlanayotgan kadrlarda ta'lim tizimi orqali qanday shaxsiy va ijtimoiy sifatlar shakllantirilganligi muhim rol o'ynaydi. Bu borada **kursning ahamiyati** quyidagilarda o'z ifodasini topadi:

1. Faqatgina mustaqillik xalqlar ozodligi, erkin va farovon yashashi uchun imkoniyat yaratib beradi. Shu ma'noda kursning o'qitilishi mustaqillikni

mustahkamlash bir yoki bir necha kishining sa'y-harakati bilan amalga oshirish mumkin bo'lgan ish emasligini, balki, mustaqillik bu butun bir xalq harakati bilan, shu xalq vakillarining yillar davomida turli sohalaridagi mehnati bilan mustahkamlanishini anglab etishiga yordam beradi. Bu esa, tayyorlanayotgan kadrlarda o'z kasbiga nisbatan fidokorlik bilan yondashishiga g'oyaviy omil bo'lib xizmat qiladi.

2. YOshlarni milliy ma'naviy merosni asrash, bugungi globallashuv sharoitida ma'naviy tahdidlardan ogoh qilish orqali milliy qadriyatlarimizni saqlab qolib, jahon xalqlari tomonidan erishilgan ilm-fan, texnika texnologiya yutuqlarini o'zlashtirishni targ'ib qilish muhim vazifa hisoblanadi. Chunki, bu o'ziga xos milliy qiyofani saqlab qolgan holda jahon xalqlari tomonidan yaratilgan ilg'or yutuqlarni o'zlashtirish, taraqqiyotga erishish hisoblanadi.

3. Mamlakatimizda bozor munosabatlari jadal shakllanishi sharoitida yoshlarimiz ongida unga mos iqtisodiy tafakkurni shakllantirish muhim vazifa hisoblanadi. Bugun muammo yoshlarimizning moddiy boylikka ega bo'lishiga intilishlarida «noma'rifiy» yo'llarini tanlashga moyillik kuchligi sezilmoqda. YA'ni, amaldagi qonunlarni paymol qilib bo'lsa, ham, pul topishga intilish mavjud. Bu mamlakatimiz iqtisodiy yuksalishi yo'lidagi jiddiy to'siq bo'lishi mumkin. Soliq, boj to'lash kabi lar bilan bog'liqdir. Bu masalani hal qilish uchun ularda ma'rifatlashgan bozor tafakkurini shakllantirish zarurdir.

4. YOshlarimiz ongida xozirgi zamon fani texnika va texnologiyasi yutuqlarini egallash zarurligini shakllantirish ham dolzarb vazifa. Mamlakat istiqbolining asosiy kuchi hisoblanadi, mamlakat esa yuksak rivojlangan fan, texnika va texnologiya asosida taraqqiy qiladi.

5. Demokratik qadriyatlarni yoshlarimiz ongiga singdirish ham amaliy ahamiyatga molikdir. Demokratik qadriyatlarni egallash, ularni mustaqil fikrlashga, jamiyatda o'z o'rini mustahkam bo'lishiga, o'z-o'zini anglash va erkin faoliyat ko'rsatishlariga imkon beradi.

6. Vatanparvarlik, millatparvarlik, xalqparvarlik va umuminsoniylilik kabi tuyg'ularni yoshlarimiz ongiga singdirish ham bugungi kunimizning dolzarb vazifalari qatorida turibdi.

Bugun ularning zarurligiga haqida juda ko'p yozilmoqda va ko'p gapirilmogda. Bu bejiz emas, albatta, Chunki, ana shu tuyg'ularning yoshlarimiz ongida mavjud bo'lishi va amaliy faoliyatlarida namoyon bo'lishi, nafaqat, mamlakatimizning istiqboli bilan, shuningdek, uning jahon hamjamiyatidagi nufuzining mustahkamlanishi bilan ham bog'liq.

7. Fidoiylilik tuyg'usining yoshlarimiz ongida mustahkam bo'lishi milliy rivojlanishimiz uchun zarur bo'lgan omil hisoblanadi. Fidoiylilik faqatgina mehnat qilish faoliyati emas, shuningdek, u moddiy va ma'naviy boyliklarni asrab-avaylab, ularni keyingi avlodlarga meros qoldirilishiga g'amxo'rlik qilish bilan ham bog'liqdir. Bu tuyg'u milliy mustaqillikning abadiyligi, uning istiqboli uchun muhim ahamiyatga egadir. Milliy rivojlanish g'oyasining realikka aylanishi yoshlarimiz ongida mamlakat taraqqiyoti uchun zarur

bo'lgan vazifalarning mujassamlashganligi va ularning kundalik xatti-harakatlarida namoyon bo'lishi bilan bog'liqdir.

Taqrorlash uchun savollar:

1. "Milliy g'oya: O'zbekistonning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish strategiyasi" kursining ob'ektiv va predmeti nimadan iborat?
2. "Milliy g'oya: O'zbekistonning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish strategiyasi" kursining umumnazariy asoslari, o'rganish usul va uslublari hamda boshqa fanlar bilan aloqadorligi nimadan iborat?
3. "Milliy g'oya: O'zbekistonning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish strategiyasi" kursini o'rganishning zarurati va ahamiyati nimadan iborat?
4. "Strategiya" tushunchasining g'oyaviy- ijtimoiy mazmuni nimadan iborat? Strategiya turlarini aytib bering.

II-MAVZU: O'ZBEKISTONDA IJTIMOY-IQTISODIY RIVOJLANISHNING MILLIY G'OYA NAZARIYASI VA AMALIYOTI BILAN UYG'UNLIGI

Reja:

1. Ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning g'oyaviy mafkuraviy soha bilan bog'liqligi.
2. O'zbekistonning o'z mustaqilligiga erishish nazariyasining ishlab chiqilishi va uning amaliyotga tadbiiq etilish jarayoni.
3. Ijtimoiy-iqtisodiy sohada erishgan yutuqlar - nazariya va amaliyot uyg'unligi ifodasi.

1 – **masala.** Mamlakatlarning vujudga kelishi va taraqqiy qilish tarixidan ma'lumki, ularning barchasi o'ziga xos nazariy manbalarga tayangan. Nazariyalarda mamlakatlarning taraqqiyot darajasi, unda yashayotgan xalqning yillar davomida shakllangan urf-odat, an'ana, qadriyatlar va mentaliteti hisobga olingan bo'lsagina, o'zining samarasini berishi mamlakatlarning rivojlanish tajribalarida o'z ifodasini topgan.

Albatta, mamlakatlarning buguni, kelajagi va istiqboli bilan bog'liq nazariyalar, g'oyalar va qarashlar milliy g'oyaga aylanib, uni aholining barcha tabaqalari tomonidan qo'llab-quvvatlanganagina, amaliyotga aylanib boradi va moddiy kuch sifatida namoyon bo'ladi. Bu ikki omil juda murakkab bo'lib, ularning yuzaga kelishi va amalda namoyon bo'lishi juda katta ziddiyatlar, qarama-qarshiliklar, turli to'siqlar girdobida kechadi. Hatto, ayrim holatlarda mamlakatlarda fuqarolar urushlarining yuzaga kelayotganligi ham tajribada o'zining isbotini topmoqda.

Bu borada O'zbekistonda ijtimoiy-iqtisodiy islohotlarni o'tkazish bo'yicha ishlab chiqilgan kontseptsiya o'zining to'g'ri ekanligini, taraqqiyot tajribasida isbotini topganligini alohida ta'kidlash mumkin. Mamlakatda islohotlarni o'tkazish, bozor munosabatlarni shakllantirish va demokratik qadriyatlar qaror toptirishga asos bo'luvchi kontseptual nazariyani ishlab chiqishdagi O'zbekistonning yutug'i shu bo'ldiki, unda mustaqillikning dastlabki yillarida, uni mustahkamlash va rivojlantirish bosqichlarida amalga oshiriladigan barcha vazifalar o'zining ifodasini topdi. Islohotlar uchun bunday izchillik nazariyaning amaliyotga aylanishi uchun muhim ahamiyatga ega bo'ldi. Yana bir muhim omil shunda bo'ldiki, O'zbekiston islohotlarning dastlabki bosqichidayoq nazariyadagi evolyutsion o'tish g'oyasiga og'ishmay amal qilindi. Bu tamoyillilik har qanday ikkilanishlarning oldini olish imkonini berdi. Bu masalaga asosiy e'tibor berayotganimizning sababi shundaki, ba'zan, ayrim mamlakatlarda ishlab chiqilgan g'oyalar va nazariyalarga amal qilmaslik, ularni asossiz ravishda o'zgartirish kabi holatlar ham sodir bo'lmoqda. Bu o'z navbatida nafaqat islohotlarning borishiga, shuningdek, mamlakat aholisi o'rtasida ham ishonchsizlikning yuzaga kelishiga sabab bo'ladi.

Xo'sh nazariya nima? Nazariya – amaliyot sinovlaridan muvaffaqiyatli o'tgan, ma'lum bir tizimga kiritilgan ilmiy qarashlar majmui: ... nazariya faqat g'oyalar tizimi emas, balki, g'oyalarning yig'indisi hamdir.¹

Amaliyot esa faoliyat, insonning turli sohalardagi faoliyati hisoblanadi. Amaliyotning o'ziga xos asosiy belgilari shundan iboratki, u birinchidan, faqatgina insonga xos, ikkinchidan u moddiy-hissiy, uchinchidan, u o'zgartiruvchi, qayta quruvchi, to'rtinchidan, muayyan maqsadga qaratilgan faoliyatidir²

Bu ikkala tushunchani mamlakatda amalga oshiriladigan islohotlar nuqtai nazaridan qaraganda islohot nazariyasi va uni amalga oshirishdagi faoliyat, deb hisoblash mumkin.

Ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish jarayoni g'oya va mafkura bilan bog'liqdir. Chunki, har qanday voqelikda kechganidek ijtimoiy-iqtisodiy hayotda amalga oshiriladigan har qanday islohotlar ham ma'lum tizimga solingan ilmiy qarashlar va g'oyalarga tayanadi. Ularning ana shu asosi bo'lmasa, islohotlar quruq safsataga aylanadi, u hech qanday samara bermaydi, ilmiy g'oya va qarashlar o'z navbatida mafkura vositasida amaliyotga aylanib boradi. Bu erda mafkura ilmiy g'oya va qarashlarni amaliyotga aylanishidagi faoliyatining ifodasi shaklida namoyon bo'ladi. Ulardagi o'zaro uyg'unlikni yuzaga keltirishi esa o'ta murakkab muammo hisoblanadi. Ularning negizida esa jamiyatda mavjud bo'ladigan turli ijtimoiy guruhlar, siyosiy kuchlar va ularning manfaatlarining turli-tumanligi kiradi. Ularni o'zaro muvozanatga keltirishda milliy g'oya asosiy omil hisoblanadi. Chunki, Milliy g'oyada mamlakatda yashovchi millati, tili, urf-odati, diniy e'tiqodi, jinsi va

¹ Falsafa: qonuniy lug'at.- T.: "SHarq", 2004. -294 bet.

² O'sha manba 23-bet.

yashash joyidan qat'i nazar barcha insonlarning manfaatlari mujassamlashgan bo'ladi.

Milliy g'oyaning muhim xususiyatlari quyidagilardan iborat: a) mamlakat aholisining maqsad va manfaatlarini o'zida ifoda ettiradi; b) mamlakat aholisini ana shu maqsad va manfaatlar atrofida birlashtiradi; v) ularni maqsad va manfaatlarni amalga oshirishga undaydi. Mamlakatda amalga oshiriladigan ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish aholining maqsad va manfaatlarini o'zida mujassamlash-tirgani bois ham ular Milliy g'oyaning mazmun hamda mohiyatida o'z ifodasini topadi va xalqning harakat dasturiga aylanadi. "Milliy g'oya, milliy iftihar kundalik mashaqqatli ishlarimizda va bunyodkorlik faoliyatimizda kuchimizga kuch, g'ayratimizga g'ayrat qo'shib, haqiqatan ham kelajagi buyuk davlat qurayotganimizga mustahkam ishonch bag'ishlab, ruhimizni baland, belimizni baquvvat qilishiga ishonaman".¹

O'zbekistonning strategik maqsadi – ozod va obod Vatan, erkin va farovon hayot, bozor iqtisodiyotga asoslangan erkin jamiyat barpo etishdir. Tanlab olingan yo'l va unga xos milliy istiqlol g'oyasining strategik maqsadlari jamiyat hayotining barcha sohalariga daxldor bo'lgan quyidagi vazifalarni amalga oshirishni taqozo etadi:

Siyosiy sohada:

Birinchidan – mamlakatimiz siyosiy hayotining barcha sohalarini, davlat va jamiyat qurilishini erkinlashtirish, aholining siyosiy faolligini oshirish, unda milliy va umumbashariy qadriyatlarga asoslangan siyosiy madaniyatni shakllantirish.

Ikkinchidan – jamiyatimizda mavjud bo'lgan turli manfaatlar, qarama-qarshi kuchlar va harakatlarni o'rtasidagi muvozanatni ta'minlaydigan samarali mexanizmlarni shakllantirish, siyosiy hayotda haqiqiy ma'nodagi ko'ppartiyaviylik tamoyilini qaror toptirish.

Uchinchidan - demokratik institutlarning mustaqil faoliyat ko'rsatishi uchun yanada kengroq shart-sharoit yaratish, hokimiyatning konstitutsiyaiviy bo'linishi tamoyiliga qat'iy amal qilish, jamiya a'zolarining barcha siyosiy, ijtimoiy salohiyatini, tashabbus erkinligini ro'yobga chiqarish uchun zarur imkoniyatlarni ishga solishni taqozo etadi.

To'rtinchidan – mahalliy hokimiyat va fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlarining faoliyat doirasini kengaytirish, ularga davlat vakolatlarining bir qismini bosqichma-bosqich o'tkazib borish, nodavlat va jamoat tuzilmalarining huquq va mavqegini oshirishni ko'zda tutadigan "Kuchli davlatdan – kuchli jamiyat sari" kontsepsiyasini hayotga joriy qilish.

Beshinchidan - davlatning islohotchilik vazifalarini demokratik talablarni asosida, xalqimiz va jamiyatimiz manfaatlariga mos holda amalga oshiradigan iste'dodli, izlanuvchan, chuqur bilimli va yuksak malakali kadrlarni tayyorlash.

¹ Karimov I.A. Jamiyatimiz mafkurasi xalqni-xalq, millatni-millat qilishga xizmat etsin.-T.: "O'zbekiston", 1998. -15-bet.

Iqtisodiy sohada:

Birinchiidan – iqtisodiyotni erkinlashtirishdagi bosh vazifa – eng muhimi davlatning korxonalar xo'jalik faoliyatiga, xususiy biznes faoliyatiga aralashuvini cheklash.

Ikkinchiidan – xususiylashtirish jarayonini yanada chuqurlashtirish va shu asosda amalda mulkdorlar sinfini shukllantirish, bu jarayonga tarmoqlar asosini tashkil qiluvchi yirik korxonalarni jalb etish.

Uchinchiidan – iqtisodiyotga xorij sarmoyasini, avvalo bevosita yo'naltirilgan sarmoyalarni keng jalb etish uchun qulay huquqiy shart-sharoit, kafolat va iqtisodiy omillarni yanada kuchaytirish

To'rtinchiidan – mamlakat eksport salohiyatini oshirish, uning xalqaro mehnat taqsimotida teng huquqli va o'zaro manfaatli shartlar asosida ishtirok etishi, iqtisodiyotimizning jahon iqtisodiy tizimga keng ko'lamda integratsiyalashuvini yanada kuchaytirish

Beshinchiidan – iqtisodiyotda tarkibiy o'zgarishlarni izchil davom ettirish (boy tabiiy zaxiralarimiz, intellektual hamda ilmiy-texnikaviy salohiyatdan to'liq foydalanish, mukammal texnik jarayonni o'z chiga oladigan quvvatlarni ko'paytirish, xizmat ko'rsatish sohalarini rivojlantirish va h.k.)

Ijtimoiy sohada:

Birinchiidan – xalq moddiy farovonligini bosqichma-bosqich va izchil oshirib borishini ta'minlash. yu aholini ijtimoiy himoyalashning aniq yo'naltirilgan mexanizmlarini yanada takomillashtirish

Ikkinchiidan – oila, onalar va ayollarimizning jamiyatdagi o'rni va mavqegini oshirish ishlarini izchil davom ettirish

Uchinchiidan – fuqarolarning huquqiy tengligi va qonun ustuvorligi, jamiyat manfaatlari va aholi xavfsizligini yanada samarali kayolatlovchi davlat tuzilmalari faoliyatini takomillashtirish

To'rtinchiidan – komil insonni tarbiyalash borasidagi ishlarni istiqbolda ham davlat siyosati darajasida kuchaytirib borish va umumxalq harakatiga aylantirish.

Ma'naviy sohada:

Birinchiidan – yurtdoshlarimizni ma'naviy yangilanish va islohotlar jarayonining faol ishtirokchisiga aylantirish

Ikkinchiidan – turli qarash va fikrga ega bo'lgan ijtimoiy qatlamlar, siyosiy kuch va harakatlarning o'ziga xos orzu-intilishlarini uyg'unlashtiruvchi g'oyalar – Vatan ravnaqi, yurt tinchligi, xalq farovonligi-barcha uchun muqaddas maqsadga aylanishiga erishish

Uchinchiidan – ota-boblarimiz dinining gumanistik mohiyatini keng jamoatchilikka tushuntirish borasidagi ishlarni davom ettirish

To'rtinchiidan – Kadrlar tayyorlash milliy dasturini amalga oshirish borasidagi ishlarni izchil davom ettirish, ta'lim-tarbiya tizimini zamon talablari asosida muttasil takomillashtirib borish

Beshinchidan - O'zbekistonda yashayotgna barcha millat va elatlarning qadriyatleri, tili, madaniyati, diniy e'tiqodi, urf-odat va an'analarini hurmat qilish, ularni asrab-avaylash va rivojlanidiriga ko'maklashish.

YUqorida keltirilganlardan ko'rinib turibdiki: a) har qanday taraqqiyot ma'lum ilmiy-nazariyalar asosida rivojlanadi; b) milliy g'oya ham ilmiy-nazariy jihatdan mustahkam ishlab chiqilgan bo'lsa, u millat va xalq rivojlanishining nazariy asosi sifatida harakat dasturiga aylanadi va kutilgan samarani beradi; v) milliy g'oya millat va xalqni rivojlanishiga etaklovchi qarashlarning ma'lum tizimga keltirilgan nazariyasi asosi bo'lsa, amaliyot ularni real hayotga aylantiruvchi faoliyatning ko'rinishi hisoblanadi; g) bugun O'zbekistonning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi milliy g'oyamizda o'z ifodasini topgan, hamda u ilmiy asoslangan nazariya sifatida xalqimiz maqsad va manfaatlarini o'zida ifoda ettirib, uning amaliy faoliyati orqali taraqqiy qilishimizga xizmat qilib kelmoqda. Bu jarayondagi eng muhim jihat ishlab chiqilgan milliy g'oyamiz nazariyasi bilan uning amaliyotda namoyon bo'lishi o'rtasida o'zaro uyg'unlikning mavjudligidadir. Ammo, unga erishish oson bo'lmaganligini ham nazarda tutmog'imiz lozim bo'ladi. Bu jarayonni navbatdagi masalada ko'ramiz.

2-masala. Bir ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyot bosqichidan ikkinchi-siga o'tish oson kechadigan jarayon emas. Undagi asosiy muammo o'tish davri va unga xos bo'lgan "model"ni ishlab chiqish bilan bog'liq. O'tish davri barcha davlatlar taraqqiyoti jarayonida sodir bo'ladigan oraliq hisoblanadi. U har qanday davlat uchun umumiy qonuniyatdir. Chunki, davlatlar vujudga kelishi bilanoq yuksak taraqqiyot darajasiga birdan ko'tarila olmaydi, balki u avvalo shakllanadi va ma'lum taraqqiyot bosqichlarini o'z boshidan o'tkazdilar.

Har bir davlatning vujudga kelish, rivojlanish va yuksak darajasiga ko'tarilish jarayonlari olimlar tomonidan o'rganilgan va bugungi kunda o'rganish davom etmoqda.

Ammo, o'tish davri o'zi nima, nima uchun o'tish davri deb aytiladi? degan savollarga javob ilmiy adabiyotlarimizda juda kam o'rganilgan.

O'tish davri nazariyasi deganda mamlakatlarning ma'lum bir ijtimoiy taraqqiyotdan ikkinchisiga o'tish uchun zarur bo'lgan oraliq bosqich, uni o'rganish, tadqiq qilish natijasida shakllangan ilmiy asoslangan qarashlar tizimi tushuniladi.

Fikrimizcha, bir ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy to'zumdan ikkinchisiga o'tish uchun zarur bo'ladigan "o'tish davri" yoki aniqrog'i "oraliq" bosqichining muxlati ana shu yangi yuzaga kelgan ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy to'zum o'z imkoniyatlarini to'la yuzaga chiqarib barqaror taraqqiy qilish jarayoni yuzaga kelishi bilan tugaydi.

Bu erdagi kontseptual g'oya shundaki, insoniyat faqat "o'tish davri" bilan yashamaydi, balki uning boshlanishi bo'lganidek poyoni ham mavjuddir. Xuddi ana shu "poyoni" taraqqiyot darajalarini yoki to'zumlarning birini ikkinchisi bilan farqlash imkonini beradi. "Poyoni" yoki o'tish davrining oxiri yangi to'zumning normal ishlash ta'minlanganligi sharoiti yuzaga kelishi bilan tugaydi.

Bunday sharoitda zamonning ehtiyoji va rivojlanish darajalarida yangi vujudga kelgan ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy to'zumning turli sohalarida mavjud bo'ladigan mexanizmlarining barqaror ishlashini amalga oshiradi. Yana ham aniqrog'i, zamon nuqtai nazaridan davlat hayotida barqaror taraqqiy qilish jarayoni sodir bo'ladi.

SHu nuqtai nazardan ham L.Levitining o'tish davri "zamonaviylashtirish" mezonini sifatida qaraganligi haqidagi fikriga qo'shilish mumkin. Uning: "Bunday zamonaviylashtirish muayyan yakun topguncha, ya'ni mamlakat barqaror iqtisodiy rivojlanish, siyosiy barqarorlik darajalariga erishguncha bo'lgan davr "o'tish davri", deb ataladi" - degan ta'rifiga faqat zamon nuqtai nazardan qaralsagina to'g'ri bo'ladi.

"O'tish davri"ga faqat ana shunday qaralsagina insoniyat va jamiyatlar rivojlanish jarayonlariga to'g'ri baho berish mumkin bo'ladi. Zero, insonlar ehtiyojlarining to'la ta'minlanishi va jamiyat taraqqiyotining yuksak darajaga ko'tarilishi fuqarolik jamiyati qurilgandagina amalga oshadi. Ammo, fuqarolik jamiyatini insoniyat ehtiyojlarini qondira oladigan, jamiyatning eng yuqori pog'onaga ko'tarilgan va uning bundan keyin rivojlanishiga ehtiyoji bo'lmaydigan "ohirgi manzil" sifatida qarash ham ilmiy nuqtai nazardan to'g'ri bo'lmaydi.

CHunki, faqat ehtiyojning yuzaga kelishigina taraqqiyot zaruriyatini keltirib chiqaradi. U to'xtagan daqiqadan boshlab taraqqiyot ham to'xtaydi. Ammo, insoniyatning hali to'la ma'nodagi fuqarolik jamiyati sharoitida yashayotgan makonni aytilish qiyin. SHu ma'noda ham bugun uni insoniyat o'zining ideali sifatida qaramoqda va uni qurish uchun faollik ko'rsatmoqda.

"O'tish davri" haqida fikr yuritganimizda shuni alohida ta'kidlash lozimki, fuqarolik jamiyatigacha bo'lgan barcha tuzumlarining insonlar manfaatlarini va ehtiyojlarini to'la qondira olmasligi bois ularning birinchisidan ikkinchisiga ob'ektiv ravishda o'tishi uchun extiyojni yuzaga keltirib turadi. Bu o'z navbatida yangi to'zumba o'tish davrini boshlab beradi.

O'tish davri yuksak darajadagi moddiy imkoniyatlarning yuzaga kelishi bilan tugamaydi, balki ularning xalq farovonligini ta'minlashga qaysi darajada qaratilganligi insonlarning erkinliklarining ta'minlanganligi bilan bog'liq bo'lgan jarayon hisoblanadi. Ular nafaqat mamlakatlarga bog'liq shu bilan birga ularda yashayotgan aholiga, ularning jarayonlar bilan hamohang bora bilishlariga ham bog'liq bo'ladi. Bularning hammasi tarixiy taraqqiyot bosqichlarida shakllanib va rivojlanib keladi.

"O'tish davri" va "model"ning dolzarbligi va murakkabligi shundaki, birinchidan, "o'tish davri" tushunchasi, uning nimadan boshlanib, muxlat nuqtai nazaridan poyoniga etishi haqidagi masalalar siyosat falsafasi o'rganadigan o'ta dolzarb muammolar hisoblanadi. Uning dolzarbligi shundaki, birinchidan, bu o'ta murakkab bosqich bo'lib, uni bosib o'tmay turib bironta mamlakat barqaror taraqqiyotga erisha olmaydi. CHunki, bu bosqichda barcha sohalarida barqaror taraqqiyot uchun zarur zamin vujudga keltiriladi. Ular esa o'z-o'zidan yuzaga kelmay, balki, buning uchun eng avval mamlakat taraqqiyoti darajalari, xalqning

o'ziga xosligi va mentalitetidan kelib chiqqan holda o'tishning maqbul nazariy asosini ishlab chiqish va real hayotga tatbiq qilishi talab etiladi.

Ikkinchidan, o'tish davri boshlangandan keyin, uni to'xtatishning yoki orqaga qaytarishning imkoniyati qolmaydi, hatto bu yo'lni tanlash mamlakat hayotida katta fojealarga olib kelishi mumkin. CHunki, barqaror taraqqiyotga (demokratik jamiyatga) o'tish – bu jarayon, jarayon esa har doim ob'ektiv qonuniyatlar asosida sodir bo'ladi. SHuning uchun ham uni to'xtatishga yoki orqaga qaytarishga qaratilgan har qanday sub'ektiv kuchlarning aralashuvi mamlakatning boshi berk ko'chaga kirib qolishiga sabab bo'ladi.

Uchinchidan, o'tish davriga xos yana bir muammo borki, u ham bo'lsa, ishlab chiqilgan model real hayotni o'zida ifoda ettiradimi yoki yo'qmi, uning amaliyotga tatbiq qilinishi natija berish yoki bermasligining noaniqligida o'z ifodasini topadi. CHunki, har bir mamlakat qanchalik o'ziga maqbul bo'lgan modelni tanlamasin, baribir uni real hayotga tatbiq qilish jarayonida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan ichki hayotda ob'ektiv va sub'ektiv omillar va ularning ta'sirida kutilmagan muammolar sodir bo'lmasligiga hech kim kafolat bera olmaydi. Agar ular salbiy jarayonlarning yuzaga kelishiga xizmat qilsa, ishlab chiqilgan “model” ijobiy natija bermaydi va mamlakatda xaos sodir bo'lib, boshlangan islohot qarama-qarshiliklarni kuchaytirish omiliga aylanishi mumkin. SHuning uchun ham modelni real hayotga tatbiq qilishda o'ta xushyorlik talab etiladi va islohotlar boshida turgan siyosiy kuchlarning mamlakat ichki hayotidagi “ob-havo”ning qaysi darajada o'zgarishini sergaklik bilan anglab borishi zarur bo'ladi. Xuddi ana shu omil “model”ning ijobiy natijalar berish yo'nalishida borishini ta'minlaydi. Ammo, bunday salohiyat islohotlar boshida turgan barcha siyosiy kuchlarda xam etarli darajada bo'lavermaydi. Uning bo'lmasligi esa oxir-oqibatda modelning ishlamasligiga olib keladi va uning natijasiz barbod bo'lishiga sabab bo'ladi.

To'rtinchidan, o'tish davrining barcha mamlakatlar uchun umumiy bo'lgan andazasi yo'q, bo'lishi ham mumkin emas, zero Islom Karimov ta'kidlaganidek: **“Aniq-ravshan vositalar va usullar qaysi mamlakat uchun mo'ljallangan bo'lsa, o'sha mamlakatning o'ziga xos sharoitidagina ijobiy natija beradi”**.

Turli ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy bosqichlardan demokratik jamiyatga o'tish o'ta murakkab jarayon hisoblanadi. Uning murakkabligi, ungacha sodir bo'lgan taraqqiyot bosqichlari ob'ektiv ehtiyoj sifatida birining ichida ikkinchisi shakllanib kelgan, davlat va uning ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlari shaklan o'zgargan bo'lsa ham, mazmunan u, baribir, ommani itoatda ushlab turishga, uning ustidan hukmronlik qilishga qaratilganligicha qolavergan. Ular yana bir xususiyat omma davlat uchun, degan tamoyilning amal qilganligi bilan ham harakterlanadi.

Demokratik jamiyatda esa, eng avvalo, siyosiy to'zum tubdan o'zgarib, xalqning hokimiyati bevosita yoki bilvosita ishtirokida boshqaruvi amalga oshadi va omma davlat uchun emas, aksincha, davlat omma uchun, degan tamoyilning ustuvorligi asosida davlat boshqaruvi amalga oshadi.

SHu ma'noda, ham demokratik jamiyatga o'tish jarayoni davlatlarning barcha sohalarida tub o'zgarish ishlarining amalga oshirilishi natijasi sifatida sodir bo'ladi.

Demokratik jamiyatga o'tishda siyosiy sohada, davlatning amaldagi mexanizmlari tugatiladi, uning o'rniga qurilayotgan jamiyat manfaatlariga javob bera oladigan mexanizmlari shakllantirilib boriladi, iqtisodiy sohada bozor munosabatlari qaror topadi, taraqqiyot ommaning o'z moddiy manfaatdorligini erkin qondira olishi asosida umumiy iqtisodiy rivojlanish sodir bo'ladi, ma'naviy-ma'rifiy sohada inson omili, uning qadr-qimmati yuksak qadriyat darajasiga ko'tariladi, jamiyat yuksak intellektual kuch asosida rivojlanishi realikka aylanadi.

Ana shuning uchun ham bugungi kunda insoniyat demokratik jamiyatga o'z ideali sifatida qaramoqda va uni vujudga keltirish uchun faollik ko'rsatmoqda. Ammo demokratik jamiyatga o'tishning barcha mamlakatlar uchun yagona bo'lgan aniq andozalari, yana ham aniqrog'i, "model"lari yo'q va u bo'lishi mumkin emas. CHunki har bir mamlakatning nafaqat o'z to'zilis, iqtisodiy taraqqiyot darajalari, imkoniyatlari, intellektual imkoniyatlari biri ikkinchisidan farqlanadi, xuddi shuningdek o'z xalqining mentaliteti, turmush tarzi, urf-odatlar va qadriyatlari bilan ham farq qiladilar. Ularni hech qachon bir qolipga solib bo'lmaydi, bunga harakat qilish hech qanday samara bermaydi, balki og'ir oqibatlariga olib kelishi mumkinligini tarixiy tajriba tasdiqladi.

SHuning bilan birga, demokratik jamiyatga o'tishning barcha mamlakatlar uchun umumiy bo'lgan qonuniyatlari ham mavjud. Jumladan, siyosiy tizimni isloh qilish, bozor munosabatlarini shakllantirish, insonning o'z ichki imkoniyatlarini yuzaga chiqarish uchun shart-sharoitlarni vujudga keltirish, jamiyat taraqqiyotida yuksak intellektual salohiyat ustuvorligini ta'minlash va boshqa bir qator qonuniyatlar barcha demokratik jamiyat qurishga intilayotgan mamlakatlar uchun umumiy hisoblanadi.

O'tishning tayyor "modeli" bo'lmagani bois u yoki bu davlat uchun uning samarali andazasini (modelini) ishlab chiqish va real hayotga tatbiq qilish jarayoni silliq amalga oshmaydi, balki, turli ichki ziddiyatlar yuzaga keladi, hatto ularning o'z vaqtida uddaburonlik bilan oldini ololmaslik oqibatida aholi noroziligining kuchayishi katta kuchga aylanadi va u fuqarolar urushlarining sodir bo'lishiga olib kelishi mumkin.

Bu holat, ayniqsa, sobiq qaram bo'lgan, vaqti etib o'z mustaqilligini qo'lga kiritib, o'zi tanlagan taraqqiyot yo'lga kirib borayotgan mamlakatlar uchun o'ta xatarli hisoblanadi. CHunki, tayyor "emish"dan mahrum bo'lgan sobiq zo'ravon mamlakatlar xuddi ana shu yuzaga kelgan ichki ziddiyatlardan uddaburonlik bilan foydalanib, mustaqil taraqqiyot qiladilar. Demak, "o'tish davri" barcha mamlakatlarda murakkab kechadigan jarayon hisoblanadi. Boz ustiga davrning jadal o'zgarishi, uning mamlakatlar oldiga yangi-yangi muammolarni qo'yayotganligi "o'tish davri" kontseptsiyasini ishlab chiqishda ulami hisobga olgan holda takomillashtirib borishni kun tartibiga qo'ymoqda.

O'zbekistonda o'tish davri mamlakat taraqqiyoti bilan bog'liq bo'lgan muammolarni hal qilish borasidagi yutuqlarga O'zbekistonning birinchi Prezidenti I.Karimov tomonidan ishlab chiqilgan "Besh tamoyil" asos bo'lib xizmat qiladi. Eng avvalo, bu tamoyillarning real hayotda o'z samarasini berishiga zamin bo'lgan muhim omillarga to'xtalish maqsadga muvofiq bo'ladi. CHunki, MDH davlatlarining aksariyat ko'pchiligidagi beqarorlikning asosiy sabablaridan biri ham, o'tish davrida amal qilishi zarur bo'lgan "model"larning negizida nimalar turishi kerak? – degan savol qo'yilmaganligidir. Hozirda bu masalalarga yuzaki qaralganligi qanday oqibatlarga olib kelganligining guvohi bo'lib turibmiz. O'zbekistonda esa Prezidentimiz tomonidan bu o'ta murakkab masalaga birinchi darajadagi vazifa sifatida qaraldi. O'zbekistonning chinakam mustaqilligiga erishishdan iborat o'z yo'li respublikani rivojlantirishning quyidagi asosiy o'ziga xos xususiyatlari va shart-sharoitlarini har tomonlama hisobga olishiga asoslandi.

Avvalo, u aholining milliy-tarixiy turmush va tafakkur tarzidan, xalq an'analari va urf-odatlaridan kelib chiqadi. CHuqur ildizi o'tmishdagi an'anaviy jamoa turmush tarziga borib taqaladigan jamoaviylik asoslari O'zbekiston xalqiga tarixan xosdir. Kattalarni hurmat qilish, oila va farzandlar to'g'risida g'amxo'rlik qilish, ochiq ko'ngillilik, millatidan qat'i nazar odamlarga xayrihohlik bilan munosabatda bo'lish, o'zgaralar kulfatiga hamdard bo'lish va o'zaro yordam tuyg'usi kishilar o'rtasidagi munosabatlarning me'yori hisoblanadi. O'zbeklar diyoriga, o'z Vataniга mehr-muhabbat, mehnatsevarlik, bilimга, ustozlarga, ma'rifatparvarlarga nisbatan alohida hurmat-ehtirom – xalqimizga xos fazilatdir. Ichki va tashqi siyosatni ishlab chiqib, amalga oshirish chog'ida islom dinini e'tiborga olish muhim ahamiyatga ega. Odamlarning turmush tarzida, ruhiyatida, ma'naviy-axloqiy qadriyatlarini shakllantirishda, islomga e'tiqod qiluvchi xalqlar bilan yaqinlashish istagida ham shu omil namoyon bo'lmoqda.

Mazkur mintaqaning qadimiy tarixi va madaniyati, bunda yashab o'tgan SHarq mutafakkirlari va faylasuflarining jahon madaniyatini rivojlantirishga qo'shgan g'oyat katta hissalar ham bu erda yashayotgan odamlar turmushining barcha tomonlariga sezilarli ta'sir o'tkazmoqda. Islom dini o'tmishdagi allomalarning ma'naviy-ruhiy ongini hamda turmush tarzini shakllantirgan edi va u hamon ta'sir ko'rsatmoqda.

Respublikadagi o'ziga xos demokratik vaziyat – g'oyat muhim xususiyatlardan biridir. Jumhuriyatimizda aholi va mehnat resurslari har yili yuksak sur'atlar bilan o'sib bormoqda. Aholining yarmidan ko'prog'i qishloq joylarda yashaydi va asosan dehqonchilik bilan shug'ullandi. Aholi tarkibida 60 foizdan ko'prog'i bolalar, o'smirlar, 25 yoshgacha bo'lgan yigit-qizlar. Ajdodlari qadimdan yashab kelgan joylarga bog'langanlik, ko'chib yurishga moyillikning yo'qligi xalqimizga xos xususiyatdir.

YUrtimizning yana bir xususiyati – milliy tarkibining o'ziga xosligidir. SHu bilan bir vaqtda respublika hududida o'z madaniyati va an'anasiga ega bo'lgan yuzdan ziyod millat vakillari yashab turibdi. O'zbekistonning milliy-madaniy jihatdan g'oyat rang-barangligi milliy o'zligini anglash va ma'naviy qayta

tiklanishining kuchayib borishi bilan uzviy birlikda jamiyatni yangilash, uni ochiq jamiyatga aylantirish uchun qudratli omil bo'lib xizmat qiladi va respublikaning jahon hamjamiyatiga qo'shilishi uchun qulay sharoitlarni vujudga keltiradi.

O'zbekiston qulay geostrategik mavqega ega. Tarixan hozirgi O'zbekistonning hududi shunday joy bo'lganki, bu erda juda ko'hna savdo yo'llari (mashhur Buyuk Ipak yo'li) tutashgan, jo'shqin tashqi aloqalar va turli madaniyatlarning bir-birini o'zaro boyitishi jarayoni kechgan. Hozirgi kunda O'zbekiston o'zining mustaqil energetika va suv tizimlariga ega bo'lgan sobiq sovet O'rta Osiyosining markazida turibdi, ko'pgina masalalarda mamlakatlar o'rtasidagi bog'lovchi bo'g'in bo'lib xizmat qilmoqda va xorij bilan munosabatlarni rivojlantirishda tobora faol rol o'ynamoqda.

O'zbekistonda islohotlarni amalga oshirish yo'llari va yondashuvlarini tanlashiga tabiiy-iqlim sharoitlarining o'ziga xosligi belgilovchi ta'sir o'tkazmoqda. Respublika qishloq xo'jaligi aksariyat qismi sun'iy sug'orishga va sug'orma dehqonchilikka asoslanadi. O'zining suv imkoniyatlari juda cheklangan. Qishloq xo'jalik ishlab chiqarishi, butun xalq xo'jaligi tarkibida paxtachilik etakchi o'rin tutadi. O'zbekiston mustaqil O'rta Osiyo respublikalari orasida g'oyat katta eksport imkoniyatiga ega bo'lgan juda muhim strategik xom ashyo – paxta va undan tayyorlangan mahsulotni etishtiruvchi hamda etkazib beruvchi asosiy respublikadir. Iqlim sharoitlari meva-sabzavot mahsulotlari, pilla va boshqa g'oyat qimmatli qishloq xo'jalik xom ashyosini nafaqat o'z ehtiyojlarini qondirish uchun, balki, boshqa mamlakatlarga etkazib berish uchun ham zarur miqdorda etishtirishni ta'minlaydi.

O'zbekiston Respublikaning siyosiy va iqtisodiy mustaqilligini himoya qilish imkonini beradigan etarli potentsialga ega. Er ostining g'oyat qimmatli mineral xom ashyolarga boyligi chuqur tarkibiy o'zgartirishlarni amalga oshirish, respublikaning jahon bozoriga chiqishini ta'minlaydigan tarmoqlarni rivojlantirish imkonini bermoqda. SHu jihatdan xalq xo'jaligining asosan xom ashyo etishtirishga yo'naltirilganligini bartaraf etish va shu sababli iqtisodiyot tuzilmalari haddan tashqari bir tomonlama rivojlanganligiga, sobiq markaz o'tkazib kelgan yakkahokimlik siyosatining natijasi bo'lmish qaramlikka, ya'ni, texnologiya va resurs jihatdan boshqa davlatlarga qaram bo'lib qolishga barham berish hal qiluvchi ahamiyat kasb etmoqda.

Keyingi o'n yillar mobaynida ma'lum qadriyatlarga ega bo'lgan kishilarning muayyan ijtimoiy ongi shakllanganligini ham e'tiborga olmaslik mumkin emas. Bir tomondan, bu ijtimoiy tenglikka, kafolatlangan mehnat qilish huquqiga, yalpi bepul ta'lim va tibbiy xizmatga qat'iy tarafdorlikka intilishida namoyon bo'lmoqda. Ikkinchi tomondan esa, yakkahokimlikdan iborat ma'muriy-buyruqbozlik tizimi keltirib chiqargan insonni mulkka egalikdan va xo'jayinlik tuyg'usidan begonalashtirganligi, tayyorga ayyorlik ruhiyati yuzaga keltirilganligida ko'rinmoqda.¹

¹ Karimov I.A. O'zbekistonning o'z istiqloq va taraqqiyot yo'li. –T.: "O'zbekiston", 1992.

O'zbekistonni yangilash va rivojlantirishning o'ziga xos yo'li quyidagi negizlarga asoslanadi:

- umuminsoniy qadriyatlarga sodiqlik;
- xalqimizning ma'naviy merosini mustahkamlash va rivojlantirish;
- insonning o'z imkoniyatlarini erkin namoyon qilishi;
- vatanparvarlik;

Mustaqil O'zbekistonning kuch-qudrati manbai — xalqimizning umuminsoniy qadriyatlarga sodiqligidir. Xalqimiz adolat, tenglik, ahil qo'shnichilik va insonparvarlikning nozik kurtaklarini asrlar osha avaylab-asrab kelmoqda. O'zbekistonni yangilashning oliy maqsadi ana shu an'analami qayta tiklash, ularga yangi mazmun bag'ishlash, zaminimizda tinchlik va demokratiya, farovonlik, madaniyat, vijdon erkinligi va har bir kishini kamol toptirishga erishish uchun zarur shart-sharoit yaratishdir.

Insanparvarlik¹ – bu o'zbek xalqi milliy ruhiyatining ajralmas fazilatidir. SHafqatsizlik va zo'rvonlik uning tabiatiga yotdir. Bizning xalqimiz o'zining voqealarga boy ko'p ming yillik tarixi davomida ko'p narsalarni boshidan kechirdi – madaniyat, ilm-fan, o'z davlatchiligi yutuqlari nashidasini surdi, o'zaro nizolar, begonalar asorati alamini tortdi, eng yaxshi o'g'il-qizlaridan judo bo'ldi. Lekin tarixning o'yini ham xalqimizning insoniylik tabiatiga dog' tushirolmadi. O'zbek oilasida bugungi kunda yaxshilik va yorug'lik, bolalarga mehr, kattalarga hurmat, yaqinlarga va boshqalarning qayg'usiga hamdardlik mujassamlashgandir.

O'zbekistonning rivojlanish yo'lining tanlab olinishida mamlakatimizning taraqqiyot darajasi, uning imkoniyatlari, davr nuqtai nazaridan mavjud xolati va xalqimizning o'ziga xos urf-odat, an'ana, qadriyat va mentalitetini hisobga olib belgilanishiga muhim masala deb qaraldi. Masalaning bunday qo'yilishi ilgari surilayotgan g'oyalarni amalga oshirish masalalarini aniq tushunish va tasavvur etish bilan bog'liq edi. Bu borada Prezident I.Karimov tomonidan ishlab chiqilgan "O'zbekistonni rivojlantirishning ma'naviy-axloqiy negizlari" Kontseptsiyasi muhim ahamiyatga ega bo'ldi. Mazkur kontseptsiyada quyidagi to'rt asosiy negizga asoslanishini belgilab berildi.

O'zbekistonning mustaqilligi, uning dunyo ko'z o'ngidagi ochiqligi shunday bir serunum tuproqki, bizning ma'naviy imkoniyatlarimiz unda tobora tezroq unadi, davlatlarga emas, balki, jamoatchilikning ham muttasil kengayib borayotgan xalqaro aloqalariga suyanadi. Bugungi kunda hur va ozod xalqimiz barcha xalqlar va davlatlar tomonidan yaratilgan ma'rifatda, fan va texnikada, madaniyat va san'atda nimaiki yangi va ilg'or jihatlar bo'lsa, shunga dadillik bilan intilmoqda. O'zbek diyorida, tarixda ko'p marta bo'lganidek, yana yangidan o'zimizning betakror va ilg'or, iqtidorli va eng muhimi insonlarga kerakli qadriyatlarimiz barpo etiladi.

¹ Tulenova G. "Milliy istiqloq g'oyasi: asosiy tushunchalar, tamoyillar. O'zbekistonda demokratik jamiyat qurish nazariyasi va amaliyoti" fanidan atamalar izohli lug'ati. - T.: TATU, 2016.

Inson huquqlari va demokratiya singari umumbashariy qadriyatlar respublikamizning milliy-davlatchilik manfaatlariga, xalqimizning o'ziga xosligiga, uning an'analariga to'la mos keladi. Inson huquqlari bizning jamiyatimizda qonunlar bilangina emas, balki, xalqning o'z ongi, uning axloqiy tajribasi, mehr-shafqati va sezgirligi bilan ham mustahkamlanadi.

Insonning eng ustuvor va muqaddas huquqlaridan biri – bu tinch yashash huquqidir. Davlat va jamiyatning burchi ana shu huquqni barcha qonuniy vositalar bilan kafolatlab berishdir. Bu huquqni amalga oshirish – davlat va demokratlashtirishning eng muhim shartidir.

Mustaqil davlatda, **tinchlik va osoyishtalikda**, g'oyaviy chalkashliklar va "temir parda"dan xalos bo'lib, biz umumbashariy qadriyatlarining eng birinchi asosi bo'lgan xalq insonparvarligi chashmalaridan qadam-baqadam bahramand bo'lmoqdamiz. Ayni shu hol taraqqiyot yo'lidan dadil borishimiz va butun Insoniyat bilan birligimizning eng mustahkam kafolatidir.

Xalqning ma'naviy ruhini mustahkamlash va rivojlantirish – O'zbekistonda davlat va jamiyatning eng muhim vazifasidir. Ma'naviyat shunday qimmatbaho mevaki, u bizning qadimiy va navqiron xalqimiz qalbida butun Insoniyatning ulkan oilasida o'z mustaqilligini tushunib etish va ozodlikni sevishtirish tuyg'usi bilan birgalikda etilgan. Ma'naviyat insonga ona suti, ota namunasi, ajdodlar o'giti bilan birga singadi. Ona tilining buyuk ahamiyati shundaki, u ma'naviyat belgisi sifatida kishilarni yaqin qilib jipslashtiradi. Tabiatga yaqinlik, jonajon o'lkaning benihoya go'zalligidan bahramand bo'lish ma'naviyatga oziq beradi, kuchaytiradi. Ma'naviyat o'z xalqining tarixini, uning madaniyatiga va vazifalarini chuqur bilish va tushunib etishga suyangandagina qudratli kuchga aylanadi. Tarixga murojaat qilar ekanmiz, bu xalq xotirasini ekanligini nazarda tutishimiz kerak. Xotirasiz barkamol kishi bo'lmaganidek, o'z tarixini bilmagan xalqning kelajagi ham bo'lmaydi.

Insonning o'zi va o'z oilasining baxt-saodati yo'lida mehnat qilishga shaxsan tayyor ekanligi uning ichki imkoniyatlarini tashkil etadi. Bizning keng ko'lamlil ijtimoiy-iqtisodiy niyatlarimiz xalqimizning mehnatsevarligidan kelib chiqadi. Har bir fuqaroning mustaqil davlat bilan mag'rurlanishi uning o'z davlatining mustahkamlanishi va gullab-yashnashi uchun shaxsiy hissa qo'shishga tayyorligidandir. Faqat mana shundagina fuqaro davlatning ishonchli tayanchiga aylanadi.

SHaxs imkoniyatlari bizda juda chuqur irsiy asoslarga egadir. Respublikamizda jahon fani va texnikasi, falsafa va huquq yutuqlarini egallab olgan va shu bilan birga o'z xalqiga yaqinlikni saqlab qolgan kishilar juda ko'pdir. Bunday kishilar O'zbekistonning XXI asr sari tashlagan qadamida bizlarning kashshoflarimizdir. Aynan o'shalar jamiyatning tashabbuskor negizini tashkil etadi, butun xalqqa ijobiy ta'sir ko'rsatadi, uning o'z kuchiga ishonch kasb etadi.

O'zbekiston fuqarosining vatanparvarligi¹ – bu qayta o'zgarishlar yo'lini ko'rsatuvchi, ko'zlangan maqsaddan chetga chiqmaydigan yo'lchi yulduz, ishonchli kompasdir. O'zbekistonga, uning eri, tabiatiga, bu erda yashayotgan xalqlarga muhabbat, o'lkaning tarixi, madaniyati, an'alarini teran bilib olishga intilish, davlatning qudrati va yutuqlaridan faxrlanish, xalqimiz qismatiga tushgan qiyinchiliklar uchun qayg'urish ko'p millatli o'zbek jamiyatining muhim jipslashtiruvchi asosi hisoblanadi.

Xalqning vatanparvarlik his-tuyg'ulari, uning ozodlikka va baxt-saodatga intilishi har bir o'zbekistonlik uchun muqaddas mazmun kasb etayotgan mustaqil O'zbekistonning yangi davlat ramzlarida o'z ifodasini topmoqda.

Davlatimiz ramzlari – **bayroq, gerb, madhiya** O'zbekiston xalqining shon-sharafi, g'ururi, tarixiy xotirasi va intilishlarini o'zida mujassamlashtiradi. Mana shu ramzlarni e'zozlash – o'zining qadr-qimmatini, o'z mamlakatiga va shaxsan o'ziga bo'lgan ishonchini mustahkamlash demakdir. O'z mamlakati bilan fahrlanadigan inson juda ko'p narsalarga qodirdir. Bu esa oilaning ham, o'z Vatani ham shon-shuhratini oshiradi.

O'z oilasi, nasl-nasabi bilan fahrlanish vatanparvarlik tuyg'usiga hamohangdir. Bu eng avvalo, oilaviy an'analarni avaylab saqlash va boyitish, otabobolarning muborak nomlariga dog' tushirmaslikka intilish, mehnati, bilimlari bilan nasl-nasab obro'sini mustahkamlash, odamlarning hurmat-ehтиromiga sazovor bo'lish istagidir.

Vatanga sodiqlik, vatanparvarlik o'zining qudratli ildizlari bilan o'z oilasining, avlod-ajdodlarining or-nomusiga, o'z vijdoniga, burchga va o'z so'ziga sodiqlikka borib taqaladi. Kishilarimizning vatanparvarligi hamma vaqt sevimli xalqning shon-sharafi, qadr-qimmatini, madaniyati va an'alariga ehtiyotkorlik bilan munosabatda o'z ifodasini topib keldi. O'zbek xalqning yuksak milliy qadr-qimmatini va sof vijdonlilikiga asoslangandir. Biz bundan keyin ham o'zbeklarning milliy g'ururini ma'naviy yuksaltiramiz, shu bilan birga umumiy Vatanimizda biz bilan birga yashovchi va O'zbekiston Respublikasiga sadoqatli bo'lgan boshqa barcha millatlar bilan birodarlikka intilamiz.

Milliy tuyg'u² inson uchun tabiiydir, chunki, u ota-onalardan meros bo'lib, bola o'z ota-onasiga, dunyoga aytgan birinchi so'zidayoq ifodalanadi. O'z xalqiga, uning an'alariga, tili va madaniyatiga muhabbat va hurmatni tarbiyalamasdan turib, xalqini, millatlarning butun jahon hamjamiyatida tenglardan biri sifatida idrok qiluvchi haqiqiy insonni, o'z Vatani ham jonkuyarini tarbiyalash mumkin emas. Vatanparvarlik, fuqarolar yakkilligi – barpo etilayotgan yosh va mustaqil O'zbekiston davlati negizidir. Ayni shu narsa jamiyatni qayta o'zgartirish yo'lidagi qiyinchiliklarni engib o'tishga, hamjihatlik va hamkorlikka erishishda yordam beradi.³

¹ Tulenova G. Milliy istiqloq g'oyasi: asosiy tushunchalar, tamoyillar. O'zbekistonda demokratik jamiyat qurish nazariyasi va amaliyoti" fanidan atamalar izohli lug'ati.- T.: TATU, 2016.

² O'sha asar.

³ Karimov I.A. O'zbekistonning o'z istiqloq va taraqqiyot yo'li.- T.: "O'zbekiston", 1992.

1. Karimov tomonidan ilgari surilgan ana shu kontseptual g'oyaning ahamiyati shunda ediki, ular bir tomondan milliy shakllanishimizni, millatimiz va xalqimizning o'zligini anglashda katta ahamiyatga ega bo'lgan bo'lsa, ikkinchi, tomondan uning umuminsoniy qadriyatlarga sodiqligini mustahkamlash va uchinchi, tomondan har bir insonning erkinligi, uning o'zining ichki imkoniyatlarini yuzaga chiqarish uchun yangi shart-sharoitlar mavjudligini ular ongiga singdirish uchun amaliy ahamiyatga ega bo'ldi. Zero, ongni o'zgartirmasdan turib, na faqat eski tuzum asoratlaridan qutilish, shu bilan birga qurilayotgan jamiyat uchun fidoyilik ko'rsatish ruhiyatini ham shakllantirib bo'lmaydi. Ana shu jihatdan bu kontseptsiya nazariy va amaliy ahamiyatga ega bo'ldi. I. Karimov tomonidan belgilangan ana shu vazifalar "Besh tamoyil"ga zamin bo'ldi va uning samarali ishlashiga olib keldi. "Besh tamoyil" O'zbekiston xalqining o'ziga xos jihatlarini o'zida ifoda ettirganligi uchun ham real hayotda o'z ifodasini topdi. O'zbekistonning islohotlar o'tkazish kontseptsiyasining o'ziga xosligi, uning o'zgalarnikiga o'xshamasligi jahonning ko'pgina siyosatchilari, davlat arboblari va olimlari tomonidan e'tirof etib kelinmoqda. Jumladan, taniqli olim Leonid Levitin shunday ta'kidlaydi: "O'zbekistonning iqtisodiy islohotlarni amalga oshirish yo'li alohida o'ziga xosdir, bu yo'l deyarli barcha sobiq sho'ro davlatlarida borayotgan yo'llardan farq qiladi. Uning ko'zga tashlanib turgan yutuqlari ko'pchilikda o'zi va boshqalar uchun bu mo'jizaning mohiyatini oydinlashtirish ehtiyojini uyg'otmoqda. O'zbekiston Prezidenti o'z iqtisodiy dasturining namunasini kimdan "ko'chirma" qilganligi ustida ham bosh qotirmoqdalar."¹

O'zbekistonning demokratik jamiyat qurish va bozor munosabatlariga o'tish modeli puxta ishlab chiqilganligi va unda xalqimizning o'ziga xos jihatlari o'z ifodasini topganligi uchun ham aholimiz tomonidan qo'llab-quvvatlandi hamda barqaror taraqqiyotning nazariy asosi sifatida o'zining samarasini bormoqda.

3-masala. Taraqqiyotning milliy g'oya nazariy asosiga aylangan kontseptsiyasining amaliyotga tadbiq etilishi. Erishilgan yutuqlar ko'lami nihoyatda katta bo'ldi. Prezident I. Karimov bu haqida birinchi chaqiriq O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining o'n to'rtinchi sessiyasidagi ma'ruzasida (1999 yil, 14 apre) quyidagilarni ko'rsatib bergan edi.

Nisbatan qisqa vaqt mobaynida O'zbekistonni mustaqil rivojlantirish borasida biz nimalarga erishdik?

1. Avvalambor, biz mustaqillik va istiqlolimizni qo'lga kiritib, o'z taqdirimizni o'zimiz belgilash, barcha tabiiy, mineral-xom ashyo boyliklarimizdan, mamlakatimizning butun salohiyatidan o'z xalqimiz va uning kelajagi manfaatlari yo'lida foydalanish huquqiga ega bo'ldik. Dunyo haritasida jahon hamjamiyati tomonidan tan olingan yangi davlat – O'zbekiston Respublikasi paydo bo'ldi.

¹ Levitin L., Karlayl D. Islom Karimov – yangi O'zbekistonning prezidenti. —T.: "O'zbekiston", 1996. - 47-bet.

2. Mamlakatda soxta g'oya, ma'muriy-buyruqbozlik asosiga qurilgan, sobiq Ittifoqning mustabid tizimiga barham berildi. Ma'lumki, avval zikr etilganidek, bu tizimda O'zbekiston faqatgina xom ashyo bazasi, boshqacha aytganda, yarim mustamlaka o'lka edi.

3. Erkin bozor iqtisodiyoti tamoyillariga asoslangan demokratik davlatning konstitutsion, huquqiy va amaliy asoslarini yaratishga muvaffaq bo'ldik.

4. Ana shu asosda davlat va jamiyatni, iqtisodiyotni, moliya va pul muomalasini, ishlab chiqarish va ijtimoiy infratuzilmani takomillashtirish hamda boshqarishning yangi tizimini barpo etishga erishdik. Jamiyatda yangi ma'naviy va ahloqiy qadriyatlar ustuvorligi ta'minlandi.

5. Mamlakatning jahon hamjamiyatidagi nufuzi va o'rni oshishiga xizmat qiladigan, uning manfaatlariga xos keladigan tashqi siyosat va tashqi iqtisodiy aloqalarning mustaqil yo'li shakllandi va izchil amalga oshirilmoqda.

6. Mamlakatimizning sarhadlari va suverenitetini himoya qilishga qodir bo'lgan yangi milliy armiya tuzildi. Davlatda xavfsizlik va jamoat tartibini ta'min etuvchi mutlaqo yangi asosdagi tizim yaratildi.

7. Tarixiy, milliy va axloqiy qadriyat hamda an'analarning, muqaddas dinimizning jamiyatni ma'naviy yuksalishidagi o'rni va ahamiyati qayta tiklandi.

8. Bizning keyingi yillarda erishgan eng katta yutuq'imiz – bu umumiy xonadonimizda qaror topgan tinchlik va barqarorlik, millatlararo va fuqarolararo totuvlikdir. Odamlarimiz tafakkurida bu qadriyatning beqiyos ahamiyatini anglab etish tuyg'usi yuksalib bormoqda.

9. SHahar va qishloqlarimizning qiyofasi kundan-kunga o'zgarmoqda. Iqtisodiyot va jamiyatda shaxsiy mulk va mulkdorlarning, tadbirkorlarning mavqei va o'rni mustahkamlanmoqda.

Yirik inshootlar, korxonalar, zavod va fabrikalarning qurilgani, yoqilg'i va g'alla mustaqilligiga erishilgani, iqtisodiyotidagi tarkibiy o'zgarishlar, izchil o'sish sur'atlari, makroiqtisodiy barqarorlik, odamlarning moddiy va ijtimoiy hayotidagi sezilarli ijobiy o'zgarishlar – bularning bari biz tanlagan taraqqiyot modelining to'g'riligini tasdiqlovchi dalillardir va bugungi kunda bu haqiqatni hhech kim **inkor eta olmaydi.**

10. Odamlarimizning tafakkuri va hayotga munosabati o'zgarmoqda. O'tmish qoliplaridan voz kechgan jamiyatimiz a'zolari hayotdagi o'z o'rini yangicha tasavvur etmoqda, o'z kuchiga ishonchi ortib bormoqda. Kishilarimiz ongida demokratik qadriyatlar mustahkamlanmoqda. Bu yillar davomida biz erishgan eng katta va eng muhim yutuq – bu aholining faolligi oshayotgani, hayotimizni isloh etish va yangilash zarurligiga bo'lgan qat'iy ishonchdir.

O'tgan davr mobaynida erishilgan yutuqlarning mana shu oddiy ro'yhati zamirida, avvalo o'tish davrining asosiy tamoyil va ustuvor yo'nalishlarini shakllantirish borasida amalga oshirilgan katta ishlar, bugungi va kelajagini o'z

qo'li bilan bunyod etayotgan millionlab vatanparvarlarimizning irodasi, aql-zakovati va fidokorona mehnati yotibdi.¹

Xulosa qilib aytish mumkinki, O'zbekistonda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishining milliy g'oya nazariyasi va amaliyoti real hayot uyg'unligida kechdi. Bugungi kunda nazariy jihatdan ishlab chiqilgan barcha vazifalarning zaminlari va imkoniyatlari hisobga olinganligi asosiy omil bo'ldi. Tarixan qisqa davr ichida erishgan yutuqlarimiz O'zbekiston taraqqiyotining keyingi bosqichlari uchun zamin bo'ldi.

Taqrorlash uchun savollar:

1.O'zbekistonning o'z mustaqilligiga erishish nazariyasining ishlab chiqilishi va uning amaliyotga tatbiq etilishi jarayoni haqida nimalar bilasiz?

2.Milliy taraqqiyotning "Ozod va obod Vatan, erkin va farovon haet" bosh g'oyasining negizlari nimadan iborat?

3.O'zbekistonda ijtimoiy-iqtisodiy sohalaridagi yangilanishlar-ning g'oyaviy-mafkuraviy manbalari qanday?

4 O'zbekiston birinchi Prezidenti Islom Karimov tomonidan bozor munosabatlarining shakllantirilishi, jamiyatni demokratlashtirish va modernizatsiyalashtirish, milliy-ma'naviy tiklanish, tinchlik, barkarorlikni ta'minlashning milliy va xalqaro ahamiyati qanday asoslangan?

III-MAVZU: O'ZBEKISTONNING MUSTAQILLIKKA ERISHISHI VA TARAQQIYOT YO'LINING BELGILAB OLINISHI

Reja:

- 1.O'zbekistonda XX asrning 80-yillari oxirlaridagi inqirozli holat.
- 2.Ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy barqarorlikni ta'minlashdagi chora-tadbirlar.
- 3.O'zbekistonning mustaqillikka erishish strategiyasi.
- 4.Mustaqil taraqqiyot yo'lining belgilab olinishi.

1-masala. Sobiq Sovet Ittifoqi va uning totalitar rejimi XX asrning 80-yillari oxirlariga kelib inqirozga yuz tuta boshladi. Buning sabablari quyidagilar edi: yillar davomida iqtisodiyot ekstensiv yo'ldan rivojlantirildi, Sovet Ittifoqi izolyatsiyalab qo'yilganligi tufayli texnik texnologik yangiliklar kirib kelishini qisqartirib yubordi, ishlab chiqarish uskunalari yangilanmaganligi sababli sanoat tovarlariga jahon bozorida talab qisqardi.

Neft va gazni eksport qilishdan tushgan mablag'ning deyarli hammasi harbiy maqsadlarga ishlatildi. Afg'onistonga qo'shin kiritilishi (1979 y.) xalqaro

¹ Karimov I.A. O'zbekiston XXI asrga intilmoqda. –T.: "O'zbekiston", 1999. 8-10-betlar.

keskinlikni yanada kuchaytirdi va katta harajatlarga olib keldi. 1985 yilda hokimiyat tepasiga kelgan M.Gorbachyov va uning tarafdorlari boshlagan “qayta qurish” siyosati iqtisodiy jihatdan muvofaqiyatsizlikka uchradi, berilgan oshkoralik va demokratiya tufayli xalqning siyosiy faolligi oshdi, ommaviy, milliy harakat va tashkilotlar tuzildi. Lekin, yuqoridan turib sovet tuzumini isloh qilish uchun qilingan palapartish urinishlar mamlakatdagi tanglikni chuqurlashtirdi. Milliy nizolar kuchaydi, iqtisodiy ahvol og'irlashdi.

Ayniqsa, qayta qurish siyosati tufayli sobiq Ittifoq hududida demokratik jarayonlarning chuqurlashishi, aniqroq qilib aytganda, “demokratiya o'yin”larining avj olishi butun mamlakat hududida siyosiy jarayonlarni faollashtirgan bo'lsa, muayyan guruhlarining manfaatlari, ayrim shaxslarning siyosiy mavqe uchun intilishlari beqaror siyosiy muhitni vujudga keltirdi. Xalq deputatlari s'ezdlari va kommunistik partiyaning nufuzli yig'ilishlarida siyosiy mojarolar, o'zaro tortishuvlar, shaxsiy adovat va manfaatning keskinlashuv holatlari yuzaga keldi. O'zaro to'qnashuvlar avj olib, mamlakat oliy rahbariyati o'rtasida parokandalik, o'zaro kelishmovchiliklar, tarafkashlik va guruhbozlik kuchaydi, siyosiy mavqeini yo'qotayotgan rahbar shaxslar o'rtasidagi kurashlar mamlakatni fojiali oqibatlar girdobiga torta boshladi.

Butun sovet Ittifoqi hududida kommunistik partiya va uning mafkurasi obro'sizlana boshladi. Umumdavlat manfaatiga xizmat qiladigan g'oyalalar atrofida aholini zo'rlab birlashtirish uchun endi avvalgi qudratli tazyiq mashinasi ish bermay qo'ygan edi.

Sobiq Ittifoqdagi bunday umumiy holat O'zbekistonda ham mustaqillik arafasida va uning dastlabki yillarida o'ta og'ir ijtimoiy-iqtisodiy vaziyatni vujudga keltirdi.

O'zbekistonning mustaqillikka erishishi va kelajak taqdiri ana shu davming o'tkir muammolarini tezlik bilan hal qilishga bog'liq edi. Bu borada O'zbekiston birinchi Prezidenti I.A.Karimovning “O'zbekiston mustaqillikka erishish ostonasida” kitobida o'sha davming haqiqiy manzarasi batafsil bayon etilib, respublikada uzoq yillar davomida vujudga kelgan ijtimoiy-iqtisodiy muammolar, ziddiyat va keskinliklarning haqiqiy sabablari har tomonlama ochib berilgan. Bunday og'ir ahvoldning sabablari:

-o'tgan asrning 30-yillari boshlarida iqtisodiyotga rahbarlik qilishning ma'muriy-buyruqbozlik usullariga zo'r berilib, O'zbekis-tonni, uning ishlab chiqaruvchi kuchlarini rivojlantirishga joriy etilgan yaroqsiz yondashuvlarning tobora kuchayib borishi;

-respublikaga, asosan, xom ashyo bazasi, sobiq Markazdagi vazirlik va idoralarning mo'may xom ashyo manbai sifatida qarab kelinishi;

-o'lkaning mahalliy, ijtimoiy-iqtisodiy xususiyatlariga ba'zan etarlicha, ba'zan mutlaqo baho berilmagani, ba'zan esa bu xususiyatlarning pisand ham qilinmagani;

-iqtisodiy va ijtimoiy sohani kompleks, jadal rivojlantirishning, umumittifoq mehnat taqsimotida O'zbekistonning mavqei va o'rini o'zgartirishning muqobil yo'llari e'tiborga olinmagani va boshqalar.

Ana shunday salbiy holatlar oqibatida O'zbekistonda ko'plab o'ta keskin va jiddiy muammolar yuzaga kelib, ular mamlakatimizda ijtimoiy portlash, tinchlik va osoyishtalikni izdan chiqarish, parokandalikka duchor etish xavfini vujudga keltirdi.

XX asming 80-yillarida O'zbekistonda ijtimoiy-siyosiy hayot murakkablashib borganligini ko'rish mumkin. Bu milliy manfaatlarni qat'iy turib himoya qila olmagan respublika rahbariyati bilan bog'liq edi. Ularning o'zligi orqasida respublika partiya va davlat rahbarlik lavozimlariga Markaz tomonidan ko'plab kadrlar yuborildi.

"Kadrlar to'dasi" deb nom olgan 400ga yaqin Markazdan jo'natilgan kadrlar O'zbekistonni o'z bilganlaricha boshqara boshladilar. O'zbekiston Kompartiyasi va Respublika Ministrlar Kengashi amalda ular tomonidan boshqarildi. Birinchi lavozimda o'tirgan mahalliy kadrlar ularning qo'lida qo'g'irchoq bo'lib qoldilar. O'zbekiston Kompartiyasi MQda Moskva vakillari Mogilnichenko, Bessarabov, Ponomaryov uya qurib olgan edi. O'sha yillarda tez-tez bo'lib turadigan plenular va yig'ilishlar O'zbekistonda doimiy ishlash uchun yuborilgan "kadrlar to'dasi"ning boshliqlari — Anishev, Ogarek, Satin va ularning hamtovoqlari nazorati ostiga olingan edi. O'zbekistonda "o'zbeklar ishi", "paxta ishi" deb atalgan jinoyat ishlar to'qib chiqarildi. Moskvadan yuborilgan Gdlyan va Ivanov guruhi O'zbekistonning boshiga tushgan kulfat bo'ldi. Guruh a'zolari hech kim bilan hisoblashib o'tirmay odamlarni qamash bilan shug'ullandi. Oddiy dehqondan tortib O'zbekiston Kompartiyasi MQ kotiblari va hukumat a'zolarigacha bo'lgan xodimlarni qamash uchun bironlardan zo'rlab yozdirib olingan bir parcha qog'ozning o'zi kifoya edi. Bu qatog'onlardan 24 ming kishi jabr ko'rdi.

Butun SSSRda bo'lganidek, O'zbekistonda ham kamchiliklar, qo'shib yozishlar, poraxo'rlik illatlari va boshqa jinoyatchiliklar bor edi, albatta. Lekin, bu illatlarni o'zbek xalqi emas, balki, sovet hokimiyatining ijtimoiy-siyosiy tuzumi keltirib chiqargan edi.

Xalqning juda boy tarixi va madaniyatini, o'lkaning o'ziga xos noyob xususiyatlarini bilmagan va bilishni istamagan kelgindilar, ularga laganbardorlik qilgan ayrim mahalliy amaldorlar xalqning urf-odatlarini, an'analarini oyoqosti qildilar. Xalqimizning boy madaniyati va ma'naviy qadriyatlarini kamsitildi. Ona tilimizning qo'llanish doirasi sun'iy tarzda yanada cheklab qo'yildi. Hatto milliy libos kiyib yurish ham qoralandi. Milliy an'analar bo'yicha to'y qilgan yoki vafot etgan qarindosh-urug'larni milliy, diniy qadriyatlar asosida dafn qilganlar tanqid ostiga olindi, shafqatsiz jazolandi. Bunday vaziyat xalqni ranjitdi, hafsalasini pir qildi, siyosiy loqaydlikni kuchaytirdi.

Siyosiy va mafkuraviy zug'umlarga qaramasdan ijtimoiy ong o'zgarib boshladi. Ziyoliylar va omaviy axborot vositalari faolligi tufayli o'tmish va hozirgi zamon muammolari to'g'risida munozaralar, turli qarashlar, nuqtayi nazarlar

bildiriladigan bo'lib bordi. Norasmiy guruhlar va tashkilotlar paydo bo'la boshladi. 1989 yilda tashkil topgan "Birlik" xalq harakati respublikadagi dastlabki norasmiy harakat edi. SHuningdek, "O'zbekiston erkin yoshlar ittifoqi", xotin-qizlarning "To'maris" nomli tashkiloti, rusiyzabon ziyolilarning "Intersoyuz" deb atalgan harakati tuzildi. Bu harakatlar dastlabki paytlarda xalqning ma'naviy qadriyatlarini tiklash, Orol fojiasining oldini olish, o'zbek tiliga davlat tili maqomini berish, boshqaruvning ma'muriy-buyruqbozlik usulidan voz kechish kabi dolzarb masalalarni ko'tardilar. Biroq bu harakatlar g'oyaviy, siyosiy, tashkiliy jihatdan etarli darajada uyusha olmadi. "Birlik" xalq harakati rahbarlari mamlakat manfaatlaridan kelib chiqadigan dasturlar ishlab chiqish va aniq maqsadlarni amalga oshirish yo'lida siyosiy kurash olib borish o'rniga namoyishlar va mitinglar uyushtirish, ko'cha va maydonlarda to'plangan olomonda ehtiroslarni avj oldirish bilan shug'ullandi. Oqibatda "Birlik" bo'linib ketdi. 1990 yil boshlarida "Birlik" harakati faollarining Muhammad Solih (Saloy Madaminov) boshliq bir guruhi "Erk" nomli siyosiy partiya tuzdi.

Biroq, "Erk" partiyasi rahbarlari ham jamiyatni yangilash uchun bir tuzumdan ikkinchi tuzumga o'tish zaruriyatini, qanday islohotlar o'tkazish kerakligini va uning mazmun-mohiyatini, odamlar ongi va ruhiyatini o'zgartirish lozimligini, buning uchun mashaqqatli o'tish davrini bosib o'tish lozimligini anglab, tushunib etolmadilar. Ehtiroslarga berilish, jamiyatni yangilash borasida keskin chora-tadbirlar ko'rish talablari bilan chiqa boshladi.

Iqtisodiy muammolardan eng asosiysi — mamlakatning amalda ocharchilik ostonasiga kelib qolgani edi. SSSR parchalanib ketganidan keyin sobiq sovet hududida juda keskin va tahlikali vaziyat yuzaga keldi. Bu esa, boshboshdoqlikning oldini olish, huquq-tartibotni saqlash va aholining eng zarur, birinchi galda, oziq-ovqat mahsulotlariga bo'lgan ehtiyojini ta'minlash bo'yicha zudlik bilan tegishli choralar ko'rishni talab etdi.

SHunday muammolardan yana bittasi — respublikada demografik vaziyatning murakkabligi edi. Statistik ma'lumotlar tahlili aholi ro'yxatga olingan davr oralig'ida, ya'ni, 1979-1989 yillar davomida respublikada jami aholi **soni 15379,4 ming kishidan 19810,0 ming kishiga yoki 28,8 foizga ko'payganini** ko'rsatadi. Bu davrda aholining o'rtacha yillik o'sish sur'ati 2,8 foizni tashkil qilgan. 1991 yilga kelib mamlakatimizda aholi soni 20,7 million kishidan ortib, 1990 yilga nisbatan 386 ming kishiga o'sgan.

Bu esa, O'zbekistonda aholining o'sish sur'atlari Ittifoq sur'atlariga qaraganda uch barobardan ziyod yuqori bo'lganini ko'rsatadi. Biroq, achinarli tomoni shundaki, aholining bunday o'sishi uzoq yillar davomida sanoat va iqtisodiyotning boshqa tarmoqlarida ish joylarini ko'paytirish hamda aholining hayot ta'minoti uchun zarur shart-sharoitlarni yaratish bilan mustahkamlab borilmadi. Bu esa odamlar turmush sharoitining yomonlashuvi, ishsizlar sonining kupayishi, ijtimoiy mehnat unumdorligi va aholi daromadlarining kamayishi, pirovard natijada xalq farovonligining pasayishiga olib keldi.

O'zbekiston tabiiy gaz, Neft va gaz kondensata bo'yicha aniqlangan ulkan sanoat zahiralari ega bo'lganiga qaramasdan, ilgari iqtisodiyot tarmoqlari va aholi ehtiyojini qondirish uchun yiliga 6-7 million tonna Neft va neft mahsulotlarini chetdan keltirish va buning uchun katta miqdordagi valyuta resurslarini sarflashga majbur bo'lar edi. SHuning uchun mustaqillikning dastlabki yillaridayoq yurtimizda yoqilg'i-energetika mustaqilligiga erishish muhim strategik vazifa sifatida kun tartibiga qo'yildi.

O'zbekiston sobiq SSSR va sotsialistik lagerga mansub mamlakatlar uchun asosan paxta xom ashyosi tayyorlar, g'alla va un mahsulotlariga bo'lgan ichki ehtiyojimizning 80 foizdan ortig'i esa, chetdan keltirilgan mahsulotlar hisobidan qoplanar edi. Natijada mustaqillikning dastlabki kunlarida Sobiq Ittifoqdosh respublikalar bilan iqtisodiy aloqalar qisqarishi tufayli aholini non va non mahsulotlari bilan ta'minlash bo'yicha ham o'ta og'ir qiyinchilik va muammolar paydo bo'ldi. SHuning uchun mustaqillikning dastlabki yillaridayoq g'alla mustaqilligiga erishish strategik vazifa sifatida kun tartibiga qo'yildi.

O'zbekiston sobiq Ittifoq tarkibida uzoq yillar davomida hukm surgan ma'muriy buyruqbozlik tizimi ta'sirida faqat xom ashyo etkazib beradigan qoloq o'lkaga aylantirildi. O'sha yillarda etishtirilgan paxta xom ashyosining 7 foizigina mamlakatimizning o'zida qayta ishlanar, qolgan qismi suvtekin narxda chetga chiqarilar edi. Bu, respublika aholisi daromadlari va turmush darajasiga keskin salbiy ta'sir ko'rsatdi. Natijada respublika barcha asosiy iqtisodiy-ijtimoiy ko'rsatkichlar bo'yicha Ittifoqdagi o'rtacha darajadan ham ancha orqada bo'lib, Ittifoqda oxirgi o'rinlardan biriga tushib qoldi. Jumladan, aholi jon boshiga yalpi ijtimoiy mahsulot ishlab chiqarish bo'yicha ittifoqdosh respublikalar orasida 12-o'rinini, daromad darajasi, asosiy turdagi mahsulotlarni iste'mol qilish jihatidan eng oxirgi o'rinlardan birini egallab keldi. Aholi jon boshiga milliy daromad ishlab chiqarish bo'yicha Ittifoqdagi o'rtacha darajadan 2 barobar, xalq iste'moli mollari ishlab chiqarish bo'yicha 2,5 barobar, sanoatdagi mehnat unumdorligi jihatidan 2,5 barobar, qishloq xo'jaligidagi mehnat unumdorligi jihatidan esa 2 barobar, aholining o'rta hisobda go'sht mahsulotlari tuxum, sut va sut mahsulotlari iste'moli bo'yicha 2 barobar orqada qolgan.

Aholining daromadlari kam bo'lgani tufayli uning asosiy qismi iste'mol harajatlariga sarflangan sarflari tarkibining deyarli 60 foizini oziq-ovqat mahsulotlari tashkil etgan. O'sha davrda kun kechirish uchun oyiga o'rta hisobda kamida 85 so'm zarur bo'lgani holda, 75 so'mdan kamroq yalpi daromad oladigan aholining ulushi Ittifoq bo'yicha 12 foizdan sal ko'prok, bo'lsa, O'zbekistonda 45 foizga etgan, ya'ni, 8 million 800 ming kishini tashkil etgan.

Qishloq aholisining atigi 50 foizi normal ichimlik suvi bilan ta'minlangan edi. Qishloqlarda yashovchi 240 ming oilaning tomorqa eri yo'q, har besh xonadonning birida birorta ham chorva mol, 37 foiz xonadonlarda sigir, yarmisida qo'y boqilmas edi.

Maktab va maorif ishlarini isloh qilish va o'rta maxsus ta'limni qayta qurish borasidagi sa'y-harakatlar ham behuda ketdi. Respublikadagi 9000 ga yaqin

maktablarning atigi 40 foizi maktab uchun mo'ljallab qurilgan binolarda, qolganlari esa moslashtirilgan binolarda ishlardi, ko'plari avariya holatida edi, o'quvchilarning katta qismi ikkinchi yoki uchinchi smenada o'qir edi. O'quvchilarning yiliga 2-3 oylab qishloq xo'jalik ishlariga jalb etilishi o'quv ishlarini izdan chiqargan edi. O'quvchilar bilimi sayozlashib bordi. Oliy va o'rta maxsus o'quv yurtlarida ham mutaxassislar tayyorlash sifati pasayib ketgan edi.

Oliy o'quv yurtlari yuqori malakali professor o'qituvchilar bilan, zamonaviy texnika vositalari bilan etarli darajada ta'minlanmagan edi. Kadrlar tayyorlashda son ketidan quvishga yo'l qo'yildi.

Ijtimoiy hayotning barcha sohalarida muammolar to'planib bordi, ularni ma'muriy-buyruqbozlik usullari bilan hal qilishga urinishlar hech qanday natija bermadi. Xalq orasida pinhona o'sib borayotgan ishonchsizlik, loqaydlik kayfiyatlarida asta-sekin yuzaga chiqa boshladi. Ruxsat etilmagan mitinglar, namoyishlar o'tkazish hollari, hatto noxush voqealar ham sodir bo'la boshladi.

1989 yilning may-iyun oylarida Farg'onada fojiali voqealar sodir bo'ldi. Farg'ona fojiasining sabablari, uni harakatga keltirgan kuchlar kimlar edi? O'zbekiston Kompartiyasi MQning 1989 yil 23 iyunda bo'lgan XIV plenumida Farg'ona fojiasi bilan bog'liq masalalarni o'rganish uchun maxsus komissiya tuzildi. Komissiya axboroti O'zbekiston Kompartiyasi MQning 1989 yil 29 iyulda bo'lgan XV plenumi tomonidan ma'qullandi. Farg'ona viloyati, shahar, tuman partiya va sovet tashkilotlarining, huquqni himoya qilish organlarining tashkilotchilik, siyosiy ishidagi jiddiy xatolar fojiali voqealarga sabab bo'ldi. Ular viloyatdagi keskin ijtimoiy, siyosiy vaziyatning kuchayish xavfiga etarli baho bermadilar, millatlararo adovatni keltirib chiqarishga uringan ekstremistlarga, poraga sotilganlarga o'z vaqtida zarba bermadilar.

Farg'ona viloyatida o'n yillar davomida ijtimoiy-iqtisodiy keskinlik ortib bordi. Xo'jalik strukturasi izdan chiqqan, tarmoqlar xomashyo etishtirish, yarim fabrikatlar ishlab chiqarishga moslashib qolgan edi, ishsizlar soni tobora oshib borar, odamlarni, ayniqsa, yoshlarni ish bilan ta'minlash tadbirlari ko'rilmasdi. Kadrlarni tanlash, joy-joyiga qo'yish ishlari buzilgan, poraxo'rlik, xizmat mavqeyini suiste'mol qilish avj olgan edi. Ana shunday keskinlikdan, respublikada ijtimoiy-siyosiy beqarorlikni keltirib chiqarishdan manfaatdor siyosiy kuchlar, ekstremistlar foydalandilar. Ular allaqachon ishlab chiqilgan, puxta tayyorgarlik ko'rgan reja asosida ig'vogarona harakat qildilar, olomonga oldindan tayyorlangan varaqalar tarqatdilar. Farg'onada sodir bo'lgan siyosiy ig'vogarlik Tbilisi, Tog'li Qorabog', Bokuda tashkil etilgan ig'vogarliklardan biri edi. Keyinchalik Bo'ka, Parkent, O'sh, Andijonda ham shunday urinishlar bo'ldi. Yovuz kuchlar bostirildi, ig'vogarlar o'z maqsadiga erisha olmadilar. O'zbekistonning yangi rahbariyati tomonidan ko'rilgan chora-tadbirlar natijasida keskinlik bartaraf qilindi.

Mustaqillik arafasida O'zbekistondagi ijtimoiy-siyosiy muhit taxlikali va ziddiyatli tus olganligini quyidagicha umumlashtirish mumkin:

Birinchidan, "paxta ishi" va "o'zbeklar ishi" degan ayblovlar bilan yangi qatag'on davri boshlandi. Ko'zga ko'ringan tajribali rahbarlarning asosiyismi

jinoiy javobgarlikka tortildi. Oqibatda butun mamlakatda parokandalik, loqaydlik va ishonchsizlik kayfiyati chuqurlashdi.

Ikkinchidan, G'arb demokratiyasiga taqlid qilib, unga ko'r-ko'rona ergashgan soxta demokratlar ijtimoiy fikrni chalg'itib xalqni maydonlarga chorlay boshladilar. Minglab odamlarni o'zlariga ergashtirib norozilik mitinglarini uyushtirdilar. Fuqarolik urushi xavfi yuzaga keldi.

Uchinchidan, respublikada norozilikni kuchaytirish, odamlarni chalg'itish, millatni bo'lib tashlash maqsadida tumanlar, viloyatlar va turli vazirliklar qo'shib yuborildi. Tuman va viloyatlarning qo'shib yuborilishi mamlakat iqtisodiy taraqqiyotiga keskin zarba berish bilan birga odamlar kayfiyatiga ham salbiy ta'sir ko'rsatdi.

To'rtinchidan, aholi tig'iz joylashgan, ijtimoiy muammolar keskinlashgan, moddiy jihatdan qiynalib qolgan mintaqalarda millatlararo nizolarni keltirib chiqarishdi va shu yo'l bilan aholini mustaqillikka erishishdan iborat asosiy maqsad va yo'nalishlardan chalg'itishga intildilar. Natijada Farg'ona, Andijon, Guliston, Boka, Parkentda qonli to'qnashuvlar vujudga keldi.

Beshinchidan, kommunistik mafkuraning « din - af'yundir» degan daxriylik shiori odamlar qalbini jarohatladi. Jamiyatda yuz bergan parokandalik va tartibsizlik paytida islom dinidan o'z manfaatini yo'lida foydalanuvchi aqidaparastlar paydo bo'lib, diniy partiyalar atrofida birlashib, hokimiyat uchun kurashni avj oldirdilar.

2-masala. 1989 yil 23 iyun kuni bo'lib o'tgan O'zbekiston Kompartiyasi MQning XIV plenumida Islom Abdug'anievich Karimov O'zbekiston Kompartiyasi MQning birinchi kotibi etib saylandi. I.A.Karimov boshliq O'zbekistonning yangi rahbariyati tomonidan o'zbek xalqining milliy o'zligini anglashi kuchayib borayotganligiga e'tibor qaratildi. Xalqning shon-shuhrati, qadr-qimmatini himoya qilish, milliy mustaqillikka erishish tomon yo'l tutildi.

Respublikadagi barcha sohalardagi me'yorlarning buzulish holatini tartibga tushirish, axloqiy-me'yoriy muvozanatni qaror toptirish, ma'naviy bo'shliq, ijtimoiy hayotdagi parokandalikni bartaraf etish zarur edi. Ma'muriy tizimning bo'shligi, mahalliy hokimiyat organlari faoliyatining sustlashganligi, tartibsizlikning avj olganligi kabi jamiyat va odamlar hayotida xavf tug'diruvchi holatni bartaraf etish lozim edi. Islom Karimov respublika rahbari sifatida faoliyat ko'rsata boshlagan dastlabki kunlaridanoq o'zbek xalqi manfaatlarini, sha'ni va g'ururini himoya qilishga kirishdi. I.Karimov Farg'ona voqealari tufayli o'zbeklar sha'niga yog'dirilgan bo'htonlarga javoban: "O'zbek xalqining vijdoni pok, Farg'ona voqealari o'zbek xalqining irodasi bilan sodir bo'lmadi. Bu voqealarga tuturuqsiz va g'arazli maqsadlarni ko'zlab kim qanday bo'yoq bermasin, tarix albatta o'zining adolatli hukmini chiqaradi. Baynalminalchilik, mehmondo'stlik, yaxshilik, qalb saxovati hamisha o'zbek xalqiga xos fazilatlar bo'lib keldi. Xalqimiz hech qachon boshqa xalqlarga nisbatan dushmanlik kayfiyatida bo'lmagan. Bu qadimiy va hozirgi tariximizdan olingan ko'pgina misollar bilan

isbotlangan¹, degan nuqtai nazarni qat'iyat bilan ilgari surdi va mavjud tasavvurlar mazmunini o'zgartira oldi.

Respublika iqtisodiyoti va ijtimoiy sohasini xolisona tahlil etish, baholash va ko'tarishga qaratilgan dastlabki sa'y-harakatlar qilindi. YURtimizda 1989 yil 17 avgustda Islom Karimov boshchiligida respublika hukumatining Toshkentda bo'lib o'tgan kengaytirilgan yig'ilishida "Qishloqda yashovchi har bir oilani tomorqa bilan ta'minlash, ularga yakka tartibda uy-joy qurish uchun barcha shart-sharoitlarni yaratib berish haqida"gi Qaror qabul qilindi. Qarorda qishloqda yashovchi har bir oilaga o'rtacha 25 sotixdan er ajratib berish va tomorqa maydonlarini qariyb 4,5 barobar ko'paytirish ko'zda tutilgan edi. Bu boradagi amaliy ishlar natijasida 1989-1990 yillarda bir yarim milliondan ko'proq oilaga ko'shimcha er ajratildi, 700 ming oilaga yangi tomorqa erlari berildi.²

I.Karimov qishloq joylarda aholi uchun tomorqa erlar ajratishni kengaytirish masalasiga ancha keng qarab, ushbu tadbir orqali ko'plab muhim masalalarni hal etishni, jumladan, oziq-ovqat dasturini bajarishni ko'zda tutgan edi. SHaxsiy xo'jalikdagi erning bir gektari jamoat sektoridagiga nisbatan to'rt barobar ko'p samara berardi. SHaxsiy yordamchi xo'jalikning bir gektaridan olinayotgan samara 12,5 ming so'mni, ijtimoiy sektorda esa atigi salkam uch ming so'mni tashkil etardi.

Respublikamizda haydaladigan erlarning atigi 5 foizi shaxsiy yordamchi xo'jaliklarga berilgan, ular qishloq xo'jaligi yalpi mahsulotining to'rt dan bir qismini etishtirmoqda edi. Qishloq xo'jaligi mahsulotining 26 foizi, shu jumladan, go'shtning 49 foizi, sutning 65 foizi, junning 66 foizi va sabzavotning 43 foizi shaxsiy tomorqalar hissasiga to'g'ri kelardi. 1990 yilda yakka xo'jaliklarda etishtirilgan qishloq xo'jaligi mahsulotining umumiy hajmi 300 million so'mdan oshganining o'zi er masalasidagi qarorining ahamiyatini yaqqol namoyon etdi.

Ikkinchidan, bu qaror uy-joy dasturini hal etishga yordam berdi. YAKka tartibda uy-joy qurish o'z salmog'iga ko'ra, uy-joy dasturida 60 foizdan ko'prog'ini tashkil etib, o'sha davrda bu ko'rsatkich 89-90 foiz atrofida bajarilgan. Aholiga er uchastkalari, ssudalar va zarur kurilish materiallari ajratib berish mazkur jarayonni ancha tezlashtirdi.

Uchinchidan, mazkur qaror ishsizlik muammosini hal etishda juda qo'l keladi. Masalan, Farg'ona viloyatidagi mavjud 149 ta jamoa va davlat xo'jaligining har birida aholi bilan shartnoma asosida uy-joy quradigan 50-60 kishilik qurilish brigadasining tuzilishi evaziga 7,5 ming kishini ish bilan ta'minlash imkonini tug'ildi. Xorazm viloyati xo'jaliklarida g'isht, duradgorlik buyumlari va boshqa narsalar tayyorlaydigan yordamchi korxonalarining bunyod etilishi qurilish materiallari taqchilligini bartaraf etish bilan birga uch yil mobaynida ishlab chiqarishga qo'shimcha tarzda 2,5 ming kishini jalb etish

¹ Karimov I.A. O'zbekiston mustaqillikka erishish ostonasida. -T.: "O'zbekiston", 2011.- 51-bet.

² O'sha manba, 12- bet.

imkonini berdi. Bu odamlarni ijtimoiy ishlab chiqarishga jalb etishning birdpan bir to'g'ri yo'li edi.

Turinchidan, ayollarning ish bilan bandligi muammosini hal etish imkoni tug'ildi. Ayollar ijtimoiy foydali mehnat bilan band bo'lmagan aholining anchagina qismini tashkil etib, ko'p bolali oilalarda ular bolalar tarbiyasi, ro'zg'or yumushi bilan band edi. Ayollarning o'z tomorqalarida xo'jalik bilan rasmiylashtirilgan shartnoma, mehnat staji hisoblash va keyinchalik pensiya tayinlash asosida qishloq xo'jaligi mahsulotlari etishtirishi ularning oilalari manfaatiga mos keladigan ish bo'ldi.

Beshinchidan, ijtimoiy-siyosiy barqarorlik masalasi hal etildi. Ma'lumki, *ishsizlik*, bekorchilik jamiyat uchun zararli xatti-harakatlarga, jinoyatlar sodir etilishiga sabab bo'ladi. SHunga ko'ra, aksariyatining kasb-hunari yo'q, mehnat qilish ko'nikmasiga ega bo'lmagan yoshlarga er uchastkalarining ajratib berilishi ularni mehnat qilishga rag'batlantirdi, yoshlarda erga egalik hissi, mehnat ko'nikmalari shakllandi. O'sha davrda respublikamiz qishloqlaridagi har besh xonadonning birida birorta ham chorva moli, 37 foizida sigir, yarmida qo'y boqilmagani mazkur muammoning o'sha davrda naqadar dolzarb bo'lganini ko'rsatadi.

Bugun juda ishonch bilan aytish mumkinki, bu murakkab masalaga ana shunday oqilona yondashuv tufayli O'zbekiston bo'yicha yuz minglab odamlar uy-joyli, ishli bo'ldi, bozorlarda mahsulot ko'payib, narh-navo arzonlashdi, eng muhimi, ijtimoiy keskinlikning oldini olishga erishildi.

Bundan tashqari, yuz minglab gektar sug'oriladigan er texnik ekinlar oborotidan chiqarildi, paxta etishtirish rejası 700 ming tonnaga kamaytirildi. Bu - paxta yakkaxokimligini bartaraf etish yo'lidagi dastlabki, ammo, o'ta muhim amaliy qadam edi.

Respublika jamoatchiligi tomonidan allaqachon o'zbek tiliga davlat tili maqomini berish masalasi ko'tarilgan edi. O'zbekistonning sobiq rahbariyati bu masalaga avvallari millatchilik, mahalliychilik deb qaradi, keyinchalik o'zbek va rus tilini teng mavqega ko'tarishga urindi, shu yo'sinda ikki tillilik haqidagi qonun loyihasini o'tkazishga harakat qilindi. Respublikaning yangi rahbari jamoatchilik fikrini inobatga oldi, masalani bosqlik bilan hal qilish yo'lini tanladi. O'zbekiston SSR Oliy Kengashining 1989 yil 21 oktyabrda bo'lgan o'n birinchi sessiyasida "O'zbekiston SSRning davlat tili haqida" Qonun qabul qilindi. Qonunda O'zbekistonning davlat tili o'zbek tilidir, o'zbek tili respublikaning siyosiy-ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy hayotining barcha sohalarida to'liq amal qiladi, deb belgilab qo'yildi. 1990 yil 19 fevralda "Davlat tili to'g'risida" gi qonunni amalga oshirish davlat dasturi qabul qilindi. Qonun va davlat dasturiga binoan mehnat jamoalari, o'quv yurtlari, korxonalar va davlat muassasalarida ish yuritish rus tilidan o'zbek tiliga o'tkazila boshlandi. Bu qonunining qabul qilinishi va uning amalga oshirilishi respublika ijtimoiy hayotida katta tarixiy voqea bo'lib, mustaqillik sari tashlangan muhim qadam bo'ldi.

Millatlararo munosabatlarni barqarorlashtirishning yangi kontseptsiyalari ishlab chiqildi. Islom dinining ma'naviy, ma'rifiy va tarbiyaviy g'oyalariga, umuman dinga munosabat o'zgartirildi.

Respublikada kadrlarni tanlash, joy-joyiga qo'yish va tarbiyalash masalalarida milliy manfaatlar ustuvorligi ta'minlandi. Markazdan yuborilgan "kadrlar to'dasi" o'z mavqeyini yo'qotdi. Anishchev, Ogaryok, Satin va boshqa "kazo-kazolar" respublikadan chiqarib yuborildi. Mahalliy kadrlar rahbarlik lavozimlariga ko'tarildi. Kadrlar siyosatidagi jiddiy ijobiy o'zgarish shundan iborat bo'ldiki, endi O'zbekistonda partiya, sovet, davlat, huquqni himoya qilish organlarining boshliqlarini Moskva orqali hal qilish, Moskva belgilagan xodimlarni ko'tarish amaliyotiga chek qo'yildi, bu masalalarni hal qilishni respublika rahbariyati o'z qo'lga oldi. Bu vaziyatni teran anglagan rahbarning jasorati bo'lib, juda katta siyosiy ahamiyatga ega bo'ldi, ya'ni, O'zbekistonning davlat mustaqilligini qo'lga kiritish tomon yo'l tutishi siyosiy mutelikdan qutulish tomon tashlangan qadam bo'ldi. O'zbekistonda adolatni tiklash chora-tadbirlari ko'rildi, to'qib chiqarilgan "o'zbek ishi", "paxta ishi" ning tamomila sharmandasi chiqdi. Bu bilan bog'liq ishlar qayta ko'rildi, aybsiz qamalgan o'n minglab kishilar oqlandi, o'z oilasiga qaytarildi, adolat tiklandi. Viloyatlar, tumanlar ma'muriy-iqtisodiy hududlari qaytadan ko'rib chiqildi.

Islom Karimov o'zbek xalqi uchun faqat bitta yo'l — mustaqillik yo'li bor, degan ishonch bilan qat'iy harakat qildi. Xalqimiz uchun ikkinchi yo'l qaramlik va mutelik ekanligini anglash zarurligini ijtimoiy siyosat darajasiga ko'tardi. Ana shu siyosiy kat'iyat, kuchli g'oyaviy e'tiqod va shaxsiy iroda kuchi jarga qulayotgan respublikani asrab, uni muqarrar ijtimoiy falokat va halokatdan saqladi. Jamiyatda asta-sekinlik bilan, bosqichma-bosqich barqaror ma'naviy-ruhiy, siyosiy-ijtimoiy muhit vujudga kela boshladi.

3- masala. 1990 yil 24-31 mart kunlari Toshkentda o'n ikkinchi chaqiriq O'zbekiston SSR Oliy Kengashining birinchi sessiyasi bo'lib o'tdi. 24 mart kuni sessiya Moskvaning tazyiqiga qaramasdan, respublikalar orasida birinchi bo'lib « O'zbekiston SSR Prezidenti lavozimini ta'xis etish to'g'risida» qonun qabul qildi. 1990 yil 24 mart kuni Oliy Kengashda yashirin ovoz berish yo'li bilan Islom Abdug'anievich Karimov O'zbekiston Prezidenti etib saylandi. Mazkur sessiyada **I. Karimov nutq so'zlab o'zining asosiy vazifalari deb quyidagilarni qayd etdi:**

1. O'zbekiston SSRning siyosiy mustaqilligini mustahkamlash va yanada takomillastirish, uni yangi hayotiy mazmun bilan boyitish.

2. Respublikaning iqtisodiy mustaqilligini, o'zini o'zi idora qilishga va o'zini o'zi pul bilan ta'minlashga o'tishini ta'minlash.

3. Mehnatkashlarning, aholining hamma tabaqalari farovonligini oshirish, odamlarning talab-ehtiyojlarini qondirish, ijtimoiy sohani tez suratlar bilan rivojlantirish.

4. Xalqni ma'naviy yuksaltirish, insonning axloqiy va jismoniy takomili.

5. Demokratiyani, huquqqa asoslangan davlat qurilishini rivojlan-tirish, tartib va intizomni mustahkamlash va respublikaning milliy-ijtimoiy taraqqiyoti yo'lida barcha sog'lom kuchlarni birlashtiri.

Hali SSSR va markaziy hokimiyat mavjud bo'lgan sharoitda O'zbekistonda o'z Prezidentining saylanishi muhim voqea, mamlakatimiz mustaqilligiga erishish sari tashlangan yana bir dadil qadam bo'ldi. Vaholanki, sobiq Ittifoqda o'n kun oldin M.Gorbachyov Prezident etib saylangan, SSSR tarkibiga kiruvchi bironta respublikada Prezidentlik lavozimi joriy etilmagan edi. O'zbekistonda Prezidentlik joriy etilishida davlat mustaqil bo'lish uchun davlat boshlig'i mustaqil bo'lishi kerak, degan tamoi'lga amal qilinganligini ko'rish mumkin.

Respublika Oliy Kengashining ikkinchi sessiyasi 1990 yil 20-iyun kuni "O'zbekiston SSR Mustaqilligi to'g'risida Deklaratsiya" qabul qildi. Deklaratsiyada har bir millatning o'z taqdirini o'zi belgilash huquqidan kelib chiqqan holda, xalqaro huquq qoidalariga, umumbashariy qadriyatlarga va demokratiya tamoyillariga asoslanib, O'zbekiston SSRning Davlat suverenitetini e'lon qildi. Mustaqillik Deklaratsiyasi 12 moddadan iborat bo'lib, quyidagilar bayon etilgan: O'zbekiston SSR Davlat suvereniteti O'zbekiston SSR demokratik davlatining o'z hududida barcha tarkibiy qismlarida va barcha tashqi munosabatlarda tanho hokimligidir.

O'zbekiston SSR davlat hududi chegarasi daxlsiz va bu hudud xalqning muhokamasiga qo'yilmay turib o'zgartirilishi mumkin emas. SSSR Oliy Kengashi qabul qiladigan qarorlar O'zbekiston SSR Konstitutsiyasiga muvofiq O'zbekiston SSR Oliy Kengashi tomonidan tasdiqlangandan keyingina O'zbekiston hududida kuchga kiradi. O'zbekiston SSR davlat hokimiyati vakolatiga O'zbekiston SSR ichki va tashqi siyosatiga tegishli barcha masalalar kiradi va hokazo.¹ O'zbekiston mustaqilligi to'g'risidagi Deklaratsiya muhim tarixiy hujjat bo'lib, mamlakatimizning o'z davlat mustaqilligini qo'lga kiritish yo'lida yana bir muhim yangi qadam bo'ldi.

O'zbekiston siyosiy mustaqilligini qo'lga kiritishga tomon tutilgan yo'l iqtisodiy mustaqillik masalasi bilan qo'shib olib borildi. "Prezident boshqaruvining muhim vazifalaridan biri, - deb ta'kidlagan edi I.Karimov, - respublikaning iqtisodiy mustaqilligini, o'zini o'zi idora qilish va o'zini o'zi pul bilan ta'minlashga o'tishni hal qilishdir".² O'zbekiston rahbariyati xalq xo'jaligini bozor iqtisodiyotiga o'tkazish yo'lini mustaqil belgilashga kirishdi. Siyosiy muxolifat va ayrim OAV vakillari Islom Karimovni konservatorlikda, mamlakat mustaqilligini taminlay olmayotganlikda ayblardi. Vaqt nihoyatda tig'iz, lekin shoshma-shosharlik, o'ylamasdan olib borilgan siyosat o'nglab bo'lmas vaziyatni keltirib chiqarishi, og'ir asoratlar qoldirishi mumkin edi. 1990 yil 16 iyun kuni I.A.Karimov O'zbekiston Kompartiyasi Markaziy Komitetida respublikaning iqtisodiy mustaqillikka va bozor iqtisodiyotiga o'tish masalalari yuzasidan qilgan

¹ Karimov I.A. O'zbekiston mustaqillikka erishish ostonasida. -T.: "O'zbekiston", 2011. -224-226-betlar.

² O'sha manba. 148-bet.

ma'ruzasida shunday deydi: "Bugungi kunda, eng avvalo, bir daqiqani ham boy bermasdan iqtisodiy masalalarni hal etish kerak. Biz uchun asosiy yo'nalish, barcha vazifalarni hal etish kaliti – O'zbekistonning real siyosiy suvereniteti va iqtisodiy mustaqilligini ta'minlashdir"¹. Mazkur ma'ruzada O'zbekiston hududida joylashgan, lekin Ittifoq qaromog'idagi barcha korxonalar va tashkilotlarni respublika tasarrufiga o'tkazish orqali respublikaning xo'jalik mustaqilligini ta'minlash haqida gap borar edi.

SHu maqsadda "*O'zbekistonning iqtisodiy mustaqilligini shakllantirish kontsepsiyasi*" ishlab chiqildi. Kontsepsiyada O'zbekiston xalq xo'jaligini sog'lomlashtirish va bozor iqtisodiyotiga o'tish yo'llari belgilab berildi. Mazkur masala yuzasidan hukumat dasturi 1990 yil oktyabrda O'zbekiston Oliy Kengashining IV sessiyasida muhokama qilindi va ma'qullandi. Sessiya respublika hukumatiga O'zbekiston SSR mulkiga egalik qilish, uni tasarruf etish, taqsimlash va undan foydalanish masalalari yuzasidan respublikaning suveren huquqlarini amalga oshirishning samarali amal qiluvchi mexanizmini yaratish bo'yicha asoslangan takliflar tayyorlashni topshirdi.

O'zbekistonning mustaqillik sari intilayotgani uning yangi Ittifoq shartnomasini ishlab chiqish jarayoniga respublika manfaati nuqtayi nazaridan kelib chiqqan holda, qat'iylik bilan yondashayotganida yaqqol namoyon bo'ldi. Sobiq Ittifoqqa kiruvchi respublikalar rasman teng va suveren deb yuritilsa-da, amalda qaram edilar. Ular o'z erlari, suvlari, o'rmonlari va er osti boyliklariga, ko'pdan ko'p korxonalariga o'zlari egalik qilolmas edilar. O'tgan ars 80-yillarning oxirlari, 90-yillarning boshlarida ko'pchilik respublikalar mavjud vaziyatni o'zgartirish talablarini ilgari sura boshladilar. O'zbekiston Respublikasining rahbari I.A.Karimov 1989 yil 20 sentyabrda Moskvada bo'lib o'tgan KPSS MQsining plenumida so'zlagan nutqida respublikalar bilan Ittifoq o'rtasidagi vakolatlarni aniq-ravshan ajratib qo'yishni ko'zda tutadigan yangi shartnoma ishlab chiqish zarurligi to'g'risida o'z fikrini bildirib: "Biz Ittifoq va respublikalarning vazifalarini, burchlarini va o'zaro majburiyatlarini aniq-ravshan belgilab qo'yish, respublikalar mustaqilligini har jihatdan mustahkamlash tarafdorimiz", - degan edi. Biroq markaziy hokimiyat respublikalarga erkinlik berish haqidagi talab-takliflarni e'tiborga olishni istamas, to'g'rirog'i ularga erkinlik berishni xohlamas edi. Markazning qaysarligi hamda respublikalar jamoatchiligining ta'siri ostida markazdan ajralish harakati kuchayib bordi. 1990-yil bahorida Boltiqbo'yidagi Latviya, Litva, Estoniya Respublikalari, keyinroq Gruziya va Ozarbayjon Respublikalari Ittifoq tarkibidan chiqqanligini e'lon qildilar.

1991 yil avgust oyida SSSR Prezidenti M.Gorbachyov Foros (Qrim)da dam olayotganligidan foydalanib, markaziy hokimiyatni saqlab qolish, respublikalarga mustaqillikni bermaslik payida yurganlar davlat to'ntarishini uyushtirishga urinib ko'rishadi. Asosiy maqsad markaziy hokimiyatni saqlab qolish, respublikalar

¹ Karimov I.A. O'zbekiston mustaqillikka erishish ostonasida. –T.: "O'zbekiston" 2011. –227-bet.

jilovini o'z qo'lida ushlab qolishga urinish edi. Fitnachilar 1991 yil 18 avgust kuni tayyorlangan va 19 avgustda matbuotda e'lon qilingan "Sovet rahbariyatining Bayonoti"da M.Gorbachyovning salomatligi yomonlashdi, shu sababli uning SSSR Prezidenti vazifalarini ijro etish imkoniyati yo'q, degan soxta axborot bilan chiqdilar. Bayonotda Prezident vakolatlari vitse-prezident G.YAnaevga o'tkazilganligi e'lon qilindi. Aslida esa, Prezident M.Gorbachyov sog'-salomat edi, ammo, u o'zini himoya qila olmadi. Fitnachilar uni mamlakatdan, xalqdan, dunyodan ajratib, barcha aloqa vositalarini uzib, 72 soat qamal qilib qo'ygan edi.

Fitnachilar tomonidan mamlakatni idora qilish uchun quyidagi tarkibda SSSRda favqulodda holat davlat qo'mitasi (FXDQ) tuzildi: O. D. Baklanov — SSSR Mudofaa Kengashi Raisining birinchi o'rinbosari, V.Kryuchkov — SSSR Davlat xavfsizligi qo'mitasining raisi, V.Pavlov — SSSR Bosh vaziri, B.Pugo — ichki ishlar vaziri, V.Starodubsev — SSSR dehqonlar uyushmasi raisi, I.Tizyakov — SSSR sanoat, qurilish, transport va aloqa davlat korxonalarida hamda inshootlari uyushmasining Prezidenti, D.YAzov — SSSR mudofaa vaziri, G.YAnaev — SSSR Prezidenti vazifasini bajaruvchi. Shu tariqa fitnachilar M.Gorbachyovni noqonuniy yo'l bilan hokimiyatdan chetlashtirib, o'zlari hokimiyatni egallab oldilar. Mazkur qo'mita sovet rahbariyatining Bayonoti, sovet xalqiga murojaatnoma, davlatlar va hukumatlarning boshliqlariga hamda BMT Bosh kotibiga murojaat va boshqa qarorlarni e'lon qildi.

Butunittifoq doirasida mo'rtlashib qolgan ijtimoiy-siyosiy vaziyat yanada taranglashdi. Mamlakatdagi siyosiy kuchlar vaziyatga turlicha munosabat bildirdilar. Qaltis vaziyatda 1991 yil 19-avgustda O'zbekiston Prezidenti I.Karimov Hindistonga qilgan rasmiy tashrifidan qaytib keldi va Toshkent shahri faollari bilan uchrashuv o'tkazdi. Uchrashuvda Prezident O'zbekistonning nuqtayi nazarini bildirib, respublikamizda favqulodda holat joriy etishga hojat yo'qligi, O'zbekistonda vaziyat barqarorligi, qonunga xilof ko'rsatmalar bajarilmasligini qat'iy ta'kidladi.

1991 yil 20 avgust kuni Toshkentda O'zbekiston SSR Oliy Kengashi rayosati va O'zbekiston Prezidenti huzuridagi Vazirlar Mahkamasining Qoraqalpog'iston, viloyatlar va Toshkent shahar rahbarlari ishtirokidagi qo'shma majlisi bo'lib o'tdi. Majlis mamlakatda vujudga kelgan vaziyatni muhokama qilib Bayonot qabul qildi. Bayonotda O'zbekiston Respublikasi tinch vaqtda kuch, avvalo, harbiy kuch ishlatishga qarshi ekanligi ta'kidlandi. Unda tinchlik, osoyishtalikni saqlash va mustahkamlash, har qanday ig'vogarona harakatlarning oldini olish, hamma joyda qattiq intizom va tartibni saqlash, mish-mishlar va ehtirosarga berilmaslik vazifalari ilgari surildi. Bayonotda O'zbekiston davlat mustaqilligi to'g'risidagi Deklaratsiya qoidalarini og'ishmay va izchil amalga oshirish yo'lidan boraveradi, deb ko'rsatildi.

O'zbekiston birinchi Prezidenti I.Karimov 1991 yil 20 avgust kuni respublika aholisiga o'zining murojaatini e'lon qildi, jumladan unda shunday deyilgan: "O'zbekiston Respublikasi, uning rahbariyati qayta qurish davrida ham hech qachon bironing gapiga kirib ish tutgan emas. Markazdan, boshqa ba'zi bir

respublikalardan qanday qarorlar chiqmasin, va'dalar berilmasin, har qanday chaqiriqlar, da'vatlar, yo'l-yo'riq ko'rsatishga harakatlar bo'lmasin, biz o'zimiz tanlagan yo'limizdan va belgilab olgan maqsadlarimizdan qaytganimiz yo'q", - deb murojaat qildi. Xalqni og'ir sinovlardan o'tayotgan bir paytda sabr-toqatli, bardoshli va vazmin bo'lishga, tinchlikni saqlash maqsadida jipslashishga chaqirdi.¹

1991 yil 21 avgust kuni O'zbekiston Respublikasi Prezidenti o'z farmoni bilan O'zbekiston hududida hokimiyat va boshqaruv idoralari, korxonalar, tashkilotlar hamda muassasalarning qabul qilgan barcha qarorlari va ularning ijrosi SSSR va O'zbekiston SSR Konstitutsiyalariga hamda qonunlariga, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Farmonlariga va Vazirlar Mahkamasining qarorlariga so'zsiz mos kelishi kerak, deb belgilab qo'ydi. Farmonda SSSR da favqulodda holat davlat qo'mitasining SSSR Konstitutsiyasi hamda qonunlariga, O'zbekiston SSR Konstitutsiyasi hamda qonunlariga zid keladigan farmonlari va qarorlari haqiqiy emas, deb belgilab qo'yildi. Fitnachilarning qonunga xilof ravishda urinishlari natijasida 1991 yil 19-21 avgust kunlari Moskvada fojiali hodisalar ro'y berdi. Rossiya Federatsiyasi rahbariyati tashabbusi bilan demokratik kayfiyatdagi Moskva aholisi tomonidan fitna bostirildi. Fitnani uyushtiruvchilar qamoqqa olindi. M.Gorbachyov Prezidentlik lavozimiga qaytib keldi. Biroq mamlakatdagi siyosiy vaziyat tang ahvolga tushib qoldi. Markaziy hokimiyat falaj bo'lib qoldi. Sovet Ittifoqi Kommunistik partiyasi ham halokatga uchradi.

I.Karimov favqulodda holat davlat qo'mitasi faoliyatiga o'z munosabatini bildirmagan qo'rqqoq va tamoyilsiz mavqeda turgan KPSS Markaziy Qo'mitasi Siyosiy Byurosi va Kotibiyati yuz minglab kommunistlarning sha'ni va qadr-qimmatini zarba ostiga qo'rganini qoraladi. Buning ustiga respublika kommunistlarini chalg'itishga va davlat to'ntarishini qo'llab-quvvatlashga majbur qilishga urinish bo'lganini oshkora aytdi. I.Karimov bundan keyin KPSS Markaziy Qo'mitasi Siyosiy Byurosining tarkibida qola olmasligi to'g'risida bayonot berdi. Mazkur Bayonotni O'zbekiston Kompartiyasi MQ byurosi va Markaziy nazorat komissiyasi rayosati ma'qulladi.

1991 yil 25 avgust kuni O'zbekiston Prezidentining maxsus farmoni e'lon qilindi. Farmonga binoan Respublika ichki ishlar vazirligi va Davlat xavfsizlik qo'mitasi O'zbekiston SSRning qonuniy tasarrufiga olindi. Respublika hududida joylashgan SSSR ichki ishlar vazirligining ichki qo'shinlari bevosita O'zbekiston Prezidentiga bo'ysundirildi.

Respublika ichki ishlar vazirligi, Davlat xavfsizligi qo'mitasi, prokuraturasi va adliya organlari, shuningdek, respublika hududida joylashgan ichki qo'shinlar, Turkiston harbiy okrugi qismlari va qo'shilmalari partiyadan butunlay holi qilindi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti I.A.Karimov Oliy Kengash rayosatiga juda qisqa muddatda Respublikaning davlat mustaqilligi to'g'risidagi qonun loyihasi

¹ Karimov I.A. O'zbekiston mustaqillikka erishish ostonasida. -T.: "O'zbekiston". 2011.-355-359- betlar.

tayyorlash va uni Oliy Kengashning navbatdan tashqari sessiyasi muhokamasiga taqdim etishni taklif qildi.

Respublika Oliy Kengashining rayosati 1991 yil 26 avgust kuni O'zbekistonning davlat mustaqilligi to'g'risida qonun loyihagini tayyorlash haqida farmoyish chiqardi. 1991 yil 28 avgustda O'zbekiston Oliy Kengashining rayosati "Respublika Oliy Kengashining navbatdan tashqari oltinchi sessiyasini 1991 yil 31 avgust kuni chaqirish haqida qaror" qabul qildi va sessiyada O'zbekiston Respublikasining davlat mustaqilligi haqidagi masalani muhokama qilish belgilab qo'yildi.

1991 yil 28 avgust kuni O'zbekiston Kompartiyasi MQ va Markaziy nazorat komissiyasining qo'shma plenumi bo'lib o'tdi. Plenumda birinchi Prezident I.Karimovning mamlakatda 19-21 avgust kunlari sodir bo'lgan voqealar va respublika partiya tashkilotlarining vazifalari to'g'risidagi axboroti tinglandi va muhokama qilindi. Plenum Respublika Kompartiyasini KPSS MQ bilan har qanday aloqalarni to'xtatishga, KPSSning barcha tuzilmalaridan chiqishga, uning markaziy organlaridagi o'z vakillarini chaqirib olishga qaror qildi.

1991 yil 31 avgust kuni O'zbekiston Respublikasi Oliy Kengashining navbatdan tashqari oltinchi sessiyasi bo'lib o'tdi. Sessiyada O'zbekiston birinchi Prezidenti I.A.Karimov nutq so'zlab, sobiq Ittifoqda so'nggi paytlarda yuz bergan ijtimoiy-siyosiy voqealarni, davlat to'ntarishiga antikonstitutsiyaviy urinish oqibatlarini tahlil qilib, ular O'zbekiston taqdiriga, xalqimiz taqdiriga bevosita daxldor ekanligini har tomonlama asoslab berdi. I.Karimov o'zining strategik maqsadini aniq va ravshan o'rtaga tashladi: "Mamlakat katta falokat yokasiga, jar yoqasiga kelib qolganini ko'rib turibmiz. Xalq o'zining ertangi kuniga ishonchini kundan-kunga yo'qotdi. Odamlar o'zlarining, oilasining, bola-chaqasining tinchligiga kafolat istaydi. To'kis, xotirjam hayot talab qilyapti. Bu istaklar, bu talablar safsatabozlik va va'dabozlik ostida ko'milib ketyapti...

O'zbekiston rahbariyati hech qachon, qanday ittifoq bo'lmasin, kim bilan ittifoq bo'lmasin, qanday sharoit bo'lmasin, ikkinchi darajali rolga rozi bo'lmaydi, bunga yo'l ham qo'ymaydi. Tenglar ichida teng bo'lish – xalqimizning asriy orzusidir"¹.

I.A.Karimov O'zbekiston Respublikasining davlat mustaqilligini e'lon qildi va uni mustaqillik to'g'risidagi qonun bilan mustahkamlashni taklif etdi. Sessiyada "O'zbekiston Respublikasining Davlat mustaqilligi to'g'risida Oliy Kengash Bayonoti", "O'zbekiston Respublikasining davlat mustaqilligini e'lon qilish to'g'risida"gi qarori, "O'zbekiston Respublikasining davlat mustaqilligi asoslari to'g'risida"gi Qonun qabul qilindi.

4-masala. "O'zbekiston Respublikasining davlat mustaqilligi asoslari to'g'risida"gi Qonuni 17 moddadan iborat bo'lib, O'zbekiston Respublikasining davlat mustaqilligini huquqiy jihatdan mustahkamlab berdi. Qonunning birinchi

¹ Karimov I.A. O'zbekiston mustaqillikka erishish ostonasida.–T.: "O'zbekiston",2011.-391-392- betlar.

moddasida: “O‘zbekiston Respublikasi o‘z tarkibidagi Qoraqalpog‘iston Respublikasi bilan birga, mustaqil, demokratik davlatdir”, – deb qonunlashtirib qo‘yildi.

Qonunda O‘zbekiston Respublikasining xalqi suverendir va respublikada davlat hokimiyatining birdan-bir sohibidir. U o‘z hokimiyatini ham bevosita, ham vakillik idoralari tizimi orqali amalga oshiradi, deb belgilab qo‘yildi.

“Mustaqillik asoslari to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi qonunida O‘zbekiston Respublikasi to‘la davlat hokimiyatiga ega, o‘zining milliy davlat va ma‘muriy-hududiy tuzilishini, hokimiyat va boshqaruv idoralari tizimini mustaqil belgilaydi, davlat chegarasi, hududi daxlsiz va bo‘linmas bo‘lib, uning xalqi o‘z xohish-irodasini erkin bildirmasdan turib o‘zgartirishi mumkin emas, deb qat‘iy mustaxkamlanib qo‘yildi.

Mazkur qonunda respublika hududidagi er, er osti boyliklari, suv va o‘rmonlar, o‘simlik va hayvonot dunyosi, tabiiy va boshqa resurslar, respublikaning ma‘naviy boyliklari O‘zbekiston Respublikasining milliy boyligi, mulki hisoblanadi, deb belgilab berildi.

O‘zbekiston Respublikasi o‘z hududida oltin, boshqa qimmatbaho metallar va toshlarni qazib chiqarish, qayta ishlash va saqlashni mustaqil amalga oshiradi hamda nazorat qiladi, o‘z oltin zahirasini yaratadi, deyiladi bu qonunda.

O‘zbekiston Respublikasi Oliy Kengashining VII sessiyasi 1991 yil 30 sentyabr kuni “**O‘zbekiston Respublikasining davlat mustaqilligi asoslari to‘g‘risida**”gi Qonunga Konstitutsiyaviy qonun maqomini berishga qaror qildi. Qarorda O‘zbekiston Respublikasining amaldagi Konstitutsiyasi moddalarini mazkur qonunga zid kelgan hollarda “**O‘zbekiston Respublikasining davlat mustaqilligi asoslari to‘g‘risida**”gi Qonunning moddalariga amal qilinsin, deb belgilab qo‘yildi.

O‘zbekiston Respublikasi Oliy Kengashining 1991 yil noyabrda bo‘lgan VIII sessiyasi davlat mustaqilligi masalasi bo‘yicha referendum o‘tkazish haqidagi masalani ko‘rib chiqdi. Oliy Kengash sessiyasi 1991 yil 18 noyabr kuni “**O‘zbekiston Respublikasi referendumini o‘tkazish to‘g‘risida**” qaror qabul qildi. Qarorda 1991 yil 29 dekabr, yakshanba kuni O‘zbekiston Respublikasining davlat mustaqilligi to‘g‘risidagi masala bo‘yicha referendum o‘tkazish belgilandi. “**O‘zbekiston Respublikasi Oliy Kengashi tomonidan e‘lon qilingan O‘zbekiston Respublikasining davlat mustaqilligini ma‘qullaysizmi?**”

Referendumda saylov ro‘yxatiga kiritilganlarning 94,1 foizi qatnashdi. Ovoz berishda qatnashganlarning 98,2 foizi referendumda qo‘yilgan savolga “Ha”, ya‘ni, **O‘zbekiston Respublikasi mustaqilligini ma‘qullaymiz**, deb ovoz berdi.

1991 yil 29 dekabrda birinchi marta umumxalq saylovi asosida Prezidentlikka saylov bo‘lib o‘tdi va saylov natijasida Islom Karimov O‘zbekiston Prezidentligiga saylandi. I.A. Karimov siyosatining asosiy yo‘nalishlari Prezidentlikka saylov arafasida O‘zbekiston fuqarolariga murojaatida va O‘zbekiston Respublikasi Oliy Kengashining navbatdan tashqari IX sessiyasidagi

ma'ruzasida o'z ifodasini topdi. Bu yo'nalishlar O'zbekistonning rivojlanish yo'lini ifodalagan quyidagi strategik ahamiyatga ega bo'lgan yo'nalishlar edi:

- iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash;
- tinchlik, totuvlik, osoyishtalikni saqlash, odam o'ldirish, talon-torojlik, o'g'rilik, poraxo'rlik, chayqovchilikning har qanday ko'rinishiga barham berish, qat'iy intizomni o'rnatish;
- fuqarolar va millatlararo tinchlikni saqlash;
- tadbirkorlikka, korxonalar va xo'jaliklarga iqtisodiy erkinlik berish;
- ma'naviyatni yuksaltirish, matbuot erkinligi, tarixiy merosni asrash;
- ta'lim va tarbiyaga alohida e'tibor berish, ta'limni davlat qaramog'ida saqlash;
- xalqaro tashkilotlarga a'zo bo'lish, xorijiy mamlakatlar bilan hamkorlikni yo'lga qo'yish;
- ko'ppartiyaviylik tizimiga o'tish;
- yangi boshqaruv tizimini barpo etish, qonun ustuvorligini ta'minlash;
- davlat siyosatida xalq noiblariga suyanish.

Taqrorlash uchun savollar:

1. O'zbekistonning mustaqillikka erishish strategiyasi nimadan iborat edi?
2. Islom Karimovning « O'zbekiston mustakillikka erishish ostonasida» kitobida qanday milliy davlatchilik rivojlanishining bosqichlari ko'rsatilgan?
3. O'zbekistonda Prezidentlik institutining joriy qilinishi hamda mustaqillik uchun qo'yilgan qadamlarda muxim strategik qarashlarning qabul qilinishi qanday amalga oshirilgan?

IV-MAVZU: O'ZBEKISTONNING BOZOR IQTISODIYOTIGA O'TISHINING O'ZIGA XOS YO'LI. TARAQQIYOTNING "O'ZBEK MODELINI".

Reja:

1. Ijtimoiy yo'naltirilgan bozor iqtisodiyoti va O'zbek modeli tushunchalarining mazmun-mohiyati.
2. Bozor iqtisodiyotiga o'tishning turli yo'llari va ularning o'ziga xos jihatlari.
3. "Demokratiyaning universal modeli" haqidagi qarashlar va ularning tanqidi.
4. Jamiyat hayotining siyosiy, iqtisodiy va ma'naviy sohalarida "O'zbek modeli"ning namoyon bo'lish jarayoni.

1-masala. O'zbek modeli tushunchasining aniq tizimga keltirilgan ijtimoiy-siyosiy va falsafiy ta'rifi hozirgacha e'lon qilingan ta'riflar orasida uchramaydi. Ammo, uning o'ziga xos barcha jihatlari Prezidentimizning "O'zbekistonning o'z istiqloq va taraqqiyot yo'li", "O'zbekiston – bozor munosabatlariga o'tishning o'ziga xos yo'li", "O'zbekiston iqtisodiy islohotlarni chuqurlashtirish yo'lida" va boshqa asarlarda ko'rsatib berilgan hamda ilmiy jihatdan asoslangan. Xususan, "O'zbek modeli", ishlab chiqishda asos bo'lgan asosiy omillar va "model"ning mohiyati ochib berilgan. Ularga asoslanib, "O'zbek modeli"ga quyidagicha ta'rif berish mumkin. "O'zbek" modeli deganda, o'zbek millatining o'ziga xos mentaliteti, urf-odatlari, an'nalari, qadriyatlari uning demokratik jarayonlari, aholining milliy tarkibi O'zbekistonning qulay geostrategik holati, uning mavjud siyosiy, iqtisodiy potentsiali va shakllangan ijtimoiy ong kabi omillarni hisobga olishga asoslangan demokratik bozor munosabatlariga o'tishning ilmiy asoslangan va bir tizimni o'zida mujassamlashtirgan shakli tushuniladi.¹

Albatta, bu ta'rif ko'rinishdan soddaga bo'lsa, ham, eng asosiysi unda ishlab chiqilgan "O'zbek modeli"ning o'ziga xos jihatlari umumlashtirilgan va aniq tizimga keltirilgan.

Bozor munosabatlariga o'tishning o'ziga xos jihatlari haqida fikr yuritganda yana bir tushunchaning mazmuni ya'ni, "ijtimoiy yo'naltirilgan bozor" - tushunchasiga ham e'tibor qaratish zarur bo'ladi. Chunki, bozor munosabatlari amal qilganida u "ijtimoiy yo'naltirilishi" mumkinmi – degan savol yuzaga keladi. Aslida bozorning "oltin" qonuni amal qiladi, ya'ni, unda iqtisodiy erkinliklar amal qiladi va har kim ulardan foydalangan xolda o'zining barcha imkoniyatlarini ishga solib farovonlikki erishadi, davlat esa har bir fuqaroga sharoit yaratadi hamda bozor munosabatlarining amal qilishi bilan bog'liq qonunlarning "ishlashi" ustidan nazorat qiladi.

Bozor iqtisodiyotining muhim xususiyatlari haqida fikr yuritganda unda: a)erkin raqobatning amal qilishini va buning natijasida mahsulot-ning sifatining oshib borishini hamda mahsulot tan narxining pasaytirishga intilishining etakchi tamoyil ekanini; b) bozorda ishtirok etadigan sub'ektlarning erkin faoliyat olib borishi, ya'ni, ularning o'zini o'zi foyda ko'rish maqsadida faollashtirishga intilishi kabilarning mavjudligini alohida ta'kidlash lozim bo'ladi. Bunday harakatlar natijasida butun aholining farovonligi oshib boradi hamda davlat iqtisodiy jihatdan mustahkamlanadi.

Ayni paytda ijtimoiy yo'naltirilgan bozor munosabatlarida davlatning etakchilik roli alohida ajralib turadi. Bunda davlat jamiyatda adolat tamoyilining amal qilishda, ya'ni, jamiyatning kessak tabaqalanib ketishining oldini olishda ishtirok qiladi. Bu o'z navbatida jamiyatda ziddiyatlarning oldini olishga va uning barqaror taraqqiyot tomon borishiga zamin bo'ladi.

Ijtimoiy muammolarni hal etishda, aholini ijtimoiy himoyalashning samarali va aniq-ravshan tizimini vujudga keltirishda davlat katta o'rin tutadi. Sog'lom

¹ Otamuratov S. Milliy rivojlanish falsafasi.- T.: "Akademiya". 2005.- 241-bet.

atrof-muhit sharoitida insonning yashash huquqini ta'minlash uchun ko'p jihatdan davlat ma'suldir.

SHunday qilib, "O'zbek modeli"ning eng muhim jihati, unda ijtimoiy yo'naltirilgan bozorni shakllantirishni bosh maqsad qilib olinganida o'z ifodasini topadi.

2-masala. Jahon mamlakatlarining bozor munosabatlariga o'tishi bo'yicha tajribalaridan ma'lumki, ular turli yo'llarni ishlab chiqqanlar va ularni amalga oshirganlar. Prezidentimiz Islom Karimov ularni tahlil qilib tartibga solinadigan bozor iqtisodiyotiga o'tish haqida quyidagi fikrlarni ilgari surgan:

Tartibga solinadigan bozor iqtisodiyotiga o'tishning boshlang'ich shartlariga ko'ra, bir-biridan mutlaqo farq qiluvchi uch xil yondashuvni ajratib ko'rsatish mumkin.

1. Bozor munosabatlarini chuqurlashtirish va rivojlantirish, uzoq davom etgan evolyutsion taraqqiyot yo'lini bosib o'tgan rivojlangan mamlakatlarda aralash iqtisodiyotni shakllantirishdir.

2. Rivojlanayotgan mamlakatlarning eng oddiy va bozor patriarxal-feodal munosabatlari ko'rinishlariga ega bo'lgan an'anaviy iqtisodiyotni madaniy bozor munosabatlariga aylantirishdir.

3. Sobiq sotsialistik mamlakatlarning yakkahokimlik tartibidan, ma'muriy-buyruqbozlik boshqaruv va markazlashtirilgan rahbarlik usulidagi rejalashtirishdan bozor munosabatlariga, demokratik jamiyatga o'tishdir.

Sotsialistik iqtisodiyotning Xitoycha yo'lida o'z aksini topgan sotsializm g'oyalarni samarali bozor iqtisodiyotini vujudga keltirish bilan qo'shib olib borishga urinish ham mavjud.

Jahon tajribasi ko'rsatishicha, bozor iqtisodiyotiga revolyutsion yo'l bilan, ya'ni, jadal usulda yoki evolyutsion yo'l bilan, ya'ni, bosqichma-bosqich o'tish mumkin. Birinchi holda, tub islohotlarni o'tkazish, avvalgi tizimni va tarkib topgan iqtisodiy munosabatlarni batamom sindirish talab etiladi. Buni "falaj qilib davolash usuli" ("shokovaya terapiya") deb ataladi. Eski iqtisodiy munosabatlarni bosqichma-bosqich yangi bozor munosabatlariga aylantira borib, samarali bozor iqtisodiyotini shikastsiz vujudga keltirish mumkin. Islohotlar tajribasi shuni ko'rsatadiki, evolyutsion yo'l kamroq ijtimoiy larzalarga olib keladi, ancha izchil va muqarrardir.

Tartibga solinadigan bozor iqtisodiyotiga o'tish yo'llariga emas, balki, uning andozalari ham xilma-xildir. Eng avvalo, ular shunday bozor iqtisodiyoti vujudga keltirilayotgan va amal qilib turgan mamlakatlarining milliy xususiyatlari va an'analari bilan farq qiladi. SHu boisdan bozor iqtisodiyotining ma'lum andozalari ularni amalga oshiruvchi muayyan mamlakatga mansubligiga qarab ajratiladi. Masalan, Germaniya, Janubiy Koreya, Turkiya, Argentina, Polsha andozalari va hokazo.

Bozor iqtisodiyoti va islohotlarning negizini tashkil qiluvchi yo'llarining g'oyat xilma-xilligi erk in bozor raqobatchiligi iqtisodiyotning davlat tomonidan tartibga solinishi bilan qay darajada qo'shib olib borilishi, ularning ijtimoiy

yo'nalishi, hal qilinayotgan katta iqtisodiy muammolarining ustuvorligi bilan bog'liqdir.

“Amerikacha andoza”da erkin bozor munosabatlari ayniqsa kuchli rol o'ynaydi, “yapon” va “frantsuz” andozalarida esa xo'jalik faoliyatini tashkil qilishda davlatning ishtiroki anchagina kattadir. “Nemis” va “shved” andozalarida ijtimoiy yo'nalish nihoyatda ustuvordir. Xalqaro moliya tashkilotlari (Xalqaro Valyuta fondi, Jahon banki, Evropa qayta tiklash va taraqqiyot banki hamda boshqalar) ning faol qatnashuvi bilan ishlab chiqilayotgan Lotin Amerikasi va Afrika mamlakatlarining andozalarida asosiy e'tibor iqtisodiyotni barqarorlashtirishga, ilk bosqichda narx-navoni erkin qo'yib, keyinchalik tarkibiy o'zgartirishlarni amalga oshirishga qaratiladi. SHarqiy Evropa mamlakatlari ham xuddi shunday usulda, ammo “falaj” (“shok”) holatida bozor sari bormoqdalar.

Janubi-SHarqiy Osiyoning sanoati rivojlangan yangi mamlakatlari Singapur, Janubiy Koreya, Tayvan va Gonkongning andozalari o'z natijalari bilan katta taasurol qoldirmoqda. Ularda asosiy e'tibor import mollar o'rniga o'zlariga mahsulot ishlab chiqarish strategiyasini tashqi dunyoga mo'ljallangan eksportni rag'batlantirish strategiyasi ila almashtirish bilan bog'liq ichki muammolarni hal qilishga qaratilgan. Ijtimoiy sohada va eksportni rag'batlantirishda etakchi rol o'ynaydigan kuchli davlatni saqlab qolingandagina bozor iqtisodiyotining andozasi o'zining yorqin ifodasini topadi.

Biz boshqa davlatlarning rivojlanish jarayonida to'plangan va respublika sharoitiga tatbiq qilsa bo'ladigan barcha ijobiy tajribalardan foydalanish imkoniyatini istisno qilmaymiz. Ayni chog'da biron-bir andozadan, hatto u muayyan mamlakatda ijobiy natijalarga olib kelgan bo'lsa, ham, ko'r-ko'rona nusxa ko'chirish mutlaqo nomaqbuldir. SHunisi aniq-ravshanki, muayyan vositalar va usullar qaysi mamlakat uchun mo'ljallangan bo'lsa, ular o'sha mamlakatga xos bo'lgan alohida sharoitdagina ijobiy samara berishi mumkin. Aksincha, jozibador bo'lishiga qaramay, aslida begona, yot andozalar sun'iy ravishda tiqishtirilgan joylarda iqtisodiy islohotlar muqarrar ravishda barbod bo'laveradi.

SHu sababli, bizning qat'iy nuqtai nazarimiz jahon tajribasi va o'z amaliyotimizdan olingan jamiki foydali tajribalarni rad etmagan holda o'zimizning ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyot yo'limizni tanlab olishdan iboratdir. Bu – o'tgan yillar yakunlarini idrok etishning, yangilangan jamiyat iqtisodiy poydevorini barpo etishga tahlil qilishning qonuniy natijasidir. Bu – tarkib topgan ijtimoiy voqelikka amalda to'g'ri baho berish hamdir. SHuningdek, O'zbekiston xalqining ijtimoiy taraqqiyotga, munosib turmush sharoitiga intilishining e'tiborga olinishi hamdir.

Etilgan ijtimoiy-iqtisodiy muammolarning jiddiyligi, ularning o'ziga xos xususiyati shu muammolarni hal etishga alohida-alohida yondashuvlarni belgilab olish zaruratini taqozo qiladi. Hayot sharoiti va musulmoncha turmush tarzining milliy xususiyatlari. SHarq madaniy olamiga mansublik ham shuni talab qiladi. O'z istiqloq va taraqqiyot yo'lini tanlash murakkab, tarixiy ahamiyatga molik va mas'uliyatli palladir. Hozir yashayotgan o'zbekistonliklaminggina emas, balki, ularning bir qancha kelajak avlodlarining ham taqdiri ana shu yo'l nechog'lik

to'g'ri tanlab olinishiga bog'liqdir. Respublika tanglik holatlarini qanchalik tez bartaraf etishi, yakka-hokimlik tizimining illatlaridan qutulishi, rivojlangan ma'rifatli mamlakatlar darajasiga chiqib olishi shu bilan belgilanadi. O'zbekiston uchun o'zi tanlab olgan yo'l ijtimoiy sohaga yo'naltirilgan, respublikaning manfaatlariga, shart-sharoitlari va xususiyatlariga eng ko'p darajada mos keladigan bozor iqtisodiyotini shakllantirishga qaratilgandir.

Respublikada sifat jihatidan yangi mavqega o'tishning puxta o'ylangan dasturi ishlab chiqilgan. Tanlab olingan taraqqiyot yo'li Konstitutsiyaga asoslangan bo'lib, bu o'zgarma yo'ldir, chunki, tanlangan yo'lning to'g'riligini hayotning o'zi tasdiqlamoqda. Bu O'zbekistonni milliy-davlatchilik, ijtimoiy-iqtisodiy va ma'naviy jihatdan kamolotga muqarrar olib boradigan yo'ldir.

O'zbekiston davlat qurilishi va iqtisodiyotini isloh qilish asosiy qoidalarining mohiyati:

birinchidan, iqtisodiy islohotlar hech qachon siyosat ortida qolmasligi kerak, u biror mafkuraga bo'ysundirilishi mumkin emas. Buning ma'nosi shuki, iqtisodiyot siyosatdan ustun turishi kerak. Ham ichki, ham tashqi iqtisodiy munosabatlarni mafkuradan holi qilish zarur;

ikkinchidan, davlat bosh islohotchi bo'lishi lozim. U islohotlarning ustuvor yo'nalishlarini belgilab berishi, o'zgartirishlar siyosatini ishlab chiqishi va uni izchillik bilan o'tkazishi, joholatparastlar (retrogradlar) va koservatorlar qarshiligini bartaraf etishi shar;

uchinchidan, qonun, qonunlarga rioya etish ustuvor bo'lishi lozim. Buning ma'nosi shuki, demokratik yo'l bilan qabul qilingan yangi Konstitutsiya va qonunlarni hech istisnosiz hamma hurmat qilishi va ularga og'ishmay rioya etishi lozim;

to'rtinchidan, aholining demografik tarkibini hisobga olgan holda kuchli ijtimoiy siyosatni o'tkazish. Bozor munosabatlarini joriy etish bilan bir vaqtda aholini ijtimoiy himoyalash yuzasidan oldindan ta'sirchan choralar ko'rinishi lozim. Bu bozor iqtisodiyoti yo'lidagi eng dolzarb vazifa bo'lib keldi va bundan keyin ham shunday bo'lib qoladi;

beshinchidan, bozor iqtisodiyotiga o'tish ob'ektiv iqtisodiy qonunlarning talablarini hisobga olgan holda, o'tmishdagi "inqilobiy sakrashlar"siz, ya'ni, evolyutsion yo'l bilan, puxta o'ylab, bosqichma-bosqich amalga oshirilishi kerak.

Bu qoidalar o'z istiqloq, rivojlanish va taraqqiyot yo'limizga asos qilib olingan bo'lib, o'tish davri dasturining negizini tashkil etadi. Hozir bu qoidalarning amalga oshirilishi respublikada ijtimoiy-siyosiy barqarorlikni, eng muhimi, bozor munosabatlarini joriy etish yo'lidan izchil harakat qilishni ta'minlaydi.

Birinchi navbatda iqtisodiy negizni (bazisni) barpo etish va iqtisodiy islohotlarni amalga oshirish yangi jamiyat qurishning eng muhim shartidir. Bunda iqtisodiy o'zgartirishlar strategiyasi mafkuradan butunlay xoli etilishi, ya'ni, siyosiy maqsadlarga erishish vositasi bo'lib xizmat qilmasligi kerak.

Iqtisodiyot mafkuraviy tazyiqlarsiz, o'ziga xos ichki qonunlarga muvofiq rivojlanishi lozim. Mafkuraviy aqidalarni bartaraf etish xo'jalik yuritishning turli

ijtimoiy shakllariga nisbatan xayrixoh bo'lgan ijtimoiy fikrning qaror topishiga, bozor munosabatlariga mos bo'lgan psixologiyaning va shunga xos iqtisodiy tafakkurning idrok etilishiga ko'maklashadi.

Ijtimoiy-iqtisodiy o'zgartirishlarning pirovard maqsadini aniq belgilab olish isloh qilishning zamonaviy strategiyasining boshlanqich nuqtasidir. Umumiy strategiya bo'lmasa, pirovard maqsadni ko'ra bilmay turib, iqtisodiy islohotning ta'sirchan choralarini belgilab bo'lmaydi.

Ijtimoiy jihatdan yo'naltirilgan hozirgi bozor - davlat tomonidan tartibga solib turiladigan bozordir. Uning turli andozalari davlat va raqobatchilik tomonidan tartibga solish darajasining nisbati bilangina farq qiladi.

Totalitar tuzumning ko'p vazifalari bekor qilingan, yangi bozor munosabatlari hali shakllanmagan o'tish davrida davlatning roli ayniqsa muhimdir. Hozircha vujudga kelganlari ham mustahkamlanib olmagan, siyosiy hokimiyat barcha umummilliy muammolarni hal qilishni zimmasiga olishga qodir emas. Bunday davrda iqtisodiyotni boshqarishni qo'ldan chiqarib yuborish, uning taraqqiyotini o'z holiga tashlab qo'yish ehtimoli vujudga keladi. SHu sababli davlatning hukmdorligini saqlab qolish kerak. O'tish davrida iqtisodiyotni davlat o'z qo'liga olishining yuqori darajada bo'lishi ham shuni taqozo etadi.

Ayni paytda davlatning vazifasi himoya qilish bilangina cheklanib qolmaydi. Bozor munosabatlarining qaror topishi davrida davlat islohot jarayonida faol ishtirok etishi, uning tashabbuskori bo'lishi va islohotni izchillik va qat'iylik bilan amalga oshirishi shart.

Bozor munosabatlari yo'liga o'tgan ko'p mamlakatlarning tajribasi davlat hamisha aholini ham, ishbiarmonlarni ham islohotlarga tayyorlaganini ko'rsatadi. Davlat ulami yangicha yashashga yo'llagan va rag'batlantirgan. SHu bilan bozor iqtisodiyotiga tezroq va qiyinchilik-larsiz o'tishga yordam bergan. Davlatning islohotchilik vazifasi iqtisodiy islohotlarning asosiy yo'nalishlarini va bozorga o'tish yo'llarini ishlab chiqishda tashabbuskor bo'lishdan iborat.

Respublikada haqiqatan vujudga kelgan iqtisodiy vaziyat, oilalar ko'pchiligining turmush darajasi pastligi O'zbekiston uchun bozor iqtisodiyotiga o'tishda "falaj qilib davolash" usulining ma'qul emasligini ko'rsatadi. Bu usul amalda aholi uchun "davolamay falaj qilish"ga aylanadi, ya'ni, mavjud barcha tuzilmalar, normalar, aloqalarning tezda barbod bo'lishiga, boshqacha qilib aytganda, to'la vayron bo'lishiga olib keladi.

O'zbekistonning bozor iqtisodiyotiga o'tish andozasiga bosqichma-bosqich, evolyutsion yo'l bilan o'tish asos qilib olingan. Bozor iqtisodiyoti tomon sakrashlarsiz, inqilobiy o'zgartirishlar yo'li bilan emas, balki, izchillik bilan bosqichma-bosqich borish kerak. O'zbekistonning bozorga o'tish yo'lining o'ziga xos xususiyati ham shunda. Bir bosqichni tugallab, zarur shart-sharoitni yaratib, shundan keyingina yangi bosqichga o'tiladi.

Bozor munosabatlari - o'zini o'zi boshqaradigan tizimdir. U qaytma aloqaga asoslangan harnda boshboshdoqlikka va haddan oshishlarga, bozor g'oyasining o'zini obro'sizlantirishga yo'l qo'ymaydigan muayyan qoidalarga bo'ysunadi.

Bozor qoidalari ming yillar mobaynida yaratilgandir. Ular taraqqiy etgan barcha mamlakatlarning fuqarolik qonunchiligiga va sud amaliyotiga asos bo'lgan.

Turli mamlakatlar qonunchiligida qabul qilingan huquqiy shakllar, vosita va uslublar xilma-xil bo'lgani holda, bozor munosabatlari rivojlanishi bilan bog'liq ravishda qonun va yuridik amaliyotga muttasil o'zgartirishlar kiritilgani holda umumiy qoidalar o'zgarishsiz qoladi, chunki, bozor talablari ob'ektiv ravishda shuni taqozo etadi.

Jahon xo'jalik aloqalariga qo'shilishning asosiy sharti sifatida umum qabul qilingan norma va qoidalarga ko'proq yaqinlashishga intilgan holda, respublikaning o'z huquqiy asoslarini ishlab chiqishda uning ijtimoiy-iqtisodiy va milliy o'ziga xos xususiyatlari iloji boricha to'la hisobga olinishi kerak. SHu bilan birga, yangi qabul qilinayotgan qonun hujjatlarida aholining kundalik turmushiga singib ketgan xalq an'analari, urf-odatlari, shaxslararo va millatlararo muomala hamda diniy e'tiqodlarning asriy tarixidan meros qilib olingan, umuminsoniy qadriyatlarga, odamlarning huquq va erkinliklariga zid bo'lmagan axloqiy normalar albatta aks ettirilishi kerak.

Qonunchilik tizimini takomillashtirish bilan bir qatorda, qonunlarni hayotga izchil joriy qilish, barcha xo'jalik sub'ektlarining yuridik normalar va qoidalariga qat'iy amal qilishlarini ta'minlash madaniy-ma'rifiy bozorni shakllantirishning majburiy shartidir.

SHu sababli qonunga bo'ysunish bozor munosabatlariga o'tishning barcha amal qilishi kerak bo'lgan etakchi tamoyillaridan biridir. Har qanday huquqiy davlatning o'ziga xos xususiyati shundan iboratdir.

Qonunchilik va huquq-tartibot tantana qilmas ekan, huquqiy davlat qurishni tasavvur qilib bo'lmaydi. Iqtisodiy faoliyatning, tadbirkorlik va mehnatning davlat tomonidan kafolatlangan erkinligi, mulkchilikning barcha shakllarining teng huquqliligi va huquqiy himoyalanganligi qonunchilik va huquq-tartibot tantanasining eng muhim omilidir.

Qonunning ustuvorligi - huquqiy davlatning asosiy tamoyilidir. U hayotning barcha sohalarida qonunning qat'iy hukmronligini nazarda tutadi. Hech bir davlat organi, hech bir xo'jalik yurituvchi va ijtimoiy-siyosiy tashkilot, hech bir mansabdor shaxs, hech bir kishi qonunga bo'ysunish majburiyatidan xalos bo'lishi mumkin emas. Qonun oldida hamma barobardir.

Bozor iqtisodiyotini barpo etish birdan-bir maqsad emas. Barcha islohotlar - iqtisodiy, demokratik, siyosiy islohotlardan ko'zlangan pirovard maqsad insonning mehnat, ijodiy va ma'naviy imkoniyatlarini ro'yobga chiqarishni ta'minlaydigan munosib tumush sharoitini yaratishdan iborat. SHu sababli jamiyatning sifat jihatidan yangi holatga o'tishida bizga islohot chog'ida odamlar moddiy ahvoli keskin yomonlashadigan, axloqiy qadriyatlar, ma'naviy tayanchlar barbod bo'ladigan, o'tish davrining barcha qiyinchiliklari aholi elkasiga tushadigan andoza maqbul emas. Davlatning faol islohotchilik mavqeida butun diqqat-e'tiborni iqtisodiyotni sog'lomlashtirish muammolarini birinchi navbatda hal etishga, qonuniylik va huquq-tartibotga rioya qilishga, eski iqtisodiy munosabatlarni bozor

munosabatlariga aylantirishga qaratish ijtimoiy barqarorlik uchun mustahkam negizni vujudga keltiradi.

O'z navbatida, aholining eng kambag'al, muhtoj tabaqalariga vaqtida madad berish, fuqarolar osoyishtaligi va millatlararo totuvlikni ta'minlash islohotlarni muvaffaqiyatli o'tkazish uchun kafolat bo'lib xizmat qiladi.

Aholining muhtoj tabaqalarini ijtimoiy himoyalash sira kechiktirib bo'lmaydigan, eng ustuvor vazifa, amaliy harakatlarning eng asosiy qoidasi bo'lib keldi va shunday bo'lib qoladi. Bozor munosabatlariga o'tishni jadallashtirish davrida faol ijtimoiy siyosatni kechiktirib bo'lmaydigan vazifalar qatoriga qo'yish bir qancha omillar bilan bog'liq.

Respublikada bozor iqtisodiyotiga o'tish jarayoni juda noqulay ijtimoiy sharoitda boshlandi. O'zbekiston boshqa mustaqil respublika-lardan farqli ravishda, tub iqtisodiy islohotlarni aholining turmush darajasi juda past bo'lgan sharoitda o'tkazishga majbur bo'lmoqda. Respublika aholi jon boshiga to'g'ri keladigan haqiqiy daromad, o'rtacha oylik ish haqi va pensiyalar miqdori jihatidan, oziq-ovqat mahsulotlari va boshqa buyumlar bilan ta'minlanish, pulli xizmat, uy-joy maydoni, ijtimoiy-madaniy muassasalar tarmog'i jihatidan eng so'nggi o'rinlardan birida edi. Aholining mutlaq ko'pchiligi qashshoqlikda kun kechirayotgan edi. Aholining demografik tarkibi boqimandalarning soni ko'p bo'lishini oldindan belgilab qo'ygan edi. Respublika aholisining deyarli to'rtdan uch qismi o'zining eng zaruriy ehtiyojlarini ham qondirishga qodir emasdi, davlatning madadiga muhtoj edi. Bularning hammasi birgalikda islohot yo'lidagi har bir qadamni aholi qanday kutib olishini nazarda tutishni, zarur hollarda esa, ana shunday qadamni qo'yishdan oldin, aholining qashshoq tabaqalarini hamda ma'lum miqdorda daromad oladigan shaxslarni oldindan himoyalash yuzasidan samarali chora-tadbirlar ko'rishni talab qilar edi. Bunday sharoitda kuchli ijtimoiy kafolatni vujudga keltirmay turib o'tkazilgan islohot barbod bo'lishi muqarrar edi.

3-masala. Insoniyat ming yillar mobaynida ishlab chiqqan demokratik qadriyatlarini to'la-to'kis o'zlashtirib olish jamiyatda islohotlarni chuqurlashtirishning muhim shartidir. Umumiy tarzda demokratiya deganda **hammaning manfaatlari yo'lida ko'pchilikning hokimiyati va ozchilikning** irodasini hurmat qilish tushuniladi. Batafsil tahlil qilinganda esa, demokratiya - xalqning o'z erkinligi va mustaqilligiga qarashlari ham, har bir shaxsning manfaatlari va huquqlarini o'zboshimchalik bilan cheklashlar va shu yo'sindagi harakatlardan himoya qilish ham, fuqarolarning o'z-o'zini boshqarish shakli ham ekanligi ayon bo'ladi.

Demokratiya atamasining qanday sharhlanishi emas, balki, uning qanchalik realligi, haqiqiyliги, yashashga qobilligi muhimdir. Binobarin, biz o'z istagimizdagi demokratiyaga qanday mazmun baxsh etmaylik, agar u hayotimizning har bir soniyasiga singib ketmasa, turmushimizning ajralmas qismiga aylanmasa, hamma shiorlar va ta'riflar yo mazmunsiz baqir-chaqir, yoki hech narsani anglatmaydigan so'z o'yini bo'lib qolaveradi. Bundan tashqari, bizningcha, huquqiy, iqtisodiy, ijtimoiy-siyosiy jihatdan tayyor bo'lmagan

zaminda demokratiyaning barcha tamoyillariga - erkin saylovga, so'z erkinligi, uyushmalar, yig'ilishlar erkinligi va shu kabilarga "yashil yo'l" ochib bersak, haqiqiy demokratiyani bo'g'ib qo'yish xavfi yuzaga kelishi ham mumkin.

Jamiyatda demokratiya qay darajada ekanligini belgilovchi kamida uchta mezon bor. Bular - xalq qarorlar qabul qilish jarayonlaridan qanchalik xabardorligidir. Hukumat qarorlari xalq tomonidan qanchalik nazorat qilinishi, oddiy fuqarolar davlatni boshqarishda qanchalik ishtirok etishidir. Ana shu uch sohada haqiqiy siljishlar bo'lmas ekan, demokratiya haqidagi hamma gap-so'zlar yo xalqqa hushomad qilish, yoki oddiy siyosiy o'yin bo'lib qolaveradi. Bunday siljishlar esa bir kunda bo'ladigan ish emas.

Iqtisodiy, siyosiy va, eng avvalo, huquqiy makon tegishli bosqichma-bosqich ta'minlab borilmas ekan, insonning barcha huquqlari - davlat ishlarini yuritishda qatnashishi, e'tiqod erkinligi, yig'ilishlar, uyushmalar erkinligi va shu kabi huquqlar havoda muallaq bo'lib qolaveradi. Aniq yo'lga qo'yilgan qonun tizimi bo'lmas ekan, demokratiya ham bo'lmaydi. SHu bilan birga qonunlarning o'zini qabul qilish, hukumat va beistisno hamma mansabdor shaxslarning amaliy sa'y-harakatlari aynan shu demokratik mezonlar orqali o'tishi lozim. Bu juda muhim, chunki, demokratiya huquqiy davlatning asosiy tarkibiy qismidir. Huquqiy davlat esa shunchaki rasmiy qonuniylikni bildirmaydi, u inson shaxsini eng oliy qadriyat sifatida e'tirof etishga va to'la-to'kis qabul qilishga asoslangan yaxlit amal qiluvchi tizimdir.

O'z-o'zidan ravshanki, siyosiy tuzum to'la-to'kis amal qilishini va uning yanada erkinlashuvini ta'minlash uchun uni tashkil etuvchi hamma tuzilmalar, ya'ni, mavjud sub'ektlar - shaxs, siyosiy institutlar, aholining ijtimoiy guruhlar hamda qatlamlari va hokazolar to'laqonli faoliyat ko'rsatishiga erishish zarur. SHu sababli, bunda ushbu jarayonning barqarorligini ta'minlash zarurligi nazarda tutiladigan bo'lsa, siyosiy tuzumni erkinlashtirish usullarini, uning mexanizmini va sur'atlarini ishlab chiqish g'oyat muhim ahamiyat kasb etadi. Siyosiy tuzumning har bir bo'lagi, har bir darajasi rivojlanish va erkinlashtirish strategiyasini ishlab chiqishda alohida yondashuvni talab qiladi. Siyosiy hayotni erkinlashtirishda shoshqaloqlikka yo'l qo'yish, muntazamlilik bo'lmasligi oldindan aytib bo'lmaydigan xavfli oqibatlarini keltirib chiqarishi mumkin.

Bir ijtimoiy tuzumdan ikkinchisiga o'tish muqarrar ravishda shu paytgacha misli ko'rilmagan siyosiy faollik sharoitida yuz beradi. Bu hol tabiiydir. SHu paytga kelib karaxtlik holatidan xalos bo'lgan jamiyat to'planib qolgan jami ijtimoiy ziddiyatlarni bir zumda yuzaga chiqaradi. Ana shu lahzada aholining siyosiy faolligi, siyosiy manfaatlari va ehtirolari qaysi yo'nalishga, qanday qilib va kim tomonidan buriib yuborilishi hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Hammaga ma'lumki, qurishdan ko'ra buzish osonroq. Bunda "islohotchi", "demokrat" degan siyosiy obro' orttirish osonroq. "Hammasini tag-tubigacha buzamiz, shundan keyin esa...",-degan mashhur shiomi odat yuzasidan "demokratiya"ning ko'plab etakchilari ko'tarib chiqqandilar. Lekin, afsuski, ularning ko'pchiligi bu mashhur shiorning birinchi qismi nigina amalgaga oshirishga muvaffaq bo'ldilar.

O'zbekistonda demokratiyaga borishning boshqa yo'li tanlab olindi. Biz mustaqil huquqiy davlatni barpo etishning asosiy maqsad va vazifalarini belgilaymiz, O'zbekistonning tsivilizatsiya va taraqqiyotning yuksak, yorqin cho'qqilariga erishishida madaniy va tarixiy merosning, xalqning insonparvarlik an'analarining yuksak marralarini egallagan, umuminsoniy qadriyatlar va me'yorlarga sodiq bo'lgan ozod va har tomonlama uyg'un kamol topgan shaxs asosiy tayanch bo'lishini qayta-qayta ta'kidlaganmiz.

Umumiy ijtimoiy havoyilik va inqilobiy vayron qiluvchilik kayfiyati hukm surgan o'sha davrdayoq, O'zbekistonda barcha tuzilmalarni farqlamagan holda parchalab tashlash mustaqil davlatchiligimizning taqdiri uchun xavflidir, degan qat'iy ishonch paydo bo'ldi. Bizning maqsadimiz - bir necha avlod mehnati bilan yaratilgan narsalarni yo'qotmaslik, ulaming eng yaxshilarini saqlab qolish, demokratik me'yorlarga, milliy manfaatlarimizga, mustaqilligimizga mos kelmaydiganlarini qayta tashkil etishdan, mazkur tuzilmalarni yangi mazmun bilan boyitishdan iboratdir. O'zbek xalqining boy madaniyati, ta'lim, maorif tizimi, fan totalitarizmdan qolgan meros deb parchalab tashlanishi mumkin emas edi. Biz tanlab olgan yo'l o'zbek xalqining asriy an'analariga, odatlariga, madaniyati va tiliga, shuningdek, jahon tsivilizatsiyasi yutuqlariga asoslangan holda mazkur tuzilmalarni yangi mafkuraviy negizga o'tkazish, moslashtirishdan iborat edi. SHuni yana ta'kidlab o'tamizki, ma'naviyat odamlar qalbi va ongiga kelajakka ishonch tuyg'usini olib kirishi, Vatanga muhabbat, insonparvarlik, mardlik va sabot-matonat, adolat hissini tarbiyalashga xizmat qilishi lozim.

Sobiq Ittifoq tarkibida bo'lgan ko'p mamlakatlarning qanchadan-qancha korxonalari Ittifoq parchalanishidan keyin og'ir ahvolda tushib qolganligini, amalda ishlashdan to'xtaganligini vatanparvarlik, sabot-matonat etishmaganligi bilan izohlash mumkin.

Albatta, buning butunlay boshqa sabablari ham bor. Ular hozircha yangi sharoitlarga moslasha olmayotir, o'z mahsulotlarini sota olmayotir, ularda ishlab chiqarishni saqlab turish va rivojlantirish uchun mablag' yo'q.

Ko'rinib turibdiki, gap bu aloqalar uzilib qolganligida emas. Iqtisodiyotni tezroq isloh qilish, hisob-kitob mexanizmlarini takomillashtirish, har bir korxonada zarur ma'rifiy tartib-intizom o'rnatish lozim.

Uchinchi, "chuqur integratsiya" mualliflari bir dalilga ayniqsa ko'proq murojaat etadilar - butun dunyoda integratsiya er yuzining ko'pgina mintaqalari uchun xos bo'lgan jarayon deb tushunilar emish. Bunda ko'proq Evropa Ittifoqini tashkil etish tajribasini dalil qilib keltiradilar.

Tarixiy taraqqiyotning hozirgi bosqichida barcha davlatlar bir-birlariga bog'liq va o'zaro aloqada yashaydi. Dunyo haritasidan hozirgi kunda boshqalardan, birinchi navbatda, o'zini o'rab turgan mamlakatlardan mutlaqo ajralib qolgan davlatni topib bo'lmasa kerak. Evropa Ittifoqida integratsiya va hamkorlik asosiy tamoyillar hisoblanadi.

Biroq, Evropa Ittifoqida integratsiya jarayonlariga yondashuvlar integratsiyalashayotgan davlatning batamom suverenligi, ixtiyoriylik va ularning huquqlarini hurmat qilish tamoyillariga asoslanadi.

Evropa Ittifoqini tashkil etishga asos bo'lgan tamoyillar MDH mamlakatlari uchun jozibali bo'lishi mumkin. Buni hech kim inkor etmaydi. Lekin, bir qator holatlar borki, ular Evropa Ittifoqini sovetlardan keyingi makondagi vaziyatdan keskin ajratib turadi.

Birinchidan, Evropa Ittifoqini shakllantirish bir necha o'n yilliklarni o'z ichiga oladigan uzoq tarixga ega, Maastrixt bitimlari esa - davlatlar, ularning rahbarlari bosib o'tgan katta yo'lning natijasidir.

Ikkinchidan, Evropa Ittifoqiga barqaror, mustahkam demokratik ijtimoiy davlat tuzilmalariga ega bo'lgan, puxta bozor va huquqiy qonunchilik normalarini, ularni ro'yobga chiqarish mexanizmlari va infrastrukturasi shakllantirgan mamlakatlar birlashgan.

Uchinchidan, demokratik tartiblar va qadriyatlar bu mamlakatlar aholisi mutlaq ko'pchiligining ijtimoiy ongida mustahkam o'mashib qolgan.

To'rtinchidan, Evropa Ittifoqidagi mamlakatlarning ko'pchiligi taxminan teng, ancha yuqori iqtisodiy imkoniyatlarga ega. O'zining rivojlanishi jihatidan yaqqol afzalliklarga ega davlatlar yo'q.

Beshinchidan, agar bizning texnikaviy va iqtisodiy qo'liga ega bo'lgan, g'oyat eskirgan, raqobatga dosh berolmaydigan texnologiya va asosiy fondlarimizni hisobga olsak, sobiq SSSR chegaralarida allaqanday Ittifoqlarga bekini b olish - bunday siyosat o'tmishning turli mafkuraviy andozalarini o'ylab, o'zimizni jahon iqtisodiyoti nazaridan chetda qashshoq hayot kechirishga mahkum etishdan boshqa narsa emas.

Ayni chog'da shuni ham ta'kidlab o'tish joizki, barcha ishtirokchi mamlakatlar tomonidan tanlangan va vujudga keltirilgan umumiy boshqaruvchi tuzilmalari faoliyat olib borayotgan Evropa Ittifoqi bilan bir qatorda, Janubi-Sharqiy Osiyo (ASEAN) va Osiyo-Tinch okeani mintaqasi (ATES) mamlakatlari tajribasi ham mavjud. Biroq ularda milliy davlatlardan yuqori turuvchi parlamentlar, Vazirlar Kengashlari va boshqa birlashtiruvchi tuzilmalar yo'q.

Markaziy Osiyo mamlakatlari darajasidagi integratsiyaga kelsak, u o'zining alohida xususiyatlari bilan ajralib turadi. Bu integratsiya o'z mohiyatiga ko'ra hamisha xalq integratsiyasi bo'lib kelgan va shunday bo'lib qolmoqda. Butun tarix davomida bu mintaqada xalqlari ajnabiy bosqinchilar hukmronligiga qarshi elkamalka turib kurashib kelganlar. Bu xalqlarning vakillarini mustaqillikni qo'lga kiritish va mustaqil davlatlar tuzish g'oyalari birlashtirgan. Bu xalqlar Turkiston, deb nom olgan ulkan hududda asrlar davomida yashab kelganlar.

Bir qarashda ushbu fikrlar an'anaviy bo'lib ko'rinishi mumkin. Xalqimizning ming yillar davomida qaror topib kelgan va biz saqlab qolishga intilayotgan an'anaviy sharqona madaniyati g'arb madaniyatidan ko'p jihatdan farq qiladi. Bunda asosiy masala - an'anaviy madaniyat hozirgi vaqtda qanchalar ochiq, boshqa qadriyatlarni qabul qilishga qanchalar qodir ekanligidir. Faqat

o'ziga xos madaniyatlargina emas, balki, birinchi navbatda, bir-birini boyitadigan madaniyatlargina yashashga qodirdir.

An'anaviy madaniyat bilan qotib qolgan madaniyatni chalkashtirib yubormaslik kerak. An'anaviy madaniyat ikkita o'zaro qarama-qarshi bo'lgan, lekin bir-birini to'ldiradigan tamoyilni - ma'lum darajada mahdudlikni, tashqaridan bo'ladigan engil ta'sirlarga qarshilik ko'rsatishni, shu bilan birga, ma'lum darajada ochiqlikni o'zida uyg'unlashtirib, kelajakda rivojlantirish uchun katta imkoniyatlarga egadir. O'zbek madaniyatining, jahon xalqlari madaniyatining rivojlanish xususiyatlarini chuqur bilish, yosh davlatni ma'naviy jihatdan qayta tiklash sohasidagi butun siyosatning asosi bo'lmog'i lozim. CHunonchi, milliy davlatchilikni qaror toptirishning dastlabki yillaridayoq biz O'zbekiston tanlab olgan yangilanish va taraqqiyot yo'lida o'zbek xalqini ma'naviy qayta tiklash jarayonlarining xususiyatlarini muqarrar hisobga oldik. Demokratiyaning umume'tirof etilgan me'yorlariga sodiq ekanligimizni qat'iy ma'lum qildik.

Haqiqatan ham demokratiya - faqat nazariya yoki siyosiy jarayongina bo'lib qolmay, shu bilan birga xalqning turmush tarzi va uning butun ruhiyati, an'analari, madaniyati, psixologiyasining xususiyatlari hamdir. Demokratiya g'oyalarini bayon qilish mumkin. Siyosatda demokratiyani yuqoridan "tushirish" mumkin. Lekin bu bilan demokratiya sizni bizning amaliy hayotimizga singmaydi. Demokratiya jamiyatning qadriyatiga, har bir insonning boyligiga aylanmog'i kerak. Bu esa bir zumda bo'ladigan ish emas. Xalqning madaniyatidan joy ololmagan demokratiya turmush tarzining tarkibiy qismi ham bo'la olmaydi. Bu tayyorgarlik ko'rish va demokratiya tamoyillarini o'zlashtirishdan iborat ancha uzoq muddatli jarayondir. Ba'zi davlatlarda bunga erishguncha ko'plab avlodlar yashab o'tgan.

O'zbekiston ana shunday demokratik rivojlanish an'alariga ega. SHu sababli demokratiyaga bosqichma-bosqich, mumkin qadar qisqa muddatda o'tish g'oyasining strategik ahamiyati, bizningcha, faqat jamiyatda barqarorlikni saqlab qolishdangina iborat emas. U fuqarolik jamiyatining hayotbaxsh kurtaklarini avaylab saqlash, o'stirishdan ham iboratdir. SHu bilan birga, biz an'anaviy madaniyatimiz va xalqimizning xususiyatlari, uning ahvol-ruhiyati va ijtimoiy tashkil bo'lish shart-sharoitlari O'zbekiston Respublikasida demokratiyani shakllantirishning, fuqarolik jamiyatini qaror toptirishning eng samarali omillari bo'lishini chuqur tushunamiz.

YAna bir jihatga to'xtalib o'tmoqchiman. Hatto, demokratiya barqaror bo'lgan mamlakatlarda ham individualizmning ba'zi bir salbiy oqibatlari ancha qattiq sezilmoqda. O'zbekistonda ham bu hodisaning ahamiyatini kamsitish yaramaydi.

Individualizm har bir kishining psixologiyasiga kirib boradi, bevosita ta'sir ko'rsatadi. Inson tabiatidagi ongli va ongsiz xatti-harakatlarning hammasidan foydalanadi. YOshlarning ayrim qismi o'qishga, yuksak kasb mahoratini egallashga intilish o'rniga engil-elpi hayotni izlashga, bozorda savdo-sotiq qilib, mo'may daromad orqasidan quvib, bozor munosabatlarining ibtidoiy yo'llaridan

foydalanib, mol-dunyo orttirishga intilayotganligi tasodifiy emas. Nigilizm, shafqatsizlik darajasiga borib etayotgan xudbinlik hollari yuz berayotganligi ham tasodifiy emas. Bularning barchasi, bizning nazarimizda, yana o'sha individualizmning buzilgan ko'rinishi, tarbiyadagi nuqsonlar va atrof muhit ta'siridan boshqa narsa emas.

SHuningdek, bugungi kunda Sobiq ittifoq hududida amal qilayotgan milliy siyosat modelini tahlil qiladigan bo'lsak, bir tomondan, muayyan vaqtda yuzaga kelgan vaziyatlarni bartaraf qilishning oqilona yo'lini topa olmaslik natijasi o'laroq namoyon bo'layotgan konfliktlarning yangidan avj olishiga sharoit yaratayotgan, ikkinchi tomondan, ko'pchilikni tashkil etadigan boshqa millatlar vakillarini "yumshoqroq" shaklda, har xil huquqiy aktlarni qabul qilish, turli sun'iy qiyinchiliklarni keltirib chiqarish orqali siyov ostiga olishiga asoslanayotgan amaliyotni yaqqol kuzatishimiz mumkin¹.

SHu ma'noda aytish mumkinki, bugungi kunda bizning mamlakatimizga zo'rlab tiqishtirishga urinilayotgan demokratiyaning universal modellari ham yuqoridagi sobiq Ittifoqning ayrim hududlarida amalga oshirilayotgan modellarda ko'zlangan maqsaddan boshqa narsa emas. Binobarin, har qanday ijtimoiy tizim elementlarining o'zaro munosabatlari va pirovard natijada ularning individual rivojlanishi muayyan qonunlar hamda qonuniyatlar asosida amalga oshadi. "Demokratik jarayonlar, - deb yozgan edi I.Karimov, - o'z ob'ektiv qonuniyatlari asosida rivojlanadi. Ularni o'rganib borish, ularga amal qilish talab etiladi"². SHu nuqtai nazardan qaraganda, ijtimoiy voqelikka har xil modellarni zo'rlab tiqishtirish mumkin emas. CHunki, demokratiya har bir davlatning turmush darajasidan kelib chiqib, aql-idrokka tayanmog'i lozim.

Qolaversa, demokratiyaning ma'lum bir me'yorlari bo'lsa-da, u har bir xalqning tafakkur tarzi, voqea-hodisalarga munosabati, uni baholash mezonini, o'zining tarixiy kelib chiqishi, qadimiy an'analar asosida shakllangan turmush tarzi va tabiati bilan belgilanadi. Demak, demokratiya qandaydir tiqishtirilgan modellar asosida emas, balki, o'zimizga xos bo'lgan, biz qurayotgan davlat va jamiyat bilan birga shakllanmog'i lozim.

Demokratiyaning universal modeli mavjud bo'lmasligi haqidagi nazariya milliy g'oyaning tarkibiy qismlaridan biridir. Demokratiyani anglash — shaxsning barcha fuqarolar uchun zarur bo'lgan qonunlarga to'la rioya etish, aniq tartib-intizomga tayanib yashash salohiyati, inson haq-huquqlarini, manfaatlarini himoya qiladigan qonunlarga itoat etishni taqozo qiladi. Bilamizki, buning aksi bo'lgan ijtimoiy tizimda boshboshdoqlik, parokandalik va tanazzul avj oladi. Natijada kishilarning to'laqonli hayoti va faoliyati uchun etarlicha shart-sharoitlar mavjud bo'lmaydi. Bundan o'z manfaati yo'lida foydalanmoqchi bo'lgan salbiy kuchlar demokratiyaning mahalliy xalq turmushi tarziga to'g'ri kelmaydigan modelini tiqishtirishga harakat qiladilar. "Misol uchun, hozir huddi Iroqda bo'layotganidek,

¹ Ochil'diev A. Milliy g'oya va millatlararo munosabatlar.- T.: "O'zbekiston", 2004, 65-bet.

² Karimov I.A. Demokratiya – bosh yo'limiz// Vatan sajdagoh kabi muqaddasdir. -3-Jild. T.: "O'zbekiston", 1996, 8-bet.

ya'ni, ma'lum bir mamlakatda, aytaylik, "demokratiya taqchilligi" mavjud, ushbu mamlakat xalqiga ana shu taqchillikdan xalos bo'lishga yordam berish kerak deb hisoblanadi. Buning uchun katta mablag'lar ajratilib, tegishli kuchlar yo'naltiriladi. Va bundan ko'zlangan maqsad – to'ntarish uyushtirish va ana shunday "taqchillik"ni vujudga keltirgan va avj oldirgan rahbariyatni yo'qotishdan iborat. Mana shunday holatlarda "baxmal o'zgarishlar" texnologiyalari ishga tushadi: avvalgi hokimiyat nisbatan tinch yo'l bilan, qurbonlarsiz ketishi, uning o'rniga boshqa, mazkur texnologiyalar manfaatlariga javob beradigan kuchlar egallashi ko'zda tutiladi"¹. Oqibatda ularning hayoti tahluka va ijtimoiy buhronlar ostida qolib ijtimoiy, iqtisodiy va siyosiy munosabatlar izdan chiqadi. Buni yon-atrofimizdagi mamlakatlarda yuz berayotgan "demokratiya bayrog'i" ostidagi noxush voqealar misolida ham ko'rish mumkin.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatmoqdaki, tarixda tom ma'nodagi demokratik tamoyillarga va uning elementlariga to'la rioya qilgan davlatlar mavjud bo'lmagan. Demokratiya sof, universal model sifatida hech qachon mavjud bo'lmagan va bo'lishi ham mumkin emas. Chunki, demokratiyani bunday tushunish uning ichki mohiyati va mantig'iga ziddir. Buyuk yunon faylasufi Aristotel ta'kidlaganidek: "Sof demokratiya bu axlokratiyadir, o'z navbatida, axlokratiya esa jamiyatni halokatga olib boruvchi yo'ldir". Demokratiya haqida gap ketar ekan, taraqqiyot amaliyotida sinalgan bu tuzum jamiyat va inson ehtiyojlarini qondirishning eng maqbul usuli bo'lishi bilan birga, ma'lum kamchiliklarga ham ega. Xususan, amerikalik olim S.Xantington bu tuzumga shunday baho beradi: "Ko'pincha xalqlarning o'z taqdirini o'zi belgilashini yoqlab gapirilgan gaplar quloqqa chalinib turadi. Buning ma'nosi, har bir guruh o'zi xohlagan yo'ldan borishi mumkin, deganidir. Ammo bu, bosh-boshdoqlikning kuchayishi, jamiyat va davlatning parchalanib ketishiga olib kelishi mumkin. Boz ustiga, demokratiya bunday muammolarni hal etishga unchalik moslanmagan. Demokratiyalash va demokratiyaning amal qilish jarayoni jamiyatning etnik, diniy va boshqa guruhlari o'rtasidagi munosabatlarni murakkablashtirib yuborishi mumkin"².

Demokratiya ham mavjud muammolarni to'liq hal etish imkoniyatiga qodir bo'lgan jarayon emas. Mutlaq demokratiyaning bo'lishi ham aslo muimkin emas. Chunki, mutlaq erkinlik ham jamiyat barqarorligiga, shaxs qadr-qimmatiga salbiy ta'sir o'tkazishi mumkin.

Darhaqiqat, demokratiya mavjud jarayonlarni izga solib turadigan universal vosita emas, shuning barobarida insoniyat shaxs va jamiyat, shaxs va davlat o'rtasidagi munosabatlarning mukammalroq tizimini ham kashf eta olgani yo'q. Binobarin, yangittan mustaqillikka erishgan yoki demokratiya yo'lga o'tayotgan mamlakatlar uchun taraqqiyotning yagona kontseptsiyasi yoki andozasining o'zi

¹ Karimov I.A. Imperiya davrida bizni ikkinchi darajali odamlar deb hisoblashar edi. // O'zbek xalqi hech qachon hech kimga qaram bo'lmaydi. 13-Jild.- T.: "O'zbekiston", 2005, 136-bet.

² Хангингтон С. Неуправляемость демократии? Демократия 90-х// "Глобальные проблемы переходного периода" специальный выпуск, 1993.-стр.16

yo'q. Demak mintaqalardagi jarayonlarga baho berishda G'arb mezonlaridan emas, ularga ijodiy yondashgan holda mavjud muammolar va sharoitlarning o'zidan kelib chiqish kerak bo'ladi¹.

Bugun hech kimga sir emaski, G'arb ilgari surayotgan "ilg'or demokratiya" umuminsoniy qadriyatlar bilan ham murosqa qila olmayapti, ba'zi paytlarda hatto uni inkor qilmoqda. Ayniqsa, bu masala tabiiy resurslar va geopolitik manfaatlar to'qnashganda yanada ochiq namoyon bo'lmoqda. Qolaversa, bugun hech kimga yangilik emaski, adolatli, deb e'tirof etilgan G'arb demokratik jamiyati o'z uyida ham o'z kuchini yo'qotmoqda, aks holda, NATO kuchlarining suveren YUgoslaviyaga yurishi, keyin esa, mustaqil Iroqning vayron qilinishi, Afg'onistondagi tinch aholining qurbon qilinishiga yo'l qo'ymagan, Arab mamlakatlari (suriya, Liviya, Yemen, Misr) va uning oqibatlari yoki Livandagi minglab tinch insonlarning halok bo'lishini oldini olgan bo'lardi.

AQSH tomonidan asosan demokratiya "eksport" qilinayotgan mintaqada davlatlari – Iroq, Gruziya, Qirg'iziston, Qozog'iston, Ukraina, Belorussiya, O'zbekiston (mash'um "Andijon voqealari") davlatlari AQSH manfaatlarini qondirish mumkin bo'lgan yuqoridagi sifatlarga ega ekanligini hisobga olsak, demokratiyani "eksport" qilishdan maqsad inson huquqlarini himoya qilish emas, balki, bu fenomenidan niqob sifatida foydalanib mazkur davlatlar potentsialidan milliy manfaatlar uchun foydalanish ekanligini ko'rish mumkin. Qolaversa, demokratiya "eksportlari" inqilobiy tarzda davlat tuzumini o'zgartirish doimo salbiy oqibatlariga, beqarorlikka olib kelishi muqarrarligini juda yaxshi bilishadi. (Sotsializmni inqilobiy usulda "taxtga kelganini" G'arb davlatlari doimo qoralagan). Ammo, nimagadir ular o'zlari qoralagan (G'arb davlatlarida bu usul tanqid qilingan minglab ilmiy asarlar yozilgan) bu usulni yangitdan shakllanayotgan davlatlarga nisbatan tadbiriq etishmoqda. Albatta, bu erda maqsad inson huquqlarini kafolatlash haqida emas, balki, o'z milliy manfaatlariga javob izlash haqida bormoqda.

YUqoridagi misollar va G'arb davlatlarning boshqa mamlakatlarga nisbatan qo'llayotgan jazo va sanksiyalarning avj olishi, beixtiyor dunyodagi hukmron mafkura bo'lmish demokratiyaga nisbatan shubha tuyg'ularini keltirib chiqarmoqda. Rivojlanib kelayotgan davlatlar G'arb davlatlarining xatti-harakatlarini to'g'ridan-to'g'ri tahdid sifatida qabul qilmoqda. Masalan, 2006 yil sentyabrda Kubada bo'lib o'tgan rivojlanayotgan davlatlarning "Qo'shilmasslik harakati" sammitida ham AQSH boshchiligidagi G'arbning ikki tomonlama siyosati tanqid qilindi.

Masalaga yanada yaqinroq yondashadigan bo'lsak, biz xohlaymizmi yoki yo'qmi, bizning ko'z oldimizga global miqyosda keng front gavdalanmoqda. Bu frontning bir tomonida G'arb o'zining "mutlaq ozodlik va demokratiya" mafkurasi bilan va unga qarama-qarshi ikkinchi tarafda asta-sekin ittifoqqa uyushayotgan davlatlar. Aynan o'sha ikkinchi tarafdagi davlatlar o'z falsafasi, tarixi, hayot-tarzi

¹ Nizom F. Yangilanish an'anasi. –T.: "Ma'naviyat". 1998, 42-bet.

va dunyoqarashidan kelib chiqqan holda demokratiya haqida yangicha qarashlar va tushunchalar bilan g'arbiy demokratiya mutlaq bo'la olmasligi izhor qilmoqdalar.

Natijada, g'arbiy mutlaq demokratiyaning muqobil shakli sifatida "suveren demokratiya" tezi ilgari surilmoqda. Amaliy siyosatshunoslik nuqtai nazaridan, bu tezisning asosiy g'oyasi quyidagicha: har bir davlat G'arb tavsiiya etayotgan "mutlaq demokratiya" doktrinasini rad etgan holda, o'z tanlagan demokratik taraqqiyot yo'lini himoya qilishga haqqi bor.

Tahqirlangan davlatlar ta'biricha, AQSH va G'arb asl demokratik qadriyatlarni atribut sifatida ishlatmoqda va hatto geopolitik siyosatining eng asosiy instrumenti sifatida foydalanmoqda. Ularning nazarida, demokratiya shiori ostida dunyodagi eng muhim tabiiy zahiralarga yo'l ochish mumkin.

Ana shunday murakkab jarayonlar Markaziy Osiyoda ham sodir bo'lmoqda. Bugun Markaziy Osiyo haqiqiy "jang frontiga" aylandi va hamon demokratik va geopolitik bosim ostidagi "engil to'qnashuv" davom etmoqda. Gruziya, Ukraina va Qirg'izistondagi muvaffaqiyatli "rangli inqiloblardan" so'ng G'arbnning "mutlaq demokratiya" g'oyasi O'zbekiston, Qozog'iston, Ozarbayjon va Belarusiyada mag'lubiyatga uchradi. Nega aynan Markaziy Osiyo? Keling faqatgina bir misolni keltiraylik. Ma'lumotlarga qaraganda, 2015 yilga borib, Kaspiy dengizi havzasidan kuniga 4 million berrel neft olinishi mumkin ekan, ya'ni, bugun Quvayt va Iroq birgalikda berayotgan neft hajmidan ham ko'p.

G'arb o'z manfaatlariga erishish uchun aksariyat hollarda nodavlat tashkilotlardan keng foydalanadi. Masalan, Qirg'izistonda 7 mingga yaqin nodavlat tashkilotlari mavjud. 2006 yilda AQSH chet elda demokratiyani qo'llab-quvvatlash loyihasi uchun 3 mlrd. dollar, keyinchalik yana qo'shimcha ravishda 4,6 mlrd. dollar pul ajratgan. Faqatgina Qirg'izistonning o'zi uchun 30 ga yaqin turli xildagi xalqaro tashkilotlar mavjud va 200dan ortiq loyihalar amalga oshirilmoqda. Bu tashkilotlarning eng ko'zga ko'ringanlari – AQSH xalqaro taraqqiyot agentligi (USAID), Milliy demokratik institut (NDI), "Soros-Kirg'iston" fondi, "Freedom Xaus", "Kaunterpart Konsortsium", "Tinchlik Korpusi". O'zini jahon miqyosida inson huquqlari himoyachisi sifatida ko'rsatishga harakat qilayotgan AQSH bu yo'lda (aslida milliy manfaatlarni qondirish uchun) inson huquqlari uning uchun amalda ahamiyatsiz ekanligini ko'rsatdi. "Jorj Bush ma'muriyatining na ittifoqchilari va na BMTni ogohlantirmay Iroqqa bostirib kirgani; u erda ommaviy qirg'in qurollari bor, deb jahon jamoatchiligini chalg'itgani; harbiy asirlarni xalqaro huquq me'yorlariga xilof ravishda qiynoqqa solgan hamda ularni Kubadagi Guantanamo harbiy bazasi va Evropadagi ba'zi qamoqxonalari tashlangandan so'ng etakchi ommaviy axborot vositalarida ma'lum cheklovlar joriy etgani; terrorizmga qarshi kurash bahonasida fuqarolarning shaxsiy hayotiga daxl qilib, ularning telefonda so'zlashuvlarini noqonuniy eshitib, internetdagi yozishmalarini o'qiy boshlagani"¹ asl maqsad inson huquqlarini himoya qilish emasligini ko'rsatadi.

¹ Nizom F. Manfaat va hofislik // "Tafakkur", 2009, 3-son, 19-bet.

Masalani oydinlashtirish uchun quyidagi savolni qo'yaylik: nima uchun demokratiyani "ulashish" siyosati Afrika qit'asining qoloq davlatlariga yoki Okeaniyadagi xalqaro munosabatlarda deyarli ko'zga ko'rinmaydigan mitti davlatlarga nisbatan qo'llanilmaydi. Bu davlatlarda ham demokratiya "taqchilligi" mavjudku? Bu savolga lo'ndagina qilib shunday javob berish mumkin: bu davlatlar demokratiya "homiyolari" manfaatlariga unchalik ham javob bermaydi.

Bugungi kunda Markaziy Osiyo davlatlari barqaroro taraqqiyotning eng samarali yo'llarini hayotga tadbiiq etish va keskin ijtimoiy-siyosiy o'zgarishlarsiz rivojlanish yo'llarini qidirmoqda. Ammo, mana shunday davrda G'arb tomonidan talab qilinayotgan chora-tadbirlar va mahalliy shart-sharoitlar bilan to'la mos kelmaydigan G'arb talqinidagi demokratik islohotlar hamisha ham Markaziy Osiyo davlatlarining milliy manfaatlariga va tamoyillariga mos kelavermaydi. Ba'zi holatlarda, G'arbning "mutlaq demokratiya" g'oyasi Markaziy Osiyo davlatlarining an'anaviy hayot-tarzi, falsafiy diniy va ijtimoiy qarashlariga zid keladi.

Hammaga ma'lum, G'arb davlatlaridagi demokratik jamiyat qurilishi jarayoni bir necha yuz yillar davomida rivojlandi. AQSH da XIX asr o'rtalaridan, Angliyada XVIII asr, Frantsiyada XVIII asrlardan boshlandi va shubhasizki ular bosib o'tgan yo'l hamisha to'g'ri va bir maromda bo'lmagan, ma'lum vaqtlarda, ularda qiyinchiliklar va xatolar mavjud bo'lgan.

SHuni ham e'tirof etish lozimki, demokratiya insoniyat tsivilizatsiyasining fenomeniy sifatida vujudga kelgan. Biroq, hatto eng boy demokratik tajriba biron bir davlat yoki xalqaro munosabatlar sub'ektiga umumlashgan va mutloq demokratik tuzumni boshqalar ustidan o'rnatish xuquqini bermaydi.

G'arbdagi siyosatchilar, strateglar va "yangi tartib" arxitektorlari juda yaxshi bilishadi, hech qanday sof demokratik namuna mavjud emas, negaki, demokratiya bu doimiy rivojlanish va o'zgarishni talab etuvchi ijtimoiy-tashkiliy jarayon. Bu jarayon davlatlarning milliy xususiyati, manfaati va siyosiy madaniyat saviyasini inobatga olishi dardkor.

4-masala. Mustaqillik yillarida ishlab chiqilgan "O'zbek modeli"ning real hayotda namoyon bo'layotganligini ko'rsatuvchi bir qator aniq xulosalarni keltirish mumkin. Ular quyidagilardan iborat:

Ma'lumki, SSSR parchalanib ketganidan keyin sobiq sovet hududida juda keskin va tahlikali vaziyat yuzaga keldi. Bu esa boshboshdoqlikning oldini olish, huquq-tartibotni saqlash va aholining eng zarur, birinchi galda, oziq-ovqat mahsulotlariga bo'lgan ehtiyojini ta'minlash bo'yicha zudlik bilan tegishli choralar ko'rishni talab etdi.

Dastlabki yillardayoq biz uchun yangilik bo'lgan bozor iqtisodiyotining asoslari yaratildi, bozor infratuzilmasi institutlarini tashkil etish va raqobat muhitini shakllantirish orqali bozor munosabatlarining mexanizmi ishga tushirildi.

Ijtimoiy nuqtai nazardan boshlang'ich bosqichda, iqtisodiyotni va butun jamiyatni isloh qilishning eng murakkab o'tish davri kuchli ijtimoiy siyosat yuritish va aholini himoya qilishning o'xshashi bo'lmagan, samarali mexanizmi

ishlab chiqilib, muvaffaqiyatli amalga oshirildi. Ko'makka muhtoj oilalarga moddiy yordam berishda asosan o'zini o'zi boshqarishning noyob tuzilmasi bo'lmish mahalla instituti imkoniyatlaridan foydalanish o'zini to'la oqlaydi.

Bu davrda amalga oshirgan ishlarimiz qatorida mamlakatimizning mudofaa qobiliyatini mustahkamlash, uning barqarorligi va xavfsizligini ta'minlashda Qurolli Kuchlarimizning shakllantirilishi g'oyat muhim ahamiyat kasb etadi.

Sobiq SSSR parchalanganidan keyin yuzaga kelgan sharoitda, qurolli kuchlarda boshqaruv, intizom va tartib amalda yo'qotilgan, mamlakat xavfsizligiga ichki va tashqi tahdidlar kundan-kunga kuchayib borayotgan bir vaziyatda Mudofaa vazirligini, uning organlari va joylardagi qo'mondonlik tuzilmalarini shakllantirish o'z vaqtida qabul qilingan yakkayu yagona to'g'ri qaror bo'ldi.

Tariximizning ana shu o'tgan davrini sarhisob qilar ekanmiz, tashqi siyosat va diplomatik xizmatni shakllantirish borasida amalga oshirilgan keng ko'lamli ishlarga to'xtamasdan o'tolmaymiz.

O'z-o'zidan ayonki, yangi davlat barpo etishda milliy va umuminsoniy qadriyatlar ruhida tarbiyalangan, mamlakatimizni modernizatsiya qilish va zamonaviy demokratik jamiyat qurish yo'lidagi murakkab va keng ko'lamli vazifalarni xalq etishga qodir bo'lgan yangi avlod kadrlarini tayyorlash masalasi muhim tamoyilial va hal qiluvchi ahamiyatga ega. Y'urtimizda o'z Vatanning taqdiri, uning buguni va kelajagi uchun ma'suliyatni chuqur his etadigan, mustaqil va yangicha fikrlaydigan kadrlarga ehtiyojni, qondirish vazifasi biz mustaqillikka erishgan birinchi kunlardan o'ta muhim va hal qiluvchi masalaga aylangan edi.

Ana shu maqsadlardan kelib chiqqan holda 1997 yili 2009 yilgacha bo'lgan davrga mo'ljallangan Kadrlar tayyorlash milliy dasturi qabul qilinganidan barchangiz yaxshi xabardorsiz. O'zining mazmun va mohiyatiga ko'ra noyob bo'lgan ushbu dastur 12 yillik ta'limga o'tishni, uzluksiz ta'limning yaxlit tizimini yaratishni ko'zda tutadi. Dastur umumta'lim maktablaridagi to'qqiz yillik o'rta ta'limni, akademik litsey va kollejlardagi uch yillik maxsus kasbga tayyorlash tizimini o'z ichiga oladi.

O'tgan yillar mobaynida zamonaviy, har tomonlama jihozlangan o'quv yurtlarini barpo etish uchun 5 milliard dollardan ortiq byudjet va byudjetdan **tashqari mablag'lar yo'naltirildi.**

Biz o'z oldimizga qo'ygan ezgu maqsad-muddaolarga erishishda, barqarorlikni ta'minlash va mamlakatni yangilashga qaratilgan keng ko'lamli islohotlarni joriy etishda mustaqillikning dastlabki kunlaridan boshlab ulkan ishlarni amalga oshirib kelayotganimiz barchangizga yaxshi ma'lum.

Bu borada ayniqsa yurtimizda millatlar va dinlararo tinchlik-totuvlikni mustahkamlash¹, ma'naviy va axloqiy tarbiyani kuchaytirish, tarixiy ildizlarimizga, milliy o'zligimizga qaytish, aholining siyosiy ongi va huquqiy

¹ Bu haqda qarang: Tulenova G. Istiqlol va millatlararo munosabatlar taraqqiyoti.-T.: "Aloqachi", 2006

madaniyatini oshirishga doir aniq maqsadga yo'naltirilgan ishlarimiz muhim ahamiyat kasb etganini ta'kidlash joiz¹.

Bugungi kunda xalqimizga azaldan xos bo'lgan hamjihatlik va bag'rikenglik, mehr-oqibat, mehmondo'stlik va saxovat kabi insoniy fazilatlar yanada yorqin namoyon bo'lmoqda va bunday ma'naviy muhit odamlarning ruhi va kayfiyatiga ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Biz bugun yurtimizda yangi hayot barpo etar ekanmiz, bir masalaga alohida e'tibor berishimiz lozim. YA'ni, kommunistik mafkura va axloq normalaridan voz kechganidan so'ng jamiyatda paydo bo'lgan g'oyaviy bo'shliqdan foydalanib, chetdan biz uchun mutlaqo yot bo'lgan, ma'naviy va axloqiy tubanlik illatlarini o'z ichiga olgan "ommaviy madaniyat" yopirilib kirib kelishi mumkinligi barchamizga ayon bo'lishi kerak.

Bunday uzoqni ko'zlaydigan, aniq maqsadlarga ega bo'lgan turli xuruj va g'arazli intilishlar, xalqaro markazlar tomonidan katta kuch va mablag' sarflanayotgan harakatlar va bu kabi xavf-xatarlar bizga qanday zararli oqibatlar olib kelishidan ogoh bo'lishimiz darkor. Tarixan qisqa vaqt ichida sovet davridagi eski ma'muriy-buyruqbozlik tizimiga barham berildi, milliy davlatchilikni shakllantirishning puxta huquqiy asoslari yaratildi, davlat hokimiyatining tarmoqlari tashkil etildi, ijtimoiy va fuqarolik institutlari faoliyati yo'lga qo'yildi, iqtisodiyotni erkin bozor munosabatlariga o'tkazish jarayoni amalga oshirildi.

Eng muhimi, aholining ongu tafakkurida tub o'zgarishlar ro'y berdi, ularning uzoq yillar mobaynida kommunistik va sovet mafkurasini tamoyillari asosida shakllantirilgan fikrlash tarzi va dunyoqarashi, bir so'z bilan aytganda, odamlarning o'zi o'zgardi.

Bugun yangicha fikrlaydigan, o'z kelajagini jamiyatda demokratik qadriyatlarni mustahkamlash bilan, mamlakatimizning kelajagini jahon hamjamiyatiga integratsiyalashuvi bilan bog'liq holda ko'radigan yangi avlod vakillari hayotga kirib kelmoqda.

Bu esa mamlakatimizda amalga oshirilayotgan tub siyosiy, iqtisodiy, ma'naviy-ma'rifiy o'zgarishlarni ortga qaytarib bo'lmasligi, islohotlar muqarrarligining ishonchli kafolatidir.

Muxtasar aytganda, Vatanimiz va xalqimiz tarixida muhim o'rin tutgan ushbu davrda tom ma'noda tub o'zgarishlar amalga oshirildi, xalqaro munosabatlarning teng huquqli sub'ektiga aylangan, jahon hamjamiyatida o'zining munosib va mustahkam o'rniga ega bo'lgan – O'zbekiston deb atalgan yangi demokratik davlat barpo etildi. Bugun ana shu mustahkam poydevor asosida mamlakatimizni jadal isloh etish va modernizatsiya qilishning yangi davri – milliy taraqqiyotimizning keyingi mantiqiy bosqichi izchil davom etmoqda.

"Davlat boshqaruvini yangilash va yanada demokratlashtirish, mamlakatni modernizatsiya qilishda siyosiy partiyalar rolini kuchaytirish to'g'risida"gi

¹ Tulenova G. Ma'naviy etuklikdan ijtimoiy faollik sari. - T.: "Aloqachi", 2008

konstitutsiyaviy qonunning qabul qilinishi, hech shubhasiz, demokratik islohotlarni chuqurlashtirish borasida asosiy va hal etuvchi rol o'ynaydi.

Hozirgi sharoitda siyosiy partiyalar fuqarolarning siyosiy va ijtimoiy faolligini oshirish, aholining ayniqsa saylov jarayonlarida xohish-irodasi va fikrini ifodalash, markazda va joylarda davlat hokimiyati organlarini shakllantirishning muhim ta'sir o'tkazuvchi vositasiga aylanishi alohida ahamiyat kasb etadi.

SHu o'rinda mamlakatimiz iqtisodiyotining jadal o'sib borayotgani iqtisodiyotning barcha soha va tarmoqlarida chuqur iqtisodiy islohotlarni amalga oshirishga asoslanganini yana bir bor ta'kidlab o'tmoqchiman. O'tgan yillar davomida iqtisodiyotni isloh qilishning har bir bosqichida ustuvor vazifalarni aniq belgilashga alohida e'tibor qaralib, ularni hal etish uchun zarur moliyaviy, moddiy va insoniy resurslar jalb etilmoqda.

Iqtisodiyotni yanada erkinlashtirish, xo'jalik yurituvchi sub'ektlar faoliyati erkinligini va iqtisodiy mustaqilligini oshirish, keng tarmoqli bozor infratuzilmasini shakllantirish, davlatning nazorat va boshqaruv vakolatini keskin kamaytirish, uning korxonalar xo'jalik faoliyatiga aralashuvini cheklash, tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirish yo'lidagi to'siqlarni bartaraf etish – bularning barchasi islohotlarni chuqurlashtirishning hal qiluvchi yo'nalishi hisoblanadi.

Iqtisodiyotda chuqur tarkibiy o'zgarishlarni amalga oshirish g'oyat muhim ahamiyat kasb etadi. Buning negizini mahalliy xom ashyoni qayta ishlash va jahon bozorida keskin raqobatga bardosh bera oladigan mahsulotlar tayyorlashga asoslangan sanoat tarmoqlarining etakchi o'ringa chiqishi va xizmat ko'rsatish sohalarining tez sur'atlar bilan rivojlanishi tashkil qiladi.

O'tgan davrda qo'lga kiritgan salmoqli yutuq va natijalarimiz xalqimizning daromadlari va farovonligini izchil ravishda oshirib borishni ta'minlash, keng ko'lamli ijtimoiy dasturlarni muvaffaqiyatli amalga oshirish imkonini berdi.

Mamlakatimiz aholisi, avvalo qishloq joylardagi odamlarning tumush sharoiti izchil tarzda yaxshilanmoqda.

O'zbekistonimizning dunyodagi rivojlangan mamlakatlar safidan o'rin olishiga erishish borasida zarur shart-sharoit va mustahkam poydevor bo'lib xizmat qilishi mumkin.

“Hamma narsa inson uchun, uning kelajagi uchun” degan ezgu tamoyilni to'liq amalga oshirish biz uchun doim eng muhim ustuvor vazifa bo'lib kelgan va bundan keyin ham shunday bo'lib qoladi.

Taqrorlash uchun savollar:

1. “Demokratiyaning universal modeli” haqidagi qarashlarga qanday qaraysiz?

2. O'zbekiston birinchi Prezidenti Islom Karimovning “O'zbekiston - bozor munosabatlariga o'tishning o'ziga xos yo'li” asarida milliy taraqqiyat strategiyasining kontseptual jihatdan qanday asoslangan?

3. Bozor iqtisodiyati munosabatlarida milliy va umuminsoniy tamoyillarning uyg'unligini ta'minlash zarurati nimadan iborat?

4. O'zbekistonning o'ziga xos milliy taraqqiyot strategiyasini amalga oshirishning iqtisodiy, siyosiy mexanizmlari nimadan iborat?

V-MAVZU: IJTIMOY-SIYOSIY SOHANING G'OYAVIY ASOSLARINING O'ZGARISHI VA RIVOJLANISH STRATEGIYASI

Reja:

1. Huquqiy demokratik davlat va fuqarolik jamiyati tushunchasi va uning mazmun-mohiyati.

2. Davlatchilikning g'oyaviy-huquqiy asoslarining yaratilishi.

3. O'zbekistonda yangi siyosiy tizim va davlat tuzilishi borasidagi islohotlar.

4. Kuchli davlatdan kuchli fuqarolik jamiyatiga o'tish kontseptsiyasining amaliyoti.

1-masala. O'zbekiston mustaqillikka erishganidan so'ng kun tartibida jahon andozalariga mos keladigan davlat qurish, siyosiy, ijtimoiy va iqtisodiy sohada tub islohotlarni amalga oshirish, ularni qonun bilan mustahkamlaydigan huquqiy tizimni vujudga keltirish vazifasi turar edi. Chunki, sobiq sotsialistik tuzumga xos ijtimoiy munosabatlar va jarayonlar endilikda respublikada barpo qilinajak yangi jamiyat manfaatlariga mos kelmas edi. Mulkchilik, mulkka egalik va uni boshqarish, ishlab chiqarish omillari, bozor mexanizmi, davlatning ijtimoiy-iqtisodiy hayotni normal izga solish ana shunday jiddiy yangilanishlarni taqozo etar edi.

SHuning uchun davlat va jamiyat qurilishi borasida huquqiy demokratik davlat va fuqarolik jamiyatini barpo qilish strategik maqsad qilib olindi. O'zbekiston birinchi Prezidenti Islom Karimov o'zining "O'zbekiston XXI asr bo'sag'asida: xavfsizlikka tahdid, barqarorlik shartlari va taraqqiyot kafolatlari" asarida "islohotlarning dastlabki bosqichida davlatning faol roli asosiy vakolatlar davlatning va eng avvalo, ijro etuvchi hokimiyatning ixtiyorida bo'lishini taqozo etdi. Demokratik o'zgarishlarning hozirgi bosqichi siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy taraqqiyotning uzoq vaqtga mo'ljallangan strategiyasini ishlab chiqishni talab qilmoqda. Bunda davlatning roli demokratik taraqqiyotimizning pirovard maqsadi - fuqarolik jamiyati barpo etish maqsadiga asoslangan holda tubdan o'zgarishi darkor"¹, - deb hisoblab, ko'pgina masalalarni asta-sekin davlat hokimiyatidan jamoat tashkilotlariga va fuqarolarning o'z-o'zini boshqarish organlariga topshirilishi kerakligini ta'kidlagan edi.

¹ Karimov I.A. O'zbekiston XXI asr bo'sag'asida: xavfsizlikka tahdid, barqarorlik shartlari va taraqqiyot kafolatlari. -T.: "O'zbekiston". 1997. - 159-160-betlar.

Bu strategik maqsadning mazmun mohiyatini tushinish uchun avvalo demokratik davlat, huquqiy davlat, fuqarolik jamiyati tushunchalari-ning mazmun-mohiyatlari bilan tanishib olishimiz kerak bo'ladi. "Demokratik davlat" tushunchasining o'zagida "demokratiya" tushunchasi turadi. "Demokratiya" so'zi yunoncha "demos" – "xalq" va "kratos" – "hokimiyat" so'zlaridan kelib chiqqan bo'lib, "xalq hokimiyati" degan ma'noni bildiradi.

Demokratik davlat fuqarolarning davlat va jamoat ishlarini boshqarishdagi huquqlarini amalda ta'minlaydi, ana shunday ishtirok etishga sharoit yaratadi, shaxsning huquq va erkinliklari to'la ro'yobga chiqarilishini kafolatlaydi. Ijtimoiy hayotning barcha sohalarida qonun bilan taqiqlanmagan faoliyatni amalga oshirishga ruxsat etiladi. Demokratik davlat - davlatning tamomila yangi tarixiy shaklidir. U ijtimoiy adolat tamoyillariga, huquqqa, qonunga, qonuniylikka asoslanadigan davlatdir. Demokratik davlat xalq uchun xizmat qiladigan, uning manfaatlari va huquqlarini ta'minlaydigan davlatdir. Demokratik jamiyat qurish jarayoni kuchli fuqarolik jamiyati yaratilishini taqozo qiladi.

Xalqimiz demokratik davlat qurishni maqsad qilib olgan. Demokratik davlat - bu xalq hokimiyatchiligiga asoslangan davlatdir. Demokratik davlatda xalq hokimiyati o'rnatiladi. Zero, xalq - davlat hokimiyatining birdan-bir manbaidir. Bu O'zbekiston Konstitutsiyasida o'z ifodasini topgan (7-modda, 1-qism). Buni davlat hokimiyati markaziy organlarining xalqimiz xohish-irodasi asosida tashkil etilayotgani misolida ko'rishimiz mumkin. Xususan, Prezident saylovlari, Oliy Majlisga bo'lib o'tgan saylovlar buning yorqin dalilidir.

Xalqimiz huquqiy davlat qurish borasida ulkan ishlarni amalga oshirmoqda. Huquqiy davlat - bu Konstitutsiyaga, qonunlarga, huquqqa asoslangan davlat bo'lib, unda barcha masalalar qonunlar negizida va qonunlarga asoslanib hal etiladi. Bu qonunlar ustuvorligi ta'minlanishining ifodasi sifatida namoyon bo'ladi. Huquqiy davlat qurish fuqarolarning huquqiy savodxon bo'lishlari orqali kechadigan jarayondir. SHunday ekan, mamlakatimizning har bir fuqarosi o'z huquq va erkinliklarini to'g'ri anglab olishi, konstitutsiyaviy burchini tushunishi lozim.

Fuqarolik jamiyati to'g'risida ham qisqacha to'xtalib o'tish maqsadga muvofiq. Agar "jamiyat" tushunchasini makonu zamonda mavjud, turmush tarzi va manfaatlari mushtarak bo'lgan insonlarning o'zaro aloqadorligini ifodalovchi birlik deb tushunsak, fuqarolik jamiyati esa ana shunday jamiyatning rivojlanishida ma'lum sharoitlarda qaror topadigan uning yuqori bosqichidir.

Jamiyat insoniyat tarixiy taraqqiyotining ma'lum bosqichida shakllanadigan ijtimoiy munosabatlar majmuidir. Fuqarolik jamiyati - bu yuksak fazilatlariga ega bo'lgan insonlar jamiyatidir. Fuqarolik jamiyati - bu shunday ijtimoiy tuzumki, unda qonunlar ustuvorligi ta'minlanadi, inson huquq va erkinliklari qaror topadi, siyosiy partiyalar va institutlar, mafkura va fikrlarning xilma-xilligi ta'minlanadi, insonga uning iqtisodiy, siyosiy va madaniy hayoti shakllarini erkin tanlash kafolatlanadi, fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlarining mavqei yuksak bo'ladi. Mamlakatning har bir fuqarosi fuqarolik institutlari faoliyatida keng

ishtirok etish va ular orqali siyosiy, ijtimoiy, iqtisodiy, ma'naviy va huquqiy jihatdan o'z ehtiyojlarini qondirish imkoniyatiga ega bo'ladi. Fuqarolik jamiyatida davlat va uning organlari faoliyati ustidan fuqarolarning *jamoatchilik nazorati* o'rnatiladi. Davlatning bir qator vakolatlari jamoat tashkilotlari zimmasiga yuklanadi.

Prezident Islom Karimov fuqarolik jamiyati haqida shunday degan edi: "Biz uchun fuqarolik jamiyati – ijtimoiy makon. Bu makonda qonun ustuvor bo'lib, u insonning o'z-o'zini kamol toptirishiga monelik qilmaydi, aksincha, yordam beradi. SHaxs manfaatlari, uning huquq va erkinliklari to'la darajada ro'yobga chiqishiga ko'maklashadi"¹.

Eng avvalo aytish kerakki rivojlangan fuqarolik jamiyati huquq-tartibot va huquqiy davlatchilik mavjud bo'lishining kafolatidir. Fuqarolik jamiyati o'z shaxsiy maqsadlarini ko'zda tutuvchi insonning mustaqil faollik sohasi. Bunda ijtimoiy muloqotning barcha qatnashchilari o'z shaxsiy manfaatlarini amalga oshiruvchi, himoya qiluvchi erkin va rasman teng sub'ektlar sifatida namoyon bo'ladi.

Sen-Simon jamiyat o'zi birdek nafratlanadigan ikkita dushmanga ega, bu — boshboshdoqlik va istibdod, deb o'z vaqtida ta'kidlagandi. Fuqarolik jamiyati ana shu boshboshdoqlik va istibdodni cheklab turadi.

Fuqarolik jamiyatining asosiy belgilari sifatida quyidagilarni ko'rsatish maqsadga muvofiq:

iqtisodiy sohada — nodavlat tashkilotlar, shirkatlar, ijara jamoalari, aksiyadorlik jamiyatlari, uyushmalar, korporatsiyalarning mavjudligidir;

ijtimoiy sohada — oila, partiyalar, jamoat tashkilotlari va harakatlar, ish va yashash joylaridagi o'zini-o'zi boshqarish organlari, nodavlat ommaviy axborot vositalari, jamoatchilik fikrini aniqlash, shakllantirish va ifoda etishning madaniylashgan tartibotlari, ijtimoiy ixtiloflarni kuch ishlatmasdan, tazyiqsiz, qonunlar doirasida hal qilish amaliyotining mavjudligidir;

ma'naviy sohada — so'z, vijdon va fikrlar erkinligi, o'z fikrini ochiq bildira olishning real imkoniyatlari, ijodiy, ilmiy va boshqa uyushmalar mustaqilligining ham qonuniy, ham amaliy jihatlardan ta'minlanganligidir.

Fuqarolik jamiyatining rivojlanishi degani davlatning roli kamayadi degani emas. Hatto eng demokratik va huquqiy davlat ham kuchli davlat bo'lib qolishi darkor. Uning zaif bo'lishiga yo'l qo'yib bo'lmaydi. Chunki, umummilliy vazifalar bo'lgan mudofaa, davlat xavfsizligi va fuqarolar xavfsizligi, tashqi siyosat, valyuta-moliya hamda soliq tizimlarini, qonunlar qabul qili va uning ustuvorligini ta'minlash borasidagi boshqaruv hamda nazoratni ta'minlash davlat va uning siyosiy hokimiyati zimmasida qolishi kerak bo'ladi.

SHunday qilib, **fuqarolik jamiyatini shakllantirishning strategik yo'li:**

a) siyosiy plyuralizmni rivojlantirishga;

¹ Karimov I.A. O'zbekiston XXI asr bo'sag'asida: xavfsizlikka tahdid, barqarorlik shartlari va taraqqiyot kafolatlari. –T.: "O'zbekiston", 1997.- 173-bet.

- b) davlatning ijtimoiy rolini kuchaytirishga;
- v) shaxsning mustaqilligini ta'minlashga;
- g) davlatning iqtisodiyotdagi rolini o'zgartirishga yo'naltirilgan bo'lishi darkor.

2-masala. Jahonda barcha mamlakatlarga mos keladigan ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishning tamoyillari, barcha uchun tavsiya etish lozim bo'lgan tayyor andozalar hech qachon bo'lmagan. SHuning uchun O'zbekistonda yangi davlat tizimini yaratish va jamiyatni yangilashda milliy xususiyatlarni hisobga olgan holda o'zimizning va jahon xalqlarining ilg'or tajribalaridan unumli foydalanildi.

Davlatchilikni shakllantirishda o'tish davrining muammolarini hal etishning eng muhim omili, bu kuchli davlatni barpo etishdir deb qaraldi. Bunday davlatsiz (bu esa jahondagi ko'pgina mamlakatlar tajribasida tasdiqlangan) davlatning bosh islohotchi bo'lishi, kuchli ijtimoiy himoya siyosatini olib borishi, mavjud ijtimoiy imkoniyatlarni safarbar etishi, o'rtqa qatlamni shakllantirishi, xalqaro munosabatlarda muvaffaqiyatlarga erishish mumkin emas edi. SHu sababli o'tish davri va milliy davlatchilikni barpo etish sharoitida ob'ektiv zarurat bo'lgan kuchli davlatdan – kuchli fuqarolik jamiyatiga izchil va bosqichma-bosqich o'tishga erishish ushbu davrda davlat tizimini isloh etishning asosiy va hal qiluvchi vazifasi bo'lishi darkor edi.

I.Karimov taraqqiyotning O'zbekiston uchun maqbul yo'lini ishlab chiqar ekan, avvalo, mamlakatda yaratilajak jamiyat qanday mazmun kasb etishiga e'tibor berib, O'zbekistonda bunyod etiladigan jamiyat barcha « izm» lardan holi va u qanday nomlanishidan qat'i nazar adolatli, xalqchil, insonparvar jamiyat bo'lmog'i lozim, ya'ni, mamlakatimizdagi davlat va jamiyat qurilishi, siyosiy, sud-huquq sohasidagi islohotlar huquqiy demokratik davlat va fuqarolik jamiyatini barpo etishga qaratilgan bo'lishi kerakligini uqtirgan edi.

SHuning uchun ham, mustaqillik yillarida mamlakat ichki va tashqi siyosatining asosiy yo'nalishlari pirovard natijada mustaqil O'zbekistonda yangi, adolatli jamiyat barpo etishga qaratildi. “Respublikada sobitqadamlik bilan xalqchil, adolatli jamiyatni bunyod etish — bosh vazifadir”, - deb uqtirar edi I.Karimov. Bu boradagi fikrini davom ettirib u “O'zbekiston kelajagi buyuk davlat. Bu — mustaqil, demokratik, huquqiy davlatdir. Bu — insonparvarlik qoidalariga asoslangan, millati, dini, ijtimoiy ahvoli, siyosiy e'tiqodlaridan qat'i nazar, fuqarolarning huquqlari va erkinliklarini ta'minlab beradigan davlatdir. Xalq davlat hokimiyatining manbaidir”¹, — degan qoidani ilgari surdi. Bu mustaqillikning bir yilligi arafasidayoq jamiyatni yangilash, davlatni tubdan isloh qilish haqida qat'iy qilib o'rtaga tashlangan fikr edi. I.Karimov “O'zbekistonning o'z istiqlol va taraqqiyot yo'li” asarida davlatchilik, siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy va ma'naviy sohalarida amalga oshirilishi lozim bo'lgan vazifalarni belgilab berdi.

Jumladan, davlatchilik sohasida:

¹ Karimov I.A. O'zbekiston: milliy istiqlol, iqtisod, siyosat, mafkura. 1-Jild. - T.: “O'zbekiston”, 1996, 44-bet.

-davlatning yalpi islohotlar o'tkazishda tashabbuskorligi, aholi bunyodkorlik va yaratuvchanlik faoliyatlarining rag'batlantirilishi;

-huquqiy demokratik davlat qurishda milliy va umuminsoniy tamoyillarning uyg'unlashtirilishi;

-qonun oldida aholi barcha qatlamlari tengligining ta'minlanishi, qonun ustuvorligi tamoyillarining umumjamiyat tomonidan qabul qilingan voqelikka aylantirilishi;

-jamiyat a'zolari moddiy, ma'naviy va ijtimoiy imkoniyatlarining mamlakatni ozod va obod o'lkaga aylantirish g'oyalariга safarbar etilishi;

-aholining mulkdorlar qatlamini shakllantirish borasidagi sa'y-harakatlar, aholi turli tabaqalari turmush tarzida haddan tashqari farqlar yuzaga kelib qolishining oldini olish;

-xalqaro iqtisodiy hamkorlikning yanada takomillashtirilishi, bir mamlakat bilan yaqinlashuv boshqa davlatlar bilan uzoqlashuv holatiga olib kelmasligi tamoyilining izchil amalga oshuvi.

Siyosiy sohada bu:

-xalq, ham bevosita, ham o'z vakillari orqali davlat hokimiyatini amalga oshirishda to'liq ishtirok etishi lozimligini;

-hokimiyat bo'linishining jahon tan olgan qonun chiqaruvchi, ijro etuvchi va sud hokimiyatiga bo'linish tamoyilini joriy etish asosida demokratiyani chuqurlashtirish hamda milliy davlatchilikni barpo qilishni;

-jamiyatning siyosiy tizimini, davlat idoralarining tuzilmasini tubdan yangilashni;

-barcha fuqarolarning qonun oldidagi huquqiy tengligini va qonunning ustunligini ta'minlashni;

-bir mafkuraning, bir dunyokarashning yakka hokimligidan voz kechish, siyosiy tashkilotlar, mafkuralar va fikrlar xilma-xilligini tan olishni;

-demokratiyaning qonuniy tarkibi sifatida ko'ppartiyaviylikni shakllantirishni;

-O'zbekistonda tug'ilib, uning zaminida yashayotgan, mehnat qilayotgan har bir kishi, milliy mansubligi va e'tiqodidan qat'iy nazar respublikaning teng huquqli fuqarosi bo'lishga erishishni bildiradi.

Iqtisodiy sohada:

-milliy boylikning ko'payishini ta'minlaydigan barqaror, rivojlanib boruvchi iqtisodiyotni barpo etish;

-ijtimoiy jihatdan yo'naltirilgan bozor iqtisodiyotini bosqichma-bosqich shakllantirish;

-mulk egalari huquqlarining davlat yo'li bilan himoya qilishini ta'minlash va barcha mulkchilik shakllarining huquqiy tengligini qaror topshirish;

-iqtisodiyotni o'ta markazlashtirmasdan korxonalar va tashkilotlarning mustaqilligini kengaytirishni, davlatning xo'jalik faoliyatiga bevosita aralashuvidan voz kechish;

Ijtimoiy va ma'naviy sohada:

- insonparvarlik g'oyalariga sodiqlikni, inson, uning hayoti va shaxsiy daxlsizligi, erkinligi, qadr-qimmatini, yashash joyini tanlash huquqi saqlanib qolishi;
- ma'naviyatni qayta tiklashni;
- o'zbek tilini rivojlantirishni;
- xurfiylik, vijdon va din erkinligini qaror toptirishni;
- ijtimoiy adolat qoidalarini ruyobga chiqarish, aholining eng nochor katamlari — keksalar, nogironlar, etim-esirlar, ko'p bolali oilalar, o'quvchi-yoshlarning davlat tomonidan iqtisodiy muhofazaga bo'lgan kafolatli huquqlarini ta'minlashni;
- odamlarning iste'dod qobiliyatlarini namoyon etish uchun shart-sharoit yaratish va boshqalar.¹

I.Karimov yangilanayotgan jamiyat mazmun-mohiyatini ko'rsatish bilan birga dolzarb vazifa qilib, eng avvalo bozor iqtisodiga o'tish masalasini qo'ydi. Faqat **iqtisodiy baquvvat davlatgina kuchli bo'ladi va u har qanday islohotlarga qodir bo'ladi** degan g'oyani ilgari surdi.

SHuning uchun ham I.A.Karimov "O'zbekiston — bozor munosabatlariga o'tishning o'ziga xos yo'li" asarida « O'zbekiston o'zi uchun tanlab olgan yo'l ijtimoiy sohaga yo'naltirilgan, respublikaning manfaatlariga, shart-sharoitlari va xususiyatlariga eng ko'p darajada mos keladigan bozor iqtisodiyotini shakllantirishga qaratilgandir.

Ayni mana shunday yo'l O'zbekiston xalqining munosib turmushini, uning huquqlari va erkinliklarini kafolatlashi, milliy an'analari va madaniyatining qayta tiklanishi, insonni shaxs sifatida ma'naviy axloqiy kamol topishini ta'minlashi mumkin»², - deb kat'iy ko'rsatib bergan edi. Milliy davlatchilikning shakllanishi jarayonlari mamlakatning bozor iqtisodiyotiga o'tish jarayonlari bilan birga qo'shib olib borildi, siyosiy islohotlar iqtisodiy islohotlar kabi bosqichma-bosqich amalga oshirildi.

O'zbekistonning yangi jamiyat qurish borasidagi islohotlari bosqichma-bosqich olib borilishi bir tomondan, avvaldan meros bo'lib qolgan barcha ijobiy tajribalami **chuqur o'zlashtirish imkonini berdi, ikkinchi tomondan esa islohot** qilishning asosiy bosqichlarini aniq ajratib berdi. Bu bosqichlarning har biri uchun konkret maqsadlarni, ularga erishish vositalarini belgilab olishga sharoit yaratdi. Aniqrog'i, bu tamoyil **"yangi uy qurmay turib, eskisini buzmaslik"** haqidagi xalqning dono fikriga asoslanganini ko'rsatadi.

Mustaqil davlatning huquqiy asosi ikki marta qayta muhokama qilingandan keyin 1992 yil 8 dekabrda qabul qilingan O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi bo'ldi. Uning asosiy xususiyatlari quyidagilar edi:

¹ Karimov I.A. O'zbekiston buyuk kelajak sari. —T.: "O'zbekiston", 1998.- 15-20-betlar.

² Karimov I.A. Bizdan ozod va obod vatan qolsin. —T.: "O'zbekiston", 1994.- 28-bet.

Birinchidan, Konstitutsiyaning ishlab chiqilishida ko'pgina jahon davlatlari konstitutsion tajribasi yutuqlaridan foydalanildi va o'zbek xalqi madaniyati va milliy an'analarining chuqur ildizlariga tayanildi.

Ikkinchidan, ushbu hujjat, O'zbekiston Respublikasidagi avvalgi ijtimoiy-iqtisodiy, davlat siyosiy tizimini amalda boshqa tizimga aylanganini, tubdan yangilanish ro'y berganini huquqiy jihatdan rasmiy-lashtirdi. Masalan "sotsialistik" o'tmishdan, ayni vaqtda sovet namunasidagi tizimdan ham voz kechgan holda "umum xalq mulkchiligini" ijtimoiy taraqqiyotga to'g'anoq sifatida inkor etib, xususiy mulkni, iqtisodiy erkinlik va yakka tartibdagi tadbirkorlikni tan oldi. Unda davlatimizning ijtimoiy-siyosiy xususiyati, uni rivojlantirishning asosiy g'oyalari, respublika ichki va tashqi siyosatining eng muhim yo'nalishlari belgilab berildi. Konstitutsiya jahonning siyosiy haritasida yangi suveren davlat — O'zbekiston Respublikasi paydo bo'lganligini qonuniy tasdiqlab berdi.

O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi qonunlar va me'yoriy hujjatlar qabul qilinishida ustuvorlikka ega. Boshqa qonunlarning hammasi u yoki bu tarzda Konstitutsiyaviy me'yorlar asosida yaratiladi, uni rivojlantiradi va ro'yobga chiqaradi. Uning asosida normativ-huquqiy hujjatlar ishlab chiqiladi.

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi qudratli axloqiy kuchga egadir. Unda avvalo insonparvarlik, adolat, g'oyalari mustahkamlab qo'yilgan. Konstitutsiyaning "insonga qaratilganligi" xususiyatini alohida ajratib ko'rsatish lozim. Konstitutsiya maqsadining cho'qqisida inson, fuqaro, uning huquqlari va qonuniy manfaatlar turadi. "O'zbekiston Respublikasida demokratiya umuminsoniy tamoyillarga asoslanadi, ularga ko'ra inson, uning hayoti, erkinligi, sha'ni, qadr-qimmat va boshqa daxlsiz huquqlari oliy kddriyat hisoblanadi"¹, - deb bayon etilgan.

Davlat suvereniteta tamoyili — respublikada davlat hokimiyatini tashkil etishning muhim tamoyilidir. Hokimiyat suverenitetining mazmuni shundaki bunda hokimiyat bir tomondan mamlakat ichida ustunlik va mustaqillikka ega bo'lsa, ikkinchi tomondan tashqi siyosat, boshqa davlatlar bilan o'zaro munosabatda ustunlik qiladi, o'zi erkin, mustaqil ish ko'radi. Davlat suverenitetining ichki jihatlari mazmuni Konstitutsiyaning 1-bobida juda aniq ochib berilgan. CHunonchi, "O'zbekiston suveren demokratik respublika"² ekanligi bayon etilgan. Davlat o'z hududi va milliy boyliklariga nisbatan eng oliy huquqqa egadir. "O'zbekistonning davlat chegarasi va hududi daxlsiz va bo'linmasdir"³, (3-moddada). O'zbekiston Respublikasi mustaqil ravishda o'zining milliy davlat va ma'muriy-hududiy tuzilishini, hokimiyatni va boshqaruv organlarining tizimini belgilaydi, ichki va tashqi siyosatini mustaqil amalga oshiradi.

Davlat suverenitetining beistisno barcha ijtimoiy hokimiyat vakolatlari faqat konstitutsiyaga binoan tuzilib, amalda bo'lgan davlat institutlaridagiga to'la va

¹ O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. –T.: "O'zbekiston", 2014. - 5-bet.

² O'sha manba, 4-bet.

³ O'sha joyda.

so'zsiz jamlanishini taqozo qiladi. Ana shu nuqtai nazardan 10-modda mantiqan juda katta ahamiyatga ega. "O'zbekiston xalqi nomidan faqat u saylagan Respublika Oliy Majlisi va Prezidenti ish olib borishi mumkin"¹. O'zbekiston Respublikasida davlat hokimiyatini faqatgina O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi va qonunlarida vakolat berilgan idoralar amalga oshirishi ham nazarda tutilgan. Konstitutsiyada nazarda tutilmagan tartibda davlat hokimiyatini to'xtatib qo'yish yoki tugatish, hokimiyatning yangi tizimlarini yaratish Konstitutsiyaga xilof hisoblanadi va qonunga binoan javobgarlikka tortish uchun asos bo'ladi (7-modda).²

Konstitutsiya O'zbekiston davlati xalqaro munosabatlarining teng huquqli sub'ekti ekanligini ta'minlaydi.

Ushbu Konstitutsiyada xalq azaldan orzu qilgan, o'z taqdirini o'zi belgilashi koidasi mukammal tarzda o'rin olgan. SHu bois Konstitutsiya xalq hokimiyati tamoyiliga asoslanadi va uni mustahkamlaydi. Xalq hokimiyati degan ibora butun hokimiyat amalda va yuridik jihatdan xalqniki ekanligini anglatadi. Xalq hokimiyati o'z vazifalarini ham bevosita, ham o'zi saylagan davlat organlari orqali xalq manfaatlarini ko'zlab amalga oshiradi. Konstitutsiyaning 7-moddasiga muvofiq "xalq davlat hokimiyatining birdan-bir manbaidir"³.

Asosiy Qonunda xalq hokimiyatining real omillari ko'rsatib berilgan. Xalq saylov yo'li bilan vakillik hokimiyati organlarini tuzadi, mamlakat Prezidentini saylaydi, umumxalq muhokamasi va referendumlari orqali jamiyat va davlat ishlarini boshqarishda, qarorlar (qonunlar) qabul qilinishida ishtirok etadi (9-modda)⁴. SHu tarzda xalqning suveren xohish-irodasi, uning o'z davlat hokimiyatini ruyobga chiqarish usullari konstitutsiyaviy yo'l bilan mustahkamlab qo'yilgan. YAna shuni xam alohida ta'kidlash joizki demokratizm — yangi Konstitutsiyaning asosiy tamoyili hisoblanadi. CHunki, haqiqiy demokratiya tamoyillarini qaror toptirish yangi demokratik, adolatli jamiyat qurishda o'ta muhim siyosiy ahamiyatga ega bo'lgan vazifadir.

SHuningdek, Konstitutsiyada O'zbekiston Respublikasi davlat hokimiyati oliy organlarining tuzilishi, hokimiyatlar taqsimlanishi tamoyili ham asoslab berilgan. YA'ni, Konstitutsiyada qonun chiqaruvchi hokimiyat, ijro etuvchi hokimiyat va sud hokimiyatining o'zaro hamjihatligi va mustaqil ravishda amal qilishining o'ta maqbul mexanizmlari mustahkamlab berilgan.

Hokimiyatning uchta tarmog'i o'rtasida muvozanat saqlashning oqilona tizimi yaratilgan. CHunonchi, qonun chiqaruvchi hokimiyat Oliy Majlis tomonidan, ijroiya hokimiyati esa O'zbekiston Respublikasi Prezidenti va uning rahbarligi ostida Vazirlar Mahkamasi tomonidan amalga oshiriladi.

Sud hokimiyati — Konstitutsiyaviy sud, Oliy sud va Oliy xo'jalik sudi tomonidan amalga oshirilib, ular birgalikda respublikaning yagona sud tizimini

¹ O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. –T.: "O'zbekiston", 2014. - 5-bet.

² O'sha manba, 4-bet.

³ O'sha manba, 45-bet.

⁴ O'sha manba, 5-bet.

tashkil etadi. Oliy Majlis tarkibida uning normal faoliyatini tartibga soladigan, hal etib bo'lmaydigan ixtiloflar yuz berganda yoxud u bir necha marta Konstitutsiyaga zid qarorlar qabul qilsa, Prezident Konstitutsiyaviy sud bilan kelishgan holda qabul qilgan o'z qarori bilan Oliy Majlisni tarqatib yuborishi mumkin (95-modda)¹. Konstitutsion sud respublika qonunlari va Prezidentning Farmonlari Konstitutsiyaga qanchalik mos kelishini aniqlaydi. Uning Konstitutsiyada o'ziga berilgan vakolatlari doirasida qabul qilingan qarorlari uzil-kesil hisoblanadi va bu qarorlarning ustidan shikoyat qilinishi mumkin emas.

Mustaqillik yillarida Konstitutsiya va qonunchilik joylardagi davlat hokimiyati organlari o'zini-o'zi boshqarish tamoyillarini mustahkamlashga qaratilgan mahalliy hokimiyatning boshlig'i bo'lgan hokim tartiboti joriy etildi. Tegishli huquqlarga ega mahalliy vakillik hokimiyati — xalq Kengashlariga, shuningdek ijroiya hokimiyatiga viloyat, tuman, shahar hokimlari boshchilik qiladigan bo'ldi.

Hokim o'z vakolatlarini yakka boshchilik asosida amalga oshiradi va o'zi rahbarlik qilayotgan idoralarning qarorlari va faoliyati uchun shaxsan javobgar bo'ladi. Shaharchalar, qishloqlar va ovullarda mahalliy hokimiyat o'z-o'zini boshqarish jamoat organlari shaklida amalga oshiriladi. Fuqarolarning yig'inlari bunday o'zini-o'zi boshqarishning organlari hisoblanadi. Fuqarolar ikki yarim yil muddatga rais (oqsoqol) va uning maslahatchilarini saylaydilar. O'zini-o'zi boshqarishning bunday shakli shahardagi mahallalar, shaharchalar, qishloqlar va ovullarda ham amalga oshiriladi.

SHunday qilib, O'zbekiston mustaqillikka erishgandan so'ng dastavval mustakillikning g'oyaviy-huquqiy asoslari yaratildi. Mamlakatning istiqloq Konstitutsiyasi qabul qilindi. Milliy davlat tizimi an'anaviy davlatchilik g'oyalari va jahon davlatchiligi ilg'or tajribalarining sintezi shaklida barpo etildi. Har qanday demokratik tizim negizida yotgan — hokimiyatning qonun chiqaruvchi, ijro etuvchi va sud-huquq tarmoqlarining vazifa va vakolatlari aniq belgilab qo'yilgan, ularning manfaatlar muvozanatini va bir-birini tiyib turishini ta'minlovchi tizim shakllantirildi.

3-masala. 1992 yilda qabul qilingan Konstitutsiyaga muvofiq Prezidentga favqulodda keng vakolatlar berilganligini ko'rish mumkin. Davlat boshlig'i – Prezidentga keng vakolatlar berilishi mohiyatini tushunish uchun Respublika boshqaruv shaklining parlamentar respublika va Prezidentlik respublikalarining farqini bilish kerak bo'ladi.

Boshqaruvning parlamentar respublika usulida Prezident parlament yig'ilishida, uning a'zolari tomonidan saylanadi. Prezidentlik respublika boshqaruvida esa u umumxalq saylovi yo'li bilan barcha fuqarolarning ovoz berishi asosida saylanadi. Bunda Prezident o'z vakolatini parlamentning sanoqli a'zolaridan emas, balki, keng xalq ommasidan oladi. Qolaversa, buning siyosiy, huquqiy, ma'naviy va demokratik mazmuni kengroq ekanligi ko'pgina

¹ O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. –T.: "O'zbekiston". 2014.-27-28-betlar.

siyosatshunos olimlar tomonidan e'tirof etilgan. Prezidentlik respublikasida prezidentning mamlakat boshqaruvida vakolatlari kengroq bo'ladi, u davlat boshlig'i bo'lish bilan birga, ijroiya hokimiyat boshlig'i ham bo'lib, ichki va tashqi siyosatda asosiy rolni bajaradi. Parlamentar respublikada esa parlamentda eng ko'p ovoz to'plagan partiya etakchisi bosh vazirlikka saylanishi va mamlakatda ichki va tashqi siyosatni olib borishi mumkin. SHu orqali Parlamentning qonun chiqarishda va uni ijro etishda ta'siri kuchli bo'ladi.

Konstitutsiyada O'zbekiston boshqaruv shakliga ko'ra Prezidentlik Respublika ekanligi qanday namoyon bo'lgan edi? Aytish kerakki, Konstitutsiyada kuchli va layoqatli ijroiya hokimiyati rivojlantirilgan. Bir tizimdan boshqa tizimga o'tish davrida kuchli ijroiya hokimiyati zarurdir. Uni mustahkamlash qonun chiqaruvchi hokimiyat mavqeini pasaytirish hisobiga yuz berishi kerak emasligiga e'tibor berilgan.

1992 yildagi Konstitutsiyaga muvofiq Prezident O'zbekiston Respublikasida davlat boshlig'i va ijroiya hokimiyatning boshlig'i, Vazirlar Mahkamasining Raisi, fuqarolarning huquqlari va erkinliklari, Konstitutsiya va qonunlarga rioya etilishining kafili, O'zbekiston Respublikasining suvereniteti, xavfsizligi va huquqiy yaxlitligini muhofaza etish yuzasidan zarur chora-tadbirlar ko'radi, mamlakat ichkarisida va xalqaro munosabatlarda respublika nomidan ish ko'radi, muzokaralar olib boradi. Respublikaning shartnoma va bitimlarini imzolaydi, respublika tomonidan tuzilgan shartnomalarga, bitimlarga va uning majburiyatlariga rioya etilishini ta'minlaydi.

Prezident davlat boshlig'i sifatida hokimiyat va davlat boshqaruvi oliy organlarining hamjihatligini ta'minlaydi. U ijroiya hokimiyati devonini tuzadi va unga rahbarlik qiladi, vazirliklarni, davlat qo'mitalarini hamda davlat boshqaruvining boshqa organlarini tuzadi va tugatadi, shu masalalarga doyr farmonlarni Oliy Majlis tasdig'iga kiritadi. Bosh Vazir, uning birinchi o'rinbosari va o'rinbosarlarini, Vazirlar Mahkamasi a'zolarini lavozimiga tayinlaydi va ularni lavozimidan ozod qiladi, keyinchalik bu masalalarni Oliy Majlis tasdig'iga kiritadi. Prezident viloyat, tuman, shahar va xo'jalik sudlarining Sudyalarini **lavozimiga tayinlash va lavozimidan ozod etadi.**

O'zbekiston Respublikasi Bosh prokurori va uning o'rinbosarlari Prezident Farmoni bilan lavozimiga tayinlanadi va lavozimidan ozod qilinadi, bu masala Oliy Majlis tasdig'iga kiritiladi. Prezident mamlakat Qurolli Kuchlarning Oliy Bosh qo'mondoni hisoblanadi. Basharti, mamlakatga hujum qilingan taqdirda urush holati e'lon qilib, bu qarorini uch kecha-kunduz ichida Oliy Majlis tasdig'iga kiritadi.

Bu vakolatlar Prezidentlik lavozimida to'planishi, Prezidentga katta ma'suliyat ham yuklaydi. Jahon davlatchiligi tarixi ijtimoiy tuzumning bir holatdan ikkinchi holatga o'tishi kabi inqilobiy o'zgarishlar jarayonini ko'p ko'rgan. Ana shunday murakkab sharoitda turli davlatlar turlicha yo'l tutishgan. Biroq, tajriba shuni ko'rsatadiki, tub burilishlar paytida kuchli ijro hokimiyatini vujudga keltirish, kat'iy tartibotlar, xuquqiy boshqaruv tizginini mahkam tutish o'ta

zarurdir. O'zbekiston sharoitida Prezident bunday kuchli ijroiya hokimiyatni shakllantira oldi.

Davlat boshqaruvining Prezidentlik respublika shaklida diktatura chuqurlashadi, totalitarizmga keng yo'l ochiladi, degan nuqtai nazar asosan davlat boshqaruvi bilan siyosiy rejim o'rtasidagi farqni ajrata bilmaslik oqibatida yuzaga kelgandir. Chunki, bir qator mamlakatlarda boshqaruv turlicha bo'lgani bilan siyosiy tartibot bir xilligicha qolishi mumkin. O'zbekistonda ham davlat boshqaruvining qaysi usuli amal kilmasin, pirovard maqsad va intilishlarimiz xalq hokimiyati asosidagi fuqarolik jamiyati qurish ekan, demokratik rejim hayot tarziga aylanishi hayot taqozosidir.

Umuminsoniy tamoyillar ustuvorligini tan olmaydigan, pirovard maqsadlari mavhum, jamoatchilik fikrini chalg'itadigan, siyosiy kuchlar o'rtasida kelishtirib bo'lmaydigan g'oyalar va qarashlar amal qiladigan davlat tuzumi hech qachon uzoqqa bora olmaydi. Siyosiy yo'nalishlari va tamoyillari tez-tez o'zgarib turadigan, aniq pozitsiyaga ega bo'lmagan boshqaruv tizimida parokandalik yuz beradi. Buni YUGoslaviya, Indoneziya, Filippin, Ukraina va MDH tarkibidagi ko'pgina mamlakatlar misolida yaqqol ko'rishimiz mumkin.

O'tish davrida boshqaruv jarayonlariga yondashuv o'zgacha bo'lishi, uning tartibsiz holatlarda kechishiga yo'l ko'ymaslik muhim ahamiyatga egadir. Mamlakatimiz Prezidenti ma'lum muddat Vazirlar Mahkamasining Raisi sifatida ijroiya tuzilmalari faoliyatlarini muvofiqlashtirish mas'uliyatini ham o'z zimmasiga olib keldi. 2007 yilga kelib esa O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasidan mamlakat Prezidenti bir vaqtning o'zida ijro etuvchi hokimiyat boshlig'i, ya'ni, Vazirlar Mahkamasining raisi ekanini belgilaydigan norma chiqarib tashlandi. Vazirlar Mahkamasi raisi lavozimi tugatildi. Ilgari O'zbekiston Respublikasi Prezidenti egallab turgan Vazirlar Mahkamasi Raisi lavozimining tugatilishi ham liberallashtirish va demokratlashtirish yo'lida muhim qadam bo'ldi. Qabul qilingan qonunlarga muvofiq endilikda Bosh vazir nafaqat Vazirlar Mahkamasi faoliyatini tashkil etadi, balki, unga rahbarlik qiladi va uning ishi samaradorligi uchun shaxsan javob beradi, Vazirlar Mahkamasi Majlislariga raislik qiladi, hukumat hujjatlarini imzolaydi, davlat va xo'jalik boshqaruvi masalalari yuzasidan qarorlar qabul qiladi¹.

2011 yilda qabul qilingan "O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiya-sining ayrim moddalariga o'zgartish va qo'shimchalar kiritish to'g'risida (78, 80, 93, 96 va 98-moddalariga)"gi Qonun davlat hokimiyati va boshqaruvinu demokratlashtirish sohasidagi g'oyat muhim qadam bo'ldi. Mazkur Qonun Prezident — Davlat boshlig'i bilan qonun chiqaruvchi va ijro etuvchi hokimiyat tarmoqlari o'rtasida yanada mutanosib konstitutsiyaviy vakolatlar taqsimotini ta'minlashga qaratilgan bo'lib, unda, shuningdek, Bosh vazirga ishonchsizlik votumi bildirish instituti jori etilgan, ayrim vakolatlar Prezidentdan Senatga — Parlamentimizning yuqori palatasiga va mamlakatimiz Vazirlar Mahkamasiga

¹ O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. —T.: "O'zbekiston", 1998, 29-bet.

berildi, mahalliy kengashlarning vakolatlari sezilarli ravishda kengaytirildi. Bu o'zgarishlar davlat qurilishini erkinlashtirish va hokimiyatning bo'linish tamoyillarida o'zaro tiyilib turish muvozanatini ham bildiradi.

Davlat hokimiyatining bo'linish tamoyiliga ko'ra, qonun chiqaruvchi hokimiyat - *parlament* davlat hokimiyatining uch asosiy tarmog'idan biri sanaladi. Parlament davlatning oliy vakillik organi hisoblanadi va qonun chiqaruvchi hokimiyatni amalga oshiradi. Parlamentarizm tajribasi shuni ko'rsatadiki, parlament bir palatali va ikki palatali bo'lishi mumkin. Ma'lumki, demokratik mamlakatlarning aksariyatida parlament ikki palatalidir. Hozirgi zamonda ikki palatali tizim parlamentarizm taraqqiyotining asosiy tendentsiyasiga aylandi.

Parlament islohotlari uzoqni ko'zlab bosqichma-bosqich olib borildi.

- 1990-1994 yillarda mamlakatimiz parlamenti Oliy Kengash deb atalib, bir palatali edi va o'z tarkibida 150 deputatni birlashtirgan edi.

- 1995 yildan boshlab Oliy Majlis deb atalib, parlament a'zolari soni 250 deputatdan iborat deb belgilandi.

- 2005 yildan O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi ikki palata Qonunchilik palatasi (quyi palata) 120 ta deputat va Senat (yuqori palata) 100 ta a'zodan iborat qilib shakllantirildi.

- 2009 yildan ikki palatali Oliy Majlisning quyi palatasi – Qonunchilik palatasi 150 deputatdan, yuqori palatasi - Senat esa 100 ta a'zodan iborat bo'ldi, jami bo'lib parlamentda 250 ta a'zo faoliyat yuritadi.

Mamlakat parlamentining ikki palatali qilib tashkil etilishidan quyidagi maqsadlar ko'zlandi:

- parlament o'z vakolatlarini samarali amalga oshirishi;

- har tomonlama asosli va puxta qarorlar qabul qilishi uchun zarur bo'lgan o'zaro muvozanat va cheklovlar tizimi yaratilishi;

- Qonunchilik palatasi o'z faoliyatini doimiy professional tarzda olib borilishini nazarda tutgan holda, parlamentning qonun ijodkorligi borasidagi ishining sifatini keskin oshirish;

- Senat asosan mahalliy kengashlar, hududlarning vakillaridan iborat bo'lishini hamda vakillik vazifasini bajarishini inobatga olib, umumdavlat va hududiy manfaatlarining mutanosibligiga erishish;

- aholining mamlakat ijtimoiy va siyosiy hayotidagi ishtiroki ko'lamini yanada kengaytirishi;

- mamlakatimizni modernizatsiya qilish borasida uzoqni ko'zlaydigan « Kuchli davlatdan - kuchli fuqarolik jamiyati sari» tamoyili o'zining hayotiy ifodasini topishi.

Sudlar mamlakatimizda alohida hokimiyat tizimi sifatida shakllantirildi, ya'ni, na Prezident, na davlat boshqaruvining boshqa organlari sudlarning harakatdagi faoliyatlariga aralashmaydi. "O'zbekistonning sud hokimiyati, qonun

chiqaruvchi va ijro etuvchi hokimiyatlardan, siyosiy partiyalardan, boshqa jamoat birlashmalaridan mustaqil holda ish yuritadi”¹.

Mustaqillik yillarida sud-huquq tizimidagi islohotlar ham bosqichma-bosqich izchillik bilan olib borilmoqda. Prezidentimiz Oliy Majlis Qonunchilik palatasi va Senatining 2005 yil 28 yanvardagi qo’shma yig’ilishida sud tizimini tubdan isloh qilish yo’llarini ko’rsatib, jumladan, sud-huquq tizimini isloh qilish va yanada liberallashtirish uchun prokuratura organlarining sud jarayonlariga aralashuvini cheklash, shaxsni ushlab turish, hibsga olish huquqini sud tizimiga o’tkazish kabi yo’nalishlarni belgilab bergan edi. Ushbu chora-tadbirlar natijasida mamlakatimizda sud jazolovchi organdan oddiy odamlarning huquq va manfaatlarini himoya qiluvchi organga aylandi.

2010 yilga kelib, Prezidentimiz va parlamentimiz sa’y-harakatlari bilan uchinchi hokimiyat — sud tizimi sohasida quyidagi islohotlarni amalga oshirishga erishildi:

— jinoiy jazoga sanksiya berish huquqi prokuratura organlaridan sud tizimiga o’tkazildi. Sud hokimiyatining mustaqilligini ta’minlashga katta e’tibor berildi;

— advokatlar (oqlovchilar)ning mavqei va roli oshirildi; advokatura instituti isloh qilindi;

— jinoiy jazo tizimi liberallashtirilib, o’lim jazosi Jinoiy kodeksdan (2008 yilning 1 yanvaridan boshlab) olib tashlandi va uning o’rniga uzoq muddatli, umrbod qamoq jazosi belgilash tartibi o’rnatildi;

— prokuratura faoliyati takomillashtirildi;

Mamlakatimizda sud-huquq tizimini huquqiy davlatni shakllantirishning muhim tarkibiy qismi sifatida chuqur isloh etish va erkinlashtirish bo’yicha yangi kontsepsiya hayotta tatbiq qilindi, natijada:

• sudlar ixtisoslashtirildi;

• fuqarolik va jinoiy ishlar bo’yicha alohida sudlar tashkil etildi;

• sudlar sud qarorlarini ijro etish kabi o’zlariga xos bo’lmagan vazifalardan ozod qilindi.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, mustaqillik yillarida dalat boshqaruvi borasidagi islohotlar natijasida hokimiyatning uchga taqsimlanishida muvozanat vujudga keltirildi. Bir palatali parlamentdan ikki palatali - Professional parlamentga o’tildi. Ko’p partiyaviylik tizimi tarkib topishiga keng sharoit yaratildi. Jamiyat hayotida sog’lom demokratik jarayonlar muhiti vujudga keldi va chuqurlashdi. Inson haq-huquqlari va erkinliklarini ta’minlashning huquqiy asoslari vujudga kelmokda. Sud hokimiyati mustaqillik mohiyati va hozirgi zamon xalqaro huquq tamoyillari negizida tubdan isloh qilindi.

4-masala. Fuqarolik jamiyatini qurish islohotlar, fuqarolik jamiyati tashkiloti va institutlarini shakllantirish, ijtimoiy va siyosiy sohalarni bosqichma-bosqich erkinlashtirish orqali ro’y beradi. Mamlakatimizda erkin fuqarolik

¹ O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. –T.: “O‘zbekiston”, 2014. 32-bet.

jamiyatini shakllantirish borasida « Kuchli davlatdan kuchli fuqarolik jamiyati sari» dasturi asosida davlatning ayrim vakolatlarini fuqarolarning o'zini-ozini boshqarish organlariga bosqichma-bosqich o'tkazish jarayoni kechmoqda. Islom Karimov ta'kidlaganidek, « biz bunda kuchli markaziy davlat hokimiyati o'zining kuch-g'ayratlarini asosiy, umummilliy vazifalarga, chunonchi, mudofaa, davlat xavfsizligi va fuqarolar xavfsizligi, tashqi siyosat, valyuta-moliya hamda soliq tizimlarini shakllantirish, qonunlar qabul qilish va taraqqiyotning boshqa strategik vazifalariga qaratadigan davlat ijtimoiy qurilish tizimini barpo etishimiz lozim. Boshqa masalalarni hal qilish esa asta-sekin markazdan joylarga, davlat hokimiyati organlaridan jamoat tashkilotlariga, fuqarolarning o'zini-ozini boshqarish organlariga topshirilmog'i kerak"¹. Buning uchun jamiyatni yangilash, turli sohalarni erkinlashtirish kerak edi.

SHuning uchun 1999 yil 14 apreldagi birinchi chaqiriq O'zbekiston Respublikasi Oliy majlisining 14-sessiyasida Prezident Islom Karimov XXI asr arafasi va uning dastlabki yillarida mamlakatimizning rivojlanish strategiyasi, islohotlarni chuqurlashtirish va jamiyatni yangilash borasidagi faoliyatning mazmun-mohiyati nimalardan iborat bo'lishi kerakligi haqida to'xtalib, "Birinchi ustuvor yo'nalish — mamlakat siyosiy, iqtisodiy hayotini, davlat va jamiyat qurilishini yanada erkinlashtirish"², - deb ko'rsatib o'tgandi.

SHu o'rinda avvalo erkinlashtirish nima, degan savolga, keyin esa erkinlashtirishda qaysi vazifalarni bajarishga e'tibor qaratildi, degan savolga to'xtalamiz.

"Erkinlashtirish" atamasi "liberalizatsiya" atamasining tarjimai hisoblanadi. "Liberalizatsiya" so'zi lotincha "liberalis" — "erkin, erkinlikka oid" so'zidan kelib chiqqan. Biroq to'g'ridan-to'g'ri tarjimai ushbu so'z mazmunini to'liq ochib bera olmaydi.

"Aslida bu atama shunchaki erkinlikni emas, balki, kishining erkin fikrlash, inson faoliyatining turli sohalari to'g'risida hukm yuritish, mavjud siyosiy tizimni, uni amaliy tanqid qilishdan voz kechmagan holda, atto muxolifat (albatta konstruktiv muxolifat) sifatida chiqib, baholashni **anglatadi**.

Ba'zan bu atama liberal oqim, liberal mafkura vakillarining turlicha qarashlari va g'oyalari bilan sabr-toqat bilan, xayrixohlik bilan munosabatda bo'lish ma'nosida ham ishlatiladi"³.

Mamlakat siyosiy, iqtisodiy hayotini, davlat va jamiyat qurilishini yanada erkinlashtirishda qaysi vazifalarni bajarishga e'tibor qaratildi?

¹ Karimov I.A. Xavfsizlik va barqaror taraqqiyot yo'lida. 6-Jild. -T.: "O'zbekiston", 1998, 142-bet.

² Karimov I.A. Biz kelajagimizni o'z qo'limiz bilan quramiz. 7- Jild. - T.: "O'zbekiston", 1999, 379-bet.

³ Islomov Z. O'zbekiston modernizatsiyalash va demokratik taraqqiyot sari. -T.: "O'zbekiston", 2005.-87-bet.

Siyosiy sohani erkinlashtirishda: aholining siyosiy faolligini kuchaytirish, jamiyatda manfaatlar va qarama-qarshi kuchlar o'rtasida muvozanatni ta'minlaydigan kuchli mexanizmlarni shakllantirish.

Demokratiyaning eng muhim tamoyili — odamlarning saylov huquqini, o'z xohish-irodasini erkin ifodalash, o'z manfaatlarini ruyobga chiqarish va himoya qilish huquqini ta'minlash uchun haqiqiy shart-sharoit, qonuniy- huquqiy zamin yaratib berish.

Davlat qurilishi va fuqarolik jamiyatini shakllantirish jarayonlarini erkinlashtirishda hokimiyat barcha tarmoqlarining bir-biridan mustaqil holda ish yuritish tamoyillarini mustahkamlash, hokimiyat vakolatlarini nodavlat va jamoat tashkilotlariga, fuqarolarni o'z o'zini boshqarish organlariga bosqichma-bosqich o'tkaza borish, ularning haq-huquqlari va erkinliklarini muhofaza etishni kuchaytirish.

Iqtisodiyot sohasini yanada erkinlashtirishda — birinchi navbatda davlatning boshqaruv rolini chegaralash, xo'jalik yurituvchi sub'ektlarning iqtisodiy erkinliklarini hamda iqtisodiyotning barcha sohalarida xususiy mulk miqyoslarini kengaytirish, mulkdorlarning mavqei va huquqlarini mustahkamlash¹.

Bu vazifalarning bajarilishi huquqiy demokratik davlat va fuqarolik jamiyatini barpo etishda ulkan qadam bo'ldi. O'zbekiston Prezidentining 2005 yil 28 yanvarda Oliy Majlis Qonunchilik palatasi va Senatining qo'shma majlisidagi ma'ruzasida diqqat-e'tiborni hokimiyat vakolatlarining bir qismini markazdan mahalliy hokimiyat organlariga berish borasidagi mavjud qonun va huquqiy hujjatlarni bir tizimga keltirish, ularga qo'shimcha tarzda yangilarini ishlab chiqish, shuningdek, o'zini o'zi boshqarish organlari, ya'ni, mahalla, mahalla qo'mitalari va qishloq fuqarolik yig'inlarining ahamiyati va mavqeini amalda kuchaytirish masalalariga qaratdi. 2005-2010 yillarda bu borada katta amaliy ishlar qilindi. Mustaqillik yillarida mahalla institutiga faqatgina o'zini o'zi boshqarish instituti deb qaralmasdan, muqaddas urf-odatlarimizni saqlaydigan va rivojlantiradigan, shu bilan birga, kelajak avlodlar qanday bo'lib etishishiga bevosita ta'sir ko'rsatadigan tarbiya o'chog'i, hayot maktabi deb ham qaralmoqda. SHuning uchun O'zbekiston sharoitida fuqarolik jamiyatini shakllantirishning eng muhim bo'g'ini mahalla faoliyatini takomillashtirishdir.

Fuqarolik jamiyatini shakllantirishning ustuvor yo'nalishlaridan yana biri — bu nodavlat va jamoat tashkilotlarini rivojlantirishdir. Bugungi kunda mamlakatimizda jamiyat hayotining turli sohalarida faoliyat yuritayotgan nodavlat notijorat tashkilot (NNT)larining soni 6000 dan ortiqdir. Agar bu ko'rsatkichni 2000 yildagi holat bilan qiyoslasak, ularning soni uch barobarga ko'payganini ko'ramiz. Fuqarolarning kasaba uyushmalariga, siyosiy partiyalarga va boshqa jamoat birlashmalariga erkin uyushishi bu tashkilotlarining muhim shartidir.

Fuqarolik jamiyatida ommaviy axborot vositalarining roli ham nihoyatda katta. Keyingi 10 yil ichida mamlakatimizda faoliyat yuritayotgan OAV ning soni

¹ Karimov I.A. O'zbekiston XXI asrga intilmoqda. -T.: "O'zbekiston", 1999. - 16-17-betlar.

1,5 barobar, elektron OAV ning soni esa 7 barobar ko'payib, ularning umumiy soni qariyb 1200 taga etdi. Mavjud barcha telekanallarning qariyb 53 foizi, radiokanallarning esa 85 foizi nodavlat OAV hisoblanadi. OAV O'zbekistonda yashaydigan millat va elatlarning 7 ta tilida faoliyat olib boradi¹.

Ma'lumki, yangi jamiyat, ayniqsa, fuqarolik jamiyati qurish juda og'ir, ziddiyatli va uzoq muddatli jarayon. Unda maqsadlar puxta o'ylangan va mufassal ishlab chiqilgan dasturilamal asosida aniq va muayyan tarzda belgilangan bo'lishi kerak. Mamlakatimiz oldida turgan navbatdagi vazifalar Prezident I.Karimovning Oliy Majlis Qonunchilik palatasi va Senatning 2010 yil 12 noyabrda Qo'shma majlisida so'zlagan "Mamlakatimizda demokratik o'zgarishlarni yanada chuqurlashtirish va fuqarolik jamiyatini rivojlantirish konsepsiyasi" nomli nutqida batafsil bayon etilgan. Davlat qurilishi, sud-huquq sohasida, matbuot va so'z erkinligi, siyosiy, iqtisodiy va boshqa sohalarda oldimizda turgan vazifalarni o'rganish magistr talabalarga mamlakatimiz kelajagida nimalarga e'tibor berish zarur ekanligini anglab olishlariga yordam beradi.

Xulosa qilib aytganda, demokratlashtirish va liberallashtirish, O'zbekiston uchun tamoyilial jihatdan mutlaqo yangi bo'lgan davlatni shakllantirishdir. Bu esa bir-ikki yilda hal etiladigan vazifa emas, balki, muayyan muddat bilan chegaralanib qolmaydigan uzoq va uzluksiz jarayondir. Bu borada "Mamlakatimizda demokratik o'zgarishlarni yanada chuqurlashtirish va fuqarolik jamiyatini rivojlantirish konsepsiyasi" o'zgarish va yangilanishlar, davlat va jamiyat hayotida amalga oshirilayotgan tub islohotlar va mustaqil davlatchilikni rivojlantirish uchun strategik dastur bo'lib xizmat qiladi.

Taqrorlash uchun savollar:

- 1.O'zbekistonda ijtimoiy –siyosiy soha g'oyaviy asoslarining o'zgarishi va rivojlanish strategiyasining yo'nalishlari nimadan iborat?
- 2.O'zbekistonda yangi siyosiy tizim va davlat tuzilishi asoslarining shakllantirish jarayonlari qanday amalga oshirilgan?
- 3.Kuchli fuqarolik jamiyatining asosiy belgilari va tamoyillarini aytib bering.
- 4.Davlat va jamiyat boshkaruvida OAV va jamoatchilik fikri rolining oshirish mexanizmlari haqida nimalar bilasiz?

¹ Karimov I.A. Mamlakatimizda demokratik islohotlarni yanada chuqurlashtirish va fuqarolik jamiyatini rivojlantirish konsepsiyasi (O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Qonunchilik palatasi va Senatining qo'shma majlisidagi ma'ruza. 2010 yil 12 noyabr). - T.: "O'zbekiston", 2010.-30-bet.

VI-MAVZU: TA'LIM TIZIMIDAGI O'ZGARISHLARNING IJTIMOIY-IQTISODIY RIVOJLANISHIGA TA'SIRI VA KADRLAR TAYYORLASHNING MILLIY MODEL

Reja:

1. Yuksak taraqqiyotni ta'minlashda "Kadrlash tayyorlash milliy dasturi"ning o'ri va ahamiyati.

2. "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi"ning tamoyillari, ulardan ko'zlangan maqsadlar va amalga oshirish bosqichlari.

3. "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi" asosida uzluksiz ta'lim tizimining hayotga tadbir etilishi.

4. "Portlash effekti" tushunchasi va mohiyati.

1-masala. Bugungi kunda, fan texnikaning jadal taraqqiyoti shiroitida har bir davlat o'zining istiqbol rejalarini belgilar ekan, kelajakda ushbu rejalarini amalga oshiruvchi yosh avlod qobiliyatlarini ravojlantirishga, intellektual salohiyatini yuksaltirishga, ma'naviyatini boyitishga alohida e'tibor berishi davr talabidir. SHu sababli O'zbekiston Prezidenti Respublika mustaqilligining birinchi kunlaridan boshlab mamlakatning istiqboldagi taqdiri kadrlarga bog'liq ekaniga alohida e'tibor berib kelmoqda. Jumladan, "Biz o'tgan yillar davomida: to'plagan tajriba va bilimlardan foydalanib, ma'lum marraga etib keldik. Islohotlarni amalga oshirish borasidagi bundan buyog'iga olg'a siljishlarimiz tobora qiyin muammolarga borib taqalishi mumkin: u ham bo'lsa, yuksak malakali xodimlarning etishmasligidir. SHuni yaxshi anglashimiz kerakki, endi paypaslab yurib olg'a siljish mumkin emas, yangi bilimlarni egallamasdan turib bundan buyog'iga harakatlana olmaymiz", - deb uqtirgandi.

SHunday qilib mamlakatda rivojlanishning dastlabki yillarida "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi" ishlab chiqildi. Bu dastur asosida kadrlar tayyorlash masalasi va uni hal qilish borasida o'tkazilgan har qanday siyosat mamlakatimizning iqtisodiy, ijtimoiy, siyosiy, ma'naviy-axloqiy, mafkuraviy mudofaa – muhofaza va boshqa sohalarini uyg'un va mustaqil faoliyatini ta'minlab olib borildi.

Kadrlar tayyorlash tizimining asosiy vazifalaridan biri hozirgi zamon fani va ishlab chiqarishning yuqori malakali ishchilar hamda mutaxassislariga bo'lgan ehtiyojini o'z vaqtida qondirishdir. YUqori malakali kadrlarga bo'lgan ehtiyoj bevosita mamlakat ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi bilan aniqlanadi va ma'lum bir davrga mo'ljallangan asosiy strategik maqsadlarga, birinchi navbatda, ishlab chiqarish tarkibini o'zgartirishga oid vazifalarga bog'liqdir.

Mutaxassislar tayyorlash va ishlab chiqarish bilan o'quv yurtlari o'rtasidagi mavjud o'zaro aloqadorlik ahvolidan tahlili o'quv yurtlarini bitiruvchilar mutaxassislik muammolarini mustaqil echa olish tajribasiga asoslangan kasbiy malaka va ko'nikmalarga etarli darajada ega emasligini ko'rsatdi. Oliy o'quv

yurtlari nazariy tayyorgarlikni yuqori darajada ta'minlasa-da, lekin talabalarda tashkilotchilik, tarbiyaviy va jamoatchilik faoliyatini takomillashtirish hamda zamonaviylashtirishga astoydil qiziqishni namoyon qilmaydilar.

Iqtisodiyot, fan va texnika rivojlanishining hozirgi bosqichi oliy ma'lumotli mutaxassislar tayyorlash darajasiga, oliy o'quv yurtlari bilan ishlab chiqarishning o'zaro hamkorligiga doimiy o'sib boruvchi talablarni qo'ymoqda. Ana shu hamkorlikni amalga oshirish uchun, birinchidan, kadrlar tayyorlash, qayta tayyorlash va malaka oshirish, ilmiy tadqiqotlar natijalarini tadbiiq etish uchun hamkorlikda ishlashga qulay sharoit yaratib berish maqsadida korxonalar va tashkilotlardagi alohida kafedra bo'linmalari yoki ularning majmualarini tashkil qilish muhim ahamiyat kasb etmoqda¹.

Kadrlarni tayyorlash tarbiyalash va ulardan foydalanishning ilmiy nazariy va uslubiy jihatlari puxta va aniq rivojlantirildi. Mustaqillikgacha bo'lgan davrda yagona mafkura hukmronligi ostidagi pedagogik tizim sharoitida yashadik, faoliyatimizni sobiq markazdan yuborilgan tavsiyalar asosida tashkil etdik. Kelajakda shaxs manfaatlari va ularning ma'naviy ehtiyojlari maktab devorlari ortida qoldi. Amalda maktab bitta yo'nalishga kommunistik mafkurani mustahkamlashga xizmat qildi. Pedagogik ijod ona tili, Vatan tarixi, geografiyasi, tabiati, milliy urf-odatlari an'analari ma'naviyat va qadriyatlarini o'z o'quvchilarga o'rgatishdan deyarli mahrum etilgan edi. O'qituvchi unga buyurilganlarnigina o'rgatuvchiga aylandi.

Ta'lim-tarbiya ishlarining 70 yil davomida shakllanib qolgan ana shu illatlardan xalos qilish "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi"ning tub mohiyatini tashkil qildi. "Agar haqiqatan ham qashshoqlik va qoloqlik kishanlaridan qutulmoqchi bo'lsak, yoshlarni tayyorlash bilan juda jiddiy ravishda shug'ullanishimiz, zamonaviy kasbni egallashda ularga yordam berishimiz kerak. Bu sohada xasislik yaramaydi"². SHundan so'ng ta'lim tizimini isloh qilish va modernizatsiyalash maqsadida davlat tomonidan keng qamrovli chora-tadbirlar izchil amalga oshirila boshladi. Bu jarayonda ta'lim-tarbiya sifati va samaradorligini muntazam oshirib borish bilan birgalikda talabalarning ta'limdan keyin iqtisodiyot tarmoqlarida ixtisoslik va mutaxassisliklariga mos ish o'rinlariga ega bo'lib, ijtimoiy-iqtisodiy faolligini ta'minlash masalalariga alohida e'tibor qaratildi va milliy kadrlar tayyorlashning maxsus dasturida quyidagilarga urg'u berildi:

-umumiy ta'lim maktablarida dars berish sifatini oshirish (o'qituvchilarini, metodlarni qo'shimcha ravishda moddiy rag'batlantirish, maxsus sinfxonalar barpo etish, oliy o'quv yurtlarining maktablarni otaliqqa olishni yo'lga qo'yish;

-eng iste'dodli bolalar uchun maktablar ochishni;

-korxonalar bilan maktablar o'rtasida sifat jihatlardan yangi munosabatlarni joriy etishni;

¹ Bu haqida qarang: Tulegenova G. Barkamol yosh avlod – istiqloq tayanchi. -T.: "Fan va texnologiyalar", 2005.

² Barkamol avlod orzusi. - T.: "O'zbekiston milliy entsiklopediyasi", 2000. 82-83-betlar.

-hunar –texnika bilim yurtlarida xo'jalik hisobini joriy etishni va shu asosda ommaviy kasb kadrlarini tayyorlash sifatini keskin oshirishni;

-oliy o'quv yurtlarida mutaxassislar tayyorlash sistemasini qayta qurishni, bu sohaga kadrlar tayyorlashning buyurtma berish usulini joriy etishni o'z ichiga olish kerak¹.

Keyinchalik bu dastur Toshkent shahrida 2012 yil 16-17 fevral kuni "YUksak bilimli va intellektual rivojlangan avlodni tarbiyalash mamlakatni barqaror taraqqiy ettirish va modernizatsiya qilishining eng muhim sharti" mavzuida o'tkazilgan xalqaro konferentsiyada ham O'zbekiston Prezidenti Islom Karimov rahbarligida ta'lim tizimini isloh qilishga oid tamoyil va yondashuvlar qatorida ta'limni yoshlarning kelajakdagi amaliy mehnat faoliyati bilan ahamiyati ham to'liq qo'llab-quvvatlandi². Haqiqatdan ham bugungi kunda mamlakatimizda amalga oshirilayotgan "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi"da erkinlik, ijodkorlik, tashabbuskorlik, yaratuvchilik muhitini vujudga keltirish ko'zda tutilgan bo'lib, unda barcha mutaxassis kadrlarni professional ko'nikmalarni egallashi uchun qulay shart-sharoitlar yaratib berishga mo'ljallanganligi bilan muhimdir. Mustaqil davlatimiz rahbariyati eng avvalo, ishni ta'lim sohasidagi davlat siyosatining huquqiy asoslarini yaratib berishdan boshladi. Sobiq Ittifoq tarkibiga kirgan respublikalar ichida birinchilardan bo'lib, O'zbekiston Respublikasining Oliy Kengashi 1992 yil 2 iyulda "Ta'lim to'g'risidagi" Qonunini tasdiqladi. Bu dasturda ta'lim tizimi, uning boshqaruv tarkibi, pedagog xodimlarning haq-huquqlari, burch va ma'suliyatlari aniq belgilab berildi.

Mustaqillikgacha bo'lgan davrda bizning ta'lim tizimimiz jahonning ilg'or tsivilizatsiyasi yutuqlaridan, o'z xalqimizning tarixiy ildizlaridan ajralib qolgan edi. Mustaqillik bunday holatni tubdan o'zgartirdi. Istiqlol davrida jamiyat ijtimoiy hayotining muhim tarkibiy qismi sifatida ta'lim ham o'zgarmog'i, yangilangan jamiyatning manfaatlari yo'lida xizmat qilmog'i nuqtai nazaridan yondashildi.

SHuningdek, asosiy qonun O'zbekiston Konstitutsiyasi "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi"ning huquqiy va me'yoriy jihatlarini o'zida aks ettirdi. Jumladan, uning 41-moddasila: "Har kim bilim olish huquqiga ega. Bepul umumiy ta'lim olish davlat tomonidan kafolatlanadi. Maktab ishlari nazoratidadir"³.

O'zbekiston birinchi Prezidenti Islom Karimov 1997 yilga kelib, ta'lim-tarbiya tizimidagi jiddiy kamchiliklarni bartaraf etish va bu sohani tubdan isloh etish bo'yicha muhim dasturiy hujjatlar qabul qilish lozimligini kun tartibiga qo'ydi. "Kadrlar tayyorlash bo'yicha milliy dastur tuzishda" quyidagilar nazarda tutildi.

- Butun ta'lim tizimini tubdan isloh qilish ishlab turgan o'quv yurtlarini yangi yo'nalishga solish hamda yangi sharoitlar va zamonaviy texnologiyalarda ishlay

¹ Barkamol avlod orzusi. - T.: "O'zbekiston milliy entsiklopediyasi", 2000, 83-bet.

² "YUksak bilimli va intellektual rivojlangan avlodni tarbiyalash mamlakatni barqaror taraqqiy ettirish va modernizatsiya qilishning eng muhim sharti" mavzuidagi xalqaro konferentsiyaning yakuniy hujjati – rezolyutsiyasi.// "Ma'rifat", 2012 yil 22 fevral.

³ O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi - T.: "O'zbekiston". 2014.- 9-bet.

oladigan mutaxassislar tayyorlash uchun yangi o'quv yurti, eng avvalo texnik kollejar, biznes maktablari va maxsus o'quv yurtlari tashkil etish yo'li bilan tuzilma yangilanishlarini amalga oshirish;

- o'quv-tarbiya jarayoni sifatini jahon standartlari darajasiga ko'tarish, ta'lim, zamonaviy pedagogik va axborot texnologiyalarining butunlay yangi usullarini joriy etish;

- o'quv yurtlari tuzilmalarini takomillashtirish, xususan to'qqizinchi sinfni bitiruvchilar uchun tadbirkorlik faoliyati asoslari, iqtisodiy va huquqiy bilimlar darslari kiritilgan maxsus ta'lim muassasalarini barpo etish va ularning tarmog'ini kengaytirish;

- yoshlarga milliy uyg'onish va umuminsoniy qadriyatlarini idrok etish mafkurasi asosida, vatanga mehr-muhabbat, mustaqillik ideallariga sadoqat ruhida ta'lim-tarbiya berish;

- ta'lim muassasalarining moddiy-texnik bazasini yangi o'quv adabiyotlari, zamonaviy jihozlar va kompyuter texnikasi bilan mustahkamlash¹ lozimligi belgilab olindi. SHu sababdan, I.Karimov tashabbusi bilan "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun va Kadrlar tayyorlash milliy dasturi qabul qilindi.

Kadrlar tayyorlash milliy dasturida ta'limni axborotlashtirish, zamonaviy texnika va texnologiyalar, Internet tarmog'ining xizmatidan keng foydalanish ko'zda tutilgan. Hozirgi kunda mamlakatimizning Oliy o'quv yurtlarida ana shu yo'nalishda ko'pgina ijobiy ishlar qilinmoqda. Kompyuter texnikasi va telekommunikatsiya tizimi masofaviy o'qitishning asosiy qismini tashkil qiladi. O'zbekiston Respublikasida masofaviy ta'lim tizimini yaratish va rivojlantirish kontsepsiyasini ishlab chiqish so'nggi yillar davomida ta'lim olish xizmatiga bo'lgan talabning keskin ravishda oshishi hamda masofaviy ta'limning yuqori ijtimoiy ahamiyati tufayli yuzaga keldi.

Masofaviy texnologiyalar bozor iqtisodiyoti uchun kadrlar tayyorlash tizimini yaratishda uzoq muddatli maqsadlarni ta'minlovchi yo'nalish sifatida baholanmoqda. Evropa Hamkorligi komissiyasi, turli xalqaro rivojlanish va qo'llab-quvvatlash jamg'armalari O'zbekistonda masofaviy ta'limning rivojlanishiga qiziqish bildirib, bunday loyihalarni moliyalashtirishga eng muhim yo'nalishlardan biri sifatida qarashmoqda.

Ta'limni axborotlashtirish jahon tendentsiyasi O'zbekistonning xalqaro pedagogik jamiyati tomonidan ham tan o'lina boshlandi. Masofaviy ta'limni rivojlantirish bo'yicha bir necha dasturlar ishlab chiqilmoqda.²

Dasturdan ko'zlangan asosiy maqsadimiz biz barpo etayotgan erkin, demokratik jamiyatda kadrlar masalasini hal etmas ekanmiz, sa'i-harakatlarimiz kutilgan natijani bermaydi, ma'naviy hayotimiz o'zgarishi qiyin kechadi. Bunda zamonaviy ta'lim-tarbiya tizimini isloh qilish, zamon talablariga mos kadrlar tayyorlash ishini yo'lga qo'yish faoliyatimizni bosh yo'nalishi bo'lmog'i dardkor.

¹ Barkamol avlod orzusi. – T.: "O'zbekiston milliy ensiklopediyasi", 2000.- 93-94-betlar.

² O'zbekiston Respublikasida masofaviy ta'lim tizimini yaratish va rivojlantirish kontsepsiyasi(loyiha)// "Xabar", 2004 yil 20 fevral.

Ana shunda yoshlarimizda kerakli darajada mustaqil fikrlashni shakllantiramiz va ular har qanday olomonlarga ergashib ketavermaydi. "Ta'lim-tarbiya islohoti haqida gapirar ekanmiz, uning mazmunini lo'nda qilib ifoda etish mumkin; bizga bitiruvchilar emas, maktab ta'limi va tarbiyasini ko'rgan shaxslar kerak"¹, tabiiyki, bunday murakkab vazifalarni amalga oshirishda davlat va jamiyatning ma'suliyati alohida kasb etadi.

Davlat va jamiyat kadrlar tayyorlash tizimini uzluksiz rivojlantirish va takomillashtirish kafili bo'lishi zarur. Ular yuqori malakali, raqobatga qodir mutaxassislar tayyorlash bo'yicha ta'lim muassasalarining faoliyatini uyg'unlashtirishi lozim.

2-masala. Mamlakatimizda ta'lim istiqbollarini qayta ko'rib davlat siyosatining asosiy yo'nalishlari qayta ko'rib chiqildi va ular quyidagi tamoyillarda o'z ifodasini topdi:

-ta'lim va tarbiyaning insonparvar, demokratik harakterda ekani;

-umumiy o'rta, shuningdek, o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limining majburiyligi;

-o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limning yo'nalishi akademik litseyda yoki kasb-hunar kollejida o'qishni tanlashning ixtiyorligi;

-ta'lim tizimining dunyoviy harakterda ekani;

-davlat ta'lim standartlari doirasida ta'lim olishning hamma uchun ochiqligi;

-ta'lim dasturlarini tanlashga yagona va tabaqalashtirilgan yondashuv;

-bilimli bo'lishni va iste'dodni rag'batlantirish;

-ta'lim tizimida davlat va jamoat boshqaruvni uyg'unlashtirish².

SHuningdek, uzluksiz ta'limni tashkil etish va rivojlantirishning quyidagi tamoyillari asos qilib olindi:

-ta'limning ustuvorligi;

-ta'limning demokratlashuvi;

-ta'limning insonparvarlashuvi;

-ta'limning ijtimoiylashuvi;

-ta'limning milliy yo'naltirilgani;

-ta'lim tarbiyaning uzviy bog'liqligi;

-iqtidorli yoshlarni aniqlash, ularga ta'limning eng yuqori darajasida, izchil ravishda fundamental va maxsus bilim olish uchun shart-sharoitlar yaratish.

Mustaqillikning dastlabki yillaridan boshlab mamlakatimizda ta'lim quyidagi maqsadlarni ko'zda tutdi:

-mustaqilligimizni, istiqlolimizni his eta biladigan, o'zligini anglab etgan insonlarni tarbiyalashga qaratildi;

-mamlakatimizni aql-zakovat va ilm borasidagi salohiyati rivojlantirildi;

-oila, jamiyat, davlat oldidagi ma'suliyatni anglaydigan har jihatdan barkamol shaxs shakllantirib borildi;

¹ Barkamol avlod orzusi. – T.: "O'zbekiston milliy ensiklopediyasi". 2000.- 97-bet.

² Oliy ta'lim. Me'yoriy hujjatlar to'plami. –T.: "SHarq". 2001.- 3-4-betlar.

-ahloqiy pok, jismoniy baquvva, vatan tuyg'usi bilan yashaydigan fidoiy inson, izlanuvchan, tashabbuskor sog'lom avlodni shakllantirishga e'tibor qaratildi;

-faqat ma'lumot olish. savod o'rganish bilan chegaralanib qolmaydigan, o'rganganlarini hayotga tatbiq eta biladigan shaxs tarbiyasiga e'tibor berildi;

-yangi jamiyatni qurish, unda yashash, ishlashni biladigan yoshlar tarbiyasi asosiy masala qilib qo'yildi.

Hammamizga ma'lumki, hayotimizning barcha sohalarida islohotlarni o'tkazish, o'zbek modeli deb nom olgan islohotlar siyosatining asoslari bo'lishi besh tamoyilning birida islohotlarini bosqichma-bosqich o'tkazish vazifasi qo'yilgan. SHuning uchun ta'lim-tarbiya sohasida ham belgilanayotgan islohotlarni hayotga tatbiq qilishda ana shu tamoyil islohotlarini bosqichma-bosqich o'tkazish tamoyili belgilandi.

Birinchi bosqich – o'tish davri bo'lib, u 1997-2001 yillarda ya'ni, 4 yil davomida joriy etildi. Bunda kadrlar tayyorlash tizimi salohiyatini saqlab qolish, uning rivojlanishi uchun huquqiy-me'yoriy, ilmiy-metodik, moliyaviy-moddiy shart-sharoitlar yaratildi. Bu bosqichda asosan quyidagi vazifalar bajarildi.

Milliy dastumi amalga oshirishning boshlanishi; yangi talablarga javob bera oladigan pedagog kadrlarni tayyorlash; o'quv standartlarni yaratish va yangi o'quv programmalari ustida ishlash; umumta'lim maktablarini tuzilishi jihatdan qayta qurish; 3 yillik ta'lim – o'rta maxsus va kasb-hunar bilim yurtlari (kasb kolleji va akademik litsey) tizimiga zamin tayyorlash; uzluksiz ta'lim-tarbiya tizimiga asos soladigan tadbirlarni amalga oshirish; ijtimoiy-himoyani kafolatlash kabi masalalarni echish bosqichi. Bu bosqich kadrlar tayyorlash dasturining **moddiy-texnik bazasini** yaratish davri deb nomlanadi.

Ikkinchi bosqich – 2001-2005 yillarni o'z ichiga oladi bunda milliy dasturni keng miqyosida to'liq amalga oshirishga erishildi. Tabiiyki, tizim faoliyatini samaradorligini mehnat bozorini inobatga olib ijtimoiy-iqtisodiy sharoitdan kelib chiqib dastur g'oyalari va qoidalariga kerakli o'zgartirishlar kiritildi. Bu bosqich kadrlar tayyorlash dasturining sifat **bosqichi**, deb nom oldi.

Uchinchi bosqich – 2005 va keyingi yillarga mo'ljallangan bo'lib, unda to'plangan tajribalami tahlil etish va umumlashtirish asosida o'zgaruvchan ijtimoiy-iqtisodiy shart-sharoitlarni e'tiborga olgan holda kadrlar tayyorlash tizimini takomillashtirish va yanada rivojlantirish zarur. Bu bosqich kadrlar tayyorlash milliy dasturi ijrosi yakuniga etkazilib, erishilgan natijalar to'plangan tajribalar umumlashtirilib tahlil etilmoqda hamda shu asosida yurtimizda yangi ta'lim tizimi yanada takomillashtirilmoqda. SHu boisdan bu bosqich ta'lim tizimini **modernizatsiyalash davri**, deb atalmoqda.

Milliy dastur asosiy maqsaddan og'ishmasdan, izchillik bilan amalga oshirilmoqda. SHuningdek, u farzandlarimizni jamiyatda o'z munosib o'rmini topishga xizmat qilmoqda. Ularning kasbiy va ta'limiy dasturlarini ongli ravishda tanlash va egallashlari uchun huquqiy me'yorlarini, tashkiliy, ruhiy – pedagogik shart-sharoitlarni ta'minlashga ko'maklashmoqda. Yigit-qizlarimizni jamiyat,

davlat, oila oldida o'z ma'suliyatini chuqur anglab etuk shaxslar bo'lib etishishlariga zamin bo'lmoqda.

3-masala. Ma'lumki, xalq ta'limining asosiy bo'g'inini uzluksiz ta'lim tizimi tashkil etadi. SHu sababli "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi"da bu masalaga alohida diqqat-e'tibor qaratilgan va quyidagicha tuzilgan.

Birinchi. Maktabgacha ta'lim. Uch yoshdan boshlanib, olti-etti yoshgacha oilada, bolalar bog'chasida va mulkchilik ko'rinishidan qat'iy nazar, boshqa xil ta'lim tashkilotlarida olib boriladi.

Ikkinchi. Boshlang'ich ta'lim. 1-4 sinflarni o'z ichiga oladi va bunda o'qish olti-etti yoshdan boshlanadi.

Uchinchi. Umumiy ta'lim. Bunda o'quvchilarga 1-9 sinflar doirasida bilim va tarbiya beriladi.

Alohida ta'kidlab o'tishimiz kerak: umumta'lim maktabi barchamiz uchun majburiy bo'lib, ularda bolalarimiz umumiy bilim asoslarini chuqur o'rganishimiz kerak.

To'rtinchi. O'rta maxsus bilim va kasb-hunar ta'lim. O'qish muddati 3 yildan kam bo'lmagan akademik litseylari va kasb-hunar kollejlari.

Beshinchi. Oliy mutaxassislik ta'limi odatda o'n sakkiz-o'n to'qqiz yoshdan boshlanib, to'rt yildan kam bo'lmagan muddatda davom etadi. Oliy mutaxassislik ta'limi bakalavrlar hamda magistr'larga bo'linadi.

Bakalavrluk – yo'nalishlaridan biri bo'lib, bazaviy oliy ta'lim berish demakdir. Unda o'qish kamida 4 yil davom etib, oliy ma'lumot va tayanch mutaxassislik diplomini olish bilan tugaydi.

Magistratura aniq mutaxassislik bo'yicha oliy kasbiy ta'lim bo'lib, bakalavrluk negizida kamida ikki yil davom etadi. Undagi tahsil yakuniy kvalifikatsion davlat attestatsiyasi va magistrlik dissertatsiyasini himoya qilish bilan nihoyasiga etkaziladi.

Dastlabki tuzilmada magistraturadan so'ng aspirantura bosqichi o'tilar edi. Hozirda yakunlovchi bosqich doktorantura qolgan.

Doktorantura fan nomzodi ilmiy darajasi negizida yoki magistratura negizida 3 yil davom etadi, dissertatsiya himoya qilish bilan yakunlanadi. Yakuniga ko'ra, tanlanagan mutaxassislik bo'yicha "fan doktori" ilmiy darajasi beriladi.

Bulardan tashqari, yangi tizimda qo'shimcha kasbiy ta'lim-qayta tayyorlash va malaka oshirish malakasiga ham katta e'tibor berilgan¹.

Kadrlar tayyorlash milliy dasturining o'ziga xos eng muhim xususiyati yangi turdagi 3 yillik o'rta maxsus, kasb-hunar, akademik litsey ta'limi tizimini yaratishdan iborat vazifa bo'ldi. Zamonaviy o'quv va ishlab chiqarish uskunalari bilan jihozlangan kasb-hunar kollejlari, akademik litseylar barpo etildi, yangi ta'lim standartlari va axborot texnologiyalari, interaktiv usullar o'quv jarayoniga tatbiq etildi.

¹ Barkamol avlod orzusi. — T.: "O'zbekiston milliy ensiklopediyasi", 2000.- 100-101-betlar.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1998 yil 28 fevraldagi "Akademik litseylar va kasb-hunar kollejarini tashkil etish va ularning faoliyatini boshqarish to'g'risida"gi 77-qarori natijasida keyinchalik mamlakatlarimizda 712 ta kasbi o'z ichiga oladigan 268 ta mutaxassislik bo'yicha kadrlar tayyorlanmoqda.

YUrtimizda o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi 2009 yildan boshlab majburiy xususiyatga ega bo'ldi. O'quvchilar ixtiyoriy ravishda, o'z qiziqishlari va qobiliyatidan kelib chiqqan holda, akademik litsey yoki kasb-hunar kollejida o'qishni davom ettirish imkoniyatiga ega.

Barkamol avlodni shakllantirish jarayonida oliy ta'lim tizimining o'zni beqiyos. O'zbekistondagi oliy ta'lim tizimidagi islohotlar mustaqillikning dastlabki yillarida boshlandi. Oliy ta'limni isloh qilishning asosiy yo'nalishlari belgilab olindi:

- universitet ta'limining ustuvorligi;
- oliy ta'lim muassasalarini bo'lish va ixtisoslashtirish;
- oliy ta'limni hududiy lashtirish.

Oliy ta'limda bakalavriat va magistratura tizimi joriy qilindi. Jahon standartlariga xos bu tizim oliy ta'lim sifatini oshirishga xizmat qilmoqda. O'zbekiston birinchi Prezidenti I.Karimov shunday degan edi: "Bilimdon, professional jihatdan savodli hamda g'ayrat-shijoatli shaxslarni, o'z mamlakatimizning chinakam vatanparvarlarini tarbiyalay oladigan, ularni buyuk milliy madaniyatning ulkan ma'naviy merosi bilan boyita oladigan, jahon fani va madaniyati durdonalaridan bahramand eta oladigan mamlakatgina, millatgina buyuk kelajakka erishishi mumkin".

1996 yilda Oliy ta'limni rivojlantirish kontsepsiyasi ishlab chiqildi va jamiyatning barcha qatlamlari ishtirokida keng muhokama qilishi uchun ommaviy axborot vositalarida e'lon qilindi. Ushbu kontsepsiyaning ustuvor yo'nalishlari quyidagicha:

- oliy ta'limning ikki bosqichli tizimi – bakalavriat va magistratura o'tish;
- oliy ta'lim tizimini moliyalashning yangi tizimiga o'tish (davlat grantlari shaklida byudjet mablag'lari va shaxsiy manbalar hisobidan moliyalash, ya'ni, talabalarni oliy o'quv yurtiga to'lov-shartnoma asosida qabul qilish);
- talabalarni mamlakatning barcha xududida bir kunda va bir vaqtda zamonaviy kompyuter texnologiyalaridan foydalangan holda o'tkaziladigan kirish test sinovlari orqali qabul qilishga (avvalgi og'zaki va yozma imtihonlar o'rniga) to'liq o'tildi.

O'tgan yillar davomida yurtimizda jahondagi nufuzli universitetlar bilan yaqin xamkorlik aloqalari o'rnatildi. Buning natijasida Toshkentda Buyuk Britaniyaning Xalqaro Vestministr universiteti ish boshladi. I.Gubin nomidagi Rossiya Neft va gaz davlat universiteti, Italiyaning Turin politexnika universiteti, Singapur menejmentni rivojlantirish instituti, INXA universiteti, G.Plexanov nomidagi Rossiya iqtisodiyot akademiyasi, M.Lomonosov nomidagi Moskva davlat universitetining Toshkent shahridagi filiallari tashkil etildi.

Mamlakatimizning nufuzli mutaxassislariga bo'lgan ehtiyojlari asosida yangi zamonaviy yo'nalishlar bo'yicha kadrlari tayyorlash ishlari boshlangani ham e'tiborga sazovordir. Yurtimiz va xorijdagi o'quv maskanlarida yuzlab iqtidorli yoshlar ta'lim olmoqda va u o'z malakasini oshirmoqda. Bunda xorijiy ta'lim muassasalar bilan ikki tomonlama tajriba almashish yo'lga qo'yilgani muhim ahamiyat kasb etmoqda. Mamlakatimizda nufuzli xalqaro tashkilotlar, chet ellik eksport va mutaxassislar, tahlilchi va kuzatuvchilar ishtirokida ta'lim sifatini oshirishga doir ko'plab simpoziumlar, konferentsiya va seminarlar o'tkazilmoqda.

Bugungi kunda ta'lim sohasidagi barcha sa'i-harakatlarimizning dastlabki quvonchli mevasi sifatida bir necha xorijiy tillarda erkin gaplasha oladigan va shu bilan birga, o'z fikrini ona tilida ravon, go'zal va lo'nda ifoda eta oladigan yangi mutaxassislar avlodini ko'rganda, hech shubhasiz, yurtimizdagi har bir ota-ona, ustoz-murabbiyning, ezgu niyatli har qaysi insonning qalbi g'urur-iftixor tuyg'ulariga to'ladi.

4-masala. Ishonchim komil: agar bu islohotni muvaffaqiyatli ravishda amalga oshira olsak, tez orada biz hayotimizda ijobiy ma'nodagi "portlash effekti"ni, ya'ni, uning samarasiga erishamiz.

Bu nima degani? Kadrlar tayyorlash milliy dasturimizda ju jumladan xali biz tilga olgan ikki xujjatda nazarda tutilgan vazifalar to'liq amalga oshgan taqdirda ular, **birinchidan**, ijtimoiy-siyosiy iqlimga ijobiy ta'sir qiladi va natijada mamlakatimizdagi mavjud muhit butunlay o'zgaradi.

Ikkinchidan, ta'limning yangi modeli ishga tushgach insonning hayotdan o'z o'mini topish jarayoni tezlashadi. Har qanday odam ham o'smirlik chog'ida endigina voyaga etib kelayotgan davrda jamiyatdan munosib o'mini topishi kerak.

Biz joriy etayotgan modeli orqali ana shu vaziyatning oldini olamiz. Qolaversa, yoshlarni muayyan bir ixtisosga ega qilib, hayotga yo'llanma beramiz. Dunyoga umid bilan qadam qo'yib kelayotgan navnihol inson hayotdan munosib o'mini topsa, turmushidan, taqdiridan, vatanidan rozi bo'lib yashaydi, umr bo'yi bunyodkorlik faoliyati bilan mashg'ul bo'ladi. Bu g'oyat muhim ijtimoiy-siyosiy ahamiyatga ega bo'lgan masaladir".

"...Ta'limning yangi modeli jamiyatda mustaqil fikrlovchi erkin SHaxsning shakllanishiga olib keladi. O'zining qadr-qimmatini anglaydigan, irodasi baquvvat, iymoni butun, hayotda aniq maqsadga ega bo'lgan insonlarni tarbiyalash imkoniga ega bo'lamiz. Ana shundan keyin ongli turmush kechirish jamiyat hayotining bosh mezoniga aylanadi. SHunda odam olomon bo'lib, har lahzada serkaga ehtiyoj sezib emas, aksincha – o'z aqli, o'z tafakkuri, o'z mehnati, o'z mas'uliyati bilan, ongli tarzda, ozod va hur fikrli inson bo'lib yashaydi. Bunday odamlar uyushgan jamiyatni, ular barpo etgan ma'naviy-ruhiy muhitni soxta aqidalar, baqiriq-chaqiriqlar, havoyi shiorlar bilan aslo buzib bo'lmaydi. Ularni o'zlari aql idrok va qalb amri bilan tanlab olgan hayotiy maqsadlardan chalg'itib ham bo'lmaydi".

¹ Barkamol avlod orzusi. – T.: "O'zbekiston milliy entsiklopediyasi", 2000. -108-bet.

“Ta’limning yangi modeli jamiyatimizning potentsial kuchlarini ro’yobga chiqarishda juda katta ahamiyat kasb etadi. Har qaysi insonda muayyan darajada intellektual salohiyat mavjud. Agar ichki quvvatning to’liq yuzaga chiqishi uchun zarur bo’lgan barcha shart-sharoit yaratilsa, tafakkur har xil qotib qolgan eski tushuncha va aqidalardan xalos bo’ladi. Va har qaysi inson Oллоh taolo atc etgan noyob qobiliyatni avvalo o’zi uchun, oilasining millati va xalqining davlatning farovonligi baxt-saodati manfaati uchun to’liq baxshida etsa, bunday jamiyat shu qadar kuchli taraqqiyotga erishadiki, uning sur’at va samarasini hatto tasavvur qilish ham oson emas. Oldimizda turgan buyuk maqsadlarga erishishda jamiyatimizning har bir a’zosi qo’shadigan hissa shu hisobdan beqiyos bo’lishi muqarrar.

Biz bir narsani yaxshi anglab olishimiz kerakki, umumiy va maxsus bilimlarga ega, ongli, tafakkuri har xil “izmlar”dan ozod, zamonaviy dunyoqarash, milliy va umuminsoniy qadriyatlarga voris bo’lgan insonlargina fuqarolik jamiyatini barpo etishga va uni yanada takomillashtirishga qodir bo’ladi.

Bu modeldan ko’zlangan yana bir maqsad bor. Uning vositasida biz dunyodan munosib o’rin olishga, o’zbek nomini yanada keng yoyib tarannum etishga erishamiz. Bugun xalqaro hayot, kishilik taraqqiyoti shunday bosqichga kirganki, endi unda harbiy qudrat emas, balki, intellektual salohiyat aql-idrok, fikr, ilg’or texnologiyalar xal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Amir Temur bobomizning “Kuch – adolatda” degan mashxur ta’biri bugungi kunga gisbatan qo’llab aytadigan bo’lsak, men unga qo’shimcha qilib, “Kuch – bilim va taffkkurda” degan bo’lardim¹.

Kelgusi asrda bu tamoyil yanada kuchayadi va ijtimoiy hayotning barcha jabhalarini qamrab oladi. Binobarin, xalqaro maydonda biz boshqa mamlakatlar bilan sog’lom fikr musobaqasiga, ijodiy raqobatga kirishmog’imiz lozim bo’ladi. Bizning kelajagimiz mana shu musobaqa va raqobatga qay darajada bardosh bera olishimizga bog’liq.

Taqrorlash uchun savollar:

1. Milliy ta’limni rivojlantirishda jahon tajribasini inobatga olish ahamiyati nimadan iborat?
2. Kadrlar tayaylash milliy dasturi doirasida maktab ta’limini rivojlantirish umummilliy dasturining qabul qilinishi va uning amaliyotga joriy etilishi haqida nimalar bilasiz?
3. Mustakillik yillarida ta’lim sohasida erishilgan yutuklar hamda uning jahon mamlakatlaridagi e’tirofi haqida nimalar ayta olasiz?

MAVZU: IJTIMOY-IQTISODIY RIVOJLANISHDA INSON OMILI, ERKINLIGI VA MANFAATLARNING USTUVORLIGI

Reja:

1. Ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotda inson omilining ahamiyati.
2. Inson erkinligi va manfaatlarining ustuvorligi.
3. Komil inson g'oyasining maqsadi.
4. Inson ongi va tafakkuridagi ma'naviy o'zgarishlar.
5. Milliy istiqlol mafkurasi - yoshlar tarbiyasining g'oyaviy asosi.

1-masala. Ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish strategiyasidagi o'zgarishlar va ularning mohiyati shubhasiz inson omiliga bog'liqdir. Ijtimoiy-iqtisodiy hayotda inson erkinligi va manfaatlari ustuvorligini ta'minlash bugungi kunda davlatimizda amalga oshirilayotgan islohotlarning asosiy negizini tashkil qiladi. SHuning uchun ham islohotlar islohot uchun emas, inson uchun degan g'oya ilk mustaqillik kunlaridan o'rtaga tashlandi. Inson ongi va tafakkuridagi o'zgarishlarning ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotda ustuvorligi uning jamiyat hayotidagi tutgan o'mida ham yaqqol ko'zga tashlanadi. Mamlakatning barqaror rivojlanishi milliy va va umuminsoniy qadriyatlar bilan bevosita bog'liqdir. Zero, mustaqillik g'oyalarini rivojlantirishda, dunyoqarashni shakllantirishda, ma'naviyatni yuksaltirishda ajdodlarimiz tomonidan yaratilgan bebaho qadriyatlar va milliy meroslar juda katta ahamiyat kasb etadi. SHu bois bugungi kunda jahon tsivilizatsiyasi yutuqlaridan har tomonlama keng foydalanish, uni chuqur o'rganib, milliy zaminlarimizdan ajralmasdan hayotga tabiiq etish jamiyat yuksalishining asosi bo'lib qoldi.

Inson – o'zida biologik, ijtimoiy va psixik xususiyatlarni mujassamlashtirgan ongli mavjudot. Insonning biologik xususiyatlariga ovqatlanish, himoyalash, zurriyod qoldirish, sharoitga moslashishlar xos. Inson boshqa mavjudotlardan sotsial xususiyatlari bilan ajralib turadi. CHunonchi, til, muomala, ramziy belgilar, bilim, ong, mahsulot ishlab chiqarish, taqsimlash, iste'mol qilish, boshqarish, o'z-o'zini idora etish, badiiy ijod, axloq, nutq, tafakkur, qadriyatlar, tabu(taqiqlash) shular jumlasidandir. Insonning psixik xususiyatlariga ruhiy kechinmalar, hayratlanish, g'am-tashvish, qayg'u, iztirob, zavqlanish, kayfiyat kabilar kiradi. Inson shu xususiyatlari orqali yaxlit bir tizimni tashkil etadi. U yaxlit mavjudot sifatida o'z ehtiyojlarini qondiradi va insoniyat davomiyligini ta'minlaydi¹. Inson axloq-odob, go'zallik, boylik va xususiy harakterga ega. SHuningdek, inson uchun katta boylik – uning sog'lig'idir, deb yozadi mashhur nemis faylasufi A.SHopengauer².

¹ Falsafa. Qisqacha izohli lug'at.- "SHarq", 2004.- 161-bet.

² G'arb falsafasi.- T.: "O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati", 2004.- 513-bet

SHaxs – o'zida ijtimoiy fazilatlarni mujassamlashtirgan insonni ifoda etadi. Kishilar shaxs bo'lib tug'ilmaydi, balki, jamiyatdagina shaxs bo'lib shakllanadi va rivojlanadi. **CHunki**, insonga xos ijtimoiy fazilatlarni avloddan-avlodga irsiy yo'l bilan o'tmaydi. Inson dunyoga kelgan vaqtida jamiyat, siyosiy tuzum, madaniyat, ishlab chiqarish, oila, ommaviy axborot vositalari, mafkura kabi ijtimoiy tuzilmalar mavjud bo'ladi¹.

Ijtimoiylashuv – (lotin. **Socialis** - **ijtimoiylashuv**) jamiyatning muvaffaqiyatli rivojlanishi uchun zarur bo'lgan psixologik mexanizm, ijtimoiy me'yor va qadriyatlarni individ tomonidan o'zlashtirish jarayoni. Ijtimoiylashuv insonning madaniyat, kommunikatsiya ta'siri ostida shakllanish jarayoni, birlari bilan muloqotda bo'lishlarini ifodalaydi².

“Inson o'z timsolida ham moddiy, ham ma'naviy xususiyat va alomatlarni mujassam etgan noyob xilqat, Yaratganning buyuk va sirli mo'jizasidir. SHuning uchun ham uning ichki dunyosi, unga ato etilgan fazilat va xislatlarni oxirigacha anglash, tushunishning o'zi o'ta murakkab bir masala. Mana shunday qarash va fikrlarni umumlashtirib, insonga xos orzu-intilishlarni ro'yobga chiqarish, uning ongli hayot kechirishi uchun zarur bo'lgan moddiy va ma'naviy olamni barmisoli parvoz qilayotgan qushning ikki qanotiga qiyoslasak, o'ylaymanki, o'rinni bo'ladi. Qachonki ana shu ikki omil uyg'unlashsa, tom ma'nodagi qo'sh qanotga aylansa, shundagina inson, davlat va jamiyat hayotida o'sish-o'zgarish, yuksalish jarayonlari sodir bo'ladi³”, - deb yozgan edi I.Karimov o'zining “YUksak ma'naviyat – engilmas kuch” asarida. Darhaqiqat, ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotda inson omilining ahamiyati ushbu misolda o'zining konkret ifodasini topgan.

Insonning haqiqiy inson sifatida yuksalishida ma'naviyat olamining ta'sir va ahamiyati asosiy rol o'ynaydi. Biz bugun dunyoda kechayotgan voqealarni ko'rib, bilib va ularni tahlil etar ekanmiz, ma'naviyatga qarshi qaratilgan har qanday xavf ortida insonning qalbi va ongini egallash maqsadi turganini ko'ramiz. Demak, ma'naviyatga qarshi qaratilgan har qanday xurujlarning real xavfini bartaraf etishda bor kuch va imkoniyatlarimizni ishga solishimiz shart. SHu boisdan ham bugun har bir yurtdoshimiz o'zligini anglashi, qadimiy tariximiz va boy madaniyatimiz, ulug' ajdodlarimiz merosini chuqurroq o'zlashtirishi, bugungi shiddat bilan o'zgarayotgan hayot voqeligiga ongli qarab, mustaqil fikrlashi va diyorimizdagi barcha o'zgarishlarga daxldorlik tuyg'usi bilan yashashi zarurdir.

“Avvalo, inson omili o'zi nima, deb so'rasa, men kishilik tarixida, jumladan, Vatanimiz tarixida barcha moddiy, madaniy boyliklarning bunyodkori, taraqqiyotning etakchi kuchi sifatida namoyon bo'ladigan insonning, xalqimizning kuch-qudrati, aql-zakovati, bilim va tajribasi, salohiyatiga alohida e'tibor qaratgan bo'lardim. Haqiqatan ham, tarixda xalqning, Vatanning istiqboli, iqboli qanday bo'lishi haqida chuqur o'ylab, bu masalaning turli tomonlarini o'ziga tasavvur

¹ Falsafa asoslari. - T.: “O'zbekiston”, 2005. - 170-bet.

² Falsafa. Entsiklopedik lug'at. - T.: “O'zbekiston Milliy entsiklopediyasi”, 2010.

³ Karimov I.A. YUksak ma'naviyat – engilmas kuch. - T.: “Ma'naviyat”, 2008. - 65-bet.

qilib, to'g'ri qaror qabul qilishda, avvalambor, inson hal qiluvchi kuch bo'lgan. Bu fikrning zamrida juda chuqur ma'no bor", - deb ta'kidlagan edi I.Karimov.

Darhaqiqat, insonning yaralishi, mohiyati va jamiyatda tutgan o'rni falsafiy muammolar tizimida ham muhim o'rin tutadi. Turli falsafiy ta'limotlarda bu masalalar turlicha talqin etib kelingan. SHunday bo'lishi ham tabiiy edi. CHunki, inson mohiyatan ijtimoiy-tarixiy va madaniy mavjudot sifatida har bir yangi tarixiy sharoitda o'zligini chuqurroq angalshga, insoniy mohiyatni ro'yobga chiqarishga intilaveradi. Zero, buyuk mutafakkir Suqrotning "O'zligingni bil" degan hikmatli so'zi har bir tarixiy davrda yangicha ahamiyat kasb etaveradi.

2-masala. Inson mavjud ekan, uning shaxsiy manfaatlari ham albatta, mavjud bo'ladi. Har bir inson jamiyatdagi boshqa odamlar bilan birga umumiy manfaatlarga egadir va ayni zamonda uning o'ta shaxsiy, faqat o'zigagina xos bo'lgan talab istaklari, qiziqishlari ham bo'ladi. Insonning qiziqishlari, talab va ehtiyojlari, shaxsiy manfaatlarini zaruriy ravishda e'tiborga olmasdan ularni amalga oshirish chora-tadbirlarini ko'rmasdan turib, odamlarning kuch-qudrati va imkoniyatlaridan unumli, oqilona foydalanib bo'lmaydi.

Erkinlik – insonning intellektual-ma'naviy kamolotga erishuvining zarur sharti, anglanganligidir. Erkinlik tufayligina inson yaratuvchanlik qobiliyatini namoyon etadi, shaxsiy mas'uliyat va insoniy burchini to'la his etadi¹. Inson va uning manfaatlarini ro'yobga chiqarish maqsadida yoshlarmizda quyidagi fazilatlar shakllantirib borilishi muxim ahamiyat kasb etadi: 1) shaxsiy sifatlar: erkinlik, o'ziga xoslikni rivojlantirish, mustaqil bo'lish, o'z hohishlarini idora qila olish, ehtiromlar tuyg'usiga egalik; 2) oila boshlig'iga xos sifatlar: o'z uyini mehr-muhabbat, halovat va tarbiya maskaniga aylantira olish; 3) ijtimoiy sifatlar: kasbiga mehr qo'yish, sadoqat, jamiyat farovonligiga hissa qo'shish, ijodkorlik, milliy qadriyatlarni hurmat qilish; 4) fuqarolik sifatleri: Vatanga sodiq bo'lish, davlat ramzlarini qadrlash, ijtimoiy faollik, eng yaxshi milliy fazilatlar sohibi bo'lish.

Inson manfaatlari va insoniy mohiyatning namoyon bo'lishida tabiat, madaniyat, ijtimoiy hayot, siyosat, iqtisodiyot, tsivilizatsiya, bilish asosiy o'rin tutadi. Inson murakkab va ko'p qirrali mavjudotki, uning mohiyati yaxlit bir butunlik sifatida inson, shaxs, individ, individuallik tushunchalari orqali ifodalanadi. "Echki, quyon, bo'ri shunday hayot kechirishadiki, ular qorinlarini to'yg'azishi, urchishlari, oilalarini boqishlari kerak. Ularning shunday qilayotganlarini ko'rsam, men qat'iyon ishonamanki, ular baxtiyor va ularning hayoti oqilona. Xo'sh, inson nima qilmog'i kerak? U ham xuddi jonivorlar qilgan ishlarni qilib hayot kechirmog'i kerak, faqat farq shundaki, bu ishlarni inson yolg'iz o'zi qilsa, u muqarrar tarzda halok bo'ladi, u faqat o'zi uchun emas, hamma uchun qilmog'i zarur. U hamma uchun bu ishlarni qilayotganini ko'rsam, men qat'iyon ishonamanki, u baxtiyor va uning hayoti oqilona", - deb yozgan edi Lev Tolstoy.

¹ Falsafa asoslari.- T: "O'zbekiston", 2005.- 279-bet.

Darhaqiqat, insonning hayvondan farqlanadigan jihati uning ongida, yanada aniqroq aytadigan bo'lsak, inson o'zining ma'naviy olami va manfaati bilan ajralib turadi. Dunyoning hayoti kimningdir irodasi bilan sodir bo'ladi — mana shu dunyoning hayoti va bizning hayotimiz orqali kimdir o'zining allaqanday ishini ro'yobga chiqaradi. Bu irodaning ma'nosini anglashga umidvor bo'lmoq uchun dastavval zimmadagi yumushlarni bajarmoq kerak, ya'ni, jamiyat bizdan istayotgan ishlarini qilmog'imiz kerak, shundagina inson erkinligi va manfaatlarining ustuvorligi jamiyatda o'z ifodasini topadi.

Inson omilining yuzaga chiqishida uning erkinligi va manfaatlari katta rol o'ynaydi. Chunki, inson hayotga, yon-atrofida bo'layotgan voqealarga befarq bo'la olmaydi. U faqat boylik orttirish uchun yashamaydi, odamlarning tashvishi, dardiga sherik bo'ladi, ular uchun kuyinadi. Tom ma'nodagi inson omili mana shunday onlarda yaqqol namoyon bo'ladi. Ma'naviyati yuksak, ma'naviyati boy odam o'zligi, haqiqiy qiyofasi mana shunday onlarda ko'zga tashlanadi. Inson erkinligi, huquqi va manfaatlarining ustuvorligi, uning chinakam inson ekanini bildiradi. Zero, ma'naviyat, odob-axloq, ibratli qadriyatlar, olijanob fazilatlar ilk bor oilada, keyin jamiyatda shakllanadi. Muqaddas kitoblarda uqtirilganki, ma'naviy poklik avvalo ona suti orqali farzandga o'tadi.

SHarq mutafakkirlari, jumladan, Abu Nasr Forobiy qarashlarida ham inson butun borliq taraqqiyotining mahsuli sifatida talqin qilinadi. YA'ni, insonning barcha olijanob fazilatlari ilm tufayli ekanligini, inson hayotining mazmuni – baxtli bo'lish va baxtli qilishga intilish, bunga esa faqat ilm va ma'rifat orqali erishish mumkinligini ko'rsatdi. Beruniy va Ibn Sino esa insonning boshqa mavjudotlardan ustunligi aql va tafakkur tufayli ekanligi g'oyasini ilgari surganlar. Abu Homid G'azzoliy qarashlariga ko'ra, insonning ustunligi uning aqlida emas, balki, qalbida ekanligini ko'rsatadi. Aql imkoniyatlari cheklangan tasavvuf ta'limotida komil inson asosiy g'oyalardan biri edi. Bu komillik, asosan, ma'naviy barkamollik, ruhiy yuksalish, jismoniy orzu-istaklarni idora qila bilishda namoyon bo'lishini uqtirganlar.

SHarq falsafasida inson to'g'risidagi qarashlar islom dini g'oyalari, sharqona tafakkur va turmush-tarzi bilan uzviy bog'liq holda rivojlangan edi. Zero, SHarq mutafakkirlari insonga, inson omiliga umumfalsafiy muammolarning bir qismi sifatida qarardilar.

Bundan farqli o'laroq, G'arb falsafasida insonga, asosan, biologik mavjudot, tabiatdagi evolyutsion o'zgarishlarning mahsuli deb qaraldi. CHunonchi, rus tabiatshunosi V.A.Vemadskiyning ta'limotiga ko'ra, inson aqli buyuk geologik omil sifatida tabiatdagi taraqqiyotni tezlashtirgan, butun hayotning taqdiri insonning aql-zakovati va axloqiga bog'liqdir.

E.Frommga ko'ra, *inson sof va samimiy muhabbatni butun er yuzi xalqlari o'rtasida tinchlik, totuvlik, hamkorlik munosabatlarni qaror toptirishning muhim omilidir. Nitsshenga ko'ra, falsafaning markazi insondir. Inson nurga intilib yashaydi.* Bu erda nur erkinlik timsoli sifatida kelayapti.

Bugun yurtimizda yashayotgan har bir odam mamlakatimizda olib borilayotgan va ko'zda tutilayotgan barcha islohotlar, aynan uning manfaatlari, uning oilasi va farzandlari uchun, mana shu yurtning farovonligi va taraqqiyoti uchun amalga oshirilayotganini aniq-ravshan anglab etishi nihoyatda muhim ahamiyat kasb etadi. Buning uchun jamiyatimizning har bir a'zosi o'z ustida ishlashi, huquqiy madaniyat, huquqiy ongini yuksaltirishi, kerak bo'lsa, siyosiy faollik va fuqarolik mas'uliyatini oshirish bugungi kunning eng muhim vazifalardan biridir. Chunki, ongi, tafakkuri e'tiqodi mustahkam bo'lgan, o'zining mustaqil fikri bilan yashayotgan odamni chalg'itib ham, kimlardir xohlagan tomonga og'dirib ham bo'lmaydi. Bu erda shuni ta'kidlash joizki, davlatimiz rahbari tomonidan o'rta tashlangan "yangi uy qurmay turib, eskisini buzmay" va "islohot islohot uchun emas, avvalo, inson uchun", degan qoida va tamoyillar o'zining o'tkir ahamiyati va dolzarbligini hech qachon yo'qotmaydi. Zero, mazkur g'oyalarda inson erkinligi va uning manfaatlari qisqa va lo'nda ifodalab berilgan.

O'tgan davr mobaynida yurtimiz erishgan marralar, natijalar, ya'ni, yalpi ichki mahsulotning hajmining, aholi real ish haqi va daromadlarining yuksak o'sish sur'atlari iqtisodiyotimizdagi tub tarkibiy o'zgarishlar va ishlab chiqarishdagi o'zlashtirilgan mutlaqo yangi, raqobatbardosh mahsulotlarning jahon bozoriga olib chiqilayotgani, ta'lim-tarbiya, sog'liqni saqlash va aholini ijtimoiy himoyalash sohalaridagi qo'lga kiritilayotgan ulkan yutuqlarning barchasi inson uchun, uning manfaatlari uchun xizmat etishi shubhasiz.

Inson erkinligi, uning manfaatlari haqida so'z yuritganda, shuni alohida ta'kidlash joizki, baribir ma'naviy boylik moddiy boylikdan ustuvor bo'lib, hamma zamonlarda ham inson omilining asosiy mezon bo'lib qolaveradi. Inson erkinligi va manfaatlarining ustuvorligi haqida gap ketganda, yana shuni ham ta'kidlash kerakki, individ va ijtimoiy guruhlar faoliyatining asosiy sabablaridan biri – bu manfaat masalasidir. Biz yaxshi bilamizki, manfaat faoliyatni keltirib chivaradi va uning yo'nalishlarini, vositalarini, shakllarini va maqsadini ham belgilab beradi. Manfaat shaxs va jamiyat hayotida muhim ahamiyat kasb etishini buyuk faylasuflar – Demokrit, Platon, Aristote kabi mutafakkirlar e'tirof etishgan. CHunonchi, bu haqda SHarqning ulug' mutafakkirlari – Forobiy, Beruniy, Ibn Sino singari faylasuflar siyosat, axloq va huquq negizida ham manfaat yotishini ta'kidlaganlar. Xo'sh, manfaatga qanday ilmiy ta'rif berilgan?

Manfaat – individ va ijtimoiy guruhlar faoliyatining asosiy sababi¹.

Har qanday davlatning buyukligi, kuchu qudrati, shonu shavkati, avvalo, uning xalqi, shu xalq orasidagi fidoyiyu jonkuyar, elparvaru yurtparvar, donishu oqil farzandlari bilan belgilanadi. Inson omilining eng yuksak ko'rinishiga bir misol – buyuk ajdodimiz Abu Rayhon Beruniyning ilmiy tafakkuri shu darajada keng ko'lamlil va teranki, uning asarlarini ilm ummonidagi dengizga qiyoslasa bo'ladi.

¹ Falsafa. Entsiklopedik lug'at.-T.: "O'zbekiston milliy entsiklopediyasi", 2010.- 174-bet.

Ul zot o'zining "Osor ul-boqiya" – "Qadimgi xalqlardan qolgan yodgorliklar" asarini 27 yoshida yozgan. YOsh olim bundan boshqa asar yaratmaganida ham jahon tarixi zarvaraqalarida yirik qomusiy olim sifatida oltin harflar bilan abadiyga yozilib qolur edi. CHunki, mazkur asar chindan-da, tarixiy o'tmishimizga, ajdodlarimiz tarixiga, umuman, davlatchilik, xususan, milliy davlatchiligimiz tarixiga doir har tomonlama keng qamrovli, teran va mantiqan asoslangan fikr-mushohadalarga juda boy muhim va nodir manbalardan biridir.

CHunonchi, insonning tarixdagi roli va o'rni haqida so'z yuritganda, ko'z oldimizda buyuk bobomiz Amir Temur siymosi gavdalanadi. Zero, ul zot amalga oshirgan ishlar, u davlatchilik bo'ladimi, u armiya qurilishi yoki yuzlab xalqlarning taqdiridagi ulug' o'zgarishlar yasagan yurishlari bo'ladimi, bularning barchasining ijodkori shubhasiz inson ekanini ta'kidlash shart. Bugungi kun nuqtai nazaridan olib qaraganda ham O'zbekiston davlatining qurilishi, uning jahon hamjamiyatida tutgan mavqeining nechog'liq mustahkamlanishida I.Karimovning roli beqiyos ekanini doimo esda tutishimiz zarurdir. Bularning barchasi inson omiliga bog'liq bo'lgan buyuk jarayonlardir.

Epikur inson haqida, inson omili haqida so'z yuritar ekan, jumladan shunday yozadi: "donolik yoshu qariga birdek yarashadi. Donishmandlikni izlashda yoshning ahamiyati yo'q. Axir, ko'ngilni sog'lom tutishning erta-kechi bo'lmaydi-ku! Hayotni o'rganish, falsafani anglashning vaqti hali etib kelmadi yoki o'tib ketdi, deyish baxtiyorlikni boy berish yo uni kechiktirish bilan barobar. SHu sababli, yoshu qari donishmandlikni izlamog'i darkor. YOsh bo'la turib ham dono bo'lish mumkin. Biz shuurimizga baxtiyorlik olib keladigan ish bilan mashg'ul bo'lib, xotirjamlikka erishamiz". Darhaqiqat, Insonning o'zini o'rab turgan dunyo haqida bilganlari, aslida, dengizdan tomchi. Lekin ilmuda ham ilm bor. Olimki, olam mavjudligi va harakatlanishi qonuniyatlarini bilsa va bilganlarini odamiyod turmushiga ozmi-ko'pmi tatbiq etsa, demak, uning bilimi har doim, har qaerda asqotadi, ardoqlanadi. Hazrat Rumi aytgandek, inson o'zidan, ya'ni, kim, insondan, uning mohiyatidan uzoq, hayotga aloqasi bo'lmagan "ilm" bilan shug'ullansa, uning umri suvga oqizilgan, zoe ketgan hisoblanadi. Dunyobexabarlik alal-oqibatda insonni ham, millatni ham boshi berk ko'chaga olib kiradi. Dunyobexabarlik esa, ana o'sha ko'chaning, avvalo, keng va ravon, qolaversa, hamisha, harvaqt ochiq, serqatnov bo'lishini ta'min etadi. Agar bunga yana nekbin ruh, kelajakka, hayotga ishtiyof hissi qo'shilsa, nur ustiga nur.

3-masala. Lug'atlarda "komil" so'zi – to'liq, etuk, mukammal ma'nolarini, "barkamol" esa etuklikka erishgan, mukammal, kamol topgan, bekamu-ko'st ma'nolarini berishi aytiladi.

Komil inson g'oyasi asrlar davomida xalqlar, dinlarda, ertak va afsonalarda, dostonlarda, milliy qadriyatlarda, rivoyatu hikoyatlarda qayta-qayta turli obrazlarda o'z aksini topib kelayapti. Beruniy, Ibn Sino, Imom Buxoriy, Imom Motrudiy, Naqshbandiy, Mirzo Ulug'bek, Alisher Navoiy asarlarida, milliy tarbiyamizda bosh g'oya bo'lib keldi. Me'moriy obidalarning peshtoqlaridagi yozuvlarda, haykal, devoriy suratlarda ham ajdodlarimizning g'oyalari bitilgan.

“Komil inson” g’oyasining turli shakl va tasvirlari bisyor. Shu bois ham qadim Turon zaminini – dunyoga komil inson g’oyasini bergan ma’naviy tsivilizatsiya markazlaridan biri, desa bo’ladi. Bu haqiqat milliy tarbiyamizning tub negizlaridan kelayotir. Bunga er ustidagi obidalar ham, er ostidagi arxeologik dalillar ham guvohlik bermoqda. Ularda bobolarimizning barmoq izlari – muhrlari qolgan. Ma’naviy merosimizdagi komil inson kiyofasi – komillikka intilish tuyg’usini uygatadi. Insondagi barkamollik mezonlari u yoki bu tarixiy shaxs, buyuk allomalar, mutafakkirlar faoliyatini, ularning aqliy, axloqiy jihatlarini bilish orqali o’rganuvchining dunyokarashi, ongida yaxlit holda o’z aksini topadi. Bunday mezonlar ilmiy-amaliy ta’lim-tarbiya jarayonida shakllanadi.

O’zbekiston birinchi Prezidenti I.Karimov asarlarida komil insonlariga xos bo’lgan, inson omili yaqqol ko’zga tashlanadigan 200 dan ortiq fazilatlar bayon qilingan.

- yuksak salohiyatli, ma’naviy uyg’oq, or-nomusli, uyat va andishali, sharmu hayoli, iboli va iffatli, sobitqadam, shijoatli, diniy qadriyatlarini biluvchi, savob ishlarni ko’p qiladigan, tariximiz, madaniyatimiz, buyuk ajdodlarimiz merosini chuqur biluvchi, Vatanga sodiq, milliy g’ururli, yuksak ma’naviyatli, yangicha fikrlovchi, Amir Temur bobomizning shijoat, azmu qaror va o’ktamligiga ega, fidoyi, yuksak huquqiy madaniyatli, jahon tarixi va madaniyati yutuqlarini chuqur o’rgangan, mard, tashabbuskor, el-yurt tashvishini zimmasiga oladigan, daxldor, ijmonli-e’tiqodli, o’z haq-huquqini bilib, himoya qila oluvchi, mustaqilligimizni ko’z qorachig’iday himoyalovchi, saxiy, o’z mustaqil fikriga ega, mehr-oqibatli, g’oyaviy va mafkuraviy ta’sirlarga qarshi tura oladigan, o’tganlarni xotirlab, tiriklarni qadrlovchi, mustaqillik yillarida erishgan yutuqlarimizni davom ettirishga qodir, bilimli va iste’dodli, mehnatsevar, tadbirkor va yangilikni tez ilg’aydigan, g’ayrat-shijoatli, irodali, qat’iyatli, sabot-matonatli, jasur, faol, zamonaviy, yuksak texnologiyalarni o’zlashtirgan, sog’lom turmush tarziga intiluvchi, milliy va umuminsoniy qadriyatlar ruhida kamol topgan, ogoh, hushyor, munosib daromad topuvchi, yuqori malakali, mas’uliyatli, etuk mutaxassis.

Bugun yurtdoshlarimizda yon-atrofdan, umuman dunyoda bo’layotgan barcha o’zgarishlarga daxldorlik hissi, ijtimoiy va fuqarolik faolligi o’sib borayapti. Dunyoning qay burchagida nima bo’lmasin, unga nisbatan xalqimizning o’z qarashi va munosabati mavjud. Zero, kechagi tarixni bilish, undan to’g’ri xulosa chiqarish, Vatan taqdiriga, xalqimiz tarixiga daxldor bo’lish, bugun hayotga ilk qadam qo’yayotgan yoshlarimiz ongiga o’tganlar xotirasi nechog’liq aziz va muqaddas ekanini singdirish va eng muhimi, ajdodlardan ibrat olib yashash ruhida ularni voyaga etkazish g’oyat muhim ahamiyatga egadir. Mana shu muqaddas tuproq – meniki, bu tabarruk zaminda ota-bobolarimning xoki poklari yotibdi, agar shu musaffo osmon, mana shu yorug’ hayot uchun, ona Vatanim uchun men kurashmasam, men jonimni fido qilmasam, kim kurashadi, deb yashaydigan o’g’il-qizlarimni ko’rsam, ular haqida eshitsam, menda xuddiki qanot paydo bo’lgandek bo’ladi. Nega deganda, ayni shu xususiyat va fazilatlarini men inson omili deb bilaman. Agarki, inson shunday fikrlasa, shunday e’tiqod bilan yashasa, aytinglar

bunday odamni sindirib, yo'ldan qaytarib bo'ladimi? Meni eshitganlar o'ziga shu savolni berib, yana o'ziga o'zi javob bersin. O'ylaymanki, barchasining javobi ijobiy bo'ladi. Bunday xalqni to'xtatib bo'lmaydi, deb ta'kidlaydi YUrtboshimiz.

Inson falsafasiga ko'ra, Komil inson kim? U qanday bo'lishi kerak? Jahonning eng rivojlangan davlatlari yuksalish arafasida bu savolga tez-tez murojaat qilganini ko'rsatadi. Javob topib, yoshlarini ertangi kunning yuksak talablariga puxta tayyorlab kirib borishgan. Chunki, bu raqobatli dunyoda ertaning talablari yangicha, murakkab, qiyinroq bo'lgan.

O'zbekiston bilan hamkorlik yo'lini tutishga intilayotgan davlatlar soni yildan yilga ortib bormoqda. SHulardan biri – Koreyada yuksalish arafasida “tabiiy resurslar cheklangan, ijodga esa chegara yo'q” degan shior ko'tarilgan ekan. Bu – yuksak intellekt inson fazilatlarining gultojiga aylantirishni anglatar edi. Bu mamlakat shunga amal qildi va tom ma'noda “Osiyo yo'lbarasi”ga aylandi. Bularning zamrida ham inson omili yotibdi.

Inson omiliga amaliy, pragmatik yondashgan davlatlar tezda nazariy qoidalardan bugungi va ertangi kun uchun “foйда” chiqarib oldi. Eksperimental pedagogika rivojlandi. Tarbiyaning nazariy tushunchalarini ko'rinadigan narsalarga – obrazlarga, o'ta zamonaviy texnologiyalarga aylantirishdi. Hal qiluvchi kuchni oshirib olib, boshqalardan o'tib ketishdi. O'sha sinalgan fazilatlar yangilari bilan boyitilib, shakllantirilmoqda.

Bugun biz o'sib kelayotgan yoshlarimizning etuk shaxsiga xos fazilatlar sifatida rostgo'ylik, maqsadda sobitqadamlik, to'g'rilik, puxtalik va shaxsiy mas'uliyatga ustuvorlikka katta ahamiyat bermoqdami. Eng muhimi, yoshlarimizda Prezidentimiz uqtirganidek, jasurlik, fidoyilik, barqarorlik, qat'iylik, tirishqoqlik, hamdardlik, bag'rikenglik singari 50 dan ortiq asosiy fazilatlar shakllantirilmoqda. Aynan mana shu fazilatlar inson omilining mahsuli hisoblanadi. Zero, yoshlarda haqiqatparvarlik, boshqalarga hurmat, jamiyat oldida burchga sodiqlik, odamlarga g'amxo'rlik, madaniy merosga hurmatni shakllantirish, demokratik erkin jamiyat fuqarolari bo'lish, bag'rikenglik fazilatlarini singdirish, axloqan va ma'nan kuchli shaxslar qilib etishtirish vazifalari yuklanmoqda. SHuning uchun mas'uliyatli, g'ururli, o'zgalarni hurmat qiluvchi, boshqalar bilan hamkorlikka tayyor, turli vayronkor g'oyalarga qarshi turuvchi, o'z yurtiga sadoqat va muhabbat ruhida tarbiyalash g'oyalari bilan uyg'un rivojlantirilgan demokratik jamiyat kishisi fazilatlariga ega shaxsni tarbiyalash ko'zda tutilgan.

Tinchlik va insoniylik ideallariga amal qiluvchi millatni shakllantirish, ya'ni, shaxs sifatlarini to'liq rivojlantirish; tinchlikparvar davlat va jamiyat quruvchilarini tarbiyalash, haqiqatparvarlik va adolatlilik; shaxsiy erkinlik; mehnatsevarlik; mas'uliyatlilik; mustaqil fikrlilik; o'zgalalar bilan hamkorlik, mustaqil fikrga egalik; an'anaviylik bilan zamonaviylikni anglash; xalqaro hamkorlikka tayyorlik; kundalik turmush malakalariga egalik; ruhan va jismonan kuchlilik; o'zini baxtli va boshqalar bilan uyg'un qila olish fazilatlarini shakllantirilmoqda. Bularning barchasida inson omili va uning manfaatlari mujassam.

4-masala. Ikki daryo oralig'ida joylashgan muqaddas zamin – O'zbekistonning tinch-osoyishta, obod va farovon turmush kechirishida, kerak bo'lsa, jahonga ochiq yuz bilan boqishida ijodkor va bunyodkor xalqimizning yutuqlari ko'z oldimizga keladi. Biz yaxshi bilamizki, hamma zamonlarda ham jamiyat taraqqiyotining hal qiluvchi mezonini bu erda yashayotgan xalqning salomatligi, ma'naviy-ma'rifiy ishlarning saviyasi bilan belgilangan. Ta'kidlash zarurki, bugun yurtimiz mazkur sohalarida dunyoda etakchi o'rinlarga chiqmoqda. O'zbekiston bu yutuqlarga nimaning hisobidan erishayapti, degan savol atrofida yangidan-yangi fikrlar bildirilayapti, bir qator tadqiqotlar olib borilayapti. Jahon tajribasidan ma'lumki, jamiyatdagi har bir yangilik, o'zgarishga siyosatchilar, ahlilchilar o'z fikrlarini, qarashlarini, munosabatlarini bildiradi, xulosalarini chiqaradi. Islom Karimov ushbu yutuqlarning asosiy mezonini – inson omilida ekanini uqtirardi.

Darhaqiqat, jamiyatimiz o'zgarayapti, hayotimiz o'zgarayapti. Bu o'zgarishlar shunday shiddat bilan kechayaptiki, odamlar ongidagi va qalbidagi ma'naviy o'zgarishlar, albatta, ijobiydir. Yurtimiz istiqbolga erishganiga 25 yil bo'ldi. Xalqimizning dunyoqarashi 1990 yillardan boshlab keskin farq qiladi. Davlatimiz rahbarining ta'kidlashicha, “Bunday xalqni, o'ziga, o'z kuchiga ishonib, qat'iyat bilan oldinga borayotgan, ertangi kunini o'ziga yaqqol tasavvur etib, yangi-yangi marralarni egallash sari katta azmu shijoat bilan harakat qilayotgan xalqni hech qachon o'z yo'lidan qaytarib bo'lmaydi. Bunday xalq o'z maqsad-muddaolariga albatta etadi”.

Olimlarning aniqlashicha, hozirgi SHo'rchi tumanida qadimiy Kushon imperiyasining poytaxti bo'lganligi aytiladi. Tadqiqotchi, Dalvarzin-tepada 1972 yil 25 sentyabr kuni arxeologlar salkam 36 kilo oltin javohir to'ldirilgan ko'za topilganini va Moskvaga olib ketilganini yozgan. E'tiborimizni oltindan qimmatroq bir tasviriy hujjat o'ziga tortdi. Bu - ibodatxona devoriga bundan 2000 yil oldin chizilgan surat edi. Unda 3 yoshli go'dak, 12 yoshli o'smir va ularning o'rtasida turgan murabbiy tasvirlangan. Murabbiy go'dakni qo'ltig'idan ko'tarib, elkasiga o'tqazgan. Go'dak oq kiyimda. Uning tirsaklari uchishga chog'langan ourgut qanotlarini eslatadi. Murabbiyning ko'zlari ishonch, qat'iyatga to'la. Oldinga, yuqoriga tikilgan. Murabbiyning o'ng tomonida guldor do'ppi(!) kiygan o'smir bola. Go'dakning ham, o'smiring ham nigohi ustoz tikilgan nuqtada. Oldinda, yuqorida. Surat I asr arafasida chizilgan. Kushon imperiyasi eramizning I-III asrlarida (demak, surat chizilgan davrdan keyin) gullab yashnagan.

O'zingizga ma'lum, ibodatxona, saroy, madrasalar devorlariga bo'lar-bo'lmas suratlar chizilavermaydi. Chizilganlarida esa davlatni, xalqni birlashtiruvchi, safarbar qiluvchi ustuvor g'oyalar tasvirlanadi. Demak, surat o'sha davmning bir ustuvor g'oyasini ifodalayotir. Uch avlodni uning atrofida birlashtirayotir. Vaqt evrildi - 1000 yil o'tdi. SHarqda dunyosida Renessans ro'y berdi. Buyuk mutafakkir Abu Rayhon Beruniy “.. biz etisholmagan narsalarga ularni (yosh avlodni) etishtirsak, degan umiddamiz”, - deb yozdi.

Zamonlar o'tdi. Biz bugun yana o'zimizning mustaqil davlatimizga egamiz. YOsh avlod bizdan ko'ra kuchli, bilimli, dono va albatta baxtli bo'lishlari shart, degan g'oya bugun amalda. Aynan mana shu g'oya bugun xalqimizning ongi va tafakkuridagi ma'naviy o'zgarishlarni ifodalaydi.

YUksak texnologiyalar global rivojlanayotgan XXI intellektual boylik etakchilik qiladi. SHuning uchun bugun o'sib kelayotgan yosh avlodga O'zbekiston qo'yayotgan talablar bir tomondan yuksak rivojlangan davlatlar bilan hamohang ekanligi, ikkinchi tomondan, ma'naviyat, intellekt ustuvorligi bilan ajralib turadi. YA'ni, farzandlarimiz ongi va tafakkuri kuchli, zamon talablariga mos tayyorlik, yuksak ma'naviyat, axloqiy sog'lomlik, jismoniy chiniqqanlik, mustaqillik g'oyalariga cheksiz sadoqat, Vatani va xalqiga sodiq, milliy o'zligimizga yot g'oya, qarashlarga murosasizlikni mujassam etishni taqozo etmoqda. Bu fazilatlarining birortasi sust bo'lsa, uyg'unlik buziladi. "Farzandlarimizni mustaqil va keng fikrlash qobiliyatiga ega bo'lgan, ongli yashaydigan kornil insonlar etib voyaga etkazish — ta'lim-tarbiya sohasining asosiy maqsadi va vazifasi bo'lishi lozim", - deb ta'kidlagan edi I.A.Karimov.

Xulosa o'rinda shuni aytish kerakki, yurtimizning kelajagi, xalqimizning ertangi kuni, mamlakatimizning jahondagi obro'-e'tibori birinchi navbatda, yosh avlodning unib-o'sib, ulg'ayib, qanday inson bo'lib, hayotga kirib borishiga bog'liq. Bunday o'tkir haqiqatni hamisha yodda tutishimiz va shunga mos ravishda ish yuritishimiz shart.

Dunyoda hech bir millat yoki xalq yo'qdirki, uning birlashtiruvchi, umumlashtiruvchi g'oyasi va mafkurasi bo'lmasa. Biz buning isbotini uzoq o'tmishdan boshlab hozirgi kungacha ko'rishimiz mumkin. Har bir millat, xalqning o'ziga muvofiq keladigan, millatning manfaatlarini o'zida aks ettiradigan va umumlashtiradigan biron bir g'oyasi yoki mafkurasi bo'lishi muqarrar, chunki odamlar o'z hayoti davomida nimagadir ishonishi, suyanishi kerak.

Mafkura – arabcha “nuqtai nazarlar” va “e'tiqodlar tizimi” ma'nosidan kelib chiqqan bo'lib, u – jamiyatdagi muayyan siyosiy, huquqiy, axloqiy, diniy, badiiy, falsafiy, ilmiy qarashlar, fikrlar va g'oyalar tizimini ifoda etadi.

Mafkura ijtimoiy borliqning, ya'ni keng ma'noda jamiyat hayotining **ma'naviy-siyosiy in'ikosidir**, uning inson ongida aks etishi, inson tomonidan anglashib, bir butun tizim holiga keltirilishi va bu tizimning amaliy faoliyatida nazariy asos hamda ruhiy tayanch bo'lib xizmat qilishidir.

Odatda har bir davlat, jamiyat o'zi bajarayotgan tarixiy vazifani asoslovchi va barcha ijtimoiy sinflar, tabaqalar, millatlar, elatlar va diniy e'tiqodlar vakillarini shu vazifa atrofida birlashtiruvchi, jipslashtiruvchi umummafkuraga ega. SHu bilan bir qatorda, umumdavlat mafkurasi talablari va qoidalari doirasida jamiyatdagi, mamlakatdagi ijtimoiy sinflar, tabaqalar, millatlar va elatlar, diniy e'tiqod vakillari o'z mafkuralarini ishlab chiqishlari mumkin va zarur. CHunki bunday ish umumdavlat, umummilliy mafkurani yanada yangilashtirishga, boyitishga xizmat qiladi, uning har bir fuqaroga etib borishini ta'minlaydi.

O'zbekistonning mustaqillikka erishuvi butun tarixiy taraqqiyot natijalaridan kelib chiqqan ob'ektiv va qonuniy jarayon bo'ldi. Mustaqillikni qo'lga kiritish tufayli mamlakatimiz butun ishlab chiqarish va ilmiy-texnika imkoniyatlaridan, tabiiy xom ashyo mahsulotlaridan o'z manfaatlari, maqsadlari yo'lida foydalanish, ularga to'liq egalik qilish, ajdodlarimizdan qolgan ma'naviy qadriyatlarini va butun tariximizni tiklash, yanada rivojlantirish hamda umumxalq mulkiga aylantirishga muvaffaq bo'ldi. Mamlakatimizning xalqaro hamjamiyatga teng huquqli sub'ekt sifatida kirib borishi davlat rivojlanishining aniq yo'nalishini belgilashga, ichki va tashqi siyosat tamoyillarini ishlab chiqishga ko'p jihatdan bog'liq. Bu jarayonning kechishi tabiiy bo'lishi hamda bizning milliy an'analarimizga zid kelmasligi lozim.

Davlatimiz o'zi uchun ma'qul deb topgan yo'li, o'ziga xos bo'lgan taraqqiyot modeli, sobiq siyosiy tuzumni rekonstruksiyalash yoki yangi davrga moslashtirishdan mutlaqo farq qiladi. Endilikda masala sobiq ijtimoiy-siyosiy tizimdan butunlay voz kechish, sifat hamda printsipial jihatdan yangi bo'lgan ijtimoiy munosabatlarni shakllantirishdan iborat bo'lishi lozim. Bunday amaliy qadamlardan bittasi bir yoqlama, yagona partiyaviy dogmatizm, kommunistik mafkuradan to'liq xalos bo'lish va milliy istiqlol mafkurasini yaratishdir.

Ko'p yillar mobaynida mafkura jamiyat ustqurmasining muayyan qismi bo'lib, iqtisodiy bazis asosida shakllansa-da, undan birmuncha mustaqil va ijtimoiy borliqning ijtimoiy ongdagi in'ikosi, deb hisoblangan. Ammo tarixiy jarayon mafkuraning ham bunyodkor, ham vayronkor kuch sifatida namoyon bo'lishi mumkinligini isbotlaydi. Buning bir necha sabablari bor, albatta.

Sobiq Ittifoq davrida sotsializmga o'tgan qator mamlakatlarda tabiat va jamiyat rivojlanishi haqidagi markscha ta'limot ob'ektiv reallikni aks ettirishdagi yagona to'g'ri g'oya vazifasini o'tagan. Marksizm olamning turli-tumanligini e'tirof qilgan bo'lsa-da, jamiyat ijtimoiy taraqqiyoti haqidagi boshqa kontseptsiya va qarashlarni butunlay rad etgan. SHuning uchun ham dogmatik sotsialistik g'oyalar jahondagi boshqa davlatlarning g'oyalari va qarashlariga doimiy ravishda zid bo'lib kelgan hamda jamiyat taraqqiyotiga salbiy ta'sir ko'rsatgandi. Mazkur g'oya o'zgarib borayotgan ijtimoiy-iqtisodiy vaziyatga moslasha olmaganligi tufayli so'nishga majbur bo'ldi. Nazarimizda, bunga ma'lum ma'noda quyidagilar ham sababchi bo'ldi:

- aksariyat mehnatkash xalq ommasi uchun jozibador bo'lib ko'ringan "tenglik", "birlik", "xalqaro do'stlik" kabi shiorlar lozung darajasida qolib ketganligi. Aslida, porloq kelajak haqidagi turli ko'rinishdagi mafunkor ta'limotlar, qarashlar targ'ibot-tashviqot darajasidan chiqib keta olmasdi va ular hech qachon amaliyotda o'z ifodasini topolmasdi ham;

- kommunistik mafkura butun xalq ommasini ma'lum bir qolipda ushlab turganligi, odamlarning o'z imkoniyat va qobiliyatlarini to'liq namoyish etishi uchun kerakli imkoniyatlar yaratib berolmaganligi;

- kommunistik g'oyaning o'zi bikikligida qolib ketganligi, uning jahon madaniyati, umuminsoniy qadriyatlardan yiroqlashgani, aholining axborot olishga

doir tabiiy intilish va manfaatlarining cheklab qo'yilganligi. Mavjud g'oyaga qarshi bo'lgan va unga to'g'ri kelmaydigan har qanday qarashning zararli deb e'lon qilinganligi;

- hukmronlik vazifasini o'tagan mazkur g'oya jamiyat iqtisodiy, ijtimoiy-siyosiy, madaniy-ma'naviy o'zgarishlariga mos keladigan faol kuchga aylana olmaganligi.

Uzoq tarixiy davr mobaynida o'lkamizda ochiq e'tirof etilgan kommunistik g'oya bilan bir qatorda pinxona, yashirincha, ko'pchilik tomonidan qo'llab-quvvatlanayotgan "milliy mafkura" ham yashab kelgan. Bu mafkura islom ta'limotining insonparvar va adolatli g'oyalarida o'z ifodasini topgandi. Mahalliy aholining aksariyat qismi islom g'oyalarini muqaddas deb hisoblardi. Ular uchun bu ta'limot o'z hayoti, tafakkuri va yashash tarzini belgilab beruvchi omil edi. Nazarimizda, aynan shu tufayli sobiq Ittifoqning barham topishi, u bilan birga jamiyat mafkuraviy ustqumhasining vayron bo'lishi, bizning jamiyatimizda sezilarli ma'naviy va ijtimoiy talofatsiz o'tgan.

Bugungi kunda jamiyatshunos olimlar, siyosatchilar mamlakatimizning o'tgan yo'lini qayta ko'rib chiqish, uni inqirozga yuz tutishiga olib borgan omillar, hozirgi kunda ayrim yoshlarimizning madaniyati va saviyasi tushib ketayotganligining sabablarini aniqlash ustida bosh qotirmoqdalar. Albatta, mazkur jarayonlarni faqat sotsialistik mafkuraga bog'lash ham noto'g'ridir, chunki u ijtimoiy hayotning turli jabhalarida insonga ijobiy tarbiyaviy ta'sir ham o'tkazgandi.

Hozirgi kunda jamiyatni mafkuradan butunlay xolis etish haqida gap ketayotgani yo'q. Zamonaviy falsafiy adabiyotda mafkura, uning jamiyatda tutgan o'ri, davlat taraqqiyotidagi ahamiyati haqida turli-tuman, ba'zan bir-biriga butunlay zid keladigan fikrlar ham mavjud. Asrimizning 60- yillarida davlatlarni mafkuradan xalos etishga asoslangan nazariyalar oqimi vujudga kelgandi. Unga ko'ra, davlat har qanday davlat mafkurasidan butunlay xoli bo'lishi kerak emish. SHuningdek, davlat taraqqiyoti va kelajagi uchun mafkura suvdek va havodek zarur, deb hisoblaydigan nazariyalar ham keng tarqalgandi¹.

Tarixdan ma'lumki, hech qanday davlat va jamiyat mafkurasiz yashay olmaydi. O'zbekiston ham bundan istisno emas. O'lkamizda bu jarayonlar o'ziga xos tarzda amalga oshirilmogda. Bugun biz sobiq Ittifoqda yo'l qo'yilgan kamchiliklarni birin-ketin bartaraf etishimiz muhim ahamiyatga ega. Eng avvalo, har qanday g'oya, mafkuraning yakka xokimligiga barham berishimiz, ularning jamiyatning turli jabhalariga (iqtisod, ishlab chiqarish, huquq va qonunchilik) to'g'ridan-to'g'ri, o'rinsiz kirib borishiga yo'l qo'ymaslik muhim vazifalardan biridir.

Sotsialistik mafkura ishchi sinfining mafkurasini, deb e'lon qilingan bo'lsa-da, u mazkur sinfning dunyoqarashiga aylana olmadi va partiya, davlat apparatiga

¹ Tulenova G. Milliy istiqloq g'oyasi: asosiy tushunchalar, tamoyillar. O'zbekistonda demokratik jamiyat qurish nazariyasi va amaliyoti" kursidan ma'ruzalar matni.- T.: TATU. 2014

xizmat qiladigan, ta'sirchan vosita vazifasini o'tadi, xolos. Mamlakatimizda deideologizatsiya jarayonlarining qiyin kechishini bizning nafaqat davlat boshqaruv mashinasini butunlay o'zgartirishimiz, balki ijtimoiy ongning jamoa tafakkurlash usulidan shaxsiy-individual usuliga o'tish zarurati bilan oqlash mumkin. Aynan ana shu - o'tish jarayoni, eng murakkab va og'ir kechadigan davrdir.

O'zbekiston polietnik davlat bo'lib, uning tarkibida turli millat va elat vakillari istiqomat qiladilar. Ularning manfaatlarini himoya qilish, jamiyatning har bir a'zosini millati, irqi, diniy qarashlaridan qat'i nazar birlashtirish va qudratli davlat qurishga yo'naltirish uchun baribir jipslashtiruvchi va faollashtiruvchi biron bir g'oya bo'lishi kerak. Mazkur g'oya jamiyatning o'zagini tashkil qilib, sinfiylik va partiyaviylikdan to'liq xalos bo'lishi lozim. Jamiyatni, millatni yakdil qiluvchi, uning uzoq kelajagini, istiqbolini aniqlab beruvchi, oldinga qarab harakatlantiruvchi, rag'batlantiruvchi va safarbar etuvchi kuch - bu ilg'or milliy g'oya va mafkuradir¹.

Bir ijtimoiy-iqtisodiy tuzumdan boshqasiga o'tish davrida jamiyat hayotining hamma sohalarida, binobarin, g'oyaviy sohada ham bir qator muammolarni hal qilishga to'g'ri kelishi tarixiy qonuniyatdir. O'zbekiston o'z suverenitetini qo'lga kiritgach, xalqning manfaatiga va ehtiyojiga javob bermaydigan kommunistik mafkuradan voz kechdi. Ma'lumki, odamning butun umri davomida zo'rlab tiqishtirilgan har qanday g'oya, aqida yoki mafkura qarshilikka uchraydi. Tabiiyki, jamiyatda yangi g'oya, ilg'or fikr, progressiv mafkurani shakllantirish ehtiyoji tug'iladi. Basharti bu zarurat tushunilmasa yoki inkor etilsa, mafkuraviy bo'shliq paydo bo'lib, u muqarrar ravishda xalqqa yet g'oyalarni bilan to'ldirilishi mumkin².

Mamlakatimizda mustaqillikni qo'lga kiritishning boshlang'ich bosqichlarida milliy ongning sezilarli darajada o'sib borishi kuzatilgan. Bu esa islom dinining tiklanishiga va jamiyat doirasida ommaviy mavqega ko'tarilishiga olib keldi. Jamiyat a'zolari muqaddas dinimizning insonparvar, adolatparvar, mehr-muruvvat g'oyalarni tiklash va yanada rivojlantirish, ana shu g'oyalar asosida yoshlarni tarbiyalashga harakat qildilar. Albatta, sobiq tizimning vayron bo'lishi, mamlakatdagi vaziyatning keskinlashuvi, millatlararo tinchlik va osoyishtalikni saqlash, ziddiyatlar va konflikt vaziyatlarning oldini olish kabi jarayonlar bilan birgalikda islom aqidalari jamiyatda barqarorlikni saqlash, aholi madaniy darajasining keskin tushib ketishining oldini olishda ham umumlashtiruvchi, ham ma'naviy-axloqiy birlashtiruvchi g'oya vazifasini o'tagan. Islom obro'sining o'sib borishi tufayli u nafaqat sotsialistik mafkurani siqib chiqarishga, balki ijtimoiy ongning noan'anaviy sohalarida ham o'z mavqegini mustahkamlashga erishdi.

¹ Qarang: Achilidiev A.S. Milliy g'oya va millatlararo munosabatlar. -T.: "O'zbekiston". 2004.

² Qarang: Milliy istiqbol g'oyasini shakllantirishda tashkiliy-uslubiy yondashuvlar. -T.: "Akademiy a", 2002.

Ammo jarayonlarning bunday kechishi islom dini jamiyatda asosiy g'oya, islom mafkurasi esa jamiyatda monopolistik mavqega ega bo'ldi, degan xulosalarga olib kelmasligi kerak. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining o'n ikkinchi moddasida davlatimizda "ijtimoiy hayot siyosiy institutlar, mafkuralar va fikrlarning xilma-xilligi asosida rivojlanadi. Hech qaysi mafkura davlat mafkurasi sifatida o'rnatilishi mumkin emas", - deb belgilangan¹.

Jamiyatimiz rivojlanishi mazkur bosqichining tahlili shuni ko'rsatadiki, o'tish jarayonida deideologizatsiya ko'pgina umumnazariy va umumetodologik aqidalarning yo'qolib ketishi hamda yangi iqtisodiy va ijtimoiy munosabatlar tizimining barpo etilishi bilan tavsiflanadi.

Ana shu tufayli *istiqolga erishganimizdan keyin milliy istiqol mafkurasini yaratish zarurati yuzaga keldi. Bu zaruriyat quyidagilar bilan belgilanadi:*

-xalq ommasini davlat siyosiy, ijtimoiy, iqtisodiy suverenitetini ta'minlash maqsadiga safarbar etish;

-turli millat, elat, ijtimoiy guruhlar, sinflarni davlat manfaatlarini himoya etishga safarbar qilish;

-huquqiy davlat fuqarolik jamiyatni shakllantirishning nazariy asoslarini ishlab chiqish;

-davlat ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishining strategik yo'nalishlarini belgilab berish;

-milliy qadriyatlar asosida har tomonlama barkamol avlodni tarbiyalash kerakligini e'tirof etish.

Hozirgi kunda milliy istiqol mafkurasining mazmun-mohiyati, o'ziga xos xususiyatlari, shakllanishi va rivojlanishining nazariy-metodologik asosi va manbalari, uning xalqni-xalq, millatni-millat, yurtni-yurt qilishdagi, komil insonlarni tayyorlash va tarbiyalashdagi ahamiyati singari kontseptual masalalar ko'pgina olimlar, faylasuflar tarixchilar tomonidan tahlil qilinib, o'zining ilmiy-nazariy ifodasini topmoqda.

Demak, "g'oya" va "mafkura" tushunchalari bir-biriga yaqin, ammo bir xil ma'noli tushunchalar emas, ularni sinonim sifatida ishlatish ham noto'g'ri. G'oya – u yoki bu ijtimoiy hodisa, jarayonni ifodalasa, mafkura – g'oyalar tizimini ifodalaydi. **Mafkura – jamiyatning ishlab chiqarish munosabatlarini o'zida aks ettiruvchi, uning umumiy ma'naviy hayot darajasini ifodalovchi g'oyalar tizimidir.** U jamiyatdagi siyosiy, huquqiy, axloqiy, diniy, axloqiy qarashlar, kechinmalarda namoyon bo'ladi. Mafkura g'oyalar tizimidan iborat bo'lib, g'oya esa uning tarkibiy qismini tashkil etadi.

Mafkuraning ahamiyati shundan iboratki, u jamiyatimizning rivojlanishi, yuqoriga tomon harakat qilishini osonlashtiradi, millatni, barcha fuqarolarni umumiy maqsad yo'lida birlashtiradi. Milliy mafkura butun O'zbekiston xalqining

¹ O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi.-T.: "O'zbekiston",2014.-5-bet.

ruhini, his-tuyg'usini, milliy g'urur va iftixorini, kuch-qudratini, orzu-intilishlarini mujassamlashtiradigan buyuk g'oyaviy kuchdir.

Mustaqillikning taqdiri, O'zbekistonning kelajagi, birinchi navbatda, odamlarga, yoshlarga, ularning amaliy faoliyatiga, axloqiy barkamolligiga, g'oyaviy-siyosiy etuklik darajasiga, milliy o'zligini qanchalik chuqur va mukammal anglab olishlariga bevosita bog'liq. Jamiyat taraqqiyotini, mustaqillik bilan bog'liq bo'lgan ulkan vazifalarni bajarishga ommani safarbar etishni mafkurasiz tasavvur etish mumkin emas.

Insonning, har bir yoshning faoliyati uning ilg'or mafkuraga qat'iy amal va e'tiqod qilishiga bog'liq. Jamiyat manfaati va milliy istiqloq yo'lida o'zidagi barcha bilim, qobiliyat va iste'dodini baxshida etishga tayyor turgan etuk insonlar, yoshlar, fidoyilar bo'lmasa, O'zbekistonni dunyodagi eng qudratli, ilg'or davlatga aylantirish mumkin emas. Mustaqil O'zbekistonning eng yaqin hamda uzoq kelajagi bilan bevosita bog'liq bo'lgan ana shu vazifalarni mafkuraviy ishlarni jonlantirmasdan turib amalga oshirib bo'lmaydi.

Mafkura kishilarda, har bir yoshda milliy madaniyatning, milliy ongning, milliy g'uruming o'sishi va rivojlanishida muhim ahamiyat kasb etadi. SHuningdek, u xalqimiz va millatimizning kuch-qudrati hamda imkoniyatlariga, g'oyaviy-siyosiy jihatdan bir butun va yaxlitligiga salbiy ta'sir etishi mumkin bo'lgan mahalliylik, guruhbozlik, urug'-aymoqchilik munosabatlariga qarshi murosasiz kurash olib borishga keng jamoatchilikni da'vat etadi.

Mafkura milliy hamkorlik, milliy hamjihatlikning kuchayishiga ko'mak beradi. U etuk milliy ong, milliy g'urur, milliy qadriyatlar, milliy birdamlik va hamjihatlik tuyg'usi zaminida shakllanadigan vatanparvarlikni ham o'z ichiga oladi. YOshlarda ona zaminga bo'lgan muhabbat qanchalik kuchli bo'lsa, Vatanni sevish, yuksak darajada e'zozlash tuyg'usi kuchayib borsa, har bir inson o'z Vatani tarixini, milliy qadriyatlarini, o'z xalqining tili, madaniyati, milliy urf-odatlarini mukammal bilsa, milliy manfaatlarini, millat taqdiri va istiqbolini chuqur anglab etgan bo'lsa, jamiyatimiz shunchalik mustahkam va barqaror bo'ladi¹.

Milliy mafkura respublikamiz mustaqilligini mustahkamlash, O'zbekistonni kelajakda buyuk davlatga aylantirish, inson haq-huquqlarini himoya qilish, ijtimoiy adolatni, demokratiyani to'la qaror toptirish, millatimiz va mamlakatimiz istiqboli muammolarini hal etishni birinchi o'ringa qo'yish yo'lida aniq maqsadlarga qaratilgan, ilmiy asoslangan xilma-xil bilimlar va xulosalarning muayyan tizimidir.

Milliy mafkura xalqning milliy manfaatlaridan kelib chiqadi va uni o'zida ifoda etadi. Milliy istiqloq mafkurasi milliy hamda umuminsoniy qadriyatlarga asoslanadi. Ular mafkuramizning tamal toshini tashkil etadi. Milliy, umuminsoniy qadriyatlar, axloqiy, badiiy, falsafiy, diniy, huquqiy qarashlar va g'oyalar

¹ Tulenova G. Milliy istiqloq g'oyasi: asosiy tushunchalar, tamoyillar. O'zbekistonda demokratik jamiyat qurish nazariyasi va amaliyoti" kursidan ma'ruzalar matni. - T.: TATU. 2014

mafkuramizning insonparvar mohiyatini yanada to'ldiradi va boyitadi, zaminni mustahkamlaydi, ta'sirchanligini oshiradi, amaliy ahamiyatini kuchaytiradi.

Milliy mafkurani yaratishda xalqimizning hozirgi va kelajakdagi tub manfaatlarini, istiqlolimizning rivojlanish qonunlarini nazarda tutish fan qonunlariga, ilmiy nazariyaga tubdan zid bo'lgan sub'ektivizm va volyuntarizmga qarama-qarshi ish tutish demakdir.

Islom Karimov O'zbekiston o'z mustaqilligini e'lon qilganidanoq, sobiq totalitar mafkuradan tezroq voz kechish, mafkuraviy bo'shliqqa yo'l qo'ymaslik, yangicha ong va yangicha tafakkurni shakllantirish ahamiyatiga keng jamoatchilik diqqatlarini qaratdi, mazkur siyosiy g'oyaning mohiyatini belgiladi, jamiyatning barcha siyosiy-mafkuraviy muassasalari faoliyatini aynan shu g'oya ijrosiga safarbar etdi. Uning asarlarida milliy mafkuraning hayotimizdagi o'mi, asosiy tamoyillari, uning hayotiy ehtiyoj darajasiga ko'tarilganining sabablari, xususiyatlari, mafkuraviy tahdidlarning jamiyat tinchligi va barqarorligiga solayotgan xavfi, ularning oldini olish choralari tahlil etilgan hamda nazariy asoslangan.

Milliy istiqlol mafkurasini nazariy, metodologik hamda siyosiy aspektlarda ob'ektiv reallikning butunlay yangi, tarixiy amaliyotda uchramagan hodisasidir. Milliy mafkura ijtimoiy hayotning barcha jabhalariga bab-baravar ta'sirini o'tkazadi, jarayonlarni g'oyaviy-ma'naviy ta'minlaydi, jamiyat sog'lom kuchlarini oliy maqsad sari safarbar etadi, uyushtiradi, ijtimoiy taraqqiyotni tezlashtiradi.

"Mafkura bo'lmasa,- deb yozgan edi I.A.Karimov,- odam, jamiyat, davlat o'z yo'lini yo'qotishi muqarrar. Ikkinchidan, qaerdaki mafkuraviy bo'shliq vujudga kelsa, o'sha erda begona mafkura hukmronlik qilishi ham tayin. Buning isboti uchun xoh tarixdan, xoh zamonamizdan ko'plab misollar keltirish qiyin emas"¹.

Milliy istiqlol mafkurasining muhim tarbiyaviy jihati - uning ta'sirchanligida. Eng muhimi, biz shuni tushunib etishimiz kerakki, milliy istiqlol g'oyasi sun'iy majburlashdan yiroq bo'lishi kerak, u har qanday konflikt va konfrontatsiyaning oldini olishi, eng muhimi, jamiyat a'zolarining milliy mansubligidan kat'i nazar ularni birlashtirishga xizmat qilishi kerak. Mafkura-muayyan ijtimoiy guruh yoki **qatlarning, millat yoki davlatning ehtiyojlarini**, maqsad va intilishlarini, ijtimoiy-ma'naviy tamoyillarini ifoda etadigan g'oyalar, ularni amalga oshirish usul va vositalari tizimidir.

So'nggi yillarda yoshlarning ijtimoiy faolligi o'sib borayotganligini kuzatish mumkin. Bu borada ularda shakllanayotgan ijtimoiy va mafkuraviy tushuncha va g'oyalarning ahamiyati kattadir.

Milliy istiqlol mafkurasini mamlakatimiz ijtimoiy turmushining iqtisodiy, siyosiy, ijtimoiy, ma'naviy va boshqa sohalarida ro'y berayotgan jarayonlarni ifodalaydi.

¹ Karimov I.A. Jamiyatimiz mafkurasini xalqni-xalq, millatni-millat qilishga xizmat etsin//Biz kelajagimizni o'z qo'limiz bilan quramiz.7-Jild.-T.: "O'zbekiston",1999.-84-bet.

“O‘zbekiston xalqining milliy taraqqiyot yulidagi bosh g‘oyasi – ozod va obod Vatan, erkin va farovon hayot barpo etishdan iboratdir. Bu g‘oya xalqimizning azaliy ezgu intilishlari, bunyodkorlik faoliyatining ma‘no – mazmunini belgilaydi, har bir inson uchun muqaddas bo‘lgan yuksak gumanistik qadriyatlarni o‘zida mujassam etadi.

Milliy istiqloq mafkurasining asosiy g‘oyalari xalqimizning mustaqil taraqqiyot yo‘lidagi bosh g‘oyasidan kelib chiqadi va o‘zining ma‘no – mohiyati, falsafasi, jozibasi bilan uni xalqimizning qalbi va ongiga yanada chuqurroq singdirishga xizmat qiladi”.¹

Mafkura – inson ongiga, uning qalbiga yo‘l ochib, dunyoqarashiga ta‘sir etuvchi qudratli g‘oyaviy kuchdir. SHuning uchun ham, hozirgi vaqtda jahon miqosida turlicha maqsad – manfaatlarni ifoda etuvchi har xil eski qarashlar, siyosiy, milliy, diniy o‘qimlar, mazhab va sektalarning pinhona va oshkora o‘zaro kurashlari, tortishuvlari har qachongidan ham ko‘ra shiddatli tus olmoqda. Mafkuraviy kurashlar va tortishuvlardan ko‘zda tutilgan “asosiy maqsad – inson, avvalambor, yoshlar qalbini egallash, muayyan mamlakat yoki mintaqadagi biror millat yoki xalqning ongiga, uning sezgi-tuyg‘ulariga ta‘sir o‘tkazish, uni o‘z dunyoqarashiga bo‘ysundirish, ma‘naviy jihatdan zaif va tobe qilish. Fikr qaramligi, tafakkur quilligi esa har qanday iqtisodiy yoki siyosiy qaramlikdan ham ko‘ra dahshatlidir”.²

YUqoridagilarga asoslanib, quyidagi xulosalarga kelish mumkin:

Birinchidan, milliy mafkuramizni targ‘ib qilish, omma ongiga singdirishda shoirlar, yozuvchilar, olimlar, tarixchilar, faylasuflar zimmasiga juda katta mas‘uliyat yuklatiladi. Ziyolilar o‘z asarlari orqali odamlarning ongiga, his-tuyg‘ulariga ta‘sir etib, hayotimizdagi kamchiliklar, nuqsonlarni bartaraf etishga, yangi inson dunyoqarashini, uning ma‘naviy hamda axloqiy qarashlarini shakllantirishga ko‘maklashadi.

Bugungi kunda xalqimizning ijtimoiy ongini shakllantirishga, ayniqsa, publitsistika, badiiy adabiyot o‘zining sezilarli ta‘sirini ko‘rsatayapti. SHu boisdan ham u xalqimizning noyob ma‘naviy qadriyatlaridan hisoblanmish halollik, poklik, imon-e‘tiqod, rahm-shafqat, muruvvat kabilarni odamlar qalbiga chuqur singdirishni o‘z oldiga asosiy maqsad qilib olgan. Badiiy adabiyot esa, xalqning ruhini ko‘tarishda, porloq istiqbol uchun kurashga chorlashda o‘zining munosib hissasini qo‘shishi muhim ahamiyatga ega.

Ikkinchidan, milliy mafkuramiz g‘oyalarini omma va, ayniqsa, yoshlar ongiga singdirish va amalga oshirishning eng muhim hamda zaruriy shartlaridan biri – xalqimizning tarixini chuqur va mukammal, xolisona o‘rganishni yo‘lga qo‘yish, kerakli shart-sharoitlar yaratishdir.

¹ Milliy istiqloq g‘oyasi: asosiy tushuncha va tamoyillar. -T.: “O‘zbekiston”, 2000. -32-33 – betlar.

² Karimov I.A. Jamiyatimiz mafkurasi xalqni-xalq, millatni-millat qilishga xizmat etsin//Biz kelajagimizni o‘z qo‘limiz bilan quramiz. 7-jild. -T.: “O‘zbekiston”, 1999. -85-bet.

Uchinchidan, milliy mafkuramizning muhim xususiyatlaridan biri shuki, u ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlarni aks ettiribgina qolmay, siyosiy boshqaruv tizimining faoliyatini ham o'zida ifodalaydi. SHuning uchun ham, milliy mafkuramizni hayotga tatbiq etishda siyosiy bilimlarni omma o'rtasida keng yoyish, targ'ib-tashviq etish, shak-shubhasiz, katta ahamiyatga ega. Siyosiy bilimlar qanchalik mukammal bo'lsa, xalqning ongi shunchalik o'sadi, faolligi oshadi. Siyosiy madaniyati, milliy ongi, vatanparvarlik tuyg'usi o'sgan, o'zini-o'zi anglab etgan xalq va millat o'zining istiqboli bilan bog'liq bo'lgan masalalarga hech qachon befarq qaramaydi.

To'rtinchidan, hozirgi kunda yoshlarda milliy qadriyatlarimizning barcha yaxshi tomonlarini tiklash va yanada rivojlantirish, ularga tariximiz, madaniyatimiz, ma'naviyatimiz hamda dunyoviy fanlardan chuqur bilim berishda va milliy mafkuramizdagi asosiy g'oyalarni singdirishda umumiy o'rta ta'lim maktablari, kasb-hunar, o'rta maxsus bilim yurtlari hamda oliy ta'lim alohida o'rin tutadi. Milliy istiqlol mafkurasini yaratishda ulug' ajdodlarimizning ilmiy meroslari, falsafiy ta'limotlari asosiy manbalardan bo'lib xizmat qiladilar.

Beshinchidan, milliy g'oya, milliy mafkuramizdagi eng muhim qoidalar va g'oyalarning hayotga joriy etilib, katta ijtimoiy kuchga aylanishida ta'lim va tarbiyaning ahamiyati beqiyosdir. Jamiyat taraqqiyoti va shaxs kamoloti uchun zarur bo'lgan ma'naviy va axloqiy poklanish, imon, insof, diyonat, or-nomus, mehr-oqibat, keksalarga hurmat singari chinakam insoniy fazilatlar o'z-o'zidan paydo bo'lmaydi. Bularning zamirida oilada, ta'lim muassasalarida, xalq ta'limi tizimining boshqa tarmoqlarida yosh avlodga beriladigan ta'lim-tarbiya yotadi.

Taqrorlash uchun savollar:

1. O'zbekiston birinchi Prezidenti Islom Karimovning « YUksak ma'naviyat – engilmas kuch» asarida ma'naviyatni anglash va shakllantirish mezonlari.

2. Mustaqillik yillarida eshlarning ma'naviyati, ong-mafkurasidagi o'zgarishlar.

3. Islom Karimovning « Mamlakatimizda demokratik islohotlarni yanada chuqurlashtirish va fuqarolik jamiyatini rivojlantirish kontsepsiyasi» da demokratik bozor islohotlarini va iqtisodietni liberallashtirishni yanada chuqurlashtirish masalalari.

4. O'zbekistonda fikrlar va mafkuralar plyuralizmi hamda demokratik duneqarash tamoyillarining shakllanishi haqida nimalar bilasiz?

VIII-MAVZU: O'ZBEKISTONNING JAHON HAMJAMIYATIGA IJTIMOIY-IQTISODIY INTEGRATSIYALASHUVI VA UNING ISTIQBOLLARI

Reja:

1. Milliy manfaatlar va O'zbekiston tashqi siyosatining asosiy tamoyillari.
2. O'zbekistonning jahon hamjamiyatiga ijtimoiy-iqtisodiy integratsiyalashuvidagi imkoniyatlar va istiqbollari.
3. Mintaqaviy xavfsizlikni ta'minlash va global muammolarni hal qilishda O'zbekiston ishtiroki.

1-masala. Davlat mustaqilligiga erishish, BMTga va boshqa xalqaro tashkilotlarga a'zo bo'lib kirish O'zbekistonga o'zining tashqi siyosatini mustaqil ravishda amalga oshirish, jahon hamjamiyatiga kirishning o'z yo'llarini ishlab chiqish, davlatlararo munosabatlarning yo'nalishlari va ustuvorligini belgilash imkonini berdi.

Tashqi siyosat avvalo, milliy manfaatlariga asoslanib ichki siyosat bilan chambarchas bog'liq bo'ladi. Jumladan, O'zbekistonning milliy manfaatlariga mos keladigan ko'p tomonlama faol tashqi siyosatini amalga oshirish – davlatimizning mustaqilligini mustahkamlash va xalq turmushini yaxshilashning zarur sharti va g'oyat muhim vositasidir. Aynan ana shunga asoslanib hamkorlik va tashqi aloqalar o'rnatish tashqi siyosatning asosiy vazifasi hisoblanadi. Tashqi siyosat ham ma'lum tamoyillar asosida amalga oshiriladi. Mustaqilligimizning dastlabki yillaridanoq quyidagi asosiy tamoyillar O'zbekistonning tashqi siyosatiga, uni amalga oshirish yo'llarini belgilashga negiz sifatida ko'rsatilgan¹.

Birinchisi. O'zining milliy-davlat manfaatlari ustun bo'lgani holda o'zaro manfaatlarni har tomonlama hisobga olish.

Ikkinchisi. Respublika odamlar va davlatlar o'rtasidagi o'zaro munosabatlarda umumbashariy qadriyatlarini ustun qo'yib, xalqaro maydonda tinchlik va xavfsizlikni mustahkamlash uchun, mojarolarni tinch yo'l bilan hal etish uchun kurashadi.

Inson huquqlari to'g'risidagi, hujum qilmaslik haqidagi, nizoli masalalarni hal etishda kuch ishlatishdan va kuch ishlatish bilan tahdid qilishdan voz kechish to'g'risidagi Xalqaro hujjatlarini tan oladi va ularga og'ishmay rioya qiladi.

Uchinchisi. Respublikaning tashqi siyosati teng huquqlilik va o'zaro manfaatdorlik, boshqa mamlakatlarning ichki ishlariga aralashmaslik qoidalarini asosida quriladi.

¹ Karimov I.A. O'zbekiston: o'z istiqloq va taraqqiyot yo'li. – T.: "O'zbekiston", 1992.- 24-40-betlar

To'rtinchisi. Mafkuraviy qarashlardan qat'i nazar tashqi siyosatda ochiq oydinlik tamoyilini ro'yobga chiqarishga va barcha tinchliksevar davlatlar bilan keng tashqi aloqalarni o'rnatishga intiladi.

Beshinchisi. O'zbekiston ichki milliy qonunlaridan xalqaro huquq normalarining ustuvorligini tan oladi.

Oltinchisi. O'zbekiston to'la ishonch tamoyillari asosida ham ikk tomonlama, ham ko'p tomonlama tashqi aloqalarni o'rnatish va rivojlantirish uchun, xalqaro tashkilotlar doirasida hamkorlikni chuqurlashtirish uchun haraka qiladi.

O'zbekiston o'zining tashqi siyosatini ishlab chiqish va amalga oshirishda yuqorida aytib o'tilgan tamoyillarga qat'iy rioya qilib, ularni boyitib va kengaytirib borib, tashqi siyosiy hamda tashqi iqtisodiy faoliyatning asosiy yo'nalishlarini qat'iyat va izchillik bilan turmushga tatbiq etib kelmoqda.

O'zbekistonning g'oyat xilma-xil davlat, tarixiy, iqtisodiy, madaniy, milliy va diniy an'analari, manfaatlari diplomatiyamizning ustuvor yo'nalishlarini tanlab olishga ta'sir o'tkazmoqda. I.Karimov asarlarida quyidagi davlatlar va xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlikni kuchaytirish tashqi siyosatiimizning ustuvor vazifalari sifatida belgilandi¹.

O'zbekiston Respublikasi bilan Rossiya Federatsiyasi o'rtasida do'stlik va hamkorlik to'g'risidagi bir qancha SHartnomalarning tuzilganligi siyosiy, iqtisodiy va madaniy sohalaridagi munosabatlarni yanada rivojlantirishda qudratli omil bo'lib xizmat qiladi, har ikkala mustaqil davlat xalqlarining tub manfaatlariga mo'ljallanadi.

Mintaqamizdagi qo'shni respublikalar bilan do'stona, qardoshlik munosabatlarini mustahkamlash, ular bilan qalin ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlarni chuqurlashtirish va yanada rivojlantirish ilmiy va madaniy hamkorlikni kengaytirish O'zbekiston tashqi siyosatining g'oyat muhim ustuvor yo'nalish hisoblanadi. Hamkorlikka intilish shu mintaqa mamlakatlariga tarixan xosdir. Bun umumiyl chegaralargina emas, avvalo, milliy madaniyatlarimiz, til, urf-odatlar va an'analarimizning yaqinligi belgilab bergan.

Mazkur respublikalarning iqtisodiyoti o'zaro chambarchas bog'langan va bir-biriga ta'sir o'tkazib turgan bo'lib, bab-baravar mushkul ahvolda qolgan xo'jalik aloqalarini saqlab qolish va mustahkamlash zarurligi yaxlit energetika transport, irrigatsiya tarmoqlaridan, suv va gaz ta'minoti tizimidan birgalikda foydalanish shart-sharoitidan ham kelib chiqadi.

Orol bo'yidagi ekologiya falokati oqibatlarini bartaraf etish, Orol dengizini qutqarish bo'yicha birgalikdagi chora-tadbirlarni amalga oshirish mintaqalararo hamkorlik doirasida alohida ahamiyatga ega. Mintaqaning samarali hamkorligi chegaradosh mamlakatlar, avvalo, musulmon SHarq mamlakatlari bilan qo'shma

¹ Karimov I.A. O'zbekiston: o'z istiqbol va taraqqiyot yo'li. – T.: "O'zbekiston". 1992.- 32-38-betlar

lbyihalarni birmuncha muvaffaqiyatli ravishda ro'yobga chiqarishga ham ko'maklashadi.

Qardosh mamlakatlar bilan hamkorlikni yuqori davlat darajasida mustahkamlash respublikaning haqiqatan ham teng sherikchilik va o'zaro hurmat tamoyillari asosida jahon xo'jalik aloqalari tizimiga kirishiga imkon beradi. Birinchi navbatda, Osiyo va Tinch okeani mintaqasidagi mamlakatlar bilan tashqi aloqalarni o'rnatishga intilishimiz xuddi shu bilan belgilanadi.

Arab mamlakatlari bilan aloqalar o'rnatish O'zbekiston xalqi madaniy va diniy merosdan bahramand bo'lish, savdo-sotiq, turizmni rivojlantirish, kadrlarni o'qitish imkonini beradi.

O'zbekistonning Osiyodagi Xitoy va Hindiston kabi mamlakatlar bilan ham munosabatlari samarali rivojlanib bormoqda. Savdo va iqtisodiy sohalardagi bitimlar imzolandi. Zarur resurslarni, xalq iste'moli mollarini etkazib berishdan tortib, mehmonxonalar qurish, sog'liqni saqlash, dori-darmonlar ishlab chiqarish, noan'anaviy energiya manbalaridan foydalanish sohasida ilmiy-texnikaviy hamkorlik qilishgacha keng ko'lamdagi sohalar va tarmoqlarda jiddiy o'zaro manfaatlaming mavjudligi shu munosabatlarni chuqurlashtirishga ko'maklashadi. Jumladan, Xitoy bilan keyingi yillarda energiya resurslari (ayniqsa gaz) ishlab chiqarish va eksport qilish borasidagi hamkorlik, mintaqa gazini Xitoyga etkazib beradigan quvur yo'llarini barpo etilganligi (2009) Qozog'iston, Turkmaniston va O'zbekiston hamkorlikda yiliga 100 mln km³ dan ortiq gaz etkazib berilayotganligini alohida qayd etish mumkin. YOki Xitoyning respublikamizga 15 mlrd AQSH dollaridan ortiq investitsiya kiritishi to'g'risidagi kelishuv ikki tomonlama hamkorlikni jadal sur'atlar bilan rivojlanayotganini ko'rsatadi.

Janubi-SHarqiy Osiyodagi yangi industrial mamlakatlar bilan teng huquqli munosabatlarni yo'lga qo'yish - O'zbekiston tashqi siyosatini kuchaytirishning muhim yo'nalishidir. Ularning iqtisodiyotni yangilash tajribasi, ana shu davlatlarning sarmoyalarini ham texnikaviy qishloq xo'jalik ekinlarini qayta ishlashga, ham sanoatning ilm-fanga asoslangan tarmoqlariga jalb etish respublikamiz uchun kattagina ahamiyatga molikdir.

O'zbekiston tashqi siyosatining ko'p tomonlamaligi va ochiqligi iqtisodiy rivojlangan mamlakatlar bilan mustahkam o'zaro foydali munosabatlarni o'rnatishga qaratilgan yondashuvlarni belgilab beradi. Hozirgi kunda Amerika Qo'shma SHTatlari, Germaniya, Ispaniya, Frantsiya, Italiya va boshqa etakchi davlatlar bilan teng huquqli o'zaro hamkorlik qilish uchun yangi imkoniyatlar ochildi. G'arb bilan hamkorlik qilish zamonaviy texnologiyalar, investitsiyalarni sanoatning etakchi tarmoqlariga jalb qilish, tabiiy xom ashyodan har tomonlama foydalanish yo'lini ochadi. Etuk mutaxassislar, ayniqsa bank va boshqaruv sohasida mutaxassislar tayyorlashda, axborot tarmoqlarini yo'lga qo'yishda, jahonning etakchi birjalari bilan aloqalar o'rnatishda, xorijiy qonunchilik tajribasini o'rganishda ko'maklashish muhimdir.

2-masala. O'zbekistonning jahon hamjamiyatiga ijtimoiy-iqtisodiy integratsiyalashuvidagi tashqi savdo, iqtisodiy, ilmiy va madaniy aloqalar muhim rol o'ynaydi.

O'zbekiston birinchi Prezidenti I.Karimov tomonidan mustaqillikni dastlabki yillaridanoq tashqi savdo, iqtisodiy, ilmiy va madaniy aloqalarda ustuvor vazifalar va yo'nalishlar belgilab berildi:

-respublikaning eksport imkoniyatlarini yanada mustahkamlash va rivojlantirish, eksportga yo'naltirilgan iqtisodiyotni shakllantirish hamda importning o'rini bosuvchi mahsulotlar ishlab chiqaradigan korxonalarni jadal rivojlantirish. Fursati bilan eksport tarkibini xom ashyo resurslaridan O'zbekiston uchun qulayroq shakllarga: qishloq xo'jaligining qayta ishlangan tayyor mahsulotlarini, engil sanoat va ko'p bilim talab qiladigan tarmoqlar buyumlarini eksport qilish tomon chuqur qayta o'zgartirishni amalga oshirish kerak bo'ladi. Tarkibiy qayta qurish, aholi hayot ta'minotining kechiktirib bo'lmaydigan vazifalarini hal etish uchun respublikaning valyutaga bo'lgan katta ehtiyojini hisobga olgan holda dastlabki paytlarda paxta, tola, pilla, rangli metallar, kaprolaktam, karbamid va boshqa mahsulotlar asosiy eksport resurslari sifatida saqlanib qoladi;

-tashqi iqtisodiy faoliyatni liberallashtirish bo'yicha aniq maqsadni ko'zlagan siyosat yuritish, xorijiy sheriklar bilan to'g'ridan-to'g'ri aloqalar o'rnatilishida katta erkinlik berish, o'z mahsulotlarini chet elda sotish, tovarlarni eksport va import qilishda imtiyozliroq tartibni joriy etish;

-imtiyozli boshqaruv va soliq tartibini vujudga keltirish yo'li bilan eksport ishlab chiqarish sohasida korxonalarining investitsiya va innovatsiya faoliyatini rag'batlantirish;

-xorijiy investitsiyalarning asosan to'g'ridan-to'g'ri kapital sarmoyalar ko'rinishida respublika iqtisodiyotiga keng jalb qilinishi uchun huquqiy, ijtimoiy-iqtisodiy va boshqa zarur sharoitlarni yaratish, qo'shma korxonalar tashkil etilishiga ko'maklashish, shuningdek investorlarning manfaatlari himoya qilinishini ta'minlash;

-xorijiy kreditlardan, eksport qilishdan olingan valyuta mablag'laridan chet eldan hayot uchun muhim oziq-ovqat mahsulotlari, dori-darmonlar hamda qishloq xo'jaligi xom ashyosini qayta ishlovchi, xalq iste'moli mollari ishlab chiqaruvchi korxonalarni texnika bilan qayta jihozlash uchun texnologik asbob-uskunalar sotib olishda birinchi navbatda foydalanish;

-tashqi iqtisodiy faoliyatni tartibga soluvchi qonunlarni yaratish. CHet el investitsiyalari, eksport va import uchun soliqlar to'g'risidagi qonunlarga amaliyot taqozo etgan tuzatishlar o'z vaqtida kiritildi, respublikaning valyuta ishlarini tartibga solish to'g'risidagi, garov haqidagi qonunlarning, Bojxona kodeksi va boshqa huquqiy hujjatlarning loyihalari tayyorlandi;

-diplomatiya ishi uchun, shuningdek, xalqaro huquq va tashqi iqtisodiy faoliyat sohasida, bank tizimida va boshqa yangi tashkil etilayotgan tuzilmalar uchun malakali mutaxassislar tayyorlash, Talabalar va mutaxassislarni chet

ellardagi etakchi o'quv va ilmiy markazlarida, xorijiy firmalar, banklar va kompaniyalarda o'qitishni hamda malaka oshirishlarini tashkil etishni kengaytirish;

-tashqi iqtisodiy faoliyat tarmoqlari majmuini ixtisoslashtirilgan tashqi savdo, lizing, konsalting va sug'urta firmalarini, tashqi aloqalarni rivojlantirish manfaatlari va shartlariga javob beradigan transport, aloqa va kommunikatsiyalar tizimlarini vujudga keltirish. CHet ellarda o'z savdo va axborot vakolatxonalarini ochish;

-o'zimizning patent-litsenziya ishlari tizimini yo'lga qo'yish, respublika fuqarolari va yuridik shaxslarining ma'naviy mulkini himoya qilish uchun xalqaro bitimlarga qo'shilish. Mahsulotni standartlash va sertifikatlash xalqaro tizimiga izchillik bilan o'tishni tashkil qilish.

Ana shu yo'nalishlarni ro'yobga chiqarish O'zbekiston iqtisodiyotini jahon iqtisodiy hamjamiyatiga keng ko'lamda uyg'unlashtirish uchun iqtisodiy hamda tashkiliy-huquqiy shart-sharoitlarni yaratish imkonini bermoqda.

O'zbekiston Markaziy Evroosiyoing eng muhim yo'llari chorrahasida bo'lishini tarixning o'zi belgilab qo'ygan. Bu esa «Buyuk Ipak yo'li» qabilidagi Evroosiyo iqtisodiy va madaniy ko'prigini barpo etishni respublika tashqi siyosatining strategik istiqboli sifatida olg'a surish imkonini beradi.

Yuqoridagi vazifalarga amal qilish orqali bugungi kunda iqtisodiy sohada quyidagi yutuqlar qo'lga kiritilganligini qayd etish mumkin.

1.YAIM tarkibida Sanoatni ulushi 24,2% (2000 yilga nisbatan 10%ga oshgan).

2.YAIM tarkibida kichik biznesni ulushi 58,8% (2000 yilga nisbatan 24,8%ga oshgan).

3.Kichik biznes sub'ektilarni umumiy soni 190 000taga etgan.

4.Eksport hajmi yiliga o'rtacha 10% o'smoqda.

Prezidentimiz O'zbekistonning jahon hamjamiyatida munosib o'rinni egallashi uchun qulay shart-sharoitlar haqida to'xtalib quyidagilarni qayd etadi:

Ma'lumki, O'zbekiston jug'rofiy-siyosiy jihatdan ancha murakkab va shu bilan birga qulay ahvolda. YA'ni, u Markaziy Osiyo mintaqasining transport, kuchli avtonom energetika va suv tizimlari markazida joylashgan.

Ikkinchi jihat shuki, O'zbekiston aholi soni jihatidan, ilmiy-texnikaviy va boshqa imkoniyatlari jihatidan mintaqadagi qo'shnilaridan ma'lum darajada ustun turadi.

Uchinchi tarafdin, O'zbekiston qulay tabiiy-iqlim sharoitiga ega. Bizda qadimiy dehqonchilik madaniyati va boy mineral-xom ashyo resurslari bor. Respublika oziq-ovqat bilan o'zini-o'zi ta'minlashga, texnika ekinlarining eng qimmatli turlarini, paxta tolasi etishtirish va eksport qilishga, shuningdek, jahon bozoriga yuqori sifatli, ekologik jihatdan sof, raqobatga bardoshli meva-sabzavot mahsulotlarini chiqarishga hamda ularni qayta ishlangan holda etkazib berishga qodir.

To'rtinchidan, davlatimiz nafaqat o'zini-o'zi ta'minlaydigan, balki, chetga chiqarishga Neft, Neft mahsulotlari, gaz va umuman, iqtisodiyotning asosi bo'lmish tarmoqlarga ega. O'zbekistonda sanoatning eng zamonaviy tarmoqlari mavjud. Deylik, bizda mikroradioelektronika kabi murakkab sohani rivojlantirish imkoni bor.

Beshinchidan, O'zbekistonning insoniyat tsivilizatsiyasida salmoqli o'mi bor. YUrtimiz ma'naviy meros bilan boy, u nafaqat mintaqada, balki, dunyoda ham turli ma'naviy va siyosiy jarayonlarga kuchli ta'sir o'tkazib kelgan.

SHu jihatlamu hisobga olsak, O'zbekiston o'zining barcha ko'rsatkichlari bo'yicha jahondagi madaniy, ilmiy, texnologiya va iqtisodiy yuksaklikka erishib, bemalol *Markaziy Osiyoda integratsiya markaziga aylanishi mumkin. Albatta, bu yo'lda qator qiyinchiliklar ham mavjud:*

*Birinchi*dan, agar jug'rofiy-strategik tarafdun olib qarasa, Markaziy Osiyoda kommunikatsiyalar nomaqbul rivoj topgani va uning tarmoqlari ancha buzilganini ko'ramiz.

*Ikkinchi*dan, Markaziy Osiyoda suv resurslari cheklangan va Orol ekologiya falokati ta'siri seziladi.

*Uchinchi*dan, mintaqada xavfsizlik tizimi yo'lga qo'yilmagan. Bu erda atrofdaqi kuchli davlatlar va siyosiy kuchlar markazlarining bir-biriga mos kelmaydigan ta'sir etish istaklari borligini ham hisobga olmasdan bo'lmaydi.

To'rtinchidan, musulmon dunyosidagi ba'zi kuchli mamlakatlarning bir-biriga mos kelmaydigan manfaatlari ham ayni bizning mintaqamizda o'zaro duch kelishini nazardan soqit etolmaymiz.

Qolaversa, atrofimizda turli etnik, iqtisodiy va boshqa qiyin muammolar ichida qolgan "uchinchi dunyo" davlatlari mavjud. Beqarorlik va xavf-xatarning bugungi kunda ikki o'chog'i - Afg'oniston bilan Tojikiston davlatlari ham shu mintaqada.

I.Karimov o'zining "O'zbekiston XXI asr bo'sag'asida: xavfsizlikka tahdid, barqarorlik shartlari va taraqqiyot kafolatlari" asarida xavfsizlikka tahdid soluvchi quyidagi xatarlarni tahlil qilib bergan:

1. Mintaqaviy mojarolar.
2. **Diniy ekstremizm va fundamentalizm.**
3. Buyuk davlatchilik shovinizmi va agressiv millatchilik.
4. Etnik va millatlararo ziddiyatlar.
5. Korruptsiya va uyushgan jinoyatchilik.
6. Mahalliychilik va urug'-aymoqchilik munosabatlari.
7. Ekologik muammolar.

I.Karimov mintaqada barqarorlik va milliy xavfsizlik kafolatlarining shart-sharoitlarini aniqlash va ta'minlash g'oyat muhimligi haqida to'xtalib quyidagilarga ustuvorlik berishni qayd etgan edi:

Birinchi. O'zbekiston jahon hamjamiyati va davlatlararo xavfsizlik tizimida o'z o'rmini topishi lozim. Buning uchun respublikaning dunyo hamjamiyatiga kirish sur'atlarini tezlashtirish, turli xalqaro davlat va nodavlat tashkilotlari,

birinchi galda, BMT va Evropada Xavfsizlik va hamkorlik tashkiloti ishlarida faol ishtirok etishini ta'minlash zarur.

Xalqaro tashkilotlar iqtisodiyotimizni qayta qurishga ko'maklashadigan eng samarali vositadir. Ular kredit olish, xorijiy sarmoyalarni to'g'ridan-to'g'ri jalb etish, respublikaning jahon bozorida olg'a siljishiga bebaho yordam ko'rsatishi mumkin.

Asosiysi, O'zbekistonning xalqaro tashkilotlar faoliyatidagi ishtiroki milliy xavfsizligimiz, mintaqada tinchlik va barqarorlikni saqlash garovidir¹.

O'zbekistonning Evropada Xavfsizlik va hamkorlik tashkiloti tuzilmalaridagi ishtirokini kengaytirish zarur. Mintaqaviy xavfsizlikni ta'minlashda bu tashkilot imkoniyatlaridan, uning SHimoliy Atlantika hamkorlik kengashi, Evropa Ittifoqi, Evropa Kengashi, NATO va boshqa tashkilotlar bilan aloqalaridan keng foydalanish zarur².

Qo'shilmaslik harakati, Islom konferentsiyasi tashkiloti va boshqa nufuzli xalqaro tashkilotlar ishida faol ishtirok etish zarur.

Ikkinchi. Milliy xavfsizlikka erishishda davlatlararo bitimlar tizimini barpo etish muhim yo'nalish hisoblanadi. O'zbekiston qanchalik ko'p mamlakat bilan do'stona, amaliy muloqot va hamkorlik munosabatlarini o'rnatgan, uning xavfsizligi shunchalik ko'p kafolatlanadi.

Respublika rahbariyati, mustaqillikning dastlabki oylarida birinchi bo'lib Turkiyaga rasmiy tashrif buyurdi. Keyinchalik rasmiy delegatsiyalarimiz Germaniya, Frantsiya, Avstriya, Gollandiya, Buyuk Britaniya, Xitoy, Xindiston, Saudiya Arabistoni, Misr, Indoneziya, Malayziya, Eron, Koreya, Yaponiya kabi Evropa va Osiyo qit'asining bir qancha boshqa mamlakatlari bilan safar qildi. Iqtisodiyot, ilm-fan va madaniyat kabi sohalarda hamkorlik qilish bo'yicha shartnoma va hujjatlar imzolandi. YAngi mustaqil davlatlar bilan ikki va ko'p tomonlama aloqalar rivojlandi.

Uchinchi. Imzolangan davlatlararo bitimlarga so'zsiz amal qilish - xavfsizlik kafolati va shartidir.

Biz bu sohada ta'nalarga sabab bo'ladigan ish qilmasligimiz, tanqidga nishon bo'lmasligimiz lozim. Xuddi ana shu holdagina biz bilan hamkorlik

¹ BMTning O'zbekistondagi vakolatxonasi 1993 yil fevralida ish boshlagan edi. 1994 yil yanvariga kelib, vakolatxona BMTning Taraqqiyot dasturi, Qochoqlar ishi bo'yicha vakolatli oliy komissari, Bolalar jamg'armasi, Sanoat taraqqiyoti dasturi, Narkotiklarni nazorat qilish bo'yicha dastur, Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti, Aholi joylashishi jamg'armasi singari ixtisoslashgan muassasalarni o'z tarkibiga birlashtirishga muvaffaq bo'ldi. SHunday qilib, BMT bilan hamkorlik qilish rejalarini amalga oshirib bormoqda. Bu hamkorlik iqtisodiyot, ijtimoiy soha, so'zlashuvni saqlash, madaniyatni tiklash, atrof-muhitni muhofaza qilish va boshqa sohalarini ham qamrab olmoqda.

² Respublikamiz Evropada Xavfsizlik va hamkorlik tashkilotining Osiyodagi tayanchi bo'la oldi. U mintaqaviy xavfsizlik va hamkorlikni, ehtimol tutilayotgan mojarolarning oldini oluvchi diplomatiyani ta'minlashda, ziddiyatlarni bartaraf etishda Evropada Xavfsizlik va hamkorlik tashkiloti va BMT hamjihat ish yuritadigan maydonga aylanmoqda.

qilayotgan davlatlardan zimmlariga olgan majburiyatlarini ijro etishni talab qilishimiz mumkin bo'ladi.

Imzolangan hujjatlarga so'zsiz rioya qilish inson huquqlari, kam sonli millatlar huquqlari, bir-birining ichki ishlariga aralashmaslik, tinch-totuv yashash tamoyillari singari sohalarda, ayniqsa, dolzarb ahamiyat kasb etadi.

To'rtinchi. Tashqi siyosatni mafkuradan to'la xoli etish xavfsizlikni ta'minlashning muhim kafolatidir. O'zbekiston shu paytgacha dunyoning barcha mamlakatlari, qit'alari va mintaqalari bilan o'z munosabatlarini, bu mamlakatlarning ustqumasi qanday bo'lishidan qat'i nazar, faqat xalqaro huquqning barcha tan olgan qoida va mezonlari asosida qurib keldi va bundan keyin ham shu yo'ldan boradi.

G'oyaviy muxoliflik o'tmishda davlatlararo munosabatlarga soya solib, davlatlarning bir-biriga qarshi ikki guruhga bo'linishiga sabab bo'ldi. Dunyoni halokat yoqasiga olib keldi. Bunday kelishmovchiliklar bugun ham davlatlararo ixtiloflarni kuch ishlatish yo'li bilan hal qilishga, begunoh odamlarning qurbon bo'lishiga, butun-butun xalqlarning fojiasiga sabab bo'layotir.

Davlatlararo munosabatlar sohasida yagona g'oya amal qilishi lozim. Bu g'oyaning ma'nosi shuki, birgalikda tinch hayot kechirish, hamkorlikka intilish, egamen davlatlarning ichki ishlariga aralashmaslik, turli nuqtai nazar va fikrlarga bardoshli bo'lish tamoyillarini o'zida aks ettirgan qonunlar ustuvorlik kasb etishi darkor.

Beshinchi. O'zbekiston Qo'shilmalik harakatiga a'zo bo'lgani sababli hech qaysi blokka qo'shilmaydi. Biz buni milliy xavfsizlikning muhim kafolati deb bilamiz. SHu bilan birgalikda, harbiy bloklar bilan hamkorligimiz tinchlik ishiga, mamlakatlar va xalqlarning xavfsizligi maqsadlariga, demakki, O'zbekistonning milliy xavfsizligi mustahkamlanishiga xizmat qilsa, biz hamisha muloqotga tayyormiz. SHu o'rinda O'zbekiston 1994 yilning iyulida NATOning kollektiv xavfsizlikni ta'minlashga qaratilgan "Tinchlik yo'lida hamkorlik" loyihasini imzolaganini eslash o'rinlidir.

Oltinchi. O'zbekistonning MDH tarkibida kollektiv tizimdagi ishtiroki mintaqada barqarorlik va tinchlikning muhim kafolatidir.

Bizning davrimizda faqat kollektiv xavfsizlik bo'lishi mumkin. Xavfsizlikni bu tarzda tushunish nafaqat har bir alohida davlatning imkoniyatlari cheklangani, qolaversa ma'naviy-siyosiy tuzdagi mulohazalarga ham bog'liq. Davlatlarning imkoniyatlari va sa'y-harakatlarini xavfsizlikni ta'minlash yo'lida birlashtirish muhim ahamiyatga ega. U, birinchidan, kollektiv xavfsizlik tizimida ishtirok etuvchilar o'rtasida keskinlik yo'qligidan dalolat bersa, ikkinchidan, ularning birlashishiga intilishlarini namoyish etadi.

SHu jihatdan respublikamiz Birlashgan Millatlar Tashkiloti, Evropada Xavfsizlik va hamkorlik tashkiloti hamda boshqa nufuzli dalatlararo tashkilotlar homiyligida barpo etilayotgan kollektiv xavfsizlik tizimiga faol qo'shilishi zarur.

Ettinchi. YAqin qo'shnilarimiz - Markaziy Osiyo davlatlari bilan har tomonlama o'zaro hamkorlik milliy xavfsizlikning asosiy shartlaridan biridir.

Xalqlarimiz tarixi, madaniyati, anʼanalari, diniy eʼtiqodining musharakligi mamlakatlarimiz oʻrtasidagi amaliy hamkorlik va hamjihatlikning asosiy poydevori hisoblanadi.

Sakkizinchi. Oʻzbekiston Qurolli Kuchlari, Oʻzbekiston Respublikasi Mudofaa doktrinasi va shu kabi huquqiy xujjatlar davlatimiz xavfsizligining muhim kafolatidir.

Biz davlatlarning tinch-totuv yashash, xalqaro masalalarni hal qilishda kuch ishlatmaslik, tahdid qilmaslik tamoyilini tashqi siyosatimizga asos qilib olganmiz.

Shu bilan birga, Vatanimiz mudofaa qudratining asosi - respublika iqtisodiy salohiyatini mustahkamlash darkor. Soʻnggi paytlarda Oʻzbekistonda Qurolli Kuchlar uchun eng zarur va yuksak malakali zobitlar tayyorlashga moʻljallangan bir qancha harbiy oʻquv yurtlari tashkil etildi. Armiyani texnik jihatdan jihozlashni mustahkamlash chora-tadbirlari koʻrildi. Bundan keyin ham harbiy salohiyatni taʼminlash uchun zarur mablagʻ ajratish davom etaveradi. Bizning harbiy doktrinamiz mudofaa va xavfning oldini olish harakteriga ega.

Toʻqqizinchi. Hozirgi dunyoda davlat barqarorligini taʼminlash jamiyatning ijtimoiy-ruhiy, maʼnaviy va axloqiy, madaniy va tarixiy ildizlariga tayanadi. Davlat mustahkamligi va qudrati uning jahon jamoatchiligi oldidagi maʼnaviy-axloqiy qiyofasi va nufuzi bilan ham aniqlanadi. Ayni shu bois xalqimizning, millatimizning maʼnaviy jihatdan uygʻonishi mustaqilligimiz, milliy xavfsizligimiz garovidir. Ushbu muhim ishda biz SHarqning buyuk maʼnaviy taʼlimotidan, xalqlarni tinch hayot kechirishga, doʻstlik va hamkorlikka, oʻzaro jipslik va sabr-toqatga chaqiruvchi islom falsafasidan keng va oqilona foydalanishimiz lozim¹.

I. Karimov mamlakatimiz xavfsizligi va taraqqiyotini taʼminlashning asosiy kuchi yoshlar ekanligini qayd etib va quyidagilarni taʼkidlagan edi.

Davlatimiz xavfsizligini taʼmin etishning asosi - mamlakatimiz yoshlari. YOshlar - bizning tayanchimiz, ertangi kundan umidimiz, savob ishlarimizning davomchilaridir. Hammamiz ham bu dunyoda farzandlari-mizni deb, ularning baxt-sodati, iqboli deb yashaymiz va mehnat qilamiz. Nafaqat xavfsizligimiz, shu bilan birga milliy uygʻonish gʻoyasining amalga oshishi, davlatimizning kelajakda barqaror boʻlishi ham yoshlarimiz qanday shakllanishiga bevosita bogʻliq.

Farzandlarimiz bizdan afzalroq, bizdan oʻtkirroq, bizdan pokroq, savob ishlarni bizdan ham koʻproq qiladigan boʻlishlari lozim. Ular jahon umumbashariy yutuqlarini egallashi, tariximizni, madaniyatimizni, buyuk ajdodlarimiz qoldirgan merosni chuqur bilmogʻi kerak. Bizning asosiy kuch-qudratimiz va kelajagimiz ana shunda. Bugun zoʻr umidlar bilan qurayotgan yangi jamiyatimizning mazmun-mohiyati ham aslida ana shundadir².

3-masala. Globallashuv sharoitida yosh mustaqil davlatlarning xavfsiz va barqaror taraqqiy etishi uchun jahon miqiyosida paydo boʻlgan yangi salbiy

¹ Karimov I.A. Inson, uning huquq va erkinliklari hamda manfaatlari – eng oliy qadriyat. –T.: “Oʻzbekiston”, 2005.-11 -bet.

² Karimov I.A. Oʻzbekiston XXI asr boʻsagʻasida: xavfsizlikka tahdid barqarorlik shartlari v taraqqiyot kafolatlari. - T: “Oʻzbekiston”, 1997.- 24-bet.

ta'sirlarni bartaraf qilish, ularga nisbatan mustahkam ichki immunitetni shakllantirib, mustahkamlab borish tobora hal qiluvchi ahamiyat kasb etmoqda.

Prezidentimiz Islom Karimov ta'kidlaganidek: "Hozirgi davrda, xalqaro maydonda turli siyosiy manfaatlar to'qnashayotgan murakkab bir sharoitda faqat o'z fikri, o'z hayotiy pozitsiyasiga ega bo'lgan xalq va jamiyat engilmas kuchga aylanib, o'z kelajagini o'z qo'li va aql-zakovati bilan qurishga qodir bo'ladi".

Mustaqillik yillarida tashqi siyosatda erishgan yutuqlarimizdan asosiysi yurtimizda, mintaqada va dunyoda tinchlikni saqlash bu boradagi muammolarni bartaraf etishda o'ziga xos tinchliksevar pozitsiyada bo'lish hisoblanadi.

Jumladan Afg'oniston muammosini hal qilishda mamlakatimizning tashabbusi va uni dunyo e'tirof etganligini qayd etish lozim.

Afg'oniston mojarosi – faqat bu mamlakat yoki uning qo'shnilarining muammosi emas. Mojaro oqibatlari mintaqaviy va global xavfsizlikka bevosita va g'oyat kuchli salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Bunday sharoitda Afg'oniston muammosini hal qilish yo'llarini topishda O'zbekiston alohida o'rin tutmoqda. So'nggi o'n yil davomida mamlakatimiz xalqaro hamjamiyatning Afg'oniston muammosini hal qilish borasidagi sa'y-harakatlarida etakchi o'rinlardan birini egallab kelmoqda.

"6+2" (1997-2001) va yangi "6+3" muloqot guruhini shakllantirish g'oyasi. "6+2" muloqot guruhi (1997-2001) BMT kotibiyati binosida 1997 yili O'zbekiston Respublikasi birinchi Prezidenti I.Karimov tashabbusi bilan tashkil topdi. Bu guruh Afg'onistondagi harbiy mojarolarni siyosiy yo'l bilan hal etishga qaratilgan edi.

-Bu guruhga Afg'oniston bilan chegaradosh bo'lgan 6 ta davlat, Eron, Xitoy, Pokiston, Tojikiston, Turkmaniston, O'zbekiston hamda AQSH va Rossiya davlatlari kirgan edi. Uning birinchi uchrashuvi 1997 yil 16 oktyabrda Nyu-Yorkda bo'ldi.

Islom Karimov 30 yildan buyon hozirgacha Afg'onistonda davom etib kelayotgan mojarosini hal etishda o'z echimini kutib turgan quyidagi ijtimoiy-siyosiy masalalarni hal etish lozimligiga e'tiborni qaratgan edi:

- 1) oddiy xalqning ehtiyojlarini qondirish;
- 2) aholining ish bilan bandligini ta'minlash;
- 3) hokimiyatning vertikal boshqaruvi va nufuzini mustahkamlash;
- 4) afg'on xalqining xalqaro kaolitsiya kuchlariga nisbatan ishonchini qozonish yo'lini ko'rish;
- 5) xalqaro hamjamiyat imkoniyatlari hisobidan yordam va ko'mak ajratish;
- 6) afg'on xalqining diniy, milliy, madaniy qadriyat va urf-odatlarini hurmat qilish;

Bugungi kunda Mustaqil O'zbekistonni jahondagi 180 dan ortiq davlat tan olgan, davlatimiz dunyodagi 130 ga yaqin mamlakat bilan diplomatik

¹ Karimov I.A. Inson, uning huquq va erkinliklari hamda manfaatlari – eng oliy qadriyat. – T.: "O'zbekiston", 2005, 11-bet.

munosabatlar o'ratgan. Yurtimizda 88 ta chet davlat vakolatxonalari ro'yxatdan o'tgan, 24 ta hukumatlararo tashkilot, 13 ta nohukumat tashkilot ishlab turibdi. Dunyodagi 30 dan ortiq davlatda O'zbekiston elchixonalari va moliya tashkilotlari teng huquqli asosda faoliyat yuritmoqda. Hozirgi vaqtda chet ellarda mamlakatimizning 48 ta diplomatik vakolatxonasi bor. O'zbekistonda esa 86 ta elchixona va savdo vakolatxonalari akreditatsiya qilingan.

Biz boshimizdan kechirayotgan hozirgi globallashuv davri o'ta shiddat bilan o'zgarayotgani va turli tahdidlar ko'pligi bilan oldimizga hal etishni kechiktirib bo'lmaydigan g'oyat murakkab vazifalarni qo'ymoqda. SHu sababli O'zbekistonning barqaror rivojiga xavf tug'dirishi mumkin bo'lgan tahdidlar, o'z echimini kutayotgan eng muhim muammoli masalalarga e'tiboringizni qaratmoqchiman.

Birinchidan, geosiyosiy manfaatlar to'qnashuvi xalqaro aloqalarda o'zaro ishonch va hamkorlik munosabatlariga putur etishiga, qarama-qarshilik va nosog'lom raqobat kuchayishiga sabab bo'lmoqda.

Ikkinchidan, jahon iqtisodiy inqirozi, dunyo bozorlaridagi beqarorlik, energiya resurslari narxlarining pasayishi deyarli barcha davlatlarning iqtisodiy rivojiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Tabiiy resurslar uchun kurash qator davlatlarda harbiy-siyosiy ahvolning keskinlashuviga olib kelmoqda. Ayrim mamlakatlarni xom ashyo bazasi va sifatsiz mahsulotlar bozoriga aylantirishga intilayotgan kuchlar ham yo'q emas.

Uchinchidan, jahon iqtisodiyotining globallashuvi va ba'zi mintaqalarda yuzaga kelgan notinch vaziyat aholi migratsiyasi kuchayishiga sabab bo'lmoqda. Bu esa jinoyatchilik, odam savdosi, terrorchilik, ekstremizm, narkotrafik kabi illatlarning hamda o'ta xavfli yuqumli kasalliklarning ko'payishiga olib kelmoqda.

To'rtinchidan, axborot-kommunikatsiya tizimlarining keng qo'llanishi, davlat boshqaruvining elektron shaklda tashkil etilayotgani, o'z navbatida, axborot xavfsizligini ta'minlash bilan bog'liq qo'shimcha chora-tadbirlar ko'rishni taqozo etmoqda.

Beshinchidan, korruptsiya, mahalliychilik va urug'-aymoqchilik kabi illatlar davlat hokimiyatini obro'sizlantirib, iqtisodiyotning o'sishi va tadbirkorlik - rivojiga jiddiy to'siq bo'lmoqda.

Oltinchidan, "omnaviy madaniyat" balosi ko'plab yoshlarni o'z domiga tortib, millat va yurt uchun butunlay begona bo'lgan salbiy ta'sirlar kirib kelishiga sabab bo'lmoqda.

Davrimizning da'vati sifatida paydo bo'lgan "O'zbek xalqiga tinchlik va omonlik kerak"? degan teran ma'noli so'zlarni biz hamisha yodimizda saqlashimiz lozim.

Bizning eng asosiy yutug'imiz — ko'p millatli xalqimizning vujudga kelayotgan qiyinchilik va sinovlarni engishga qodirligi, ularning zamonaviy - dunyoqarashi, siyosiy ongi va ijtimoiy faolligining yuksalib borayotgani, atrofimizdagi voqealarga beparvo bo'lmasdan, aksincha, daxldorlik tuyg'usi bilan yashayotganidir.

Markaziy Osiyo mintaqasida va butun dunyoda murakkab vaziyat yuzaga kelayotgan, terrorizm, ekstremizm va radikalizm xavfi tobora ortib borayotgan bugungi sharoitda doimo hushyor va ogoh bo'lish, mamlakatimizning mudofaqobi liyatini, Qurolli Kuchlarimizning salohiyatini har tomonlama mustahkamlash xavfsizlik va barqarorlikni, xalqimizning osoyishta hayotini ta'minlashning e muhim sharti va kafolati ekanini barchamiz yaxshi anglaymiz.

Bugungi kunda mamlakatimizda 130 dan ortiq millat va elat vakillarini tinch-totuv hayot kechirayotgani — istiqbol davrida erishgan eng muhiyutuqlarimizdan biridir, desam, o'ylaymanki, barchangiz bu fikrga qo'shilasiz: Millatlararo totuvlikni ta'minlashda mamlakatimizda faoliyat yuritayotgan 137 milliy madaniy markazning o'rni beqiyos.

Aynan shu nuqtai nazardan kelgusida ham millatlara ro totuvlik va hamjihatlik mustahkamlash O'zbekistonda davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan b bo'lib qoladi.

YUrtimizda hukm surayotgan diniy bag'rikenglik muhiti tufayli mamlakatimizda 2 ming 200 dan ortiq turli diniy tashkilotlar faoliyat yuritmoqda.

Turli din vakillari o'rtasida o'zaro hurmat va do'stona munosabatlar rivojlantirish, qaysi din va e'tiqodga mansubligidan qat'i nazar, barcha fuqarolarning teng huquqliligini ta'minlash bundan buyon ham eng muhiy vazifalarimizdan biri bo'lib qoladi. ¹

Taqrorlash uchun savollar:

1. O'zbekistonning jahon hamjamiyatiga ijtimoiy-iqtisodiy integratsiyalashuvidagi imkoniyatlar va istiqbollari haqida nimalar aytib olasiz?

2. Integratsiya tushunchasi, uni harakatlantiruvchi motivlar (ehtiyotlar, manfaatlar) va mexanizmlar (iqtisodiy, siyosiy, mafkuraviy) haqida aytib bering.

3. Integratsiyalashuvning ma'naviy-ahloqiy va siyosiy-mafkuraviy asoslarini ta'minlash zaruriyati nima bilan asoslanadi?

4. O'zbekistonda ijtimoiy-iqtisodiy islohotlarning integratsiya jarayoni harnda uning yaqin va uzoqqa mo'ljallangan strategiyasi nimadan iborat?

¹ Demokratik islohotlarni izchil davom ettirish, xalqimiz uchun tinch va osoyishta, munosib hayot darajasini yaratish – barqaror taraqqiyot kafolatidir. O'zbekiston Respublikasi Prezidentligiga nomzod SH. Mirziyoevning Tadbirkorlar va ishbilamonlar harakati – O'zbekiston Liberal-demokratik partiyasining VIII s'ezdidagi ma'ruzasidagi "Xalq so'zi", 2016 y. 2 noyabr.

IX-MAVZU: IJTIMOY-IQTISODIY BARQARORLIK VA TINCHLIKNI TA'MINLASHNING G'OVAVIY- KONTSEPTUAL ASOSLARI

Reja:

1. Ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashga qaratilgan g'oya va kontsepsiyalarning zaruriyati.
2. Mamlakatimiz ijtimoiy-iqtisodiy istiqbolini belgilovchi kontsepsiyalar.
3. Ijtimoiy-iqtisodiy istiqbolni belgilovchi kontsepsiyalarni amaliy ahamiyati.

1-masala. Taraqqiyotning asosiy talablaridan biri bu jamiyatda ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlik hisoblanadi. YUrtimizning uzoq va yaqin o'tmishi ham buni asoslaydi. Ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlik quyidagilar bilan belgilanadi.

Birinchidan, o'zining porloq kelajagiga ega bo'lishni xohlagan har qanday davlat yoxud jamiyat, avvalo ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlik haqida va uni targ'ib qiluvchi g'oya va kontsepsiyalarni yaratishi va shunga tayanishi zarurligi bilan bog'liq;

O'zbekiston birinchi Prezidenti Islom Karimov bu haqda shunday degan edi: "davlat tizimi, uni boshqarish va olib borilayotgan siyosat avvalo aniq va ravshan ifodalangan mafkura asosiga qurilmog'i lozim. YA'ni, oldin davlat qurilishi va undan keyin mafkura paydo bo'lishi o'zi g'ayri tabiiy g'ol. Buni yaxshi anglab olishimiz lozim. YA'ni, oldin g'oya paydo bo'ladi, undan keyin g'oya asosida mafkura, mafkura asosida esa tizim, siyosat paydo bo'ladi"¹. Demak, ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikka qaratilgan g'oya va kontsepsiyaga ega bo'lmagan va unga tayanmagan jamiyat inqirozga duchor bo'lishi, o'z yo'lini yo'qotib qo'yishi muqarrar.

Ikkinchidan, ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashga qaratilgan g'oya va kontsepsiyalar O'zbekiston xalqining asosiy maqsad va muddaolarining ifodasi sifatida shuning uchun ham zarurki, u bizning oliy maqsadimiz – ozod va obod jamiyatni, erkin va farovon g'ayotni barpo etishga qaratilgan. SHu bilan birga ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashga qaratilgan g'oya va kontsepsiyalar ilmiy va hayotiy bo'lishi bilan birga mamlakatimiz xalqining asosiy maqsad va muddaolari hamda manfaatlarini ifodalashi kerak.

Uchinchidan, ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashga qaratilgan g'oya va kontsepsiyalar O'zbekistonda mustaqilligini mustahkamlashda, bugungi hayotning eng dolzarb muammolari, uning strategik maqsadlari bilan dialektik bog'lanishida bo'lishi talab etiladi.

¹ Karimov I.A. Ozod va obod Vatan, erkin va farovon hayot - pirovard maqsadimiz. 8-Jild. — T.: "O'zbekiston", 2000.- 464-465-betlar.

To'rtinchidan, ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashga qaratilgan g'oya va kontsepsiyalarning zarurligi yana bir muhim holat bilan ya'ni, bugun bizning tarixiy o'zgarishlar davrida totalitar tuzumdan erkin demokratik bozor munosabatlariga asoslangan demokratik tuzumga o'tish sharoitida yashayotganligimizdan kelib chiqmoqda. Bu davrning o'ziga xos xususiyatlarini chuqur tahlil qilgan mamlakatimiz birinchi Prezidenti I.A.Karimov shunday xulosaga kelgan edi: "Bu o'tish davri o'ziga xos, juda katta g'ov va to'siqlarga duch kelishi, qattiq kurashlar orqali kechishi barchamiz uchun ayon bo'lmog'i darkor. Xalqimiz va jamiyatimizni mana shu davrda yangi ufqlar sari boshlash, da'vat qilishda maqsadlarimiz aniq bo'lishi kerak".¹

Demak, ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashga qaratilgan g'oya va kontsepsiyalar milliy rivojlanish g'oyasining o'zagi bo'lgan - tanlagan taraqqiyot yo'limizning to'g'ri adolatli va haqqoniy ekanligiga, u ana shu zaminda istiqomat qiladigan har bir insonning hayotiy manfaatlariga mos tushishiga keng ommani ishonitirish orqali ularni bunyodkorlik ishlariga safarbar etish uchun xizmat qiladi.

Mamlakatda ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashga qaratilgan g'oya va kontsepsiyalarning o'mini boshqa hech qanday omil bosa olmaydi. SHuning uchun ham davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlari, maqsad va vazifalarini ta'minlashning ma'naviy jihatlarini mustaxkamlash ham, bugungi kunda dolzarb masalaga aylangan. Buning yorqin ifodasini I.A.Karimovning O'zbekiston Respublikasi Oliy majlisining o'n to'rtinchi sessiyasidagi (2004 yil 29 aprel) "Vatanimizning tinchligi va xavfsizligi o'z kuch-qudratimizga, xalqimizning hamjihatligi va bukilmas irodasiga bog'liq" nomli nutqida hamda Oliy Majlisning mamalakatimiz fuqarolariga murojaatnomasida ko'rish mumkin: "Bugun bashariyat o'ziga xos va ziddiyatli bir davrda yashamoqda. Bir tomondan ilm-fan va texnika, yuksak texnologiyalar taraqqiy etib, insonparvarlik g'oyalari, demokratik qadriyatlar, o'zaro hamkorlik dunyo bo'ylab qaror topib bormoqda. Ayni vaqtda er yuzining turli mintaqalarida qurolli mojarolar ro'y berayotgan, xalqaro terrorizmning yangi-yangi xurujlari oqibatida ming-minglab odamlarning hayotdan ko'z yumayotgani ham shu zamonning ochiq haqiqatidir".

Mamlakatimizni isloh etish va modernizatsiya qilish jarayonlarining izchilligi va bosqichma-bosqichligi, biz tanlagan tadririy taraqqiyot yo'li, biz uchun nomaqbul bo'lgan, "shok terapiyasi", deb atalagan islohotlarni asossiz ravishda tezlashtirishning turli shakllaridan voz kechilganligi, mamlakatimizning tarixiy, milliy va an'anaviy o'ziga xos xususiyatlarini har tom onlama hisobga olinganligini alohida qayd etish lozim.

Mustaqillikni dastlab yillarida ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda O'zbekiston birinchi Prezidenti I.Karimov tomonidan ishlab chiqilgan bir qator kontsepsiyalar muhim ahamiyat kasb etdi. CHunonchi, "YANGI uy qurmay turib, eskisini buzmag", "islohot islohot uchun emas, avvalo, inson uchun", degan

¹ Karimov I.A. Ozod va obod Vatan, erkin va farovon hayot - pirovard maqsadimiz. 8-Jild. - T.: "O'zbekiston", 2000. - 464-465-betlar.

qoida va tamoyillar o'zining o'tkir ahamiyati va dolzarbligini hech qachon yo'qotmaydi.

“...Biz tanlab olgan va mashhur besh tamoyilga asoslangan taraqqiyot modelining naqadar to'g'ri ekanini siyosiy va iqtisodiy tizmini demokratlashtirish, umuman, mamlakatimiz hayotidagi tub o'zgarishlar, O'zbekistonning istiqlol yillaridagi jadal rivojlanishi misolida o'zining amaliy tasdig'ini topmoqda”¹.

O'tgan davr mobaynida biz erishgan marralar haqda to'xtalib, hech shubhasiz, ko'pchilikning hayrati va havasini uyg'otadigan natijalar, ya'ni, yalpi ichki mahsulotimiz hajmining, aholi real ish haqi va daromadlarining yuksak o'sish sur'atlarini; iqtisodiyotimizdagi tub tarkibiy o'zgarishlar va mamlakatimizda ishlab chiqarish o'zlashtirilgan mutlaqo yangi, raqobatbardosh mahsulotlarning jahon bozoriga chiqarilayotganini; yurtimiz qiyofasini butunlay o'zgartirayotgan inshootlar va ishlab chiqarish korxonalari, ijtimoiy obektlar va turarjoy binolarini barpo etish bo'yicha keng miqyosdagi bunyodkorlik ishlarini; ta'lim-tarbiya, sog'liqni saqlash va aholini ijtimoiy himoya qilish sohalarida qo'lga kiritayotgan ulkan yutuqlarimizni yorqin misollarda ko'rish va anglash qiyin emas.

Ana shunday beqiyos o'zgarishlarning amaliy, hayotiy natijasi sifatida yurtimizda bolalar va onalar o'limi keskin qisqargani, aholining o'rtacha umr ko'rish darajasi hozirgi kunda sobiq SSSR hududidagi eng yuqori ko'rsatkichlardan biriga – 73 yoshga, ayollarimiz o'rtasida esa 75 yoshga etgani avvalambor shu yurtda yashayotgan odamlarni befarq qoldirmaydi.

O'zbekiston dunyodagi sanoqli mamlakatlar qatorida so'nggi 5 yil mobaynida yalpi ichki mahsulotning o'rtacha 8,5 foizga teng bo'lgan yillik o'sishini ta'minlab kelayotgani eng katta yutuqlarimizdan biridir.

“O'tgan yillar davomida, - deb ta'kidlagan edi Islom Karimov O'zbekistonimiz, yurtimizni yangilash va modernizatsiya qilish yo'lida biz qo'lga kiritgan va dunyo tan olayotgan mana shunday yutuq va marralar, hech shubhasiz, barchamizga, butun xalqimizga faxru g'urur bag'ishlashi tabiiydir.

...Biz mamlakatimida barqaror rivojlanadigan erkin iqtisodiyotga asoslangan ochiq huquqiy demokratik davlat qurish va inson, uning manfaatlari, huquq va erkinliklari so'zda emas, amalda eng oliy qadriyat bo'lgan, jahonda hurmat-e'tibor qozongan jamiyatni shakllantirishga qaratilgan uzoq va mashaqqatli yo'lning faqat bir qismini bosib o'tganimiz o'zimizga yaxshi tasavvur etishimiz zarur”².

2-masala. Biz XXI asrda, intellektual qadriyatlar ustuvor bo'lgan asrda, globallashuv jarayonlari shiddatli tus olayotgan va jahon bozorida raqobat tobora kuchayib borayotgan asrda yashamoqdamiz. SHu nuqtai nazardan islohotlarni izchilligi va davomiyligini ta'minlashda yangi kontseptsiyalarga ehtiyoj seziladi.

¹ Karimov I.A. Demokratik islohotlarni yanada chuqurlashtirish va fuqarolik jamiyatini shakllantirish mamlakatimiz taraqqiyotining asosiy mezonidir. 19-Jild.- T: “O'zbekiston”, 2011.- 4-5-bet.

² O'sha asar, 47-bet.

Mustaqil taraqqiyot yillarida Prezidentimiz tomonidan ijtimoiy iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashga qaratilgan bir qancha kontseptsiyalar ilgari surildi. An shundaylardan biri Prezidentimiz tomonidan ilgari surilgan va 2010 yil noyab oyida Oliy Majlisimiz – Parlamentimiz tomonidan qabul qilingan Mamlakatimizd demokratik islohotlarni yanada chuqurlashtirish va fuqarolik jamiyatir rivojlantirish kontseptsiyasi mohiyat e'tibori bilan O'zbekistonimiz yaqin va uzo istiqbolda o'z oldiga qo'yayotgan yuksak maqsadlarga erishishning amali strategiyasi sifatida xizmat qilishini alohida ta'kidlash lozim.²

Ushbu kontseptsiya davlat va jamiyat qurilishi sohasida; sud-huquq tizimida fuqarolarning huquq va erkinliklarini ta'minlash sohasida; saylov qonunchiligini yanada demokratlashtirish; fuqarolik jamiyati institutlarini shakllantirish v rivojlantirish, mamlakatimizda olib borilayotgan bozor islohotlari va bozo infratuzilmasining samaradorligi va ta'sirchanligini oshirish sohasidag o'zgarishlarni o'z ichiga oladi.

Mamlakatimizni demokratlashtirish va modernizatsiya qilish bo'yicha Kontseptsiyada oltita yo'nalishdagi islohotlar o'z ifodasini topgan.

I. Davlat hokimiyati va boshqaruvni demokratlashtirish

Ma'lumki, o'tgan davr mobaynida mamlakatimizda davlat hokimiyati va boshqaruvini demokratlashtirish sohasida amalga oshirilgan islohotlar o'ta muhim bir maqsadga, ya'ni, hokimiyatlar bo'linishi konstitutsiyaviy printsini hayotga izchil tatbiq etish, hokimiyatlar o'rtasida o'zaro tiyib turish va manfaatla muvozanatining samarali tizimini shakllantirish, markazda va joylarda qonur chiqaruvchi va vakillik hokimiyatining vakolatlari hamda nazorat vazifalarining rolini kuchaytirish, sud tizimini liberallashtirish va uning mustaqilligini ta'minlash bo'yicha g'oyat dolzarb chora-tadbirlarni ko'rishga qaratilgan edi. Bu jarayond markaziy ijro etuvchi hokimiyatining boshqaruv tuzilmalari va ma'muriy organlarining vazifalarini o'zgartirishga, ularning boshqarish, tartibga solish va taqsimlash borasidagi vakolatlarini, xo'jalik tuzilmalari faoliyatiga bevosita aralashuvini keskin qisqartirishga katta e'tibor berildi.

Boshqaruv sohasini markazlashtirishni cheklash, bu boradagi vazifalarning bir qismini respublika darajasidan viloyat, tuman va shahar miqyosiga o'tkazish. O'zbekistonda mahalliy o'zini o'zi boshqarishning noyob shakli bo'lgan mahalle tizimini shakllantirish masalalariga katta ahamiyat qaratildi.

Ikki palatali milliy parlamentimizni tashkil etish masalasi bo'yicha 2002 yil 27 yanvarda o'tkazilgan referendum yakunlari va shu asosda "Referendum yakunlari hamda davlat hokimiyati tashkil etilishining asosiy tamoyillari to'g'risida"gi Konstitutsiyaviy qonunning qabul qilinishi qonun chiqaruvchi hokimiyatni tubdan isloh qilishning asoslarini belgilab berdi.

Bundan ko'zlangan asosiy maqsadlar parlament tomonidan o'z vakolatlarini amalga oshirish jarayonida o'zaro tiyib turish va manfaatlar muvozanati tizimini

² Karimov I.A. Demokratik islohotlarni yanada chuqurlashtirish va fuqarolik jamiyatini shakllantirish mamlakatimiz taraqqiyotining asosiy mezonidir. 19-Jild.- T: "O'zbekiston", 2011.- 51–69- betlar.

shakllantirish, qonun ijodkorlarining sifatini jiddiy ravishda oshirish, umumdavlat va hududiy manfaatlarini mutanosibligiga erishishdan iborat edi.

SHundan kelib chiqqan holda, O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 98-moddasini yangi tahrirda o'zgartirish taklif qilindi:

“O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi ijro etuvchi hokimiyatni amalga oshiradi. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi O'zbekiston Respublikasi Bosh vaziri, uning o'rinbosarlari, vazirlar, davlat qo'mitalarining

O'zbekiston Respublikasi Bosh vaziri Vazirlar Mahkamasi faoliyatini tashkil etadi va unga rahbarlik qiladi, uning samarali ishlashi uchun shaxsan javobgar bo'ladi, Vazirlar Mahkamasining majlislariga raislik qiladi, uning qarorlarini imzolaydi, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining topshirig'iga binoan xalqaro munosabatlarda O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi nomidan ish ko'radi, O'zbekiston Respublikasi qonunlarida, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmonlari, qarorlari va farmoyishlarida nazarda tutilgan boshqa vazifalarni bajaradi.

Vazirlar Mahkamasi o'z faoliyatida O'zbekiston Respublikasi Prezidenti va O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi oldida javobgardir. Vazirlar Mahkamasi yangi saylangan Oliy Majlis oldida o'z vakolatlarini zimmasidan soqit qiladi. Vazirlar Mahkamasining faoliyatini tashkil etish tartibi va vakolat doirasi qonun bilan belgilanadi. O'zbekiston Respublikasi Bosh vaziri nomzodi O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Qonunchilik palatasiga saylovlarda eng ko'p deputatlik o'rini olgan siyosiy partiya yoki teng miqdordagi deputatlik o'rinlarini qo'lga kiritgan bir necha siyosiy partiyalar tomonidan taklif etiladi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti taqdim etilgan Bosh vazir lavozimiga nomzodni ko'rib chiqqanidan keyin o'n kun muddat ichida uni O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi palatalarining ko'rib chiqishi va tasdiqlashi uchun taklif etadi.

Bosh vazir nomzodi uning uchun tegishlicha O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Qonunchilik palatasi deputatlari va Senati a'zolari umumiy sonining yarmidan ko'pi tomonidan ovoz berilgan taqdirda tasdiqlangan hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining a'zolari Bosh vazir taqdimiga binoan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan tasdiqlanadi.

O'zbekiston Respublikasi Bosh vaziri va O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Qonunchilik palatasi o'rtasida ziddiyatlar doimiy tus olgan holda Qonunchilik palatasi deputatlari umumiy sonining kamida uchdan bir qismi tomonidan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti nomiga rasman kiritilgan taklif bo'yicha O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi palatalarining qo'shma majlisi muhokamasiga Bosh vazirga nisbatan ishonchsizlik votumi bildirish haqidagi masala kiritiladi.

Bosh vazirga nisbatan ishonchsizlik votumi tegishlicha O'zbekiston Respublikasi Oliy majlisi Qonunchilik palatasi deputatlari va Senati a'zolari umumiy sonining kamida uchdan ikki qismi ovoz bergan taqdirda qabul qilingan hisoblanadi. Bunday holatda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti O'zbekiston Respublikasi Bosh vazirini lavozimidan ozod etish bo'yicha qaror qabul qiladi. Bunda O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining butun tarkibi Bosh vazir bilan birga iste'foga chiqadi. Yangi Bosh vazir nomzodi O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Qonunchilik palatalariga ko'rib chiqish va tasdiqlashga taqdim qilish uchun taklif etiladi.

Oliy Majlis tomonidan Bosh vazir lavozimiga nomzod ikki marta rad etilgan taqrida O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Bosh vazir vazifasini bajaruvchini tayinlaydi va O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi ni tarqatib yuboradi”.

raislaridan iborat. Qoraqalpog'iston Respublikasi hukumati boshlig'i Vazirlar Mahkamasi tarkibiga o'z lavozimi bo'yicha kiradi.

Vazirlar Mahkamasi iqtisodiyotning, ijtimoiy va ma'naviy sohaning samarali faoliyatiga rahbarlikni, O'zbekiston Respublikasi qonunlari, Oliy Majlis qarorlari, O'zbekiston Prezidentining farmonlari, qarorlari va farmoyishlari ijrosini ta'minlaydi.

Vazirlar Mahkamasi amaldagi qonun xujjatlariga muvofiq O'zbekiston Respublikasining butun hududidagi barcha organlar, korxonalar, muassasalar, tashkilotlar, mansabdor shaxslar va fuqarolari tomonidan bajarilishi majburiy bo'lgan qarorlar va farmoyishlar chiqardi.

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 98-moddasiga kiritilayotgan ushbu o'zgartishlarning mazmun-mohiyati shundan iboratki, ularga ko'ra, Bosh vazir lavozimiga nomzod ko'rsatish va uni tasdiqlashning yanada demokratik tamoyillarini ifodalaydigan yangi tartibi o'rnatildi. SHuningdek, Konstitutsiyaga kiritilgan bu o'zgartishlarga binoan O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisiga Bosh vazirga nisbatan ishonchsizlik votumini bildirish huquqi berildi. Ayni vaqtda, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi vakolatiga taalluqli masalalar yuzasidan qarorlar qabul qilish huquqi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining vakolatlari doirasidan chiqarildi.

Taklif etilgan yana bir muhim o'zgartish O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 96-moddasiga taalluqlidir.

Mamlakat Prezidenti turli sabablarga ko'ra o'z vazifasini bajara olmaydigan vaziyat yuzaga kelgan taqdirda uni vazifasini senat raisi olib borishi qayd etildi.

II. Sud-huquq tizimini isloh etish.

Mamlakatimizni demokratik yangilashning bugungi bosqichdagi eng muhim yo'nalishlaridan biri, bu – qonun ustuvorligini mustahkamlash, shaxs huquqi va manfaatlarini ishonchli himoya qilishga qaratilgan sud-huquq tizimini izchil demokratlashtirish va liberallashtirishdan iboratdir.

Aynan shuning uchun ham mustaqillikning dastlabki yillaridan boshlab islohotlarning mazkur yo'nalishiga alohida e'tibor qaratilgan. Avvalo, sud hokimiyatini bosqichma-bosqich mustahkamlab borish, sudning mustaqilligini ta'minlash, uni sobiq tuzumda bo'lgani kabi qatag'on quroli va jazolash idorasi sifatidagi organ emas, balki, inson va fuqaro huquq va erkinliklarni ishonchli himoya va muhofaza etishga xizmat qiladigan tom ma'nodagi mustaqil davlat institutiga aylantirishga qaratilgan keng ko'lami tashkiliy-huquqiy chora-tadbirlar amalga oshirildi.

Hokimiyatlar bo'linishiga oid konstitutsiyaviy tamoyilni izchil amalga oshirish maqsadida "Sudlar to'g'risida"gi Qonun yangi tahrirda qabul qilindi, shuningdek, bu davrda jinoyat-protsessual, fuqarolik-protsessual qonunchiligiga tegishli o'zgartish va qo'shimchalar kiritildi. Bu esa, o'z navbatida, sud tizimini ijro etuvchi hokimiyat organlari nazorati va ta'siridan chiqarish imkonini berganini alohida ta'kidlash lozim.

Ayni paytda Sudyalik lavozimiga nomzodlarni taqdim etish, Sudyalarning aholatini to'xtatish va muddatidan oldin tugatish, ularga nisbatan intizomiy ish urituvni qo'zg'atish vazifalari Adliya vazirligi vakolatidan chiqarilgani ham bu orada muhim qadam bo'ldi.

Bundan tashqari, sudlar faoliyatini tashkiliy jihatdan ta'minlash, xususan, ud tizimi uchun kadrlar masalalari bilan shug'ullanish vazifasi maxsus organ – O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Sudyalarni tanlash va lavozimlarga tavsiya etish bo'yicha oliy malaka komissiyasiga yuklatilganini qayd tish lozim.

SHu qatorida O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi huzurida maxsus aholatli tuzilma – Sud qarorlarini ijro etish, sudlar faoliyatini moddiy-texnik va oliyaviy ta'minlash departamenti tashkil etildi. Bu esa sudlarning ularga xos o'lmagan vazifalardan sezilarli darajada xalos bo'lishi va butun diqqat-e'tiborini ishlarining asosiy burchi bo'lmish odil sudlovni amalga oshirish uchun qaratish imkonini berdi.

Umumiy yurisdiksiya sudlari ixtisoslashtirilib, fuqarolik va jinoyat ishlari bo'yicha sudlar tashkil etildi. Bu, o'z navbatida, ularning jinoyat va fuqarolik ishlari malakali asosda ko'rib chiqish, inson huquq va erkinliklarini to'la va haromonlarni himoya qilish bo'yicha faoliyati samaradorligini oshirishga xizmat qilmoqda.

Fuqarolarning sud orqali himoyalash kafolatlari jiddiy tarzda kuchaytirildi, ushbu kafolatdan foydalanish imkoniyatlarini yanada kengaytirishni ta'minlash bo'yicha katta ko'lamdagi chora-tadbirlar amalga oshirildi.

SHuningdek, huquqni qo'llash va sud amaliyotiga 2001 yildan boshlab Yarashuv instituti kiritildi va u samarali faoliyat ko'rsatmoqda. Yarashuv institutining talabiga ko'ra, ijtimoiy xavfi katta bo'lmagan jinoyat qilmishini sodir etgan shaxs jabrlanuvchiga etkazilgan zararni to'liq qoplab bergan taqdirda, jinoyat avobgarlikka tortilmaydi.

Mazkur institutning samaradorligi hamda o'zbek xalqining rahmdillik va kechirimlilik kabi ko'p asrlik an'analariga mosligi uning izchilik bilan kengayib borishiga asos bo'li. Hozirgi kunda 53 ta jinoyat tarkibi bo'yicha yarashuv institutini qo'llash imkoniyati nazarda tutilgan¹.

Bu boradagi vazifalarni samarali hal qilish maqsadida quyidagi tashkiliy-ta'limiy choralar amalga oshirish taklif etildi.

Birinchi. 2000 yilda qabul qilingan "Normativ huquqiy hujjatni o'g'risidagi" Qonunni yangi tahririni qabul qilish.

Ikkinchi. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat prosesual kodeksining 29 va 31 maddalariga o'zgartirish taklif qilindi. YA'ni, faqat sud'yani sanksiyasi asosida

¹Yarashuv institutining joriy etilishi natijasida o'tgan davr mobaynida 100 ming nafarga yaqin fuqarolar jinoyat javobgarlikdan ozod etildi.

sudga qadar lavozimidan chetlashtirish yoki boshqa majburlov choralarini qoʻrish nazarda tutildi.

Uchinchi. Tezkor qidiruvni samaradorligini taʼminlaydigan “Tezkor qidiruv faoliti toʻgʻrisida”gi qonunni qabul qilish taklif etildi.

II. Axborot sohasini isloh qilish, axborot va soʻz erkinligini taʼminlash.

Mamlakatimizda oʻtgan yillar davomida, ayniqsa, oxirgi 10 yilda ommaviy axborot vositalarini yanada liberallashtirish, soʻz erkinligini taʼminlashga qaratilgan keng qamrovli tashkiliy-huquqiy chora-tadbirlar amalga oshirildi.

“Axborot erkinligi printsiplari va kafolatlari toʻgʻrisida”gi Qonunning qabul qilinishi har kimning axborotni erkin va moneliksiz olish hamda foydalanish huquqlarini amalga oshirishda, shuningdek, axborotning muhofaza qilinishi, shaxs, jamiyat va davlatning axborot borasidagi xavfsizligini taʼminlashda muhim ahamiyat kasb etdi.

SHu boisdan quyidagi chora-tadbirlarni amalga oshirish oʻta dolzarb ahamiyat kasb etayotganligi qayd etildi:

Birinchi. “Davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari faoliyatining ochiqqligi toʻgʻrisida” Qonun qabul qilish zarur. Bu, oʻz navbatida, fuqarolarning axborot sohasidagi konstitutsiyaviy huquqini yanada kengroq amalga oshirish imkoniyatini yaratib berish bilan birga, davlat hokimiyati va boshqaruvi organlarining qabul qilinayotgan qarorlar sifatini oshirish borasidagi maʼsuliyatini ham koʻp jihatdan kuchaytiradi.

Ushbu qonun davlat hokimiyati organlari faoliyati haqida jamoatchilikni xabardor qilib borish tartiblarini aniq belgilab berishi, aholining, jamoat birlashmalarining davlat hokimiyati organlari tomonidan qabul qilinayotgan qarorlar, avvalambor fuqarolarning huquq va erkinliklari, qonuniy manfaatlari bilan bogʻliq qarorlar haqidagi axborotlardan keng xabardor boʻlib borishini taʼminlashi lozim.

Ikkinchi. Demokratlashtirish jarayonlarida ahamiyati tobora ortib borayotgan axborot kommunikatsiyalari sohasining eng muhim tarmoqlaridan biri boʻlgan teleradio tizimini rivojlantirishga qaratilgan “Teleradioeshittirishlar toʻgʻrisida” qonun qabul qilish haqida taklif kiritildi.

Maʼlumki, hozirgi vaqtda ushbu sohadagi faoliyat ommaviy axborot vositalari, radiochastota spektri, telekommunikatsiyalar, axborotlashtirish toʻgʻrisidagi qonunlarning muayyan moddalari bilan tartibga solib kelinmoqda.

SHu bilan birga, teleradioeshittirishlar sohasini mustaqil qudratli industriya sifatida qayta tashkil etish, teleradioeshittirishlarning yangi shakl va turlarining paydo boʻlishi teleradio dasturlarni tayyorlash va uzatish jarayonida yuzaga keladigan munosabatlarni tizimli va keng koʻlamli ravishda tartibga solinadigan yaxlit qonuniy kuchga kiritish zaruratini tugʻdirdi.

Ushbu qonunning qabul qilinishi teleradiodasturlarni tayyorlash va tarqatish sohasida raqobatni yanada kuchaytirish, teleradiodasturlarni uzatish borasida mobil va raqamli televidenie kabi ilgʻor zamonaviy texnologiyalarni joriy etish,

leindustriyaning istiqbolli yangi tarmoqlarini tashkil qilish uchun zarur sharoitlarni yaratish imkonini beradi.

Bu qonun milliy teleradioeshittirishlar tizimi faoliyatini huquqiy tartibga solish mexanizmlarini va moliyalashtirish manbalarining belgilab berishga, adiochastotalarni olish uchun o'tkaziladigan tanlovlarning demokratik va shkorraligini ta'minlash, teng raqobat va elektron media-bozor tarmoqlarining monopollashuviga yo'l qo'ymaslik uchun sharoit yaratish va boshqa bir qator muammolarni echishni nazarda tutadi.

Uchinchi. Ommaviy axborot vositalari erkinligi va mustaqilligini yanada mustahkamlash mualliflik huquqlari va intellektual mulkni ishonchli himoya qilishning huquqiy kafolatlari va mexanizmlarini kuchaytirish, axborot sohasiga o'z mexanizmlarini joriy qilish bilan bevosita bog'liqdir.

Ushbu vazifani amalga oshirish uchun "Ommaviy axborot vositalari faoliyatining iqtisodiy asoslari to'g'risida", "Ommaviy axborot vositalari davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash kafolatlari to'g'risida" gi qonunlarni qabul qilish taklif etildi. Bu qonunlar axborot bozori ishtirokchilari faoliyati kuchaytirishni kuchaytirish va ularning iqtisodiy manfaatlarini himoya qilish, qo'shimcha iqtisodiy preferentsiyalar yaratish va milliy axborot makonini izchil rivojlantirishni ta'minlashga qaratilgan boshqa tashkiliy-huquqiy chora-tadbirlarni amalga oshirishni nazarda tutadi.

To'rtinchi. Ommaviy axborot vositalarining davlat hokimiyati va boshqaruv organlari faoliyati ustidan jamoatchilik va parlament nazoratini ta'minlash, hokimiyat va jamoatchilik o'rtasida mustahkam aloqa o'rnatish borasidagi rolini kuchaytirishga qaratilgan samarali huquqiy mexanizmlarni yaratish maqsadida "Ommaviy axborot vositalari to'g'risida", "Axborot erkinligi tamoyillari va kafolatlari to'g'risida"gi va boshqa bir qator qonun hujjatlariga tegishli o'zgartirish va qo'shimchalar kiritish taklif etildi.

SHu bilan birga, siyosiy modernizatsiya jarayonlarida tobora muhim ahamiyat kasb etib borayotgan zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan davlat va jamiyat qurilishi tizimida keng foydalanish lozimligi ayd etildi.

III. O'zbekistonda saylov huquqi erkinligini ta'minlash va saylov p'unchiligini rivojlantirish.

Saylovlar demokratik jamiyatning asosiy talablaridan biri hisoblanadi. "Saylovlar, - deb ta'kidlagan Islom Karimov - bu mamlakatimizda amalda bo'lgan huquqiy normalarning nechog'lik demokratik ruhda ekanini namoyon etadigan, demokratik huquqiy davlatning uzviy belgisi, xalqning o'z ro'yxish-irodasini erkin ifoda etishning, fuqarolarning davlat va jamiyat boshqaruvidagi ishtirokining asosiy shakli bo'lib, o'ta muhim va hal qiluvchi ahamiyatga ega masaladir"¹.

¹ Karimov I.A. Demokratik islohotlarni yanada chuqurlashtirish va fuqarolik jamiyatini rivojlantirish mamlakatimiz taraqqiyotining asosiy mezonidir. 19-Jild.- T: "O'zbekiston", 2011.- s.194-bet

SHu munosabat bilan quyidagi qonunchilik tashabbuslarini amalga oshirish maqsadga muvofiqligi qayd etildi.

Birinchi. “O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisiga saylov to‘g‘risida”gi Qonunning 27-moddasi hamda “Xalq deputatlari viloyat, tuman va shahar Kengashlariga saylov to‘g‘risida”gi Qonunning 25-moddasiga o‘zgartish va qo‘shimchalar kiritish taklif etiladi.

Bu, avvalambor partiyalararo raqobatning kuchayishi, saylovoldi tashviqotining shakl va usullari tobora turli-tuman va keng miqyosga ega bo‘lib borayotgani bilan izohlanadi. SHuning uchun saylov qonunchiligida saylov kompaniyasining ushbu muhim bosqichini amalga oshirish jarayonida deputatlikka nomzodlar va siyosiy partiyalarga keng sharoitlar yaratish mexanizmlarining samaradorligini oshirishga qaratilgan normalarni nazarda tutildi.

Ikkinchi. “O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisiga saylov to‘g‘risida”gi Qonunning 27-moddasiga saylovoldi tashviqotini nafaqat saylov kuni, balki, ovoz berish boshlanishidan bir kun oldin ham olib borish mumkin emasligi to‘g‘risidagi normani kiritish tavsiya etildi.

Uchinchi. “O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisiga saylov to‘g‘risida”gi Qonunning 41-moddasi hamda “Xalq deputatlari viloyat, tuman va shahar Kengashlariga saylov to‘g‘risida”gi Qonunning 38-moddasiga qo‘shimchalar kiritish taklif etildi. Ma‘lumki, joylardagi uchastka komissiyalari aksariyat hollarda qonunchilikda yanada aniq belgilab qo‘yishni talab etadigan turli vaziyat va muammoli holatlarga duch keladi. Ulardan bari **muddatidan oldin ovoz berish tartib qoidasi bilan bog‘liq muammodir.** SHuning uchun ham zikr etilgan qo‘shimchalarning kiritilishi fuqarolarning saylov huquqlari amalga oshirishini, ularning o‘z xohish-irodasini erkin bildirishini, uchastka komissiyalari faoliyati oshkoraligini ta‘minlash va saylov qonunchiligi buzilishi mumkin bo‘lgan holatlarga yo‘l qo‘ymaslik borasida navbatdagi qadam bo‘ldi.

To‘rtinchi. “O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisiga saylov to‘g‘risida”gi, “Xalq deputatlari viloyat, tuman va shahar Kengashlariga saylov to‘g‘risida”gi qonunlarga “ovoz berish kuniga qadar qolgan besh kun ichida, shuningdek, ovoz berish kuni jamoat fikri so‘rovlari natijalarini, saylov natijalari prognozlarini va o‘tkazilayotgan saylov bilan bog‘liq boshqa tadqiqotlarni nashr etish (e‘lon qilish), shuningdek, ularni umumiy foydalanishdagi axborot-telekommunikatsiya tarmoqlariga (shu jumladan, Internet tarmog‘iga) joylashtirish ta‘qiqlanadi” degan normani kiritish maqsadga muvofiq hisoblandi. Ushbu normaning yuqorida ko‘rsatilgan qonunlarga kiritilishi saylovchilar huquqlarining yanada ta‘sirchan himoya qilinishi, muayyan nomzodga g‘arazli munosabatda bo‘lish, bu borada saylov qonunchiligi buzilishining oldini olish imkonini berdi.

Beshinchi. O‘zbekiston Ekologik harakatidan O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Qonunchilik palatasiga deputatlar saylovining ochiqligi va oshkoraligini ta‘minlash maqsadida “O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisiga saylov to‘g‘risida”gi Qonunning 6-moddasiga O‘zbekiston Ekologik harakatining Qonunchilik palatasi deputatlarini saylash bo‘yicha konferentsiyalarida

kuzatuvchilarning ishtirok etish huquqini belgilab beradigan qo'shimcha kiritish maqsadga muvofiqligi qayd etildi.

Yuqorida bayon etilgan qonunchilik tashabbuslarini amalga oshirish mamlakatimizda saylov erkinligi huquqi tamoyilining to'liq joriy etilishi va saylov tizimining yanada demokratlashuviga xizmat qiladi.

V. Fuqarolik jamiyati institutlarini shikllantirish va rivojlantirish.

Bugungi kunda mamlakatimizda jamiyat hayotining turli sohalarida 6000 dan ziyod nodavlat, notijorat tashkilotlari faoliyat yuritmoqda va bu ko'rsatkich 2000 yilga qaraganda 2.5 barobar ko'pdir. Fuqarolar yig'inlari va o'zini o'zi boshqarish organlari – mahallalar soni 10 mingdan ortiqni tashkil etadi. Bular qatoriga “Kamolot” yoshlar ijtimoiy harakati, O'zbekiston xotin-qizlar qo'mitasi, “Sog'lom avlod uchun”, “Nuroniyy” jamg'armalari, “Ijod” fondi, Nodavlat notijorat tashkilotlar milliy assotsiyasi va boshqa jamoat tashkilotlarini sanab o'tish mumkin.

Bu vazifani hal qilishda “**Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari to'g'risida**”gi O'zbekiston Respublikasi Qonuniga tegishli o'zgartirish va qo'shimchalar kiritish tavsiya qilindi. SHu bilan birga, “**Fuqarolar yig'ini raisi (oqsoqoli) va uning maslahatchilari saylovi to'g'risida**”gi O'zbekiston Respublikasi Qonuniga fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari raislari saylovi tizimini yanada takomillashtirish bo'yicha oqsoqollar va ularning maslahatchilari eng munosib fuqarolar ichidan saylanishini, fuqarolar ijtimoiy faolligini kuchaytirishda mahallaning ahamiyati va roli oshirilishini ta'minlaydigan chora-tadbirlarni nazarda tutadigan o'zgartirish va qo'shimchalar kiritish taklif qilindi.

VI. Demokratik bozor islohotlarini va iqtisodiyotini liberallashtirishni yanada chuqurlashtirish.

Mamlakatimiz mustaqil taraqqiyotining dastlabki bosqichida, ya'ni, 1991 yildan 2000 yilgacha bo'lgan davrda ulkan o'zgarishlarni amalga oshirishda asosiy e'tibor markazlashtirilgan ma'muriy buyruqbozlik tizimiga barham berish va bozor iqtisodiyotining asoslarini, avvalambor, qonunchilik bazasini shakllantirish uchun sharoit yaratishga qaratilgan.

SHu borada qabul qilingan o'ta muhim qonun va normativ hujjatlar qatorida Fuqarolik, Er, Soliq va Bojxona Kodekslari, “Davlat tasarrufidan chiqarish va xususiy lashtirish to'g'risida”, “Banklar va bank faoliyati to'g'risida”, “CHet ellik investitsiyalari to'g'risida”, “CHet ellik investorlar huquqlarining kafolatlari va ularni himoya qilish choralari to'g'risida”gi qonunlarni qayd etish mumkin.

Islohotlarimizning keyingi bosqichida “Tadbirkorlik faoliyati erkinligining kafolatlari to'g'risida”, “Xususiy korxonalar to'g'risida”, “Valyutani tartibga solish to'g'risida”, “Tashqi iqtisodiy faoliyat to'g'risida”, “Fermer xo'jaligi to'g'risida”gi qonunlar, yangi tahrirdagi Soliq kodeksi va iqtisodiyotni isloh qilish bo'yicha umumiy hisobda 400 ziyod qonun hujjatlari ishlab chiqilib, qabul qilindi va joriy etildi. Ularning barchasi iqtisodiyotimizni yanada liberallashtirish va modernizatsiya qilishda nafaqat mustahkam huquqiy asos, balki, amalga

oshirilayotgan bozor islohotlarining ortga qaytmasligining kafolati bo'lib xizm qilmoqda.

SHu bilan birga, islohotlarimizning mantiqi va izchilligi, ularning er zamonaviy bozor normalariga muvofiqligini baholash iqtisodiyot boshqarish tizimini yanada chuqurlashtirish, takomillashtirish va liberallashtirish bo'yicha jiddiy ehtiyoj mavjudligini ko'rsatdi.

Birinci navbatda, xususiy mulkning huquq va himoyasi mustahkamlashimiz, har qaysi xususiy mulkdor qonuniy yo'l bilan qo'l kiritilgan yoki yaratgan o'z mulkining dahlsizligiga aslo shubha qilmasligi ta'minlaydigan ishonchli kafolatlar tizimini yaratishimiz zarur. Har bir tadbirkor avvalo, shuni aniq-ravshan bilib olishi kerakki, **davlat xususiy mulkdor huquqlarining himoyasidir.** SHuning uchun ham tadbirkorlar o'z biznesi bexavotir investitsiya kiritishi, ishlab chiqarish faoliyatini kengaytirishi, maxsul hajmi va olayotgan daromadini ko'paytirishi, o'z mulkiga o'zi egalik qilish foydalanishi, tasarruf etishi lozim. Ayni shu maqsadda bozor iqtisodiyotini negizi hisoblangan xususiy mulkka nisbatan davlat tomonidan berilayotgan asos kafolatlarni mustahkamlashga qaratilgan **"Xususiy mulkni himoya qilish va mulkdorlar huquqlarini kafolatlari to'g'risida"**gi qonunni ishlab chiqish va qabul qilish zarurligi qayd etildi.

Ma'lumki, jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi davrida mamlakatimiz moliy bank tizimi o'zining barqaror va ishonchli ekanini isbotladi. SHu bilan birga, tizimning yanada mustahkamlanishi xususiy banklar va xususiy mulk asoslangan lizing, sug'urta kompaniyalari, kredit uyushmalar, mikromoliyaviy tashkilotlar kabi moliyaviy institutlarni tashkil etishni qonunchilik asoslarini shakllantirish hisobidan bank-moliya sohasiga xusus kapitalni jalb qilish bilan ham bog'liq.

SHu munosabat bilan **"Aktsiyadorlik jamiyatlari va aktsiyadorlarning huquqlarini himoya qilish to'g'risida"**gi Qonunni tanqidiy qayta ko'rib, yan tahrirda ishlab chiqish va qabul qilish hamda unda korporativ boshqaruv nazorat organlarining vakolatlari, huquqlari va javobgarligini yanada aniq belgila lozimligi qayd etildi. Ushbu qonundagi aktsiyadorlik jamiyatlarini Kuzatuvchilar kengashlari, komissiyalarining roli va ahamiyatini oshirish monoritar ya'ni, qo'lida aktsiyasi kam bo'lgan aktsiyadorlarning kafolatlari ko'proq ta'minlash, barcha aktsiyadorlarni va investorlarning aktsiyadorlik kompaniyalari faoliyati to'g'risida axborot olish imkoniyatlarini kengaytirish ko'zda tutildi.

Hozirgi vaqtda yana bir muhim masala – mamlakatimiz iqtisodiyotni kichik biznes, birinci navbatda, xususiy tadbirkorlikning roli va ulushi yanada kengaytirishni ta'minlay oladigan qonunlarni qabul qilish masalasi t uchun dolzarb bo'lib qolmoqda.

O'zbekistonning yalpi ichki maxsulotida kichik biznesning ulushi foizdan ortib borayotganiga qaramasdan afsuski, bu soha real iqtisodiyotimizc avvalambor, sanoatda etakchi o'rinni egallay olmayapti. Ushbu vazifani hal eti

uchun **“Tadbirkorlik faoliyati erkinligining kafolatlari to’g’risida”gi Qonunning yangi tahririni tayyorlash zarurligi** qayd etildi. Bu qonunda kichik biznes va xususiy tadbirkorlik sub’ektlarini tashkil qilish yo’llarini soddalashtirish, ularning faoliyati uchun ko’proq erkinliklar berishni ko’zda tutish lozimligi ko’rsatildi.

Bozor munosabatlarining asosi bo’lgan raqobatni rivojlantirishda monopoliyaga qarshi qonun xujjatlari katta rol o’ynaydi. Ammo amaldagi **“Tovar bozorlarida monopolistik faoliyatni cheklash va raqobat to’g’risida”gi Qonun bugungi kunda eskirdi va zamon talablariga javob bermay qoldi. SHuni e’tiborga olgan holda, “Raqobat to’g’risida”gi yangi qonunni ishlab chiqishimiz va qabul qilishimiz zarurligi qayd etildi.**

Mamlakatimiz strategik muhim tarmoqlari va korxonalarida aktsiyalarning nazorat paketi, ta’bir joiz bo’lsa, “oltin” aktsiyalarni davlat ixtiyorida saqlab qolgan holda, iqtisodiyoning eng muhim etakchi tarmoqlariga xususiy investorlarni jalb qilish va ulardan nodavlat sektor ulushini yanada kengaytirish zarur. Bunda bo’ljak investorlarning barcha toifalariga xususiylashtirish jarayonlarida teng sharoit yaratishni ta’minlash, ularda xususiy sektor ishtirokini kengaytirish, xususiylashtirish bitimlarining ochiqligi va oshkoraligini ko’zda tutish lozim.

SHundan kelib chiqqan holda, bizning yaqin istiqboldagi eng muhim vazifamiz boshlagan ishlarimizni izchil davom ettirish – **iste’mol talabini kengaytirish maqsadida sotsial sohani rivojlantirish, mehnatga haq to’lashni yanada oshirish, xizmat ko’rsatish sektorini, infratuzilma ob’ektlarini rivojlantirishga, transport va kommunikatsiya loyihalari amalga oshirilishiga alohida e’tibor berishdir.**

Yuqoridagi qayd etilgan ustuvor vazifalar asosida quyidagilarga alohida e’tibor qaratilishi lozimligi qayd etildi:

- davlat hokimiyati va boshqaruvini demokratlashtirishga qaratilgan konstitutsiyaviy islohotlarni yanada chuqurlashtirish, ya’ni, hokimiyatni tashkil qiladigan prezident – davlat boshlig’i, qonunchilik va ijro hokimiyati o’rtasida muvozanat va barqarorlik yanada mustahkamlash, sud tizimining mustaqilligi va liberallashtirishini kuchaytirish bo’yi cha islohotlarni davom ettirish;

- axborot sohasida fuqarolar va inson huquqlarining kafolatlarini, saylov erkinligini ta’minlash va saylov erkinligini ta’minlash va saylov qonunchiligini takomillashtirish;

- demokratik qadriyatlar va insonlarning qonuniy manfaatlarini himoya qilishining, mamlakatimizda fuqarolik jamiyatini shakllantirish-ning amalda muhim omiliga aylanishi zarur bo’lgan fuqarolik institutlarini, nodavlat notijorat tashkilotlari, jamoat tuzilmalari va fuqarolarning o’zini o’zi boshqarish organlari, xususan, mahallaning huquq va vakolatlarini yanada kengaytirish va mustahkamlash;

- faqat keng miqyosli iqtisodiy islohot va o’zgarishlarni biz tanlagan, o’zini amalda to’la oqlagan taraqqiyot modeliga hamohang ravishda davom ettirish

iqtisodiyotimizning barqarorligi va zarur rivojlanish sur'atlarini, hayotimiz sifatini oshirish, dunyo hamjamiyatida munosib o'rin egallash imkonini beradi¹.

O'z-o'zidan ravshanki, bunday murakkab va ulkan vazifalarni amalga oshirish uchun ancha vaqt, balki, yillar talab qilinadi. "Eng asosiy vazifamiz, – deb ta'kidlagan I.Karimov, - mamlakatimizni modernizatsiya qilish va demokratlashtirish bo'yicha boshlangan islohotlarni chuqurlashtirish va kengaytirish biz oldimizga qo'ygan yuksak taraqqiyot marralariga erishish bo'yicha Kontseptsiyada belgilab berilgan aniq maqsadga qaratilgan yo'l-yo'riq va ko'rsatmalarni amalga oshirishni Kompleks dasturini, boshqacha aytganda, shu yo'nalishdagi Strategiyani ishlab chiqish va bosqichma-bosqich joriy etishdan iboratdir. Bu haqida gapirar ekanmiz faoliyatimiz negiziga qo'yiladigan ushbu asosiy tamoyillarga e'tibor qaratish zarur ekanligini qayd etgan edi"².

Birinchi. Amalga oshirilayotgan islohotlarimizning mamlakatimizda kuchli fuqarolik jamiyatiga asoslangan huquqiy demokratik davlat qurish bo'yicha biz tarlab olgan yo'lning mantiqiy va qonuniy davomi bo'lishini nazarda tutgan xolda ularning uzviyligi, bosqichma-bosqichligi va izchilligini, boshqacha aytganda, ta'drijiyligini saqlash shart.

Ikkinchi. Kontseptsiyada taklif etilayotgan islohot yo'nalishlari o'zaro uzviy bog'liq ekani va bir-birini taqazo etishini o'zimiz uchun aniq va ravshan anglab olishimiz darkor. SHu ma'noda, lo'nda qilib aytgan, davlat va jamiyat quriliishini izchil asosda demokratlashtirmasdan, mustaqil sud tizimini ta'minlamasdan turib, bozor islohotlarini amalga oshirish va iqtisodiyotni liberallashtirishga erishib bo'lmaydi. Bunday talab so'z va axborot erkinligi saylov erkinligini ta'minlash va saylov tizimini rivojlantirish, fuqarolik jamiyati institutlarini shakllantirish, eng muhimi, fuqarolarimizning siyosiy ongi ijtimoiy-iqtisodiy faolligi va huquqiy madaniyatini oshirish masalalariga ham birdek daxldordir.

Uchinchi. Islohotlarimizning ma'no-mazmuni har bir fikrlaydigan inson uchun ochiq va tushunarli bo'lgan, ular shu muqaddas zaminda yashayotgan har bir fuqaro, har bir insonning amaliy ishiga aylangan taqdirgina mamlakatimizni yanada isloh etish va modernizatsiya qilishning muvaffaqiyatini ta'minlashimiz mumkin.

3- masala YUqorida qayd etilgan ijtimoiy-iqtisodiy istiqbolni belgilovchi kontseptsiyalarni amaliy ahamiyati bugungi kunda ijtimoiy va iqtisodiy sohada erishgan yutuqlarimiz asosida izohlash mumkin. Keyingi yillarda YAIM o'sishi o'rtacha 8%dan oshmoqda. Jumladan, o'tgan yili mamlakatimiz yalpi ichki mahsuloti 8 foizga o'sdi, sanoat mahsulotlari ishlab chiqarish hajmi 8,8 foizga, qishloq xo'jaligi – 6,8 foizga, chakana savdo aylanmasi – 14,8 foizga oshdi. 2013-yilda iqtisodiyot sohasidagi soliq yuki 21,5 foizdan 20,5 foizga, jismoniy shaxslar

¹ Karimov I.A. Demokratik islohotlarni yanada chuqurlashtirish va fuqarolik jamiyatini shakllantirish mamlakatimiz taraqqiyotining asosiy mezonidir. 19-Jild.- T: "O'zbekiston", 2011.- 63-bet.

² O'sha manba, 67-bet.

uchun daromad solig'ining eng kam stavkasi 9 foizdan 8 foizga tushirilganiga qaramasdan, davlat byudjeti yalpi ichki mahsulotga nisbatan 0.3 foiz profitsit bilan bajarildi.

Davlat byudjeti xarajatlari tarkibida ijtimoiy sohaga yo'naltirilgan xarajatlar yuqori darajada saqlanib qoldi va umumiy xarajatlarning 59,3 foizini tashkil etdi.

Mamlakatimizni demokratlashtirish va modernizatsiya qilish borasida boshlangan tizimli islohotlarni, iqtisodiyotimizda, avvalambor, sanoat va qishloq xo'jaligida tub tarkibiy o'zgarishlarni so'zsiz davom ettirish, xususiy mulk, tadbirkorlik va kichik biznesni jadal rivojlantirish va bu soha vakillari manfaatlarini himoya qilish, makroiqtisodiy mutanosiblikni ta'minlash 2016 yilga mo'ljallangan iqtisodiy dasturning eng muhim ustuvor yo'nalishiga aylanishi zarur.

YALPI ichki mahsulot hajmi 2015 yilning sentyabr oylariga nisbatan 7,8 foiz, sanoat hajmi 7,2 foiz, qishloq xo'jaligi hajmi 6,4 foiz, chakana savdo aylanmasi 14,2 foiz o'sdi.

YUqori iqtisodiy o'sish sur'atlariga tashqi savdo aylanmasining ijobiy saldosi, davlat byudjetining yalpi ichki mahsulotga nisbatan 0,1 foiz profitsiti va 2,2 foizni tashkil qilgan inflyatsiya darajasining pastligini ifoda etgan makroiqtisodiy barqarorlikni saqlash orqali erishildi.

Sanoatni tarkibiy o'zgartirish, modernizatsiya va diversifikatsiya qilish jarayonlarini chuqurlashtirishga oid faol investitsiya siyosatining amalga oshirilishi o'zlashtirilgan kapital qo'yilmalar hajmining 9,4 foizga va pudrat-qurilish ishlarining 15 foizga o'sishi imkonini berdi.

Joriy yil boshidan buyon 2016-2020 yillarda xizmat ko'rsatish sohasini rivojlantirish dasturi doirasida 9 mingta yangi servis ob'ekti tashkil etilgani shu yilning to'qqiz oyida ko'rsatilgan xizmatlar hajmining 12,4 foiz va yalpi ichki mahsulot tarkibida xizmatlar ulushini 2015 yilning shu davridagi 51,2 foizdan 51,7 foizgacha oshirish imkonini berdi.

Ana shu vazifalarni amalga oshirishda 2016 yilga mo'ljallangan Investitsiya dasturining hayotga tatbiq etilishi o'ta muhim o'rin tutadi. Nega deganda, bu dastur sanoatda, butun iqtisodiyotimizda tarkibiy o'zgarishlarning eng muhim vositasi bo'lib xizmat qiladi.

2016 yil uchun belgilangan, umumiy qiymati 5 milliard dollardan ziyod bo'lgan 164 ta yirik investitsiya loyihasini belgilangan muddatlarda so'zsiz ishga tushirishni ta'minlash bo'yicha zarur chora-tadbirlarni kechiktirmasdan amalga oshirish lozim.

Birinchi navbatda, Toshkent – Samarqand – Buxoro tezyurar temiryo'l qatnovini yo'lga qo'yish bo'yicha ishlarni yakuniga etkazish, Tollimarjon issiqlik elektr stantsiyasida har biri 450 megavatt quvvatga ega bo'lgan ikkita bug'-gaz turbinasi, Angren issiqlik elektr stantsiyasida 150 megavatt quvvatga ega bo'lgan energiya bloki, Muborak gazni qayta ishlash zavodida 6 milliard kub metr gaz ishlab chiqaradigan uchta oltingugurt tozalash bloki, Olmaliq kon-metallurgiya kombinatida 70 ming tonna mis eritish quvvatiga ega bo'lgan yangi pech

qurilishini tugallash ko'zda tutilmoqda. SHuningdek, Jizzax viloyatidagi tsemen zavodining quvvatini 1 million tonnagacha portlandtsement ishlab chiqarish darajasida kengaytirish, "Jeneral motors – O'zbekiston" aktsiyadorlik jamiyatidagi yangi "Aveo" (T-250) engil avtomobili ishlab chiqarishni yo'lga qo'yish rejalashtirilmoqda.

2016 yilda qishloq joylarda 1 million 800 ming kvadrat metrdan ziyod hajmdagi 13 mingta uy-joy barpo etish, uzunligi 900 kilometr ichimlik suvi, gaz va elektr tarmoqlari, 325 kilometr yo'l qurish mo'ljallanmoqda.

2016 yilda iqtisodiyotimizni rivojlantirish, modernizatsiya qilish va tarkibiy o'zgarishlarni amalga oshirish uchun 17 milliard 300 million dolla qiymatidagi investitsiyalar yo'naltirish, ularning o'sish sur'atini 109,3 foizga etkazish belgilangan. Ana shu investitsiyalarning 4 milliard dollardan ortig'in xorijiy investitsiyalar tashkil qiladi, bu 2015 yilga nisbatan 20,8 foiz ko'pdir.

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning roli va o'rni tobora mustahkamlanib borayotganining o'zi iqtisodiyotimizning tarkibida bo'layotgan ijobiy o'zgarishlardan dalolat beradi. Faqatgina o'tgan yilning o'zida yurtimizda 26 mingdan ziyod kichik biznes sub'ekti ish boshladi, ushbu sektorda faoliyat ko'rsatayotgan korxonalarining umumiy soni yil oxiriga kelib 190 mingga etdi.

Bugungi kunda mamlakatimiz yalpi ichki mahsulotining qariyb 55,8 foiz ayni shu sohada ishlab chiqarilmoqda. Vaholanki, 2000 yilda bu ko'rsatkich 31 foizdan iborat edi.

Ana shu raqamlardan ko'rinib turibdiki, kichik biznes shakli kichik bo'lishiga qaramasdan, iqtisodiyotimizni barqaror rivojlantirish, aholini ish bilan ta'minlash muammasini hal etish va xalqimiz farovonligini yuksaltirishda tobora katta rol o'ynamoqda.

2015-2019 yillarda muhandislik-kommunikatsiya va yo'l-transport infratuzilmasini modernizatsiya qilish va rivojlantirish dasturining asosiy qoida va yo'nalishlarini so'zsiz bajarish bo'yicha boshlangan ishlarni 2016 yilda ham davom ettirish eng muhim vazifamizdir.

Bu borada O'zbekiston milliy avtomagistralini modernizatsiya qilish ishlarini yakuniga etkazish masalasi diqqatimiz markazida bo'lishi zarur. Buning uchun joriy yilda qariyb 513 kilometr avtomobil yo'llarini qurish va rekonstruksiya qilish lozim.

Temir yo'l transporti sohasida temir yo'llar tarmog'ini yanada rivojlantirish. Samarqand – Buxoro temir yo'l uchastkasining elektrlashtirilishini ta'minlash. Qarshi – Termiz uchastkasini elektrlashtirish ishlarini davom ettirish hal qiluvchi yo'nalishga aylanadi. Qamchiq dovoni orqali o'tadigan 19 kilometrlik tunnel qurilishini yakuniga etkazish va Angren – Pop yo'nalishi bo'yicha temir yo'l qatnovini yo'lga qo'yish, hech shubhasiz, joriy yilning muhim voqeasi bo'ladi. Bu yo'lning ishga tushirilishi Farg'ona vodiysi viloyatlari va mamlakatimizning boshqa hududlari o'rtasida temir yo'l orqali yuk va yo'lovchi tashish imkonini yaratadi.

Qishloq xo'jaligi sohasida amalga oshirilayotgan islohotlar va tarkibiy o'zgarishlarni yanada chuqurlashtirish, er va suv resurslaridan samarali foydalanish 2016 yil va yaqin istiqbolga mo'ljallangan iqtisodiy dasturimizning printsiplal muhim yo'nalishidir.

Mamlakatimiz qishloq xo'jaligida ham chuqur tarkibiy o'zgarishlar amalga oshirilmoqda. Murakkab ob-havo sharoitiga qaramasdan, fermer va dehqonlarimizning fidokorona mehnati va omilkorligi tufayli o'tgan yili mo'l hosil etishtirildi – 7 million 500 ming tonnadan ziyod g'alla, 3 million 350 ming tonnadan ortiq paxta xirmoni barpo etildi.

Ta'kidlash kerakki, bunday mo'l hosil asosan qishloq xo'jaligida ishlab chiqarishni jadallashtirish, selektsiya ishlarini yaxshilash, g'o'za va boshoqli don ekinlarining rayonlashtirilgan navlarini joriy qilish, zamonaviy agrotexnologiyalarni o'zlashtirish evaziga ta'minlandi.

Mamlakatimizda bug'doydan gektaridan o'rtacha 55 tsentner hosil olingani, ayrim tumanlarda bu ko'rsatkich 60-77 tsentnemi tashkil etgani, hech shubhasiz, fermerlarimizning ulkan yutug'idir.

Shu bilan birga, qishloq xo'jaligining meva-sabzavotchilik, bog'dorchilik, uzumchilik va chorvachilik kabi tarmoqlari ham jadal sur'atlarda rivojlandi. O'tgan yili 12 million 592 ming tonna sabzavot va kartoshka, 1 million 850 ming tonna poliz mahsulotlari, 1 million 556 ming tonna uzum, 2 million 731 ming tonna meva etishtirildi.

Qishloq xo'jaligi xomashyosini chuqur qayta ishlash, etishtirilgan mahsulotlarni saqlash infratuzilmasini rivojlantirishga ham alohida e'tibor qaratilmoqda. O'tgan yili qishloq xo'jaligi mahsulotlarini qayta ishlaydigan 230 ta korxonalar, 77 ming 800 tonna sig'imga ega bo'lgan 114 ta yangi sovutish kamerasi tashkil etildi va modernizatsiya qilindi. Mamlakatimizda meva-sabzavotlarni saqlashning umumiy quvvati 832 ming tonnaga etkazildi. Bu esa, yil davomida narxlarning mavsumiy keskin oshib ketishiga yo'l qo'ymasdan, aholini asosiy turdagi qishloq xo'jaligi mahsulotlari bilan uzluksiz ta'minlash, ushbu mahsulotlarni eksport qilishni kengaytirish, narx-navo barqarorligini saqlash imkonini bermoqda¹.

Ijtimoiy sohani rivojlantirish, aholining hayot darajasi va sifatini yanada oshirish bilan bog'liq masalalar bundan buyon ham e'tiborimiz markazida bo'lib qoladi.

2016 yilda ijtimoiy sohaga Davlat byudjeti jami harajatlarining 59,1 foizi yoki o'tgan yilga nisbatan ko'proq mablag' ajratiladi. Jumladan, ta'lim-tarbiya sohasiga davlat byudjeti harajatlarining 33,7 foizi, sog'liqni saqlash tizimiga 14 foizi yo'naltiriladi. Ta'lim-tarbiya sohasini ta'minlash va rivojlantirish sarf-harajatlari o'tgan yilga qaraganda 16,3 foizga, sog'liqni saqlash tizimida 16 foizga ko'payadi.

¹ Karimov I.A. Demokratik islohotlarni yanada chuqurlashtirish va fuqarolik jamiyatini shakllantirish mamlakatimiz taraqqiyotining asosiy mezonidir. 19-Jild.- T: "O'zbekiston", 2011.- 63-bet.

Mamlakatimiz oliy o'quv yurtlarining moddiy-texnik bazasini mustahkamlashga yo'naltirilayotgan mablag'lar hajmi tobora ortib borayotganini alohida ta'kidlashni istardim. Joriy yilda 13 ta oliy ta'lim muassasasi, jumladan, Qoraqalpog'iston, Buxoro va Samarqand davlat universitetlari, Farg'ona politexnika institutidagi qurilish va rekonstruksiya ishlariga 355 milliard so'm ajratish ko'zda tutilmoqda. SHuningdek, Toshkent davlat stomatologiya instituti binolari, Toshkent shahridagi Inha universiteti va Singapur menejmentni rivojlantirish instituti filiallarining yangi o'quv korpuslari quriladi.

Aholi bandligini ta'minlash masalasi ham eng muhim vazifamiz bo'lib qoladi. 2016 yilda 990 mingga yaqin yangi ish o'rni yaratish mo'ljallanmoqda, jumladan, kichik biznes va xususiy tadbirkorlik, xizmat ko'rsatish sohasini izchil rivojlantirish hisobidan 660 mingdan ziyod ish o'rni yaratiladi. 2016 yilda oliy o'quv yurtlari, litsey va kollejlarning 510 mingdan ortiq bitiruvchilarini ish bilan ta'minlashimiz dardor¹.

Jahon bozorlarida raqobat tobora kuchayib borayotgan bugungi sharoitda iqtisodiyotimizning raqobatdoshligini tubdan oshirish, eksportga mahsulot chiqaradigan korxonalarini qo'llab-quvvatlashni kuchaytirish, fermer xo'jaliklari, kichik biznes va xususiy tadbirkorlik sub'ektlarining eksport faoliyatidagi ishtirokini har tomonlama rag'batlantirish ustuvor ahamiyat kasb etadi.

Aynan ana shu sohalarida hali foydalanilmagan ulkan imkoniyat va salohiyat ko'p. Eksportga mahsulot chiqaradigan sanoat korxonalaridan farqli ravishda kichik biznes sub'ektlari va fermerlar o'z mahsulotlarini eksport qilishdan olgan valyuta tushumlarining 50 foizini banklarga sotish majburiyatidan ozod qilingani va ularning eksportga mahsulot etkazib berishdan, avvalo, o'zlarining manfaatdor bo'lishini e'tibordan chetda qoldirmasligimiz dardor.

Bugungi sharoitda, Internet va elektronika davrida iqtisodiyot tarmoqlarida zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini keng joriy etish, "Elektron hukumat" tizimi faoliyatini yanada rivojlantirish ustuvor ahamiyatga egadir.

Jahon tajribasi shundan dalolat beradiki, ayni paytda global iqtisodiyotda **kompyuter va telekommunikatsiya texnologiyalari, dasturiy ta'minot mahsulotlarini ishlab chiqarish va ular asosida keng turdagi interfaol xizmatlar ko'rsatishni o'z ichiga olgan axborot-kommunikatsiya texnologiyalari sohasining roli va ahamiyati tobora ortib bormoqda.**

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining rivojlanishi mamlakatning raqobatdoshlik darajasiga ta'sir ko'rsatishi, katta hajmda axborot to'plash va uni umumlashtirish imkonini berishi, boshqarishni strategik darajada tashkil etish uchun keng imkoniyatlar ochib berishini unutmashligimiz zarur.

¹ O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Islom Karimovning mamlakatimizni 2015 yilda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish yakunlari va 2016 yilga mo'ljallangan iqtisodiy dasturning eng muhim ustuvor yo'nalishlariga bag'ishlangan Vazirlar Mahkamasining majlisidagi ma'ruzasi// "Xalq so'zi", 2016 yil 16 yanvar.

SHuni ta'kidlash lozimki, bugungi kunda jahon miqyosida yaratilayotgan yalpi ichki mahsulotning taxminan 5,5 foizi axborot-kommunikatsiya texnologiyalari sohasiga to'g'ri kelmoqda. Nufuzli xalqaro ekspertlarning fikriga ko'ra, 2020 yilda bu ko'rsatkich 9 foizdan oshadi.

So'nggi yillarda jon boshiga to'g'ri keladigan eng muhim oziq-ovqat tovarlari bo'yicha iste'mol hajmi muttasil o'sib bormoqda, ayni vaqtda nooziq-ovqat mahsulotlarni xarid qilish va xizmatlar uchun to'lanadigan sarf-xarajatlar miqdori ham sezilarli ravishda ko'paymoqda. Masalan, mustaqillik yillarida go'sht iste'moli – 1,4-marta, sut – 1,3 barobar, sabzavot va poliz mahsulotlari – 2,6-marta, kartoshka – 2 barobar, mevalar iste'moli 6,4 karra oshdi.

YUqoridagi ko'rsatkichlar ham ko'rsatmoqdaki, ilgari surilgan g'oya va kontseptsiyalar real hayotda o'z samarasini berayotganligini ko'rsatmoqda.

O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot vazirligi hamda O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi tomonidan O'zbekiston Respublikasini 2016 yilning to'qqiz oyida ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish yakunlari to'g'risidagi ma'lumotlarga e'tibor qaratishimiz maqsadga muvofiq

I. Iqtisodiyotda tarkibiy o'zgarishlarni chuqurlashtirish, mamlakatni modernizatsiya qilish va makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlash.

O'zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti Islom Karimov tomonidan Vazirlar Mahkamasining shu yil 15 yanvarda bo'lib o'tgan majlisida belgilab berilgan 2016 yilga mo'ljallangan iqtisodiy dasturning eng muhim ustuvor yo'nalishlari izchil amalga oshirilishi va puxta o'ylangan makroiqtisodiy hamda faol tarkibiy siyosatning davom ettirilishi joriy yilning to'qqiz oyida mamlakatimizda yuqori iqtisodiy o'sish sur'atlarini saqlash va makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlash imkonini berdi.

Yalpi ichki mahsulot hajmi 2015 yilning shu davriga nisbatan 7,8 foiz, sanoat hajmi 7,2 foiz, qishloq xo'jaligi hajmi 6,4 foiz, chakana savdo aylanmasi 14,2 foiz o'sdi.

YUqori iqtisodiy o'sish sur'atlariga tashqi savdo aylanmasining ijobiy saldosi, davlat byudjetining yalpi ichki mahsulotga nisbatan 0,1 foiz profitsiti va 2,2 foizni tashkil qilgan inflyatsiya darajasining pastligini ifoda etgan makroiqtisodiy barqarorlikni saqlash orqali erishildi.

Sanoatni tarkibiy o'zgartirish, modernizatsiya va diversifikatsiya qilish jarayonlarini chuqurlashtirishga oid faol investitsiya siyosatining amalga oshirilishi o'zlashtirilgan kapital qo'yilmalar hajmining 9,4 foizga va pudrat-qurilish ishlarining 15 foizga o'sishi imkonini berdi.

Joriy yil boshidan buyon 2016-2020 yillarda xizmat ko'rsatish sohasini rivojlantirish dasturi doirasida 9 mingta yangi servis ob'ekti tashkil etilgani shu yilning to'qqiz oyida ko'rsatilgan xizmatlar hajmining 12,4 foiz va yalpi ichki mahsulot tarkibida xizmatlar ulushini 2015 yilning shu davridagi 51,2 foizdan 51,7 foizgacha oshirish imkonini berdi.

2016 yilning to'qqiz oyida O'zbekiston Respublikasi ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishining asosiy ko'rsatkichlari (2015 yilning shu davriga nisbatan foiz hisobida)

Ko'rsatkichlar	O'sish sur'atlari
YA Ipi ichki mahsulot	107,8
Sanoat	107,2
Qishloq, o'rmon va baliqchilik xo'jaligi	106,4
Jami xizmatlar	112,4
CHakana savdo aylanmasi	114,2
O'zlashtirilgan investitsiyalar hajmi	109,4

2016 yilning to'qqiz oyida sanoat mahsulotlari ko'payishining asosiy qismi qayta ishlash sanoati tarmoqlari tomonidan ta'minlandi. Sanoat mahsulotlaridagi ularning ulushi 2015 yilning shu davridagi 78,2 foizdan 79,7 foizga oshdi.

Xomashyo resurslarini chuqur qayta ishlash asosida tovar ishlab chiqaradigan tarmoqlarda sanoat mahsulotlarining yuqori o'sish sur'atlariga erishildi. Xususan, to'qimachilik buyumlari, kiyim va charm mahsulotlari ishlab chiqarish 114,8 foiz, oziq-ovqat mahsulotlari 113,7 foiz, farmatsevtika mahsulot va preparatlari 123,7 foiz, kimyo mahsulotlari, rezina va plastmassa buyumlari 134,1 foiz, qurilish materiallari ishlab chiqarish 112,9 foizga oshdi.

Ishlab chiqarishni rag'batlantirish va tayyor iste'mol tovarlari turini kengaytirish maqsadida iste'mol mahsulotlari ishlab chiqaruvchi korxonalarining texnologik uskunalar xarid qilishi hamda aylanma kapitalini ko'paytirishi uchun tijorat banklari 4,4 trillion so'mlik kredit mablag'lari ajratdi. Tayyor tikuvchilik-trikotaj mahsulotlarining 57 yangi turi va 141 modelini, 80 dan ziyod turdagi yangi dori preparatlari ishlab chiqarish o'zlashtirildi.

2015-2019 yillarda tayyor mahsulotlar, butlovchi qismlar va materiallar ishlab chiqarishni mahalliyashtirish dasturiga kiritilgan korxonalar tomonidan sanoat mahsulotlarining 50 dan ortiq yangi turi, jumladan, neft-gaz-kimyo uskunalari, konveyer uskunalarining ehtiyot qismlari, avtomobillar spidometri, **elektr pechlar, suv to'playdigan elektr isitgichlar, sport trenajyorlari, bolalar velosipedi** va samokatlari hamda boshqa tayyor mahsulotlar ishlab chiqarish o'zlashtirildi.

2016 yilning to'qqiz oyida Mahalliyashtirish dasturi doirasida qiymati 4091,7 milliard so'mlik mahalliyashtirilgan mahsulotlar ishlab chiqarildi va o'sish 2015 yilning shu davriga nisbatan 1,5 barobami, import o'mini bosish samaradorligi 1,3 milliard dollarni tashkil qildi.

Moliya-bank tizimi barqarorligini ta'minlashga doir kompleks choratadbirlarni amalga oshirish jarayonida shu yilning to'qqiz oyida banklar umumiy kapitali 22,8 foiz, ularning aktivlari 25,5 foiz, banklardagi depozitlar 27,5 foiz ko'paydi. Natijada tijorat banklari mablag'lari hisobidan iqtisodiyotga kredit ajratish hajmi 25,7 foiz o'sdi. Bunda ajratilgan bank kreditlari umumiy hajmining

qariyb 80 foizini investitsiya maqsadlari uchun uzoq muddatli kreditlar tashkil qildi.

Joriy yil boshidan buyon Investitsiya dasturi doirasida umumiy qiymati 3,7 milliard dollarlik 100 yirik ishlab chiqarish ob'ekti ishga tushirildi. Jumladan, «Jizzax viloyatidagi tsement zavodini kengaytirish», «JM O'zbekiston» aksiyadorlik jamiyatida «T-250» rusumidagi engil avtomobillar ishlab chiqarishni tashkil qilish», «Talimarjon IESda 450 MVt quvvatli ikkita bug'-gaz turbinasi qurish», «Angren IESda ko'mir kukunidan foydalanishga mo'ljallangan 150 MVt quvvatli energiya bloki qurish», «Indorama Qo'qon tekstil» xorijiy korxonasida yigiruv korxonasi tashkil etish (IV-bosqich)», «Sirdaryo viloyatidagi «Guliston Med Texnika» qo'shma korxonasida steril shprintslar ishlab chiqarish» va boshqa loyihalar shular jumlasidandir.

Bundan tashqari, hududlarni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish hududiy dasturlari doirasida hisobot davrida qariyb 22 ming loyiha, jumladan, sanoat sohasida 3195 korxonada yangi quvvatlarni ishga tushirish, 162 korxonada yangi faoliyat turlarini yo'lga qo'yish, 264 korxonani modernizatsiya qilish va 653 korxonaning ishlab chiqarish quvvatini kengaytirishni o'z ichiga olgan 4274 loyiha amalga oshirildi.

Ushbu loyihalarni amalga oshirishda joriy yil boshidan buyon 2,65 milliard dollarlik xorijiy investitsiya va kreditlar o'zlashtirildi, o'sish sur'ati o'tgan yilning shu davriga nisbatan 11,2 foizni tashkil qildi. Bu mablag'larning 1,8 milliard dollardan ortig'i to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalardir. Natijada o'zlashtirilgan investitsiyalar umumiy hajmida xorijiy sarmoyalar ulushi 21,1 foizdan 22,3 foizga etdi.

Sanoatni modernizatsiya qilish, texnik va texnologik yangilash loyihalari, shuningdek, 2015-2019 yillarda iqtisodiyot tarmoqlari va ijtimoiy sohada energiya sarfi hajmini qisqartirish, energiya tejaydigan texnologiyalarni joriy etish chora-tadbirlari dasturining hayotga samarali tatbiq etilishi natijasida yirik korxonalarda ishlab chiqarilayotgan mahsulotlar tannarxini o'rtacha 9,4 foiz kamaytirishga erishildi.

II. Iqtisodiyotning raqobatbardoshligini tubdan oshirish, eksportchi korxonalarni qo'llab-quvvatlashni kuchaytirish, eksportda fermer xo'jaliklari, kichik biznes va xususiy tadbirkorlik ishtirokini har tomonlama rag'batlantirish

Jahon iqtisodiyotida inqiroz holatlari hamon saqlanib turgan va jahon bozoridagi narxlar eksport salohiyatiga salbiy ta'sir ko'rsatayotgan bir sharoitda yurtimiz eksportchilarining tashqi bozordagi o'rnini saqlash maqsadida xorijga mahsulot etkazib berish hajmini ko'paytirish, eksport qilinadigan mahsulotlar turi va geografiyasini diversifikatsiya qilish, eksport faoliyatiga yangi korxonalarni jalb etish ishlari davom etirildi.

Joriy yil boshidan buyon yana 835 korxonaga eksport faoliyatiga jalb etildi, 246 turdagi yangi mahsulot eksporti yo'lga qo'yildi. Mahalliy mahsulotlarni chetga etkazish geografiyasi 52 ta yangi bozorga ko'paydi. Xususan, Birlashgan Arab

Amirliklari, Livan, Iordaniya, Iroq, Gana, Senegal, Kot-d'Ivuar, Somali, Nigeriyaga engil avtomobillar, YAponiya, XXR, AQSH, Isroilga vinomateriallar va vino-arog mahsulotlari, Polsha, XXR, Turkiya, Janubiy Koreya, Latviya, Afg'onistonga kimyo mahsulotlari, SHvetsiya, Ruminiya, Bolgariya, Turkiyaga mineral o'g'itlar, Belarus, Ozarbayjon, Polsha va Janubiy Koreyaga sport poyabzallari, charm buyumlar va boshqa mahsulotlar eksport qilindi.

Buning samarasida shu yilning to'qqiz oyi yakunlariga ko'ra, tovar va xizmatlar eksport hajmi 2015 yilning shu davriga nisbatan 1,4 foiz o'sdi. Polietilen, trikotaj polotno, ip gazlama, farmatsevtika preparatlari va tibbiyot buyumlari, molibden, volfram mahsulotlari, ammos, kaltsiyashtirilgan soda, yuk avtomobillari va yuqori qo'shimcha qiymatga ega boshqa mahsulotlarni eksport qilish hajmi oshdi.

Mamlakatimizda etishtirilgan meva-sabzavot mahsulotlarini eksport qilish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar amalga oshirilgani, jumladan, "O'zagroeksport" ixtisoslashtirilgan tashqi savdo kompaniyasi tashkil etilgani natijasida joriy yil to'qqiz oyida 543 ming tonnadan ziyod yoki 2015 yilning shu davriga nisbatan 40,4 foiz ko'p ho'l meva va qayta ishlangan meva-sabzavot mahsulotlari eksport qilindi.

III. Muhandislik-kommunikatsiya va yo'l-transport infratuzilmasini rivojlantirish va modernizatsiya qilish

Joriy yilning to'qqiz oyida 2015-2019 yillarda muhandislik-kommunikatsiya va yo'l-transport infratuzilmasini rivojlantirish va modernizatsiya qilish dasturini amalga oshirish faol davom ettirildi.

Jumladan, yangi Angren – Pop elektrlashtirilgan temir yo'l liniyasini qurish va Pop – Qo'qon – Andijon uchastkasini elektrlashtirish ishlari nihoyasiga etkazildi. Samarqand – Buxoro yo'nalishi bo'yicha yuqori tezlikda harakatlanadigan yo'lovchi elektr poezdlari qatnovi yo'lga qo'yildi. 98 kilometrlik temir yo'l uchastkalari qayta tiklandi, 300 kilometrdan ziyod avtomobil yo'llari rekonstruksiya qilindi, uzunligi 1000 kilometrdan ortiq xo'jaliklararo qishloq avtomobil yo'llari, shahar, qishloq aholi punktlari, tuman markazlari va shahar posyolkalari ko'chalari joriy ta'mirlandi.

«O'zbekiston havo yo'llari» milliy aviakompaniyasi havo kemalari parkini yangilash loyihasini amalga oshirish doirasida milliy aviakompaniyamiz parki dastlabki «Boeing 787-800 Dreamliner» samolyoti bilan to'ldirildi.

2013-2020 yillarda telekommunikatsiya texnologiyalari, tarmoqlari va aloqa infratuzilmasini rivojlantirish dasturining amalga oshirilishi doirasida joriy yil boshidan buyon zamonaviy texnologiyalardan foydalanish imkonini beruvchi 1756 kilometrdan ziyod keng polosali optik-tolali tarmoqlar barpo etildi va xaxiraga olindi. Davlat axborot resurslari soni 318 taga etkazildi, davlat organlari axborot tizimlari 485 tadan oshdi, 290 turdagi interfaol xizmatlar joriy etildi. SHu yilning to'qqiz oyida YAgona portal orqali 802 mingdan ziyod xizmatlar ko'rsatildi va o'sish o'tgan yilning shu davriga nisbatan 2,9 barobarni tashkil qildi.

IV. Xususiy mulk, tadbirkorlik va kichik biznesni jadal rivojlantirish va ularning manfaatlarini himoya qilish, iqtisodiyotda davlat ishtiroki ulushini bosqichma-bosqich kamaytirish

Iqtisodiyotda davlat ishtirokini yanada kamaytirishga doir chora-tadbirlarni amalga oshirish doirasida joriy yil to'qqiz oyida qiymati 313,6 milliard so'mlik investitsiya majburiyatlarini qabul qilish sharti bilan 373 davlat aktivi xususiy mulkdorlarga sotildi. SHundan 96 davlat aktivi qiymati 294,5 milliard so'm va 27,2 million dollarlik investitsiya majburiyatini olish va 7,4 mingdan ortiq yangi ish o'ri yaratish sharti bilan investorlarga «nol» qiymatda sotildi.

45 aktsiyadorlik jamiyatida xorijiy investorlarga nizom jamg'armasining 15 va undan ko'p hajmdagi davlat ulushlari sotildi. Buning samarasida nizom jamg'armasida davlat ulushiga ega aktsiyadorlik jamiyatlari soni o'tgan yilning shu davridagi 302 tadan 183 taga tushdi.

Xususiy mulk, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni ishonchli himoya qilishni ta'minlash, ularni jadal rivojlantirish yo'lidagi to'siqlarni bartaraf etish chora-tadbirlari dasturi amalga oshirilishi doirasida joriy yilning to'qqiz oyida qonunchilik va me'yoriy-huquqiy baza tashkil etish hamda uni takomillashtirish ishlari davom ettirildi.

Xususan, tovarlarni (ishlar, xizmatlar) elektron tijorat shaklida sotishni tartibga soladigan Elektron tijoratni amalga oshirish qoidalari tasdiqlandi. Qurilishning barcha bosqichlarida tadbirkorlik faoliyati sohasida ruxsat berish tartib-taomillari doirasida yagona qoida va talablar belgilandi, bino va inshootlar tashqi ko'rinishini o'zgartirish, ob'ektlarni qayta ixtisoslashtirish va rekonstruksiya qilishga, shuningdek, turar joylarni noturar joylar toifasiga o'tkazishga ruxsat berish talablari joriy etildi. Eksport-import operatsiyalarini amalga oshirishda tadbirkorlik sub'ektlari huquqlarini himoya qilish kafolatlari va choralari kuchaytirildi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining shu yil 5 oktyabrdagi «Tadbirkorlik faoliyatining jadal rivojlanishini ta'minlashga, xususiy mulkni har tomonlama himoya qilishga va ishbilarmonlik muhitini sifat jihatidan yaxshilashga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida»gi farmoni kichik biznes va xususiy tadbirkorlikka keng erkinlik berish, ularning faoliyatiga davlat organlarining aralashuvini tubdan qisqartirish, huquqbuzarliklarning barvaqt oldi olinishini ta'minlash, ularning profilaktikasi samaradorligini oshirish va huquqbuzarliklarga yo'l qo'yilmaslik davlat siyosatining muhim ustuvor yo'nalishi va davlat organlarining birinchi darajali vazifasi etib belgilangani bu boradagi ishlar sifat jihatidan yangi bosqichga ko'tarilganidan dalolat beradi.

Tadbirkorlik faoliyatini qo'llab-quvvatlash va kichik korxonalar tashkil etish maqsadida joriy yil to'qqiz oyida kichik biznes sub'ektlariga 12,6 trillion so'mlik kreditlar ajratildi va o'sish 2015 yilning shu davriga nisbatan 1,3 barobarni tashkil qildi. Jumladan, qiymati 2,7 trillion so'mlik mikrokreditlar ajratildi, xalqaro moliya institutlarining 185,7 million dollar miqdoridagi kredit liniyalari o'zlashtirildi.

Joriy yilning to'qqiz oyida «E-ijro» idoralararo elektron hamkorlik tizimini faol joriy etish asosida tadbirkorlik sub'ektlariga «YAgona darcha» markazlari orqali 75 mingdan ziyod davlat xizmatlari ko'rsatildi.

Xususiy tadbirkorlik sub'ektlarining tovar va xomashyo bozorlaridan foydalanishi kengaytirilishi tufayli Respublika tovar-xomashyo birjasida davlat xaridlari bo'yicha o'z tovar va xizmatlarini etkazib beruvchi sifatida ro'yxatga olingan kichik biznes sub'ektlari soni 12,7 foizga ko'paydi va 41 mingdan ortiq sub'ektni yoki davlat xaridlari ishtirokchilari umumiy sonining 97,6 foizini tashkil qildi.

Kichik biznes korxonalarini o'z mahsulotlarini tashqi bozorga chiqarishga yordam berish borasida amalga oshirilayotgan chora-tadbirlar doirasida Mahsulotlar eksportiga ko'maklashish byurosi tomonidan joriy yil boshidan buyon 1,1 mingdan ziyod korxonaga maslahat xizmati ko'rsatildi, standartlashtirish, metrologiya, sertifikatlash, akkreditatsiya, mahsulot eksporti, xalqaro va davlatlararo talablarni joriy etish bo'yicha 40 dan ortiq xalqaro shartnoma tuzildi.

Qulay ishbilarmonlik muhitini shakllantirish, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni har tomonlama qo'llab-quvvatlash hamda yanada rag'batlantirish borasida amalga oshirilayotgan chora-tadbirlar shu yilning to'qqiz oyida 23,6 mingdan ortiq yangi kichik biznes sub'ekti tashkil etish imkonini berdi. Natijada yalpi ichki mahsulotda kichik biznes ulushi 54,6 foiz (2015 yilning to'qqiz oyida bu ko'rsatkich 53,6 foiz bo'lgan), sanoatda 43,8 foiz (38,7 foiz), investitsiyalarda 38,3 foiz (33,5 foiz), chakana savdo aylanmasida 89,9 foiz (87,3 foiz) va bandlikda 77,8 foiz (77,5 foiz) oshdi.

V. Qishloq xo'jaligida islohotlar va tarkibiy o'zgarishlarni yanada chuqurlashtirish, er va suv resurslaridan samarali foydalanish

Qishloq xo'jaligi mahsulotlarining hosildorligi va samaradorligini yanada oshirish, meva-sabzavot mahsulotlari etishtirish uchun ekin maydonlarini kengaytirishga qaratilgan 2016-2020 yillarda qishloq xo'jaligini isloh qilish va rivojlantirish bo'yicha dasturiy chora-tadbirlarni amalga oshirish qishloq xo'jaligi yalpi mahsulotlarini o'tgan yilning shu davriga nisbatan 6,4 foizga oshirish imkonini berdi.

2016 yilning to'qqiz oyida paxta maydonlarini 30,5 ming gektarga qisqartirish va bo'shagan erlarga ichki hamda tashqi bozorda talab yuqori bo'lgan meva-sabzavotlar ekish hisobidan ekin maydonlari tuzilmasi optimallashtirildi. Bundan tashqari, 8,2 ming gektar maydonda yangi intensiv bog'lar, 5,2 ming gektarda tokzorlar tashkil etildi. 6 ming gektar maydondagi bog'lar va 3,5 ming gektardagi tokzor qayta tiklandi. 532 gektar maydonda 9,9 mingta zamonaviy issiqxona barpo etildi. Qishloq xo'jaligi erlarining unumdorligini yanada oshirish maqsadida 2013-2017 yillarda sug'oriladigan erlarning meliorativ holatini yaxshilash va suv resurslaridan oqilona foydalanish davlat dasturini amalga oshirish doirasida shu yilning to'qqiz oyida uzunligi 734,6 kilometrlik kollektor, 229 kilometr yopiq kollektor-drenaj tarmoqlari, 846 ta quduq, 50 ta gidrotexnik inshoot va 7 nasos stantsiyasi barpo etildi va rekonstruksiya qilindi.

2016-2020 yillarda meva-sabzavotlarni saqlash bo'yicha moddiy-texnik bazani mustahkamlash va rivojlantirish chora-tadbirlarini amalga oshirish doirasida «O'zbekoziqovqatzaxira» uyushmasining hududiy kompaniyalari, fermer xo'jaliklari va boshqa korxonalar tomonidan 64,6 ming tonna meva-sabzavot mahsulotlarini saqlash uchun 164 yangi sovutish kamerasi tashkil etildi.

Shu yilning o'tgan davrida murakkab ob-havo sharoitlariga qaramasdan amalga oshirilgan chora-tadbirlar natijasida mo'l qishloq xo'jaligi mahsulotlari etishtirildi va yig'ib olindi. Jumladan, 2,3 million tonna kartoshka, 8,2 million tonna sabzavot, 1,5 million tonna poliz mahsulotlari, 1,2 million tonnadan ortiq uzum, 2 million tonna meva va rezavorlar tayyorlandi.

Joriy yil boshidan buyon chorvachilik sektori salohiyatini yanada oshirish maqsadida tijorat banklarining qiymati 380 milliard so'mdan ziyod kreditlari hisobidan qoramol boqish, parrandachilik, asalarichilik xo'jaliklarini rivojlantirish va baliq etishtirishni ko'paytirish bo'yicha 5,2 mingta loyiha amalga oshirildi.

Natijada shu yilning 1 oktyabr holatiga ko'ra, qoramollar umumiy soni 11,6 million boshga (o'tgan yilning shu davriga nisbatan 103,4 foiz) etdi, to'qqiz oy davomida 1,6 million tonna go'sht (106,6 foiz), 6,9 million tonna sut (106,9 foiz), 4,5 milliard donadan ortiq tuxum (110,8 foiz) va boshqa mahsulotlar tayyorlandi.

VI. Ijtimoiy sohani rivojlantirish, aholi hayot darajasi va sifatini yanada yuksaltirish, «Sog'lom ona va bola yili» Davlat dasturini amalga oshirish

Ta'lim va tibbiy xizmatlar sifatini yanada yaxshilashga oid chora-tadbirlarni amalga oshirish doirasida ta'lim va tibbiyot muassasalarini qurish hamda rekonstruksiya qilish, ularni zarur inventarlar bilan jihozlash uchun yil boshidan buyon qiymati 919,5 milliard so'mlik kapital qo'yilma o'zlashtirildi.

Byudjetdan tashqari Oliy ta'lim muassasalarining moddiy-texnik bazasini rivojlantirish jamg'armasi mablag'lari hisobidan oliy ta'lim muassasalari ob'ektlarini qurish hamda rekonstruksiya qilish uchun 201,3 milliard so'm o'zlashtirildi. Bolalar sportini rivojlantirish jamg'armasi mablag'lari hisobidan sport inshootlari qurish va rekonstruksiya qilish bo'yicha qiymati 285,5 milliard so'mlik ishlar bajarildi.

Umuman, joriy yil boshidan buyon 86,3 ming o'quvchiga mo'ljallangan 236 umumta'lim maktabi, 1,1 ming o'quvchiga mo'ljallangan 2 akademik litsey, 2,3 ming o'quvchiga mo'ljallangan 21 kasb-hunar kolleji, akademik litsey va kasb-hunar kollejlari uchun 550 o'rinli 4 yotoqxona, 24 tibbiyot muassasasi, 15 musiqa va san'at maktabi, 232 bolalar sporti inshooti va boshqa ob'ektlar barpo etildi.

Aholi tumshu sifatini yanada yaxshilash maqsadida hisobot davrida yangi qishloq massivlarida zamonaviy loyihalar asosida 12 mingdan ortiq yakka tartibdagi shinam uylar foydalanishga topshirildi.

Barpo etilayotgan qishloq uy-joy massivlarida 453 kilometrlik suv ta'minoti tarmog'i, 256 kilometrlik gaz, 323 kilometrlik elektr tarmoqlari tortildi, 283 transformator nimstantsiyasi o'rnatildi.

Umuman olganda, joriy yil boshidan buyon mamlakatimizda 10,1 million kvadrat metr, jumladan, qishloq joylarda 7,6 million kvadrat metr uy-joylar, 1,6

ming kilometrdan ziyod, xususan, qishloq joylarda 1,3 ming kilometr suv ta'minoti tarmoqlari bunyod etildi.

Aholi daromadlari, hayot darajasi va sifatini muttasil oshirishni ta'minlash bo'yicha kompleks chora-tadbirlar amalga oshirilishi joriy yil boshidan buyon o'rtacha oylik ish haqini 12,6 foiz oshirish imkonini berdi. SHu yilning 1 oktyabridan byudjet sohasi xodimlarining ish haqi, pensiya, stipendiya va nafaqalar miqdori yana 15 foizga ko'paydi.

"Sog'lom ona va bola yili" Davlat dasturini hayotga tatbiq etish doirasida 2016 yilning to'qqiz oyida oila, onalik va bolalikni muhofaza qilish tizimini takomillashtirish, mustahkam, sog'lom va ahil oilani shakllantirishda joylardagi davlat hokimiyati organlari va jamoat tashkilotlari hamkorligini kuchaytirish ishlari amalga oshirildi. Bu ishlarni moliyalashtirish uchun barcha manbalar hisobidan 6,8 trilliordan ortiq so'm va 150 million dollar yo'naltirildi.

Joriy yil boshidan buyon oila qurayotgan yoshlarni tibbiy ko'rikdan o'tkazish, bolalarni 12 ta boshqariladigan infeksiyaga qarshi profilaktik emlash, homilador ayollarni skrining tekshiruvidan o'tkazish, ularni polivitamin bilan bepul ta'minlashga doir faol ishlar olib borildi.

2016 yilning to'qqiz oyida O'zbekiston Respublikasini ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish yakunlari mamlakatimizni isloh etish, modernizatsiya qilish va rivojlantirish bo'yicha Birinchi Prezidentimiz Islom Karimov rahnamoligida ishlab chiqilgan va islohotlarni amalga oshirishning besh mashhur tamoyiliga asoslangan strategiyani maqsadli hamda tizimli amalga oshirish samarasida global iqtisodiy rivojlanish sur'atlari susaygani va jahon bozorida kon'yunktura yomonlashuviga qaramay, O'zbekistonda makroiqtisodiy barqarorlik hamda yuqori iqtisodiy o'sish sur'atlari ta'minlanayotganidan dalolat beradi.

Birinchi Prezidentimiz Islom Karimov mustaqilligimizning 25 yilligi munosabati bilan O'zbekiston xalqiga murojaatida ta'kidlaganidek, «Biz erishayotgan ulkan marra va natijalar ko'zlagan maqsadlarimizning faqat ma'lum bir qismini tashkil etadi». SHu bois joriy va kelgusi yillarda demokratik yangilanish bo'yicha boshlangan islohotlarni izchil davom ettirish, iqtisodiyotda tarkibiy o'zgarishlarni chuqurlashtirish, xususiyl mulk ulushini oshirish va uning ustuvorligini ta'minlash, mamlakatimizda aholining tadbirkorlik daromadini muttasil ko'paytirish uchun zarur sharoitlar yaratish asosida barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlash va makroiqtisodiy barqarorlikni yanada mustahkamlash iqtisodiy siyosatning eng muhim vazifasidir.¹

Taqrorlash uchun savollar:

1. Ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashga qaratilgan g'oya va kontseptsiyalarning zaruriyatini asoslang.

¹ O'zbekiston Respublikasini 2016 yilning to'qqiz oyida ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish yakunlari to'g'risida // "Xalq so'zi", 2016 yil 21 oktyabr

2. Mamlakatimiz ijtimoiy-iqtisodiy istiqbolini belgilovchi qanday kontsepsiyalarni bilasiz?

3. Prezident Islom Karimovning milliy manfaatlariga asoslangan tashqi va ichki siyosatida mamlakat mustaqilligini asrash va xavfsizligini ta'minlash kontsepsiyasining mohiyati nimadan iborat?

4. Mintakaviy xavfsizlik arxitekturasi yaratishda O'zbekistonning roli nimadan iborat?

X-MAVZU: GLOBAL IJTIMOY-IQTISODIY O'ZGARISHLAR VA MILLIY G'OYA GA EHTIYOJ ISTIQBOLLARI

Reja:

1. Inqroz tushunchasi, uning global ko'rinishdagi mohiyati.
2. Jahon moliyaviy inqrozi global inqroznining tarkibi qismi. O'zbekiston sharoitida uni barqaror etishning yo'llari va choralari.
3. Global inqrozlar sharoitida milliy g'oyaga ehtiyojning oshib borishi.

1-masala. Inqroz (arab orqaga ketish, pasayish, tugash, oxir bo'lish, bitim) – ma'lum bir voqealarning tabiat va jamiyat taraqqiyotining ob'ektiv qonuniyatlariga zid kelib qolishi, muayyan talablarga javob bera olmasligi tufayli yuz beradigan tanglik holatini anglatadigan tushuncha¹.

Inqrozlar turli sohalarda, jumladan, siyosiy, iqtisodiy, ma'naviy-ahloqiy, global, mamlakatlararo, mintaqalararo va boshqalarda yuzaga kelishi mumkin.

Keltirilgan shakllardagi inqrozlar (globaldan tashqari) insoniyat, mamlakatlar, mintaqalar, millatlar hayotida turli darajada bo'lib o'tgan. Hayratli tomoni shundaki, insoniyatning intellektual salohiyati oshib borgan sari ular qamrovi jihatdan kegapib borgan va shiddatli ravishda namoyon bo'lib kelgan.

XXI asrga kelib barcha sohalarni o'ziga qamrab oluvchi Global inqroznining vujudga kelganligi insoniyatda xavotir uyg'otmoqda. Chunki, Global inqroz oxir-oqibatda insoniyat boshiga tuzatib bo'lmaydigan fojialarni keltirib chiqarish xavfni yuzaga keltirmoqda. Bugun dunyo xalqlari quyidagi global inqrozlar davrida yashamoqda.

“TSivilizatsiya global inqirozi o'zi kabi global sohaviy inqrozlarni keltirib chiqardi. Masalan, rasmiy tibbiyot inqirozini olaylik. Uning kamida uch sababini ko'rsatish mumkin.

Birinchi sabab shundaki, rasmiy (ilmiy) tibbiyot hamisha kasallikning o'zini emas, balki, uning oqibatlarini davolash bilan shug'ullanib keldi. Zero, u kasallikni inson jismoniy vujudini bilan bog'liq, deb hisoblab, bu vujudning sohibi, egasi, boshqaruvchisi **bo'lgan ruhni, qalbni** (g'oyaviyligni) inkor etib keldi. Vaholanki, qadimgi mutafakkirlar (masalan, Platon, Gippokrat kabi) kasallik ildizini

¹ Ma'naviyat. Asosiy tushunchalar izohli lug'ati. - T., 2009, 223-bet.

bemorning ruhiyatida, deb ko'rsatganlar. Bu rasmiy tibbiyot inqirozining ma'navi asosini tashkil etadi.

Ikkinchi sabab tibbiyot inson vujudiga bir butun, yaxlit yondashmayd balki, ayrim a'zolari bir-biri bilan murakkab bog'liqligini hisobga olmasda davolash bilan shug'ullanib kelganidir. Buning natijasida u inson organizminin bir (yoki bir necha) a'zosini davolar ekan, boshqa a'zolari holatini nazardan soq qiladi. Natijada nazardan soqit bo'lgan a'zolarining ham kasallanishiga olib kelad Hozirgi davr kishisida immunitetning yalpi zaiflashganida, qolaversa, irsiyat har buzilayotganida **uchinchi sababni** ko'rish mumkin.

Immunitet buzilishi esa, rasmiy tibbiyotga bog'liq bo'lmagan sabab bo'lit tibbiyot unga qarshi tura olmayapti. Zero, bu sabab texnika va texnologiy yutuqlarini chuqurroq, o'ylamay-netmay amaliyotga keng qo'lla kelinayotganidadir. YA'ni, bu yutuqlar nafaqat inson yashab kelgan iqlin ritmlarining buzilishi va tibbiy muhitdagi zarali o'zgarishlarga – er, suv, havonin; ifloslanishiga, kislotali yomg'irlar yog'ishiga, gullagan bog'u rog'larning qurishig va h.k. – bir so'z bilan aytganda, ekologik inqiroz, balki, inson organizmi himoy quvvatining ham sezilarli susayib borishiga ham olib keldi. SHularning hammas endilikda tibbiyotning boshi berk ko'chaga kirib qolishiga, ya'ni, inqirozga uchrashiga olib keldi.

Ekologik inqiroz esa jamiyat va tabiat (biosfera) orasidagi muvozanatnin; buzilishi, ya'ni, ona zaminimiz tabiati bundan buyon kishilik jamiyatining o'zig; ni sbatan nooqilona munosabatini, beboshliklarini, tajovuzlarini ortiq ko'tara olma; qolishi oqibatidir.

Aslida zamonaviy tibbiyot inqirozining o'zi ham xilma-xil ko'rinishlard; namoyon bo'layotgan antropologik inqirozning qismlaridan biridir. Antropologil inqiroz xillari “orasida eng asosiysi, - deb ko'rsatadi taniqli rus faylasufi, akademil V.S.Stepin, - insoniyat evolyutsiyasining millionlab yillar mobaynida shakllangan genofondi poydevorida sodir bo'layotgan kuchli o'zgarishlar bo'lib, ikkinch sababi, atrof muhitning bevosita ta'siri (kimyoviy va radioaktiv ta'sirlar ifloslanish) bo'lsa, ikkinchisi (turli kasalliklarni tug'diruvchi mikroba va virusla tufayli kelib chiqadigan) bilvosita ta'sirlardir. Vaholanki, kishilik jamiyat genofondining saqlanishiga xizmat qiluvchi tabiiy omillar (ya'ni, tabiiy tanlanish faoliyatining aniq chegaralari bor. Masalan, tanlanish vazifasini bajaradigal urushlarda asosan sog'lom, nasl qoldira oladigan odamlar qirilib kelgan. Katu tezlik bilan o'zgarib borayotgan nobarqaror ijtimoiy vaziyatlar va barcha sohalard; sodir bo'layotgan raqobotlar ichida kechayotgan hozirgi ijtimoiy hayot esa o' stresslari bilan antropologik inqirozni kuchaytirmoqda.

Boshqa tomondan qaraganda, tabiat bilan jamiyat orasidagi muvozana buzilishining ham kamida ikkita asosiy sababi bor. Birinchidan, iqtisodiy iste'molchilikka asoslangan texnogen tsivilizatsiyaning tabiatga nisbatan zo'ravonligi bo'lsa, ikkinchisi, Erda ba'zi mamlakatlarda aholi sonining juda ortil ketishi, ba'zi mamlakatlarda esa, aksincha juda kamayib ketishi bilan bog'lic demografik inqirozdir.

Birinchi sabab natijasida, endilikda tabiat nafaqat jiddiy zarar ko'rdi, balki, uning insonga kerak bo'lgan ne'matlari zaharlandi, asosiy quvvat zahiralari, tabiiy resurslar tamom bo'la boshladi. Bu esa, **resurslar inqiroziga** olib keldi. Mazkur inqiroz esa, o'z navbatida, tabiat resurslaridan foydalanish etikasining yo'qligi va umuman olganda, na fan va na uning amaliyotga qo'llanish shakllari bo'lgan texnika va texnologiyada axloqiy mezonlarning butkul e'tibordan chetlatilishi bilan va davlat tuzilmalarida shunga muvofiq tashkilotlar juda kech shakllangani, har bir yangi ilmiy va texnik-texnologik kashfiyotlarning amaliyotga tadbiri oqibatlarini tegishli nazorat ostida bo'lmagani, bunday tashkilotlar endilikda bor bo'lsa, hamki, hamon korruptsiya va poraxo'rlik qaror topgan muhitda samara bermayotgani kabi sabablar bilan bog'liq.

Iqtisodiy, moliyaviy inqirozlar va ular bilan uzviy bog'liq bo'lgan turli ijtimoiy guruh va qatlamlar orasidagi nizolarning keskinlashuvini ayrim xalqlar o'rtasidagi qon to'kilishlarning oldini olib bo'lmayotgan siyosiy inqirozlarga olib kelmoqda. Hatto keyingilarining keskinligi ekologik krizisnikidan kam bo'lmayapti. Chunki, bularning o'zi ham keng miqyosli va chuqur ijtimoiy inqirozni keltirib chiqargani ham tabiiy.

Manzara postsovet davri kishisida javobgarlik, mas'uliyat hissi mutlaqo qolmaganidan, uning hakalak otgan nafsini jilovlaydigan tizgin ham yo'qolib bitayozganidan, bunday sharoitda kim nima xohlasa shuni qila boshlaganidan, bir so'z bilan aytganda, odamlar **ahloqiy inqirozni** ham boshdan kechirayotganlaridan dalolat beradi. Vaholanki, mazkur ahvol faqat Sobiq Ittifoq davri moddiyunchi ma'naviyatning, ya'ni, moddiy ehtiyojlarni qondirishni birinchi o'ringa qo'yib kelgan dunyoqarash mafkurasining sarqitlarining natijasi emas, balki, ko'p darajada postsovet fuqarolarining **informatsion ochiq jamiyat** sharoitiga kirib kelgani, ayniqsa, eng yangi informatsion texnologiyalardan taralayotgan umumjahon ma'naviy illatlarining ma'naviy bo'shliqqa kirib kelayotgani oqibati hamdir. Zero, bu texnologiyalardan taralayotgan axborotning juda katta qismi hozirgi G'arb ma'naviy inqirozini o'zida gavdalantirayotgan insoniy qadriyatlar inqirozining va undan kelib chiqayotgan sub'ektiv inqirozlarning mahsulidir. SHu ma'noda G'arbdan boshlangan ma'naviy "kasallik hamma yoqqa taralib ketmoqda", deyish mumkin.

YUqorida sanab o'tilgan inqirozlar orasida oila inqirozi alohida diqqatga sazovor. Inqirozning bu shakli global emas, balki, lokal harakterga ega bo'lib, asosan rus faylasuflari ishlarida muhokama etilmoqda. Ularning oila muammolariga bag'ishlangan ilmiy ishlarida Rossiyada bugungi kunda bu muammo nafaqat echilishi, balki, adekvat tarzda tushunilishi qiyin bo'lgan, oqibatini tasavvur etib bo'lmaydigan keng ko'lamli fojiga – oilaning parchalanib ketishiga, ya'ni, oila inqirozi muammosiga duch kelinganini ko'rsatmoqda. Oilaning parchalanishi esa, bu "jamiyat to'liq ma'naviy tanazzulga uchrayotganini, bu esa oxir-oqibatda Rossiyaning o'zini ham mavjudligi bo'lishi uchun jiddiy xavf tug'dirayotganini ko'rsatadi".

Barcha postsovet mamlakatlaridagi kabi bizda ham yangi jamiyat qurishda murakkab jarayon "o'ta murakkab sharoitda – mustabid sho'ro tuzumi barbod bo'lgan va yangicha ijtimoiy munosabatlar qaror topayotgan keskin birovchi vaziyatda", tashqi mafkuraviy tahdidlar, global inqirozlar va informatsion ochiqlik sharoitida kechayotganini hisobga olishni taqazo etadi. Zero, buning uchun jamiyatda, avvalo, global ma'naviy inqirozni jilovlaydigan kuchli madaniy shakllanishi kerak. Lekin bu oson kechadigan jarayon emas, balki, juda kuchli siyosiy hushyorlik va irodani, bilish va amaliy faoliyatning noan'anaviy usullarini noyob iste'dod va imkoniyatlarni safarbar etishni taqazo etadigan jarayondir.

Hozirgi davrda jahon miqyosida yosh avlodni, ya'ni, bo'lajak olimlarni rahbar hodimlarni, kasb-hunar egalarini etishtirish ishida ham inqiroz hukm surayotganini, ya'ni, ta'lim-tarbiya inqirozi sodir bo'layotganini ham qayd etish joiz. Bularning hammasi globallashuv jarayoni haqida optimistik xulosa chiqarib bo'lmayligini ko'rsatmoqda.

Bugun insoniyat o'z boshidan kechirayotgan global inqirozlardan qutilib o'tmaga, uning yanada chuqurlashuvi sharoitida yashamoqda. Bu inqirozlarning yuzaga kelishiga insoniyatning o'zi birinchi navbatda sabab bo'lmoqda. Chunki uning ehtiyojlarining oshib borayotganligi va ayni paytda uni jilovlash o'tmaga unga erishish yo'lidagi intilishning kuchayganligi turli sohalarida inqirozlarning yanada chuqurlashuviga olib kelmoqda. Insoniyat ularning og'ir oqibatlariga olib kelishini bugun anglab etmasa, ertaga kech bo'lishi mumkin.

Yuzaga kelgan inqirozlarni bartaraf etish va insonlarning barqaror hayot kechirishi uchun, fikrimizcha:

a) insoniyat bu inqirozlarning mazmun, mohiyatini, oldi olinmasa og'ir oqibatlariga olib kelishi mumkinligini bugun anglab etishi;

b) bu inqirozlarning harakterli xususiyati shundaki, ular eng avvalo iqtisodiy jihatdan taraqqiy topgan mamlakatlarda yuzaga kelayotganligidadir. Bundan kelib chiqadigan xulosa shuki, iqtisodiy farovonlik hali yuksak taraqqiyotni bildirmas ekan, buning uchun insonni botiniy salohiyatini ham rivojlantirish zarur bo'lar ekan. Ya'ni, ma'naviy qashshoqlashuv oxir oqibatda iqtisodiy inqirozlarni yuzaga keltirishi ham muqarrardir;

v) yuzaga kelgan global inqirozlarni butun insoniyat birgalikda hal etishi mumkinligini va buning uchun o'z manfaatlarini umuminsoniy manfaatlar bilan uyg'unlashtira bilishi darkor. Bunda yuksak taraqqiyotga erishgan mamlakatlar etakchilik qilishini bugungi o'ta murakkablashib borayotgan vaziyat va sharoit taqozo qilmoqda.

SHuni alohida ta'kidlash lozimi, global inqirozlarning oshib borishi sharoitida mamlakatimiz yoshlari, o'zlari tanlagan soha bo'yicha chuqur bilimga ega bo'lishlari va barqaror taraqqiyotimiz uchun fidoyilik ko'rsatishlari lozim bo'ladi. Global inqirozlar mamlakatimizning himoyalaniish imkoniyatini mustahkamlashda muhim omil bo'ladi.

2-masala. Bu masalani Prezidentimizning "Jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi, O'zbekiston sharoitida uni bartaraf etishning yo'llari va choralari" asarida

ilgari surilgan quyidagi g'oyalarni o'rganish zarur bo'ladi: "Bugungi kunning eng dolzarb muammosi — bu 2008 yilda boshlangan jahon moliyaviy inqirozi, uning ta'siri va salbiy oqibatlari, yuzaga kelayotgan vaziyatdan chiqish yo'llarini izlashdan iborat.

Avvalo, jahon moliyaviy inqirozi haqida. Bu inqiroz Amerika Qo'shma SHtatlarida ipotekali kreditlash tizimida ro'y bergan tanglik holatidan boshlandi. So'ngra bu jarayonning miqyosi kengayib, yirik banklar va moliyaviy tuzilmalarning likvidlik, ya'ni, to'lov qobiliyati zaiflashib, moliyaviy inqirozga aylanib ketdi. Dunyoning etakchi fond bozorlarida eng yirik kompaniyalar indeksleri va akpiyalarning bozor qiymati halokatli darajada tushib ketishiga olib keldi. Bularning barchasi, o'z navbatida, ko'plab mamlakatlarda ishlab chiqarish va iqtisodiy o'sish sur'atlarining keskin pasayib ketishi bilan bog'liq ishsizlik va boshqa salbiy oqibatlarni keltirib chiqardi.

Hozirgi vaqtda bir qator etakchi tahlil va ekspertlik markazlari global moliyaviy inqiroz holatini va uning yuz berishi mumkin bo'lgan oqibatlariga doir materiallarni o'rganish va umumlashirish natijasida quyidagi xulosalarga kelmoqda.

Birinchidan, moliya-bank tizimidagi inqiroz jarayonlari deyarli butun dunyoni qamrab olayotgani, retsessiya va iqtisodiy pasayishning muqarrarliligi, investitsiyaviy faollik ko'lamining cheklanishi, talab va xalqaro savdo hajmining kamayishi, shuningdek, jahonning ko'plab mamlakatlariga ta'sir ko'rsatadigan jiddiy ijtimoiy talafotlar sodir bo'lishi mumkinligi o'z tasdig'ini topmoqda.

Ikkinchidan, avj olib borayotgan global moliyaviy inqiroz jahon moliya-bank tizimida jiddiy nuqsonlar mavjudligi va ushbu tizimni tubdan isloh qilish zarurligini ko'rsatdi. Ayni vaqtda bu inqiroz asosan o'z korporativ manfaatlarini ko'zlab ish yuritib kelgan, kredit va qimmatbaho qog'ozlar bozorlarida turli spekulyativ amaliyotlarga berilib ketgan banklar faoliyati ustidan etarli darajada nazorat yo'kdigini ham tasdiqladi.

Uchinchidan, moliyaviy-iqtisodiy inqirozning har qaysi davlatdagi miqyosi, ko'lami va oqibatlari qanday bo'lishi ko'p jihatdan bir qancha omillardan kelib chiqadi. YA'ni, bu avvalo, ana shu davlatning moliya-valyuta tizimi nechog'liq mustahkam ekaniga, milliy kredit institutlarining qay darajada kapitallashuvi va likvidligi (to'lov imkoniga), ularning chet el va korporativ bank tuzilmalariga qanchalik qaram ekaniga, shuningdek, oltin-valyuta zaxirasining hajmi, xorijiy kreditlarni qaytarish qobiliyati va pirovard natijada — mamlakat iqtisodiyotining barqarorlik, diversifikatsiya va raqobatga bardoshlik darajasiga bog'liq.

To'rtinchidan, jahon moliyaviy inqirozidan imkon qadar tez chiqish, uning oqibatlarini engillashtirish ko'p jihatdan har qaysi davlat doirasida va umuman, dunyo hamjamiyati miqyosida qabul qilinayotgan chora-tadbirlarning qanchalik samaradorligiga, ularning bir-biri bilan uyg'unligiga bog'liq.

2008 yil noyabr oyida Vashingtonda, jahon yalpi mahsulotining 85 foizini ishlab chiqaradigan 20 ta yirik davlat ishtirokida bo'lib o'tgan sammit global moliyaviy inqirozning ko'lami tobora kengayib borayotganini tasdiqladi.

Ushbu sammitda bo'lib o'tgan muhokamalar shuni ko'rsatdiki, bugun jahon moliyaviy inqirozining oldini olish haqida so'z borayotgani yo'q, balki, undan qanday qilib chiqish yo'llari izlanmoqda, xolos. YA'ni, bu masalada vaziyat shu darajaga etdiki, endi avvalgi marralarga qaytish haqida so'z yuritishga asos yo'q.

Muhokamalarda inqirozni keltirib chiqargan sabablar tahlili bo'yicha sammit ishtirokchilarining yagona yondashuvga ega emasligi, shu bois ushbu global moliyaviy inqirozning jiddiy va uzoq davom etadigan oqibatlarini bartaraf etish yuzasidan umumiy va samarali dastur ishlab chiqish haqida gapirishga hali erta ekani ayon bo'ldi.

SHu bilan birga, mazkur sammitning bo'lib o'tgani, unda jahon moliya inqirozi bilan bog'liq muammolar va vujudga kelgan vaziyat muhokama qilinganining o'zi umid uyg'otadigan ijobiy hol ekani shubhasiz.

Jahon moliyaviy inqirozining har bir mamlakatga ta'siri, undan ko'riladigan zaraming darajasi va ko'lami birinchi navbatda shu davlatning moliyaviy-iqtisodiy va bank tizimlarining nechog'liq barqaror va ishonchli ekaniga, ularning himoya mexanizmlari qanchalik kuchli ekaniga bog'likligini isbotlash qiyin emas.

O'zbekistonda qabul qilingan o'ziga xos islohot va modernizatsiya modeli orqali biz o'z oldimizga uzoq va davomli milliy manfaatlarimizni amalga oshirish vazifasini qo'yar ekanmiz, eng avvalo, "shok terapiyasi" deb atalgan usullarni bizga chetdan turib joriy etishga qaratilgan urinishlardan, bozor iqtisodiyoti o'zini o'zi tartibga soladi, degan o'ta jo'n va aldanchi tasavvurlardan voz kechdik.

Ma'muriy-buyruqbozlik tizimidan boshqaruvning bozor tizimiga o'tish jarayonida tadirijiy yondashuvni, "YAngi uy qurmasdan turib, eskisini buzmang" degan hayotiy tamoyilga tayangan holda, islohotlarni izchil va bosqichma-bosqich amalga oshirish yo'lini tanladik.

Eng muhimi, parokandalik va boshboshdoklik ta'siriga tushib qolmaslik uchun o'tish davrida aynan davlat bosh islohotchi sifatida mas'uliyatni o'z zimmasiga olishi zarurligini biz o'zimizga aniq belgilab oldik.

Mamlakatimizning uzoq va davomli manfaatlari taqozo etgan holatlarda va keskin vaziyatlardan chiqish, ular tug'diradigan muammolarni hal etish zarur bo'lganda iqtisodiyotda davlat tomonidan boshqaruv usullari qo'llandi va bunday yondashuv oxir-oqibatda o'zini to'la oqladi.

SHu o'rinda O'zbekistonda moliyaviy-iqtisodiy, byudjet, bank-kredit tizimi, shuningdek, iqtisodiyotning real sektori korxonalari va tarmoklarining barqaror hamda uzluksiz ishlashini ta'minlash uchun etarli darajada mustahkam zaxiralar yaratilganini va zarur resurslar bazasi mavjud ekanini ta'kidlash joiz.

Hech kimga sir emaski, bugun keng ko'lamda tarqalib borayotgan jahon moliyaviy inqirozining asosiy sabablaridan biri — bu banklar likvidligi, ya'ni, to'lov qobiliyatining zaifligi bilan bog'liq muammoning keskinlashuvi, kredit bozoridagi tanglik, sodda qilib aytganda, pul mablag'larining etishmasligi bilan izohlanadi.

Mamlakatimizda esa birgina tijorat banklarining aktivlari miqdori, "Fuqarolarning banklardagi omonatlarini himoyalash kafolatlari to'g'risida"gi qonunga muvofiq shakllangan zaxiralarni hisobga olgan holda, 13 trillion 360 milliard

soʻmdan oshadi. Bu aholi va xoʻjalik yurituvchi subʻektlarning jalb qilingan depozitlari hajmidan taxminan 2,4 barobar koʻp demakdir.

Bank aktivlari hajmining sezilarli darajada oshganini hisobga olib, bugungi kunda respublikamizda aholining banklardagi barcha depozitlarini davlat tomonidan yuz foiz kafolatlash taʼminlanmoqda.

Bu borada 2006 yilda tashkil etilgan “Mikrokreditbank”ning faoliyati xususida alohida toʻxtalish joiz. Mamlakatimiz hududlarida 78 ta filiali va 270 dan ziyod minibanki faoliyat koʻrsatayotgan mazkur bank kichik biznes va xususiy tadbirkorlik tarmogʻini kreditlar bilan taʼminlashga xizmat qilmoqda.

2007-2008 yillar davomida ushbu bank aktivlari miqdori 3,5 barobar, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni kreditlash hajmi 4 barobarga oshdi va bu maqsadlarga 150 milliard soʻmdan ortiq mablagʻ yoʻnaltirildi.

Prezident farmoni asosida “Mikrokredit-bank” ustav jamgʻarmasini 72 milliard soʻmga oshirish va uning hajmini 150 milliard soʻmga etkazish haqida qaror qabul qilindi.

Mamlakatimizda ishbilarmonlik muhitini yaxshilash borasida olib borayotgan ishlarimiz xalqaro iqtisodiy tashkilotlarning reytinglarida oʻzining ijobiy ifodasini topmoqda. Oʻtgan yilning oktyabr oyida Jahon banki “Biznes yuritish” reytingini eʼlon qildi. Ana shu reytingda Oʻzbekiston faqat bir yilning oʻzida 16 pogʻonaga koʻtarilib, 87-oʻrinni egalladi.

SHuni alohida qayd etish kerakki, “yangi biznesni qoʻllab-quvvatlash” deb ataladigan mezon boʻyicha mamlakatimiz ayni paytda jahonda 42-oʻrinni, tuzilgan shartnomalar ijrosini taʼminlash boʻyicha 32-oʻrinni, iqtisodiy nochor korxonalariga nisbatan qoʻllanadigan bankrotlik tizimining samaradorligi boʻyicha 75-oʻrinni egallab turibdi. Kichik biznes subʻektlariga kredit berish koʻrsatkichi boʻyicha Oʻzbekiston soʻnggi uch yilda 154-oʻrindan 42-oʻringa koʻtarildi va oʻtgan yilning oʻzida reytingini 63 pozitsiyaga yaxshiladi.

Jahon bankinging maʼruzasida Oʻzbekiston keyingi yillarda tadbirkorlik faoliyati uchun ishbilarmonlik muhitini yaxshilash sohasida eng yaxshi natijalarga erishgan dunyodagi oʻnta davlat qatoridan joy olgani qayd etilgan.

Ana shu yoʻnalishdagi islohotlar natijasida yalpi ichki mahsulotimizda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning ulushi 2000 yildagi 31 foizdan bugungi kunda 56,7 foizga etgani yoki 1,8 barobar oshganini alohida taʼkidlash lozim. Hozirgi paytda ushbu sohada jami sanoat mahsulotlarining uchdan bir qismi, qishloq xoʻjaligi mahsulotlarining 98 foizi ishlab chiqarilmoqda. Ish bilan band jami aholimizning 77 foizdan ortigʻi – shunga eʼtibor bering – mazkur tarmoqda mehnat qilayotgani, oʻz peshona teri bilan nafaqat oʻz oilasini boqayotgani, balki mamlakatimiz boyligiga boylik qoʻshayotgani, avvalo, mustaqillik bizga ochib bergan imkoniyatlarning yaqqol isbotidir.

YAna bir masala — tashqi qarz va uni uzish muammolari bilan bogʻliq. *Koʻplab davlatlarning tashqi qarz masalasidagi puxta oʻylanmagan siyosati ularning iqtisodiyotini zaif, tashqi omillarga qaram, xatarli vaziyatlar oldida himoyasiz va nochor ahvolga solib qoʻygan.*

O'zbekiston o'zining mustaqil taraqqiyoti davrida qisqa muddatli spekulyativ kreditlardan voz kechib, chet el investitsiyalarini uzoq muddatli va imtiyozli foiz stavkalari bo'yicha jalb etish tamoyiliga doimo amal qilib kelmoqda.

Qarzni o'z vaqtida qaytara olishga qat'iy ishonchimiz va kafolatimiz bo'lmagan paytlarda muayyan loyihalarni kreditlash bo'yicha ayrim takliflardan voz kechishga majbur bo'lindi.

Tijorat banklarimizning tashqi majburiyatlar bo'yicha to'lovlarining holati va hajmi masalasi bo'yicha so'z yuritganda hech qanday xavotirga o'rin yo'q. Bu ham respublikamiz bank tizimi jahon moliyaviy inqirozining salbiy ta'siri va oqibatlaridan ishonchli tarzda himoyalanganini ko'rsatadi.

O'zbekiston o'zining ishonchli va to'lov qobiliyatiga ega hamkor ekanini, mamlakatimizda chet el sarמושasini jalb etish bo'yicha har tomonlama qulay shart-sharoitlar yaratilganini amalda isbotlamoqda.

2015 yilda ana shu maqsadlarga barcha moliyalashtirish manbalari hisobidan 15 milliard 800 million AQSH dollari miqdorida investitsiyalar jalb etildi va o'zlashtirildi. Bu 2014 yilga nisbatan 9,5 foiz ko'p demakdir. Jami investitsiyalarning 3 milliard 300 million dollardan ziyodi yoki 21 foizdan ortig'i xorijiy investitsiyalar bo'lib, shuning 73 foizi to'g'ridan-to'g'ri chet el investitsiyalaridir. Investitsiyalarning 67,1 foizi yangi ishlab chiqarish quvvatlarini barpo etishga yo'naltirildi. Bu esa 2015 yilda umumiy qiymati 7 milliard 400 million dollar bo'lgan 158 ta yirik ishlab chiqarish ob'ekti qurilishini yakunlash va foydalanishga topshirish imkonini berdi.

Aholining ish haqi va daromadlarini izchil va oldindan oshirib borish hamda iste'mol bozorida narxlar indeksining asossiz tarzda o'sishining oldini olishga doir choratadbirlar ham izchillik bilan amalga oshirilmoqda. Bu esa el-yurtimizning farovonligini yuksaltirish, aholining harid qobiliyatini oshirishni ko'zda tutadigan eng muhim ustuvor maqsadlarimizga to'la mos keladi.

Tabiiyki, yuqorida keltirilgan misol va raqamlardan tobora chuqurlashib borayotgan jahon moliyaviy inqirozi mamlakatimizga ta'sir ko'rsatmaydi, bizni chetlab o'tadi, degan xulosa chiqarmaslik kerak. Masalani bunday tushunish o'ta soddalik, aytish mumkinki, kechirib bo'lmas xato bo'lur edi.

Barchamiz bir haqiqatni anglab etishimiz lozim — O'zbekiston bugun xalqaro hamjamiyatning va global moliyaviy-iqtisodiy bozorning ajralmas tarkibiy qismi hisoblanadi. Buning tasdig'ini tashqi dunyo bilan aloqalarimiz tobora kengayib borayotganida, taraqqiy topgan etakchi davlatlar ko'magida iqtisodiyot tarmoqlarini rivojlantirish, modemizatsiya qilish, texnik va texnologik qayta jihozlash bo'yicha dasturlarning amalga oshirilayotganida, O'zbekistonning xalqaro savdo tizimiga integratsiyalashuvida, mahsulot va tovarlar importi va eksportining o'sib borishida va boshqa misollarda yaqqol ko'rishimiz mumkin. SHu bois, global moliyaviy inqiroz va birinchi navbatda uning oqibatlari iqtisodiyotimizning rivojlanishi va samaradorlik holatlariga ta'sir etayotganidan ko'z yumib bo'lmaydi.

Jahon bozorida talabning pasayib borishi oqibatida O'zbekiston eksport qiladigan qimmatbaho va rangli metallar, paxta, uran, Neft mahsulotlari, mineral

o'g'itlar va boshqa mahsulotlarning narxi tushib bormoqda. Bu esa, o'z navbatida, ko'jalik yurituvchi sub'ektlar va investorlarning eksportdan oladigan tushumlari kamayishiga olib keladi. Ularning foyda ko'rishiga va ishlab chiqarish rentabelligiga, oxir-oqibatda esa makroiqtisodiy ko'rsatkichlarimizning o'sish sur'atlari va iqtisodiyotimizning boshqa tomonlariga salbiy ta'sir etadi.

SHubha yo'q, jahon moliyaviy inqirozining ta'sirini kamaytirish va uning oqibatlarini bartaraf etish uchun bizda barcha zarur shart-sharoitlar mavjud. Avvalambor, keyingi davr mobaynida mamlakatimizning iqtisodiy va moliyaviy salohiyatining puxta poydevorini, moliya-bank tizimining ishonchli boshqaruv mexanizmlarini o'z vaqtida shakllantirib va mustahkamlab olganimiz bunga kafolat va asos bo'lib xizmat qilishi muqarrar.

Mamlakatimizda global inqirozning oqibatlarini, bugungi va ertangi kutiladigan ta'sirini hisobga olgan holda, qat'iy, har tomonlama o'ylangan keng ko'lamli loyihalar bugun amalga oshirilmogda.

Albatta, mamlakatimizda bunday chora-tadbirlar tatbiq qilinishi bilan bir qatorda bu jiddiy sinovni engish, hech shubhasiz, ko'p jihatdan hammamizdan avvalo mas'uliyatimizni teran his qilishni, barcha imkoniyat va resurslarimizni ishga solishni talab qiladi¹.

3-masala. Jahon moliyaviy iqtisodiy inqirozi dunyoning bir qator mamlakatlarida sodir bo'ldi. Ular bora-bora barcha mamlakatlarga o'zining ta'sirini o'tkazdi. Bugungi kunga kelib bu inqirozlar sekinlik bilan hal etilish tomonga qarab bormogda. Eng asosiysi, mamlakatimizda bu inqirozlar deyarlik sezilmadi. Bunda respublikada ishlab chiqilgan chora-tadbirlar katta ahamiyatga ega bo'ldi.

Bugungi kunga kelib, O'zbekiston iqtisodiy va ijtimoiy sohalarni rivojlantirishda katta yutuqlarga erishmogda. Bu yutuqlarni 2015 yil misolida ko'rishimiz mumkin. Prezidentimiz o'zining Mamlakatimizni 2015 yildagi ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish yakunlari va 2016 yilga mo'ljallangan iqtisodiy dasturning eng muhim ustuvor yo'nalishlariga bag'ishlangan Vazirlar Mahkamasining majlisida qilgan ma'ruzasida quyidagilarni ta'kidladi:

Biz bugun 2015 yilning yakunlari haqida gapirganda, avvalo, o'tgan yilda mamlakatimizning iqtisodiy va ijtimoiy sohalarida mutanosiblikka erishgani, modernizatsiya va diversifikatsiya hisobidan yuqori sur'atlar bilan rivojlanganini qayd etamiz.

2015 yilda amalga oshirgan keng ko'lamli, uzoqni ko'zlagan islohotlarni nayotga tatbiq etish erkin tadbirkorlikka keng imtiyoz va preferentsiyalar yo'lini ochib berish, investitsiyalar, avvalo, chet el investitsiyalarining hajmini oshirish va toriy etish iqtisodiyotimizning barqaror o'sish sur'atlarini va uning makroiqtisodiy mutanosibligini ta'minlash bo'yicha o'z ijobiy ta'sirini berdi, desak, ayni haqiqatni aytgan bo'lamiz.

¹ Karimov I.A. Jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi. O'zbekiston sharoitida uni bartaraf etish yo'llari va choralari. - T.: "O'zbekiston", 2009. -3-13 betlar

Jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi hamon davom etayotganiga qaramasdan, hisobot yilida yalpi ichki mahsulot 8 foiz, sanoat mahsulotlari ishlab chiqarish hajmi 8 foiz, qishloq xo'jaligi mahsulotlari qariyb 7 foiz, qurilish-montaj ishlari hajmi salkam 18 foizga oshdi.

Yillik byudjet yalpi ichki mahsulotga nisbatan 0,1 foiz profitsit bilan bajariildi. Inflyatsiya darajasi 5,6 foizni tashkil qildi, ya'ni prognoz ko'rsatkichlari doirasida bo'ldi.

Xalqaro miqyosda katta nufuzga ega bo'lgan Jahon iqtisodiy forumi reytingiga ko'ra, O'zbekiston 2014-2015 yillardagi rivojlanish yakunlari va 2016-2017 yillarda iqtisodiy o'sish prognozlari bo'yicha **dunyodagi eng tez rivojlanayotgan beshta mamlakat qatoridan joy olgadi.**

Bundan tashqari, 2015 yilda mamlakatimiz Birlashgan Millatlar Tashkilotining Oziq-ovqat va qishloq xo'jaligi tashkiloti (FAO)ga a'zo davlatlarning oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash sohasida **Mingyillik rivojlanish maqsadlariga erishgani uchun beriladigan mukofotiga sazovor bo'lgan 14 ta davlatdan biri sifatida e'tirof etildi.**

O'tgan yili bank tizimini yanada mustahkamlash, banklarning kapitallashuv darajasini oshirish va investitsiyaviy faolligini kengaytirish ta'minlandi. Bank tizimining jami kapitali 2014 yilga nisbatan 23,3 foiz ko'payib, 7 trillion 800 milliard so'mga etdi. So'nggi 5 yilda mazkur ko'rsatkich 2,4 barobar o'sdi. Bank tizimi kapitalining etarlilik darajasi qariyb 24 foizni tashkil qildi. Bu umumiy qabul qilingan xalqaro standartlardan 3 marta, bank likvidligi esa eng yuqori ko'rsatkichlardan 2 marta ko'pdir.

Jahon miqyosida savdo-sotiq ishlarining o'sish sur'ati sezilarli darajada sustlashgani, eksport qilinadigan eng muhim tovarlarga nisbatan tashqi talabning kamayishi va narxlarning pasayishiga qaramasdan, **biz tashqi savdo aylanmasida ijobiy saldoga erishdik. Bu esa davlatimizning oltin-valyuta zaxirasini oshirish imkonini berdi.**

Davlat qarzi darajasining pastligi, ya'ni yalpi ichki mahsulotga nisbatan 18,5 foizdan oshmagani ham mamlakatimizda erishilgan ijobiy natijalar va **makroiqtsodiy barqarorlik mustahkamlanayotganidan dalolat beradi. O'ta og'ir va murakkab vaziyatda qo'lga kiritilgan bunday yutuq va marralar avvalo chuqur va atroflicha o'ylangan siyosatning natijasi bo'lib, ularning zamirida mehnatkash, mard va matonatli xalqimizning qahramonona mehnati mujassam ekanini ko'rish mumkin.**

Davlat aktivlarini xususiylashtirish, avvalo, chet ellik investorlarga sotish vazifalari qo'yildi va buning uchun tegishli sharoitlar yaratildi. Masalan, 506 ta mulk kompleksi tanlov asosida, investitsiya kiritish sharti bilan "nol" qiymatida yangi mulkdorlarga sotildi. Bu borada ana shu investorlar qariyb 1 trillion so'm va 40 million AQSH dollari miqdorida investitsiya kiritish, shuningdek, 22 mingga yaqin yangi ish o'rni yaratish majburiyatini olganini qayd etish lozim.

SHu bilan birga, 245 ta kam rentabelli va faoliyat ko'rsatmayotgan tashkilot to'liq tugatildi. Xususiylashtirish dasturida ko'zda tutilgan, foydalanilmayotgan va

qurilishi tugallanmagan 353 ta davlat mulki ob'ekti buzilib, buning natijasida 120 gektar hajmidagi er maydoni bo'shadi. Bu erlarning qariyb 80 gektari ishlab chiqarish korxonalarini tashkil etish va xizmatlar ko'rsatish ob'ektlari qurish uchun tadbirkorlar tasarrufiga berildi.

Davlat mulki shaklidagi yana 319 ta ana shunday ob'ekt inventarizatsiya qilinib, xususiy mulk shakliga o'tkazish uchun savdoga qo'yildi va o'tgan yili ularning 102 tasi yangi mulkdorlarga sotildi. Bundan tashqari, 378 ta aktsiyadorlik jamiyatining davlat ulushi baholandi va chet ellik strategik investorlarga sotish uchun ochiq savdoga qo'yildi.

Izchil rivojlanayotgan va muvaffaqiyatli faoliyat yuritayotgan "Navoiyazot", "Farg'onazot", "Urganch ekskavator", "Qizilqumtsement", "Jizzax akkumulyator zavodi" aktsiyadorlik jamiyatlari kabi korxonalar, "Aloqabank", "Turonbank" singari banklar, "O'zagrosug'urta" kompaniyasi va boshqa muassasalardagi davlatga tegishli aktsiyalar ham savdoga qo'yildi. SHu tariqa 52 ta aktsiyadorlik jamiyatidagi savdoga qo'yilgan davlat ulushi xususiy mulkdorlarga sotildi. Jumladan, "Qo'qon yog'-moy zavodi" aktsiyadorlik jamiyatining davlatga tegishli aktsiyalari 2 million 500 ming dollarga sotildi¹.

YUqorida keltirilgan ma'lumotlardan ko'rinib turibdiki, O'zbekiston jahonda bugungi kungacha davom etayotgan iqtisodiy-moliyaviy inqirozi sharoitida barcha sohalar bo'yicha barqaror rivojlanib bormoqda.

O'zbekistonda ijtimoiy-iqtisodiy sohada amalga oshirilayotgan islohotlari negizida milliy g'oya nazariyasi turganligini alohida ta'kidlash lozim. Milliy g'oyaning mamlakatimizda yashayotgan barcha insonlar millati, diniy e'tiqodi, yashash joyi va jinsidan qat'iy nazar jamiyatimizning barchalari manfaatlariga xizmat qilib kelmoqda. SHuning uchun ham uni o'zlashtirishga bo'lgan qiziqish ortib bormoqda.

Milliy g'oyada taraqqiyotimizga xizmat qiladigan vazifalar belgilanganki, ular jahonda kechayotgan global inqirozlardan O'zbekistonning talofatlar ko'rmasdan o'tishida amaliy ahamiyatga ega bo'ladi.

Global inqirozlar sharoitida milliy g'oya rolining ortib borishi quyidagilar bilan bog'liq:

Birinchidan, mamlakatimiz mustaqilligini mustahkamlash va demokratik jamiyatni qurish vazifalarini talabalar ongiga etkazish hamda ularning bu jarayonda faol ishtrok qilishiga erishish bilan;

Ikkinchidan, mamlakatimiz yoshlarini barkamol inson qilib tarbiyalash vazifalari milliy g'oyada o'zining ifodasini topganligi hamda ularni real amaliyotga aylantirish bilan;

Uchinchidan, jahonda siyosiy jarayonlarning avj olayotgan sharoitida, ayniqsa ayrim taraqqiy topgan mamlakatlarning, ayrim mintaqalar va mamlakatlarga «

¹ O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Islom Karimovning mamlakatimizni 2015 yilda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish yakunlari va 2016 yilga mo'ljallangan iqtisodiy dasturning eng muhim ustuvor yo'nalishlariga bag'ishlangan Vazirlar Mahkamasining majlisidagi ma'ruzasi// "Xalq so'zi", 2016 yil 16 yanvar.

demokratiya» ni ko'chirish bahonasida vujudga kelayotgan beqarorlik, fuqarolar urushlari va boshqa salbiy xolatning maqsadlarini, hamda ular natijasi o'laroq begunoh insonlarning qurbon bo'layotganligini talabalarga etkazish va ularning ongida siyosiy ogohlik, Vatanimizda barqaror taraqqiyot uchun fidoiyluk ruhiyatini shakllantirish vazifalari bilan;

To'rtinchidan, dunyoda xokimiyatni qo'lga kiritish uchun kurashayotgan turli siyosiy kuchlar, ekstremizm, fundamentalizm, terrorism va boshqa siyosiy oqimlarning maqsadlarini yoshlarimiz ongiga etkazish, ular ongi va qalbida bunday yozuv kuchlarga qarshi tura oladigan g'oyaviy-mafkuraviy immunitetini shakllantirish;

Beshinchidan, dunyoda ketayotgan global inqirozning yanada chuqurlashayotgani, bunday sharoitda mamlakatimiz aholisi, ayniqsa, uning yoshlarni bu jarayon bilan yaqindan tanishtirish, ularning mamlakatimizda bu salbiy jarayonlar yuzaga kelmasligi uchun yuksak darajadagi vatanparvar va yaratuvchilik yo'lida fidoiyluk ko'rsatish ruhiyatini shakllantirish kabi o'ta murakkab vazifalarni amalga oshirish bilan bog'liqdir.

Milliy g'oya ularni amalga oshirishda nazariy asos bo'ladi.

Ayni paytda "milliy g'oya" fanining predmetini tashkil qilgan quyidagi keng qamrovli vazifalarni o'z ichiga jamlagani ham, uning jamiyatimizda rolining ortib borishiga olib kelmoqda:

1.Hozirgi davrning g'oyaviy-mafkuraviy manzarasi qanday? Unda qaysi mafkuralar ustuvor bo'lmoqda, degan masalalarning mohiyatini tushunish nihoyatda muhim. CHunki, hozirgi davr-g'oyaviy qarama-qarshiliklar murakkab tus olgan, mafkura poligonlari yadro poligonlaridan ham xafliroq bo'lib borayotgan shafqatsiz davrdir.

2.Tajavuzkor millatchilik va shovinizm, neofishizm va neokommuunizm, irqchilik va diniy ekstremizm mafkuralari dunyodagi tinchlik, barqarorlik va taraqqiyotga rahna solishga harakat qilmoqda. Ushbu mavzuni o'rgatish, mazmun-mohiyatini bilib olish katta ahamiyatga ega.

3.Jahon taraqqiyotining muhim xususiyatlaridan biri keng miqyosli integratsiya va globallashuv jarayonlarni har tamonlama o'rganish, ayniqsa uning ijobiy va salbiy jihatlarni bilish ham hozirgi davrda muhim ahamiyat kasb etadi.

4.Hozirgi davrda jahon maydonlarini mafkuraviy jihatdan bo'lib olish urinishlar keskin tus olib bormoqda. Buning boisi davr o'zgardi. Endi harbiy zo'rvonlik jahon jamoatchiligi tomonidan qoralanmoqda. Zamonaviy, yalpi-qirg'in qurollari boshqa davlatlarda ham mavjud. Bu holat kimning g'oyasi kuchli, mafkurasi hayotiy bo'lsa, o'sha g'alaba qilishini ko'rsatmoqda. YA'ni, odamlarning ongini egallash uchun kurash mavzuni yanada chuqurroq o'rganishi taqazo qiladi.

5.Markaziy Osiyo mintaqasidagi mafkuraviy jarayonlarga alohida ahamiyat berish lozim. CHunki, bu mintaqqa o'zining iqtisodiy salohiyati, qulay geostrategik mavqei bilan jahondagi ko'pgina kuchlarning diqqatini tortib kelmoqda. Ular bu mintaqada tarixan shakllangan ijtimoiy-iqtisodiy, madaniy-ma'rifiy aloqalarni izdan chiqarish, davlatlararo hamdo'stlik, milltlararo totuvlikni zaiflashtirish, turli

keskinlik nuqtalarini yuzaga keltirish uchun mafkuraviy xurujlar uyushtirmoqda. "Milliy istiqlol g'oyasi" predmeti doirasida ushbu mavzuni o'rganish, bilish muhim ahamiyatga egadir.

6.O'zbekistonning mustaqil rivojlanishi, taraqqiyotninig o'zbek modeli, uning mohiyati, mazmuni, ana shu jarayonda yuzaga kelgan "g'oyaviy bo'shliq" tushunchasi, uni to'ldirish zarurati masalalarini o'rganish ham ushbu fan doirasiga kiradi.

7.Jamiat taraqqiyoti xususan, mustaqil O'zbekiston taraqqiyoti ham inson omilisiz amalga oshmaydi. Ana shu ma'noda kishilarimiz ruhiyati, tafakkuri, maqsadini, e'tiqodi va falsafasini-ya'ni,ki dunyoqarashini o'zgartirish muhim ahamiyatga ega. Milliy mafkura esa ana shu jarayonga yo'naltirilgan.

8.Har qanday g'oya va mafkura o'z zamini, tarixiy ildizlari falsafiy asoslariga ega bo'ladi. Milliy istiqlol g'oyasi va mafkurasini ham bundan mustasno emas. Bu fan o'rganadigan masalalar qatoriga milliy istiqlol g'oyasining tarixiy ildizlari, falsafiy asoslari, ilmiy negizlari ham kiradi.

9.YUqoridagilardan tashqari bu fan doirasida milliy istiqlol g'oyasining o'zagini tashkil etadigan quyidagi asosiy g'oyalar: Vatan ravnaqi; YUrt tinchligi; Xalq farovonligi; Komil inson; ijtimoiy hamkorlik; millatlararo totuvlik; dinlararo bag'rikenglik, tolerantlik masalalari ham o'rganiladi.

10.Milliy g'oyani xalqimiz, xususan, yoshlar ongiga singdirishning yo'llari, usullari va vositalari masalalarini o'rganish ham muhim mavzu sanaladi.

SHunday qilib, global ijtimoiy-inqirozlar sharoitida milliy g'oya rolining ortib borayotganligi mamlakatimiz taraqqiyoti, xalqimiz farovonligi, barkamol insonni tarbiyalash va yoshlarimiz ongida siyosiy ogohlilikni shakllantirish hamda mamlakatimiz manfaatlari yo'lida fidoiylik ko'rsatish ruhiyatini mustahkamlash vazifalari bilan bog'liqdir.

Bu vazifalarni bajarish avvalo, O'zbekiston birinchi Prezidenti I.A.Karimovning "Milliy istiqlol g'oyasi: asosiy tushuncha va tamoyillar" risolasiga yozgan so'z boshida belgilab berilgan quyidagi asosiy maqsad bilan uzviy bog'liq: "Xalqni buyuk kelajak va ulug'vor maqsadlar sari birlashtirish, mamlakatimizda yashaydigan millati, tili va dinidan qat'iy nazar, har bir fuqaroning yagona Vatan baxt-saodati uchun doimo ma'suliyat sezib yashashga chorchash, ajdodlarimiz bebaho merosi, milliy qadriyat va an'analarimizga munosib bo'lishga erishish, yuksak fazilatli va komil insonlarni tarbiyalash, ularni yaratuvchilik ishlariga da'vat qilish, shu muqaddas zamin uchun fidoiylikni hayot mezoniga aylantirish-milliy istiqlol mafkurasining bosh maqsadidir".

Ana shu bosh maqsad bu to'g'ridagi o'quv fanining ham asosiy vazifalarini belgilaydi. Avvalo, bu fanning asosiy vazifasi xalqimiz, har bir fuqaro, jumladan, yoshlarimiz ongida yangi dunyoqarashni shakllantirishga qaratilganligini aytish joiz. Bu vazifani bajarish esa, mamlakatimiz rivojlanishidagi strategik maqsadlarni g'oyaviy jihatdan chuqur o'zlashtirish bilan bog'liq.

Taqrorlash uchun savollar:

1.O'zbekistonda globallashtirish jarayoni salbiy oqibatlarini bartaraf qilishda milliy g'oyaning roli nimadan iborat?

2.Global muammolar echimida g'oyaviy-mafkuraviy murosa (konsensus) va bag'rikenglikning ahamiyatining asoslab bering.

3.Hozirgi davrda g'oyaviy-mafkuraviy integratsiyaning tarixiy zaruriyati va yo'nalishlari.

4.O'zbekiston birinchi Prezidenti Islom Karimovning "Ona yurtimiz bahtu-iqboli va buyuk kelajagi yo'lida xizmat qilish eng oliy saodatdir" nomli asarining tarixiy ahamiyati nimadan iborat?

5.Dunyoning global mafkuraviy manzarasi shakllanishida milliy g'oyaning o'rini asoslang.

XULOSA

Jamiyat rivojlanishida va yuksalishida ma'naviy-g'oyaviy taraqqiyotning ahamiyati beqiyosdir va u, eng avvalo, fuqarolarning dunyoqarashi, ongi, tafakkuri, saviyasi, madaniyati, ma'naviyatiga ko'p jihatdan bog'liqdir. Jamiyatimiz yangilanish jarayonlarini boshidan kechirayotgan hozirgi paytda har bir yoshning aqliy salohiyati, intellektual qobiliyati, tafakkurlash madaniyatini yuksaltirish va yanada rivojlantirish katta ahamiyat kasb etmoqda. Mazkur vazifani bajarishda yosh avlodimizni sharqona axloq-odob me'yorlari, milliy qadriyatlarimiz va urf-odatlarimiz asosida tarbiyalash, ularda yuksak ma'naviyatni shakllantirish kerak. Ma'naviyatning shakllanishi qonuniy, dialektik jarayon bo'lib, jamiyat ma'naviy-g'oyaviy rivojlanishining zaruriy shartidir.

Inson kamolotining yuksalishi hayotimizning ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy, madaniy-ma'naviy va boshqa sohalarida sodir bo'layotgan ijobiy o'zgarishlarning qonuniy oqibatidir. Bundan yaqqol ko'rinib turibdiki, inson kamolotining rivojlanishi va yuksalishi kishilarning bunyodkorlik faoliyati, ularning aql-zakovati, fidokorona mehnati bilan bevosita bog'liqdir.

Respublikamiz buyuk davlat sari sobitqadamlik bilan rivojlanib borayotgan hozirgi paytda odamlarning tafakkuri va hayotga bo'lgan munosabati o'zgarmoqda. O'tmish qoliplaridan voz kechgan jamiyatimiz a'zolari hayotdagi o'z o'rini yangicha tasavvur etmoqda, o'z kuchiga ishonchi ortib bormoqda. Kishilarimiz ongida demokratik qadriyatlar mustahkamlanmoqda. Bu yillar davomida biz erishgan eng katta va eng muhim yutuq – bu aholi faolligining oshayotgani, hayotimizni isloh etish va yangilash zarurligiga, mamlakatimizning kelajagiga bo'lgan qat'iy ishonchidir.

O'zbekiston birinchi Prezidenti Islom Karimov ta'rif etgan ma'naviy barkamol, etuk kishilargina O'zbekistonning bugungi va kelajakdagi hayotini ta'minlaydi. Mustaqillik o'zining keng va salmoqli insoniy tayanchiga ega bo'lmas ekan, u mustahkamlanmaydi ham, rivojlanmaydi ham. Jamiyatimizning insoniy tayanchini alohida kishilar yoki ularning mexanik yig'indisi emas, balki o'z maqsadlarini, o'z manfaatlarini chuqur anglagan, ularni davlat va davr talablari bilan uyg'unlashtira oladigan turli ijtimoiy tabaqalar, guruhlar, sinflar tashkil etadi.

Mamlakatimizda turli xil mulkchilik shakllarining qaror topishi jarayonida ijtimoiy tabaqalanishning o'sishi kuchaymoqda. Ammo bunday tabaqalanish jamiyatni mafkuraviy yoki siyosiy jihatdan bo'lib yubormasligi kerak. Buning uchun *birinchidan*, umummilliy manfaatlariga xizmat qiluvchi g'oya zarur, *ikkinchidan* esa, fikrlar va qarashlar rang-barangligi jamiyat uchun qarama-qarshiliklar manbaiga emas, balki muammolar echimini topish manbaiga, yangi tashabbuslar, ilg'or g'oyalar, umuman jamiyat yangilanishining ma'naviy manbaiga aylanishi lozim. Buning uchun mafkuraviy plyuralizm huquqiy jihatdan mustahkamlanib, jamiyatda odat tusiga kirishi, keng ma'noda jamiyat tafakkurining uslubiga aylanishi lozim.

Ma'naviy-g'oyaviy taraqqiyot jamiyatdagi milliy munosabatlarni rivojlantirishda, mamlakatimizda barqarorlik, tinchlikni saqlab, ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotni jadallashirishda millat va elatlar o'rtasidagi do'stlikni kuchaytirish, ularning hamkorligini mustahkamlash katta ahamiyat kasb etadi. YOshlarimizda milliy ong, milliy o'z-o'zini anglash, milliy g'ururning o'sishi demokratik o'zgarishlarning qonuniyat oqibatidir. Bu qonuniyatning izchillik bilan amalga oshirilishida davlatimiz tomonidan turli millat vakillarining milliy manfaatlarini himoya qilish va milliy munosabatlarni oqilona hal qilish siyosati alohida o'rin tutadi.

Mustaqillikning taqdiri, O'zbekistonning kelajagi, birinchi navbatda, odamlarga, yoshlarga, ularning amaliy faoliyatiga, axloqiy barkamolligiga, g'oyaviy-siyosiy etuklik darajasiga, milliy o'zligini qanchalik chuqur va mukammal anglab olishlariga bevosita bog'liq. Jamiyat taraqqiyotini, mustaqillik bilan bog'liq bo'lgan ulkan vazifalarni bajarishga ommani safarbar etishni mafkurasiz tasavvur etish mumkin emas.

Insonning, har bir yoshning faoliyati uning ilg'or mafkuraga qat'iy amal va e'tiqod qilishiga bog'liq. Jamiyat manfaati va milliy istiqlol yo'lida o'zidagi barcha bilim, qobiliyat va iste'dodini baxshida etishga tayyor turgan etuk insonlar, yoshlar, fidoyilar bo'lmasa, O'zbekistonni dunyodagi eng qudratli, ilg'or davlatga aylantirish mumkin emas. Mustaqil O'zbekistonning eng yaqin hamda uzoq kelajagi bilan bevosita bog'liq bo'lgan ana shu vazifalarni mafkuraviy ishlarni jonlantirmasdan turib amalga oshirib bo'lmaydi.

Mafkura kishilarda, har bir yoshda milliy madaniyatning, milliy ongning, milliy g'ururning o'sishi va rivojlanishida muhim ahamiyat kasb etadi. SHuningdek, u xalqimiz va millatimizning kuch-qudrati hamda imkoniyatlariga, g'oyaviy-siyosiy jihatdan bir butun va yaxlitligiga salbiy ta'sir etishi mumkin bo'lgan mahalliychilik, guruhbozlik, urug'-aymoqchilik munosabatlariga qarshi murosasiz kurash olib borishga keng jamoatchilikni da'vat etadi.

Mafkura milliy hamkorlik, milliy hamjihatlikning kuchayishiga ko'mak beradi. U etuk milliy ong, milliy g'urur, milliy qadriyatlar, milliy birdamlik va hamjihatlik tuyg'usi zaminida shakllanadigan vatanparvarlikni ham o'z ichiga oladi. **YOshlarda ona zaminga bo'lgan muhabbat qanchalik kuchli bo'lsa, Vatanni sevish, yuksak darajada e'zozlash tuyg'usi kuchayib borsa, har bir inson o'z Vatani tarixini, milliy qadriyatlarini, o'z xalqining tili, madaniyati, milliy urf-odatlarini mukammal bilsa, milliy manfaatlarini, millat taqdiri va istiqbolini chuqur anglab etgan bo'lsa, jamiyatimiz shunchalik mustahkam va barqaror bo'ladi.**

Milliy mafkura respublikamiz mustaqilligini mustahkamlash, O'zbekistonni kelajakda buyuk davlatga aylantirish, inson haq-huquqlarini himoya qilish, ijtimoiy adolatni, demokratiyani to'la qaror toptirish, millatimiz va mamlakatimiz istiqboli muammolarini hal etishni birinchi o'ringa qo'yish yo'lida aniq maqsadlarga qaratilgan, ilmiy asoslangan xilma-xil bilimlar va xulosalarning muayyan tizimidir.

Milliy mafkura xalqning milliy manfaatlaridan kelib chiqadi va uni o'zida ifoda etadi. Milliy istiqlol mafkurasini milliy hamda umuminsoniy qadriyatlariga

asoslanadi. Ular mafkuramizning tamal toshini tashkil etadi. Milliy, umuminsoniy qadriyatlar, axloqiy, badiiy, falsafiy, diniy, huquqiy qarashlar va g'oyalar mafkuramizning insonparvar mohiyatini yanada to'ldiradi va boyitadi, zaminni mustahkamlaydi, ta'sirchanligini oshiradi, amaliy ahamiyatini kuchaytiradi.

Bugungi kunda jamiyatlardagi iqtisodiy o'sish bilan bozor islohotlarining adallashishi o'rtasida ijobiy muvozanat shakllanayotganligi kuzatilmoqda. Ta'lim olish va ish bilan ta'minlanish imkoniyati yoshlarning sog'lom turmush tarziga, ruquqbuzarlik sonining kamayishiga olib kelishi tabiiydir. Shuning uchun ham yoshlar holatini yanada yaxshilash, jamiyatimizda demokratik islohotlarni amalga oshirish jarayonida ularga yangi avlod, muhim insoniy resurs hamda islohotlarni amalga oshirishda kattalarning faol hamkori sifatida qarash muhim ahamiyat kasb etadi.

Adabiyotlar:

Me'yoriy-huquqiy hujjatlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – T.: “O'zbekiston” 2014.
2. Kadrlar tayyorlash milliy dasturi.//Barkamol avlod – O'zbekisto taraqqiyotining poydevori. –T.: “SHarq”, 1998.
3. Respublika “Ma'naviyat va ma'rifat jamoatchilik markazini tuzus to'g'risida”gi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 1994 yil 23 apreldaq Farmoni. Internet sayti// www.lex.uz
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining “Ta'lim-tarbiya va kadrk tayyorlash tizimini tubdan isloh qilish, barkamol avlodni voyaga etkazis to'g'risida”gi Farmoni. 1997 yil 6 oktyabr.// Barkamol avlod – O'zbekisto taraqqiyotining poydevori. –T.: “SHarq”, 1998.
5. “Ma'naviyat va ma'rifat jamoatchilik markazi faoliyatini yanad takomillashtirish va samaradorligini oshirish to'g'risida”. O'zbekisto Respublikasi Prezidentining 1998 yil 9 sentyabrdagi Farmoni// www.lex.uz
6. “Respublika Ma'naviyat va ma'rifat Kengashini qo'llab-quvvatlas to'g'risida”gi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 1999 yil 3 oktyabrdaq Farmoni. // www.lex.uz
7. “Milliy g'oya targ'iboti va ma'naviy-ma'rifiy ishlar samaradorligi oshirish to'g'risida”. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2005 yil 2 avgustdagi Farmoni.// www.lex.uz
8. “YUksak bilimli va intellektual rivojlangan avlodni tarbiyalas mamlakatni barqaror taraqqiy ettirish va modemizatsiya qilishning eng muhiir sharti” mavzuidagl xalqaro konferentsiyaning yakuniy hujjati – rezolyutsiyasi “Ma'rifat”, 2012 yil 22 fevral.
9. “Tadbirkorlik faoliyatining jadal rivojlanishini ta'minlashga, xususi mulkni har tomonlama ximoya qilishga va ishbilarmonlik muxitini sifat jihatida yaxshilashga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida”gi O'zbekisto Respublikasi Prezidentining Farmoni.// Xalq so'zi, 2016 yil 6 oktyabr.
10. “Sud-huquq tizimini yanada isloh qilish, fuqarolarning huquq v erkinliklarini ishonchli himoya qilish kafolatlarini kuchaytirish chora-tadbirla to'g'risida”gi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni.// Xalq so'zi, 201 yil 22 oktyabr.
11. “Erkin iqtisodiy zonalar faoliyatini faollashtirish va kenqaytirishga do qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida”gi O'zbekiston Respublikasi Prezidentinin Farmoni.// Xalq so'zi, 2016 yil 28 oktyabr.

Rahbariy adabiyotlar:

1. Karimov I.A. O'zbekiston o'z istiqlol va taraqqiyot yo'li.— T.: “O'zbekiston”, 1992.
2. Karimov I.A. O'zbekiston bozor iqtisodiyotiga o'tishning o'ziga xos yo'li. — T.: “O'zbekiston”, 1992.
3. Karimov I.A. O'zbekiston iqtisodiy islohotlarni chuqurlashtirish yo'lida. - T.: “O'zbekiston”, 1995.
4. Karimov I.A. O'zbekistonning siyosiy – ijtimoiy va iqtisodiy istiqbolining asosiy tamoyillari. –T.: “O'zbekiston”, 1995.
5. Karimov I. O'zbekiston XXI asr bo'sag'asida: xavfsizlikka tahdid, barqarorlik shartlari va taraqqiyot kafolatlari. –T.: “O'zbekiston” 1997.
6. Karimov I.A. Xotira chirog'i o'chmaydi. – Biz o'z kelajagimizni o'z qo'limiz bilan quramiz. 7 – Jild. – T. : “O'zbekiston”, 1999.
7. Karimov I.A. Jamiyat mafkurasi xalqni xalq, millatni millat qilishga xizmat etsin. 7-Jild. –T.: “O'zbekiston”, 1999.
8. Karimov I. A. Tarixiy xotirasiz kelajak yo'q/ Biz kelajagimizni o'z qo'limiz bilan quramiz. 7-Jild.— T.: “O'zbekiston”, 1999.
9. Karimov I.A. O'zbekiston XXI asrga intilmoqda.-T.: “O'zbekiston”, 1999.
10. Karimov I.A. Milliy istiqlol mafkurasi – xalq e'tiqodi va buyuk kelajakka ishonchdir. 8 –Jild. –T.: “O'zbekiston”, 2000.
11. Karimov I.A. Ozod va obod Vatan, erkin va farovon hayot – pirovard maqsadimiz. 8 –Jild. –T.: “O'zbekiston”, 2000.
12. Karimov I.A. Imperiya davrida bizni ikkinchi darajali odamlar deb hisoblashar edi. O'zbek xalqi hech qachon hech kimga qaram bo'lmaydi. 13-Jild.- T.: “O'zbekiston”, 2005
13. Karimov I.A. YUksak ma'naviyat – engilmas kuch.—T.: “Ma'naviyat”, 2008.
14. Karimov I.A. Jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi, O'zbekiston sharoitida uni bartaraf etishning yo'llari va choralari. – T.: “O'zbekiston”, 2009.
15. Karimov I.A. Mamlakatimizda demokratik islohotlarni yanada chuqurlashtirish va fuqarolik jamiyatini rivojlantirish kontsepsiyasi.—T.: “O'zbekiston”, 2010.
16. Karimov I.A. Demokratik islohotlarni yanada chuqurlashtirish va fuqarolik jamiyatini shakllantirish mamlakatimiz taraqqiyotining asosiy mezonidir. 19-Jild. – T.: “O'zbekiston”, 2011.
17. Karimov I.A. O'zbekiston mustaqillikka erishish ostonasida.—T.: “O'zbekiston”, 2011.
18. Karimov I.A. Inson xotirasi – boqiy, qadr-qimmatini ulug'// “Xalq so'zi”, 2012 yil 10 may.
19. Karimov I.A. Bosh maqsadimiz – keng ko'lamlı islohotlar va modernizatsiya yo'lini qat'iyat bilan davom ettirish. –T.: “O'zbekiston”, 2013.

20. Karimov I.A. Ona yurtimiz baxtu iqboli va buyuk kelajagi yo'lid xizmat qilish – eng oliy saodatdir. – T.: “O'zbekiston”, 2015

21. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Islom Karimovning mamlakatimizni 2015 yilda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish yakunlari va 2016 yilg mo'ljallangan iqtisodiy dasturning eng muhim ustuvor yo'nalishlarig bag'ishlangan Vazirlar Mahkamasining majlisidagi ma'ruzasi// “Xalq so'zi”, 2016 yil 16 yanvar.

22. Demokratik islohotlarni izchil davom ettirish, xalqimiz uchun tinch v osoyishta, munosib hayot darajasini yaratish – barqaror taraqqiy kafolatidir/O'zbekiston Respublikasi Prezidentiigigan nomzod SH.Mirziyoevning Tadbirkorlar va ishbilarmonlar harakati – O'zbekiston Liberal-demokratil partiyasining VIII s'ezdidagi ma'ruzasi// “Xalq so'zi”, 2016 yil 2 noyabr.

Adabiyotlar:

1. Barkamol avlod orzusi. - T.: “O'zbekiston milliy entsiklopediyasi”, 2000.
2. Bugungi dunyoning mafkuraviy manzarasi. –T.: “Ijod dunyosi”, 2002
3. Buyuk va muqaddassan, mustaqil Vatan. (ilmiy–ommabop risola). - T.: “O'qituvchi”, 2011.
4. Diniy ekstremizm va fundamentalizm: tarixi, moxiyati, bugungi xavfi – T.: “G'ofur G'ulom”, 1999.
5. Juraev T., Akobirov S. Milliy manfaatlar va milliy xavfsizlik. -T. “Akademiya”, 2007.
6. Islomov Z. M. O'zbekiston modernizatsiyalash va demokratil taraqqiyot sari. – T.: “O'zbekiston”, 2005.
7. Levitin L., Donald S. Karlayl. Islom Karimov – yangi O'zbekiston Prezidenti. –T.: “O'zbekiston”, 1996.
8. Milliy istiqloq g'oyasi. O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lin bakalavriat bosqichi uchun darslik. –T.: “Akademiya”, 2005.
9. Milliy g'oya: targ'ibot texnologiyalari va atamaları lug'ati.-T. “Akademiya”, 2007.
10. Milliy istiqloq g'oyasi: asosiy tushuncha va tamoyillar.-T. O'zbekiston, 2001.
11. Milliy istiqloq g'oyasi: asosiy tushunchalar, tamoyillar va atamala (qisqacha izohli tajribaviy lug'at). -T.: “YAngi asr avlodi”, 2002.
12. Milliy g'oya nazariy manbalar. Xrestomatiya.-T.:“Akademiya”, 2007.
13. Milliy g'oya: targ'ibot texnologiyalari va atamalar lug'ati.-T.: « Akademiya» , 2007
14. Millatlararo totuvlik va diniy bag'rikenglik – taraqqiyot omili. -T. “Fan va texnologialar”, 2003.
15. Musaeu F. Demokratik davlat qurishning falsafiy-huquqiy asoslari. T.: “O'zbekiston”, 2007

16. Mustaqillik mafkurasi va O'zbekistonda demokratik jamiyat qurishning iqtisodiy, ijtimoiy va ma'naviy negizlari.-T.: "Universitet", 2001.
17. Mustaqillik izohli ilmiy-ommabop lug'at.-T.: "SHarq", 2006.
18. Nazarov Q.N. G'oyalar falsafasi. -T.: "Akademiya", 2011.
19. Nizom F. YAngilanish an'anasi. -T.: "Ma'naviyat", 1998
20. Oliy ta'lim. Me'yoriy hujjatlar to'plami.-T.: "SHarq", 2001.
21. Otamuratov S. Globallashuv va milliy ma'naviy xavfsizlik.-T.: "O'zbekiston", 2013.
22. Otamuratov S. Milliy rivojlanish falsafasi.-T.: "Akademiya", 2005.
23. Otamurodov S., Mamashokirov S., Xolbekov A. Markaziy Osiyo: g'oyaviy jarayonlar va mafkuraviy tahdidlar.-T.: "YAngi asr avlodi", 2001.
24. Ochildiev A. Milliy g'oya va millatlararo munosabatlar.-T.: O'zbekiston, 2004.
25. Tog'aeV SH. Milliy g'oyaning davlat va jamiyat qurilishiga doir mazmunini yoritish masalasi. -T.:TAQI, 2007.
26. Raxmonov R., Fayziev F. YOshlar dunyokarashi shakllanishida tarixiy ong va tarixiy xotira.- T.: "O'zbekiston", 2008.
27. Siyosiy partiyalar mamlakatni modernizatsiyalash jarayonida.-T.: "G'afur G'ulom", 2009.
28. Tulenov J., Jabborov I. Tarixiy ongni rivojlantirish — davr talabi. - T.: "Mehnat", 2000.
29. Tulenov J., Tulenova G., Tulenova K. Falsafa.-T.: "Fan va texnologiyalar", 2016.
30. Tulenov J., Tulenova G. Istiqlol va millatlararo munosabatlar taraqqiyoti.-T.: "Aloqachi", 2006.
31. Tulenova G. Barkamol yosh avlod – istiqloq tayanchi.-T.: "Fan va texnologiyalar", 2005.
32. Tulenova G. Ma'naviy etuklikdan ijtimoiy faollik sari.- T.: "Aloqachi", 2008
33. Tulenova G. Milliy istiqloq g'oyasi: asosiy tushunchalar, tamoyillar - O'zbekistonda demokratik jamiyat qurish nazariyasi va amaliyoti" kursidan ma'ruzalar matni.- T.: TATU,2014
34. Tulenova G. "Milliy istiqloq g'oyasi: asosiy tushunchalar, tamoyillar. O'zbekistonda demokratik jamiyat qurish nazariyasi va amaliyoti" fanidan atamalar izohli lug'ati.- T.: TATU,2016.
35. To'raev B., Ramatov J. Milliy istiqloq g'oyasi: asosiy xususiyatlari, falsafiy va tarixiy ildizlari. -T.: "Ijod dunyosi", 2002.
36. To'raev SH. Demokratik jarayonlar va milliy g'oya.-T.: "Ma'naviyat", 2008.
37. Хангингтон С. Неуправляемость демократии? Демократия 90-х// "Глобальные проблемы переходного периода" специальный выпуск, 1993.
38. O'zbekiston: siyosiy islohotlar strategiyasi, erishilgan natijalar va istiqboli. -T.: "Akademiya", 2010.

40.O'zbekistonda ma'naviyat sohasidagi islohotlar: rivojlanish bosqichlari, erishgan natijalar va istiqboli (S.Otamuratov va boshq.)- T.: "Akademiya", 2011.

41.O'zbekistonning mustaqil taraqqiyoti va mafkuraviy jarayonlar. – T.: "Ijod dunyosi", 2002.

42.O'zbekistonning yangi tarixi. 3-Jild. // Tuzuvchilar: N. Jo'raev, T. Fayzullaev/.-T.: "SHarq", 2000.

Elektron manbalar:

1. www.mfa.uz.
2. www.press-servise.uz.
3. www.literature.uz.
4. [www. Ziyo net.uz](http://www.Ziyo.net.uz).
5. www.gov.uz
6. www.press.uz
7. <http://istiqlol.samdu.uz/uzc/article/48#nt2>
8. <http://istiqlol.samdu.uz/uzc/article/74>

MUNDARIJA:

KIRISH.....	2
1-Mavzu: “Milliy g’oya: O‘zbekistonning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish strategiyasi“ kursining predmeti, maqsadi va vazifalari.....	4
2-Mavzu: O‘zbekistonda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishning milliy g’oya nazariyasi va amaliyoti bilan uyg‘unligi.....	15
3-Mavzu: O‘zbekistonning mustaqillikka erishishi va taraqqiyot yo‘lining belgilab olinishi.....	30
4-Mavzu: O‘zbekistonning bozor iqtisodiyotiga o‘tishining o‘ziga xos yo‘li. Taraqqiyotning “O‘zbek modeli”.....	46
5-Mavzu: Ijtimoiy-siyosiy sohaning g’oyaviy asoslarini o‘zgarishi va rivojlanish strategiyasi.....	66
6-Mavzu: Ta’lim tizimidagi o‘zgarishlarning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga ta’siri va kadrlar tayyorlashning milliy modeli.....	82
7-Mavzu: Ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishda inson omili, erkinligi va manfaatlarning ustuvorligi.....	92
8-Mavzu: O‘zbekistonning jahon hamjamiyatiga ijtimoiy-iqtisodiy integratsiyalashuvi va uning istiqbollari.....	110
9-Mavzu: Ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlik va tinchlikni ta’minlashning g’oyaviy-kontseptual asoslari.....	122
10-Mavzu: Global ijtimoiy-iqtisodiy o‘zgarishlar va milliy g’oyaga ehtiyoj istiqbollari.....	148
XULOSA.....	162
ADABIYOTLAR.....	165

“Milliy g’oya: O’zbekistonning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish strategiyasi” kursidan ma’ruzalar matn (o’quv-uslubiy qo’llanma

Toshkent axborot texnologiyalari universiteti (TATU) “Gumanitar fanlar kafedrasida (2016 yil 5 oktyabr, 9 – son bayyonnomasi) dag TATU AKTS KT fakulteti ilmiy-uslubiy Kengashi (2016 yil 8 noyabr, 3- son bayyonnomasi)dagi yig’ilishlarida; TATU ilmiy-uslubiy Kengashi (2016 yil 17 noyabr 3 (94) - son bayyonnomasi)dagi yig’ilishlarida muhokama etilib, bosishga tavsiya etildi

Tuzuvchi: f.f.d., professor Tulenova G.J.,
katta o’qituvchi YUnusov L.E.

Muharrir: f.f.n., dotsent Sagdullaeva D.SH

Bichimi 60x84 1/16. Bosma tabog’i 10.75

Adadi 30. Buyurtma № 44.

Toshkent axborot texnologiyalari universiteti

“Muxarrirlik nashr” bo’limida chop etildi.

Toshkent sh. Amir Temur ko’chasi 108-uy.

